

ARHITECTURĂ + URBANISM

Locuirea rurală tradițională din județul Alba

ARHITECTURĂ + URBANISM

Locuirea rurală tradițională din județul Alba

Relevare și promovare valori arhitecturale tradiționale vernaculare din județul Alba
- Arhitectură și urbanism în județul Alba -

Coordonator publicație: BARBIERI Marius

Coordonator Consiliul Județean Alba: arhitect șef CJ Alba Eugenia Mărginean

Autori: BARBIERI Marius, DAMIAN Laura, DAMIAN Alexandru

Istoric: MIRCEA Gligor

Consultant etnografic Țara Moșilor: cercetător dr. GOIA Ioan Augustin

Studii de teren, relevee și ilustrații : arh. BARBIERI Marius,

urb. DAMIAN Laura, urb. DAMIAN Alexandru,

stag. arh. DRAGOMIR Amalia, stud. arh. DUMITRU Adrian

Grafică și tehnoredactare: S.C. Urban Synapse S.R.L.-D.

Au făcut parte din echipă:

arh. Oana ȚIGANEA, arh. Doina NISTOR, arh. Florin NISTOR,

stud. arh. JOLDEȘ Mihai Mădălin, stud. arh. Radu Florin SABĂU,

stud. arh. Oana POPESCU, stud. arh. Alexandra SUCIU,

stud. arh. Marius BUCEA, arh. urb. Roxana TRIBOI,

ing. peis. Nicolas TRIBOI, ing. peis. Jonathan DUBOIS,

soc. Simona ZĂRNESCU, ist. Călin ȘUTEU, ist. Radu TOTOIANU,

stud. peis. Theophile VALLE

ISBN

Beneficiar: Consiliu Județean Alba

Direcția Amenajarea Teritoriului și Urbanism

Elaborator proiect: S.C. Capitel Proiect S.R.L.

B-dul Ferdinand I, nr. 8, Alba Iulia, Județul Alba

Colaborator: S.C. Urban Synapse S.R.L.-D.

Str. Alexandru Ioan Cuza, nr. 18, Blaj, județul Alba

Partener:

Uniunea Arhitecților din Romania, Filiala Alba

Imagini: Toate fotografiile și ilustrațiile utilizate în acest album fac parte din arhiva fotografică a SC Capitel Proiect SRL și SC Urban Synapse SRL-D
Toate drepturile sunt rezervate

Tipărit la:

Sumar

Cuvânt înainte.....	004
Argument Motivația publicației	006
PARTEA I	
Zone cu valoare cultural identitară	
CAPITOLUL 1 Introducere	009
Prezentarea zonelor cu valoare cultural identitară	
CAPITOLUL 2 Satul în peisaj	030
Infuența antropică asupra cadrului natural- element generator de peisaj rural cultural	
CAPITOLUL 3 Spațiul public	045
Imaginea satului tradițional și relația cu strada	
CAPITOLUL 4 Gospodăria	055
Parcelarul, modul de ocupare al terenului, elementele componente ale unei gospodării	
CAPITOLUL 5 Arhitectura casei tradiționale	106
Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural	
PARTEA II	
Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară	
CAPITOLUL 6 Materiale și culori	138
CAPITOLUL 7 Acoperiș	147
CAPITOLUL 8 Târnaș/ Prispă/ Verandă/ Pridvor	161
CAPITOLUL 9 Tâmplărie - Ferestre	171
CAPITOLUL 10 Tâmplărie - Porți, Uși și Împrejmuiri	187
CAPITOLUL 11 Detalii și feronerie	205
Postfață	216
Bibliografie	217

Cuvânt înainte

Lucrarea de față era necesară și oportună în condițiile în care în satele noastre, situate în zone etnografice valoroase, beneficiind de o arhitectură specifică armonios încadrată în peisaj, s-au instalat importurile, imitațiile care nu au nimic de a face cu tradiția, cu specificul fiecărei comunități rurale în parte. Importuri sau mai degrabă imitații care se potrivesc, vorba românului, "ca nuca-n perete", în zonele respective.

Trebuie înțeles că în "furia modernizării" cu orice preț tindem să uniformizăm totul, satele noastre fie din vale fie din munte să semene unele cu altele, să fie adică, "tot o apă și un pământ", pierzându-și identitatea, specificul, unicitatea.

Una din prioritățile Consiliului Județean Alba în politica dezvoltării durabile este cercetarea, păstrarea și valorificarea patrimoniului inestimabil al satelor noastre, a tradițiilor și autenticității creațiilor comunităților rurale, inclusiv, sau, mai ales în natura locului, în peisajul atât de divers al județului.

De aceea considerăm că reglementările pe care instituția noastră le stabilește și în această lucrare și în multe din cele anterioare sunt absolut necesare. Ele trebuie să conștientizeze și să implice administrațiile publice locale în procesul de păstrare a identității locale, a valorilor specifice care le disting în cadrul comunităților rurale și care reprezintă cartea de vizită a fiecărei localități.

Or, în condițiile în care administrațiile locale nu pot, nu vor sau nu sunt interesate de acest aspect, cred că cineva trebuie să își asume responsabilitatea – și Consiliul Județean Alba o face – în a împiedica pierderea identității locale, a ceea ce ne-au lăsat înaintașii, nu pentru a distruge, ci pentru a păstra și lăsa urmașilor aceste comori inestimabile ale geniului creator al țăranului român.

Ion Dumitrel,

Președintele Consiliului Județean Alba

În spiritul autenticității

A te preocupa de valoarea identitar - locală nu înseamnă a te referi exclusiv la protecția patrimonială, implicând o valorificare directă, de obiect, rezultat cu care se mulțumesc mulți dintre susținătorii devotați sau conjuncturali ai valorilor tradiționale. Observațiile doamnei Françoise Choay, atenta și pretențioasă analistă a problemei, rămân repere pentru înțelegerea unei chestiuni, astăzi esențială în dezvoltarea unei societăți, ale carei resurse se consumă în sensul unei existențe din ce în ce mai îngrijite, în sine, dar în același timp, din ce în ce mai îngrijorate de un viitor lipsit de "suflet"; așa încât, o înțelegere cu necesitate, a patrimoniului, ca "valoare în mișcare", recreatoare, excede simpla prezentare a unor areale teritoriale atractive în acest sens. "Mai mult decât un anumit mod de a construi, articulat, diferențiat, împletit cu semne pe care generalizarea tehnicilor industriale pare să le fi făcut imposibile, ceea ce ele ne amintesc este un fel de a se construi pe sine: un fel de a capta timpul, de a-și însuși un loc" (1) Într-o asemenea condiție de abordare a ceea ce moștenim, raportat la ceea ce dorim să avem, să construim, la promovarea autenticului, ca imagine în sine, de obiect, se atașează, în mod firesc, dincolo de "autenticitatea textelor normative" (2), reglementările locului, adică esența organizării spațiale într-o logică potrivită și spiritul materialelor potrivite spre a fi așezate în operă. Este o condiție de abordare a ceea ce moștenim, care poate deveni suportul modernității în existența noastră. Este o condiție de evitare, a dogmatismului în abordarea patrimoniului rural, care nu se realizează printr-o simplă reducere la material, execuție, concepție și situație. Patrimoniul istoric construit, cum spune Françoise Choay "este ales de către privirea erudită, dintre edificiile vechi, fie că este vorba de monumente sau nu, independent de orice finalitate practică, pentru rațiunea valorii sale pentru istorie și artă" (3)

Albumul pe care îl avem în față, dedicat unor zone rurale din județul Alba, are drept obiectiv descoperirea, evaluarea și expunerea spre cunoașterea publică, (în sensul înțelegerii comentate anterior), a patrimoniului istoric rural, într-un teritoriu care se dorește a se revela printr-o mare bogăție formală într-o stilistică unitară; o premiză contextuală cu forță coezivă, care a stârnit interesul câtorva profesioniști nu numai bine intenționați ci și pricepuți în a se dedica unei astfel de teme de studiu, pentru care autoritatea administrației locale s-a arătat înțelegătoare și chiar încurajatoare, fapt exprimat, ca disponibilitate, prin câteva acțiuni anterioare cuprinse într-un același obiectiv: studii parțiale pentru reglementări cuprinse în documentații de urbanism, materiale explicative în acest sens pentru cetățeni, concurs de arhitectura nouă, particularizată locurilor, în astfel de zone identitare - câteva având caracterul unei priorități pe plan național.

Materialul elaborat cu multa competență se constituie într-un suport necesar a susține patrimoniul rural local, în sine, în sensul refacerilor necesare și al valorificării, dar și în sensul întregirii fondului construit existent prin intervenții actuale potrivite sit-ului; funcția antropologică a spațiului locuit "nu poate fi recucerită prin simpla acumulare conservatoare. Ea nu va fi salvată decât dacă patrimoniul istoric este investit de memoria vie a societății noastre tehnice" (4).

ALEXANDRU M. SANDU

Președinte al Registrului Urbaniștilor din România

1,2,3 și 4 Choay Françoise: *Pentru o antropologie a spațiului*, Editura R.U.R., București - 2011, (traducere Kovacs Kazmer) pag. 93, 166, 173, 180

Numeroasele schimbări din domeniile agriculturii, silviculturii, industriei, și în general evoluția modului de viață uman au tendința de a modifica, transforma sau altera peisajul într-un mod care este de cele mai multe ori agresiv, atât pentru mediul urban, dar mai ales pentru mediul rural.

Astfel, realizarea unor reglementări urbanistice ilustrate cu rol de recomandări, care să se adreseze atât specialiștilor din domeniul urbanismului, arhitecturii, peisagisticii, construcțiilor, cât și administrației și locuitorilor din mediul rural, a devenit o prioritate pentru Consiliul Județean Alba, datorită faptului că în acest județ există numeroase zone rurale etnografice valoroase cu peisaje deosebite și specific arhitectural diferit.

Motivele care au dus la apariția inițiativei de elaborare a acestor reglementări ilustrate sunt reprezentate de direcțiile improprii de dezvoltare ale mediului rural și fondului construit din cadrul acestuia, a cărui transformare a început să se resimtă foarte puternic în ultimii ani. Mutațiile survenite în modul de viață al localnicilor, dorința lor de a-și „moderniza” locuințele, pentru a-și asigura un confort sporit, evoluția din domeniul materialelor de construcții (noi metode de construire, noi materiale, noi culori), lipsa capacității de înțelegere a comunităților locale a modului în care peisajul cultural poate influența dezvoltarea unei localități, dar și puternicele mișcări demografice și presiunile exercitate de către locuitorii din zonele urbanizate adiacente, presiuni generate de nevoia de relaxare și odihnă în mijlocul naturii, au adus din mediul urban atât standarde noi de confort cât și elemente de arhitectură străine locului, toate acestea având un puternic impact negativ asupra imaginii satelor și a peisajului cultural rural. Un exemplu este dat de o nouă tendință ce poate fi observată în toată țara, în ceea ce privește amenajările „peisagistice” ale curților și grădinilor.

Este vorba despre stilul „rustic”, un stil apărut spontan, pretinzând că este inspirat din tradiții, însă acesta a evoluat și s-a metamorfozat, transformându-se într-un stil violent, țipător și fără specificitate. Faptul că îl putem regăsi în diferite zone etno-culturale ale țării, ne face să ajungem la concluzia că el nu este inspirat din tradiție, ci o înlocuiește cu o viteză alarmantă.

În plus, Planurile Urbanistice Generale, oricât de bine ar fi ele elaborate, sunt, pentru locuitorii și pentru autoritățile locale din mediul rural, niște documentații extrem de costisitoare, pe care, din păcate, nu le pot asimila, deoarece nu au pregătirea necesară. Pe lângă aceasta, mulți nu țin cont de reglementările din Regulamentele Locale de Urbanism, sau construiesc fără autorizație.

În ceea ce privește aspectul exterior al construcțiilor însă, multe Planuri Urbanistice Generale / Regulamente Locale de Urbanism nici nu prevăd reglementări sau recomandări, de aceea peisajul rural se modifică și suferă constant din cauza utilizării improprii a diverselor forme, materiale de construcții și a culorilor stridente.

De asemenea, finanțările europene pentru dezvoltarea în mediul rural de pensiuni sau alte dotări au generat o explozie de noi construcții, cu un aspect estetic îndoielnic, prea puțin reglementat (în faza de proiectare) și monitorizat (în faza de execuție). Neținând cont de peisajul rural înconjurător, aceste noi construcții au avut ca efect fie densificarea cadrului construit din mediul rural, fie alterarea cadrului natural învecinat cu mediul rural, ocolind astfel soluția „câștigătoare”, reprezentată de o densificare a populației, nu a fondului construit, prin reabilitarea construcțiilor tradiționale abandonate și repunerea lor în funcțiune, pentru a deservi nevoilor actuale.

„Peisajul participă într-o manieră importantă la interesul general în ceea ce privește domeniile: cultural, ecologic, de mediu și social și constituie o resursă favorabilă pentru activitatea economică (...) contribuie la formarea culturilor locale (...) este o parte importantă a calității vieții pentru oamenii de pretutindeni: în areale urbane sau rurale”.

Extras din textul Convenției europene a peisajului adoptată la Florența în 20 octombrie 2000

Să nu se înțeleagă greșit, aceste reglementări nu le neagă oamenilor dreptul de a-și crea un nou stil de viață și de a spori confortul propriilor locuințe, prin impunerea „înghețării” peisajului într-o epocă trecută, doar de dragul conservării peisajului rural. Rolul lor clar definit este de a îi îndruma, atât pe locuitorii comunităților, pe cei din administrațiile locale și județene, cât și pe specialiștii din domeniile conexe arhitecturii și urbanismului pe o direcție de dezvoltare a acestor zone, direcție care să țină cont și să pună în valoare calitățile etnografice, urbanistice și arhitecturale ale diverselor areale cu specific deosebit întâlnite în județ.

Unul dintre obiectivele acestei acțiuni de conștientizare derulată de Consiliul Județean Alba este acela de a-i face pe oamenii din mediul rural (atât pe cei din administrație, investitorii, cât și comunitățile locale) cu peisaj valoros să înțeleagă faptul că, după cum am menționat mai sus, peisajul constituie o resursă favorabilă pentru activitatea economică, și că impactul estetic al localităților este esențial în conturarea unei identități locale și promovarea acesteia la nivel național sau internațional.

Din experiența acumulată în vizitele pe teren, considerăm că o bună metodă de promovare a arhitecturii tradiționale ar fi apariția unor modele de bune practici, reprezentând realizarea unor proiecte de reabilitare și refuncționalizare, care să fie promovate și să genereze profit pentru proprietar. Acest „trend” s-ar răspândi la nivel local, deoarece populația din mediul rural se află într-o stare de sărăcie extremă, iar promisiunea unor venituri viitoare ar putea să îi motiveze să acționeze în păstrarea, recondiționarea și refuncționalizarea construcțiilor tradiționale existente, sau în construirea de noi case ori pensiuni, păstrând specificul arhitectural sau elementele care îl definesc.

Scopurile principale ale reglementărilor ilustrate au fost ilustrarea tipologiilor tradiționale de construire și ocupare a

terenului și identificarea unor moduri prin care se poate conserva fondul construit tradițional împreună cu valorile sale arhitecturale, cu respectarea caracteristicilor esențiale ale acestora, în armonie cu elementele patrimoniului cultural. Fără a limita dezvoltarea localităților, s-a urmărit atenuarea efectelor prezente și viitoare ale dezvoltării fondului construit din mediul rural, și asigurarea unei dezvoltări economice și turistice coerente și durabile a tuturor localităților, bazată pe o valorificare superioară și promovare a activităților economice tradiționale și pe amplificarea activităților turistice, aflate în strânsă legătură cu o mai bună punere în valoare a peisajului cultural local și a mediului înconjurător.

Toate reglementările au fost rezultatul lucrului în echipe interdisciplinare formate din arhitecți, urbaniști, sociologi, etnografi, care împreună au realizat ample studii de teren pentru a identifica specificul local și caracteristicile definitorii ale acestuia pentru fiecare dintre zonele cu trăsături arhitecturale valoroase din județ, au adunat date fotografice, au realizat relevee de arhitectură, au discutat cu localnicii, dar și cu autoritățile locale despre problema urbanismului, arhitecturii și peisajului în mediul rural și transformările care au loc în acesta.

Intenția a fost aceea de a realiza un set de reglementări și recomandări, însă într-un format atractiv, care să poată fi înțeles nu doar de specialiștii din domeniu (pentru care este utilă o mai bună cunoaștere a arhitecturii și urbanismului din localitățile în care proiectează), ci și de publicul larg (de la turiști și comunități locale până la factori de decizie sau potențiali investitori). De aceea recomandările făcute se referă atât la construcțiile existente, specificând modurile în care acestea ar putea fi reabilitate fără a afecta structura lor și imaginea satului, cât și la construcțiile viitoare, ilustrând modul în care acestea ar putea fi proiectate și realizate fără a altera peisajul, și cu respect față de tradițiile de sute de ani în materie de arhitectură și ocupare a terenului.

Conținutul ghidurilor ilustrate a fost conceput astfel încât să poată fi ușor urmărit, plecând de la un scurt istoric al zonelor de studiu, apoi urmând analiza elementelor ce dau specificitate zonei, de la nivel macro (peisajul intravilanului, sistem parcelar, structura gospodăriei) și ajungând până la nivel micro (elemente componente ale construcțiilor). Astfel, analiza a fost făcută prin descompunerea construcției de arhitectură vernaculară în elemente de bază ce generează specificitate (dimensiuni, volum, șarpantă, învelitoare, ferestre, uși, împrejmuiri etc.). Structura generală a ghidului poate evident fi aplicată pe orice zonă rurală valoroasă din România, acesta fiind o unealtă complexă de identificare a trăsăturilor urbanistice și arhitecturale ale mediilor rurale.

Realizarea în cadrul firmelor implicate atât a unor proiecte rurale la scară macro (PATZ, PUG) cât și la scară micro (PUZ, PUD, ghiduri ilustrate, obiecte de arhitectură), a permis o mai bună înțelegere a fenomenului urbanistic și arhitectural în mediul rural, și a problemelor cu care se confruntă atât administrațiile locale cât și investitorii și localnicii. O concluzie ar fi ca în general Planurile Urbanistice Generale, realizate pe baza metodologiei existente sunt pentru mediul rural un instrument greu de utilizat, conținând reglementări dificil de aplicat.

De aceea, poate că o soluție de viitor pentru urbanismul și arhitectura din mediul rural ar fi realizarea unor norme generale minimale de „*bun simț arhitectural și urbanistic*”, care să fie mai ușor de înțeles și deci de respectat de către factorii de decizie care influențează dezvoltarea în mediul rural, fie ei localnici, investitori, arhitecți, urbaniști sau administrații locale și județene.

Astfel, un set de reglementări ilustrate, conținând exemple pozitive, exemple negative, moduri și tehnici tradiționale de reabilitare, exemple de bune practici, atât pentru reabilitări cât și pentru realizări de noi construcții, exemple de arhitectură contemporană de calitate, moduri durabile și ecologice de construire, poate reprezenta una din metodele de a readuce arhitectura și urbanismul din mediul rural pe drumul cel bun.

În gândirea unor noi metode de reglementare ar trebui luați în calcul mulți factori printre care menționăm diferențele clare dintre urbanismul și arhitectura din mediul rural și cel urban, dintre urbanismul și arhitectura de la câmpie și cea de la munte, dintre urbanismul și arhitectura din zonele de nord și cele de sud ale țării. Însă o schimbare a modului de reglementare a arhitecturii și urbanismului în mediul rural necesită modificări ale legislației din domeniu, pentru a putea oferi acestor reglementări ilustrate putere legislativă similară celei deținute de Planurile Urbanistice Generale.

Rolul prezentei publicații este de a ilustra și sintetiza trăsăturile arhitecturale și urbanistice specifice zonelor cu valoare cultural identitară din județul Alba, identificând în plus față de ghidurile ilustrate elaborate anterior, și alte areale deosebite din județ.

CAPITOLUL 1

Introducere

Prezentarea zonelor cu valoare cultural identitară

PARTEA I

**Satele
Săsești**

**Valea
Târnavelor**

**Secuimea
Trascăului**

**Valea
Sebeșului**

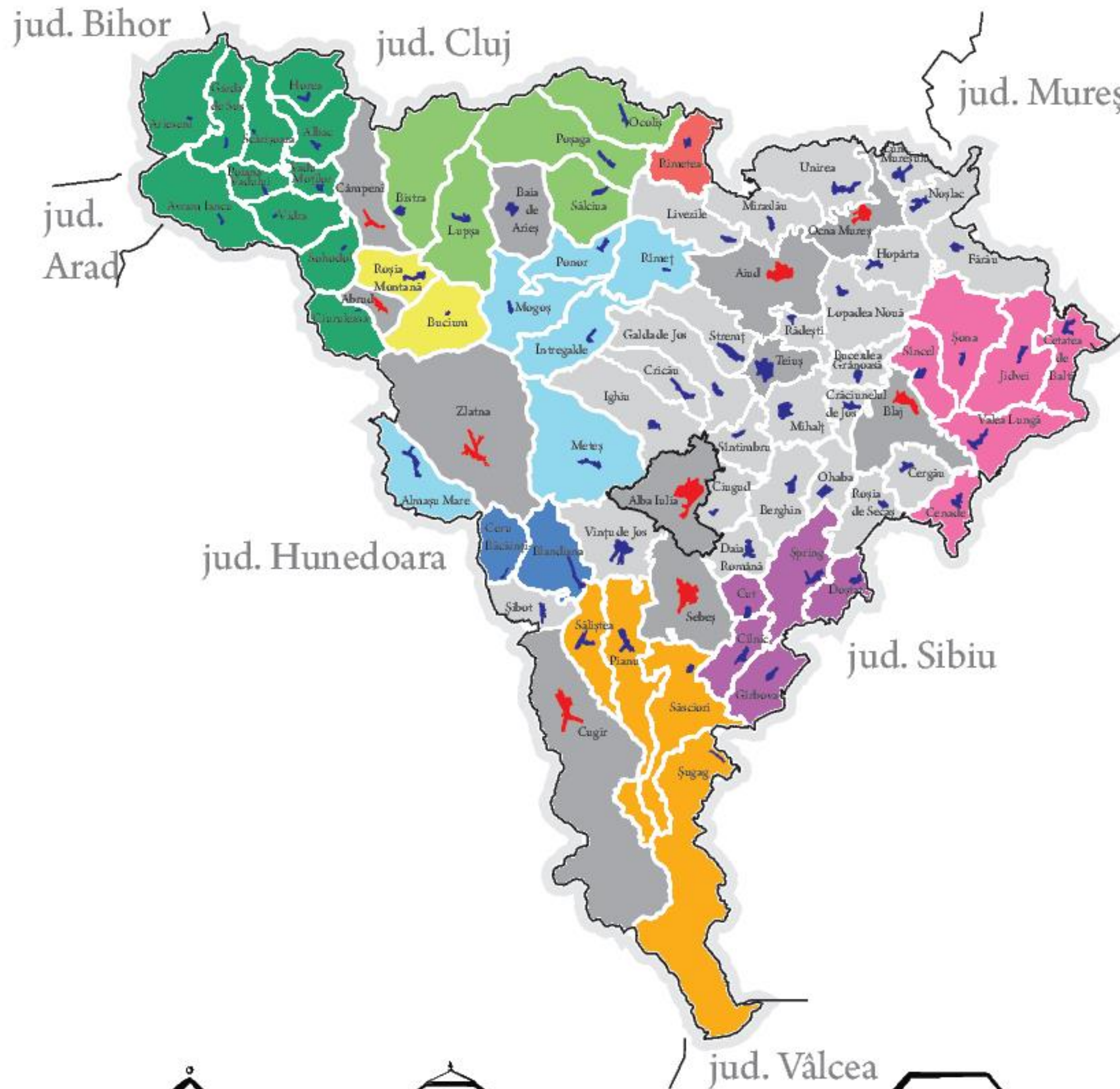
**Țara
Aurului**

**Valea
Arieșului**

**Culmea
Trascăului**

**Țara
Moților**

**Satele de
Piatră**

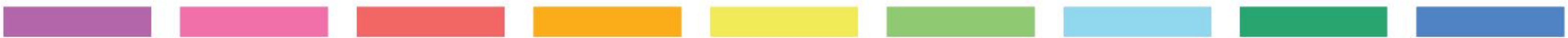

ZONA CU INFLUENȚE SĂSEȘTI

1. **Satele Săsești** - Gârbova, Cîlnic, Cut, Șpring
2. **Valea Târnavelor** - Crăciunelul de Jos, Bucerdea Grânoasă, Sîncel, Șona, Jidvei, Cetatea de Baltă, Valea Lungă, Cergău, Cenade
3. **Secuimea Trascăului** - Rimetea
4. **Valea Sebeșului** - Șugag, Săsciori, Pianu

ZONA MUNȚILOR APUSENI

5. **Țara Aurului** - Roșia Montană, Bucium
6. **Valea Arieșului** - Sălciua, Ocoliș, Poșaga, Lupșa, Bistra, Meteș, Almașu Mare
7. **Culmea Trascăului** - Întregalde, Mogoș, Ponor, Rîmeț
8. **Țara Moșilor** - Albac, Arieșeni, Avram Iancu, Gârda de Sus, Horea, Poiana Vadului, Scărișoara, Sohodol, Vadu Moșilor, Vidra, Ciuruleasa
9. **Satele de piatră** - Ceru Băcăinți, Blandiana

S a t e l e S ă s e ș t i **L u n c a T ă r n a v e l o r** **S e c u i m e a T r a s c ă u l u i** **V a l e a S e b e ș u l u i** **Ț a r a A u r u l u i** **V a l e a A r i e ș u l u i** **C u l m e a T r a s c ă u l u i** **Ț a r a M o ș i l o r** **S a t e l e d e P i a t r ă**

Spre deosebire de reglementările ilustrate elaborate anterior având ca beneficiar Consiliul Județean Alba, acest album de prezentare a zonelor rurale cu valoare identitară din județ prezintă doar caracteristicile care dau valoare acestor areale, fără a mai menționa și trăsăturile ce influențează negativ imaginea zonelor studiate, acestea fiind tratate pe larg în publicațiile anterioare.

În plus acest album dorește să acopere ca și plajă de cercetare întreaga suprafață a județului Alba. Din această cauză, studiile de teren efectuate anterior și în timpul realizării acestei publicații au trebuit să includă și noile zone cu potențiale valori arhitectural-urbanistice identificate în județ, dar care nu au fost tratate anterior.

De asemenea, pentru o aprofundare a studiului, au fost revizitate și arealele anterior cercetate, pentru ca echipa să aibă o imagine cât mai clară a specificității tuturor zonelor identificate.

Astfel, putem spune că studiile de teren pentru acest album au acoperit întreg județul, echipa vizitând toate comunele aparținătoare acestuia. De aceea, s-au putut identifica, conform realității din teren, comunele cu mari concentrări de valori arhitectural urbanistice menționate și ilustrate grafic pe pagina alăturată.

Definirea acestor areale deosebite și a comunelor aparținătoare lor a putut fi posibilă tocmai prin multiple vizite la fața locului, care ne-au dezvăluit faptul că zonele purtătoare de astfel de valori arhitecturale, urbanistice și etnografice sunt din ce în ce mai afectate pe de-o parte de abandonarea locuințelor

din mediul rural, și pe de alta de noile tehnologii de construire, de apariția materialelor moderne, incompatibile de multe ori cu fondul construit vechi. Astfel suprafețele lor se diminuează pe zi ce trece, fiind înlocuite treptat cu localități “modernizate” și dezvoltate haotic din punct de vedere spațial și estetic.

Din aceste motive, arealele studiate în această publicație au fost alese prin selectarea strictă a comunelor în care încă se mai găsește o densitate ridicată a valorilor arhitectural-urbanistice care pot fi promovate.

Trebuie menționat de asemenea că unitățile administrativ teritoriale care sunt reprezentate de orașe (marcate cu gri închis pe schema alăturată) nu fac obiectul acestui studiu, deoarece acesta vizează locuirea în mediul rural din județul Alba și influențele ei în arhitectura și urbanismul satelor.

Se poate observa ca în urma eliminării localităților urbane și conturării zonelor de studiu, au rămas în cadrul județului mai multe comune reprezentate cu gri deschis în schemă, care nu aparțin nici unui areal valoros.

Acestea, chiar dacă în trecut au avut caracteristici deosebite în ceea ce privește arhitectura și urbanismul, în prezent nu mai adăpostesc aproape deloc elemente de valoare în ceea ce privește locuirea rurală. După cum se vede pe schemă, majoritatea acestor comune sunt situate adiacent orașelor, acest factor putând fi un motiv principal pentru care pe teritoriul lor nu întâlnim elemente de specificitate arhitecturală și urbanistică.

Transformarea acestor localități adiacente mediului urban a avut loc în principal din cauza accesului mult mai facil la noile materiale și tehnici de construcție. De asemenea, comunele apropiate de mediul urban erau mai dezvoltate din punct de vedere economic decât cele izolate sau cu accesibilitate redusă.

Acesta este un motiv în plus pentru care locuitorii acestor așezări doreau în mod constant să își reînnoiască gospodăria, să o “modernizeze”, iar accesul la noile materiale după cum am menționat, era facil. În plus, toate aceste lucrări de modernizare nu au fost făcute întotdeauna sub îndrumarea unor specialiști.

Din aceste cauze, imaginea satelor a fost alterată iremediabil, pierzându-se aproape complet orice urme ale unor valori ce ar fi putut fi întâlnite aici în trecut. Astfel, ele au fost excluse din studiul de față.

În paginile următoare, sunt prezentate sumar și localizate zonele cu valoare cultural-identitară identificate în urma cercetării în teren, urmând ca în capitolele următoare acestea să fie prezentate în detaliu.

Această zonă cuprinde comunele: **Câlnic, Cut, Doștat, Gârbova, Șpring.**

Arealul ocupat de teritoriul administrativ al acestor comune formează o microzonă geografică și etnografică situată în partea sud-vestică a Podișului Transilvaniei, și în cea sud-estică a județului Alba, ocupând suprafețe importante din Podișul Secașelor. Acesta este situat între râul Târnava Mare la nord, munții Căndrelului și Depresiunea Sibiului la sud, la est este limitat de Subcarpații Transilvaniei, iar la vest de Culoarul Alba Iulia-Turda.

Cele 5 unități teritorial administrative sunt formate dintr-un număr de 15 de sate după cum urmează:

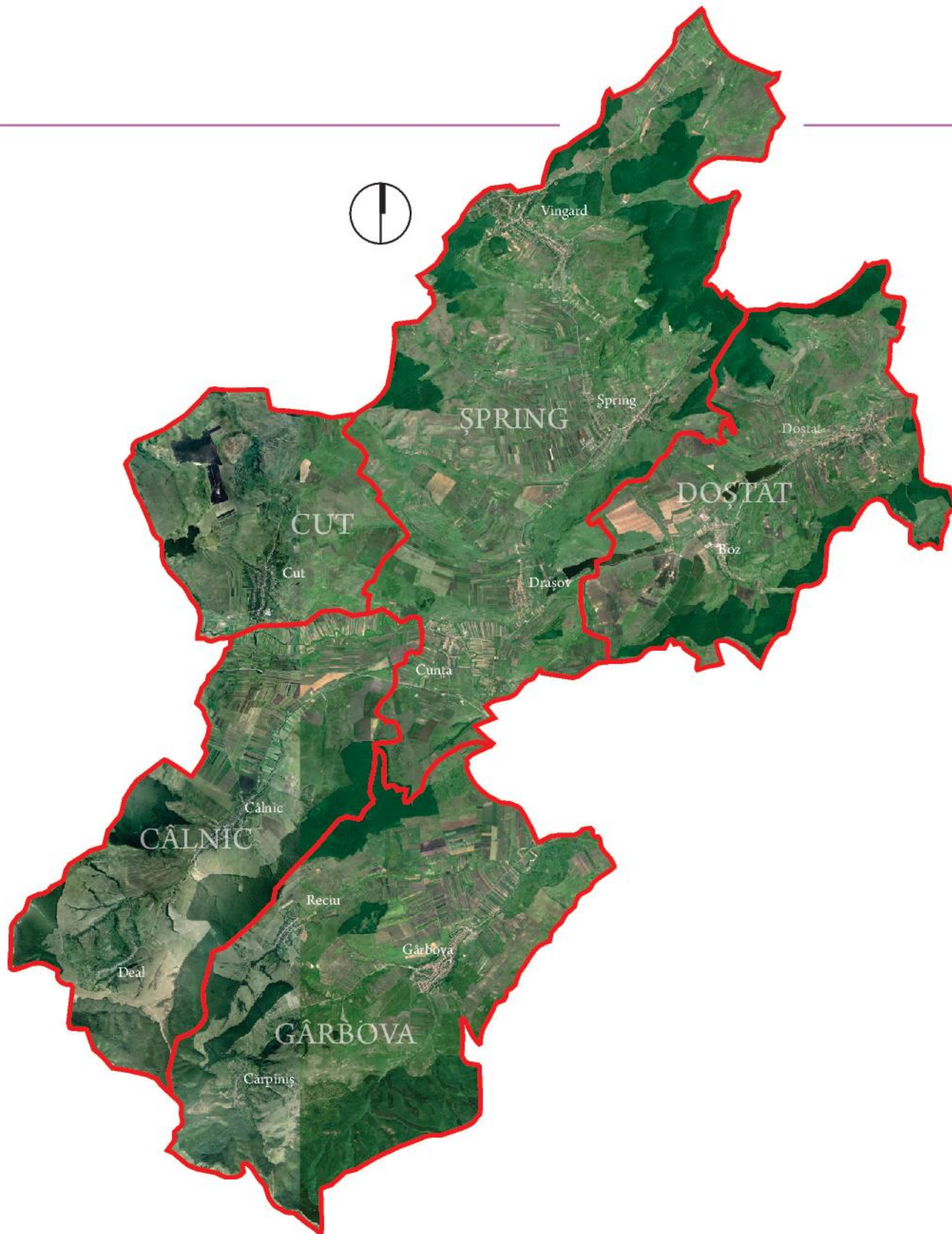
Comuna Câlnic: Câlnic (reședință) și Deal

Comuna Cut: Cut (reședință)

Comuna Doștat: Doștat (reședință), Boz și Dealu Doștatului

Comuna Gârbova: Gârbova (reședință), Cărpiniș și Reciu

Comuna Șpring: Șpring (reședință), Carpen, Carpenii de Sus, Cunța, Drașov și Vingard.

Cucerirea Transilvaniei de către maghiari, începută de către Ștefan cel Sfânt, a fost un proces lent și de durată, care a presupus anihilarea treptată a structurilor de putere existente și întărirea autorității în teritoriile nou cucerite. Pentru stăpânirea acestora, regalitatea maghiară a aplicat, alături de metoda cuceririi directe, integrarea acestor ținuturi în structura administrativă a regatului și colonizarea de noi populații, în special germanice, cunoscute ulterior sub numele de sași.

Venirea sașilor în Transilvania este parte a unui proces mai amplu de colonizare germană spre centrul și răsăritul Europei, desfășurat în sec. X – XIV, având cauze multiple, de ordin economic, politic și social. Pentru regalitatea maghiară prezența coloniștilor însemna avantaje economice (creșterea numărului de contribuabili, dezvoltare economică, în special a agriculturii prin metode agricole avansate, dezvoltarea meșteșugurilor și a comerțului), cât și o mai eficientă apărare a granițelor Transilvaniei.

Cu toate controversele existente asupra originii primilor coloniști germani din Ardeal, în general s-a acceptat ideea că cea mai mare parte dintre aceștia erau originari din teritoriile episcopatelor Köln și Trier de pe Rinul Mijlociu și Mosela, ajungând pe aceste locuri după un popas în actuala Slovacie. Ulterior, în Ardeal au venit și mineri germani din Saxonia, mai precis din Missen. Acești coloniști sunt formați din populație rurală dar și mici meșteșugari, veniți din mediul orășenesc, sub conducerea unor reprezentanți ai micii nobilimi, sărăcite sau în căutare de aventură și bogății. Ei au fost colonizați pe pământurile regale, ca supuși ai regelui, rostul lor era unul economic și militar.

Încă de la venire, aceștia se bucurau de o serie de privilegii negociate de către proprii conducători (graevi) și garantate de către rege.

Odată cu venirea lor pe noile pământuri, coloniștii și-au adus și propria lor organizare, obiceiuri și mentalități. Sașii au impus dezvoltarea agriculturii, care constituia baza economiei săsești, dispunând de tehnici agrare mult superioare băștinașilor, cum ar fi asolamentul bienal și trienal, pe parcele mari compacte, stabilite de către sfatul bătrânilor. Doar terenurile arabile erau în proprietate comună, ale obștei. Locuitorii sași aveau dreptul să folosească pădurile și apele, care erau proprietate regală, împreună cu populația băștinașă, românii și pecenegii

Formarea așezărilor, structura și evoluția gospodăriei a fost influențată hotărâtor de obiceiul francon specific ținutului de baștină. Din datele cunoscute se apreciază că structura satelor săsești era formată din:

- vatra satelor, compusă din terenurile pe care erau amplasate casele și dependințele, precum și grădinile de legume și cu pomi fructiferi;
- terenurile pentru asolamente, formate din două sau trei asolamente dispuse în diferite părți ale hotarului.

Cercetătorii înclină să creadă că încă de la început fiecare familie a fost împroprietărită cu loturi egale de teren (poate doar cu excepția graevilor și a preoților), mărimea acestor loturi fiind de cca. o sesie (30 iugăre ~ 18 hectare). Exploatarea și utilizarea apelor, pădurilor și pășunilor aflate pe domeniul regal erau utilizate în comun cu populația autohtonă.

Vatra satelor și structura gospodăriilor au fost organizate pe baza unei topografii specifice, asupra căreia și-au pus amprenta tradițiile din locul de origine (gospodăria franconă) concretizate în trama stradală, parcelarea terenului, rețelele regulate ale străzilor, influențate doar de relief și dispunerea în teren și fațadele clădirilor. În cadrul acestor comunități, de un prestigiu deosebit se bucurau biserica și instituțiile comunitare, publice (casa preotului și a dascălului, școala, primăria), așezate în jurul bisericii fortificate în zona centrală.

Parcelele aparținând așezărilor săsești au o formă regulată, cea dreptunghiulară, determinând un front relativ îngust la stradă comparativ cu lungimea gospodăriei și a parcelei în sine.

Frontul la stradă din aceste sate este unul continuu datorat amplasării caselor pe limita de proprietate la stradă.

Gospodăriile săsești se încadrează în tipologia “curților închise” datorită dipunerii perimetrice la construcțiilor pe parcelă și a împrejmuirilor înalte care întrerup contactul vizual dintre gospodărie și spațiul rural public. Toate gospodăriile prezintă pe latura posterioară șura, element important care oferă specificitate structurii planimetrice satelor săsești. Aceste șuri formează un front continuu pe latura posterioară a parcelelor, reprezentând în trecut o modalitate de protecție suplimentară a localității, și devenind azi un element recognoscibil al așezărilor săsești.

Această zonă cuprinde comunele: **Cenade, Cetatea de Baltă, Jidvei, Sîncel, Șona, Valea Lungă.**

Arealul ocupat de teritoriul administrativ al acestor comune formează o microzonă geografică și etnografică situată în partea central-vestică a Podișului Transilvaniei, și în cea nord-estică a jud. Alba, ocupând suprafețe importante pe cele două Târnave.

Cele 6 unități teritorial administrative sunt formate dintr-un număr de 28 de sate după cum urmează:

Comuna Cenade: Cenade (reședință), Capu Dealului și Gorgan

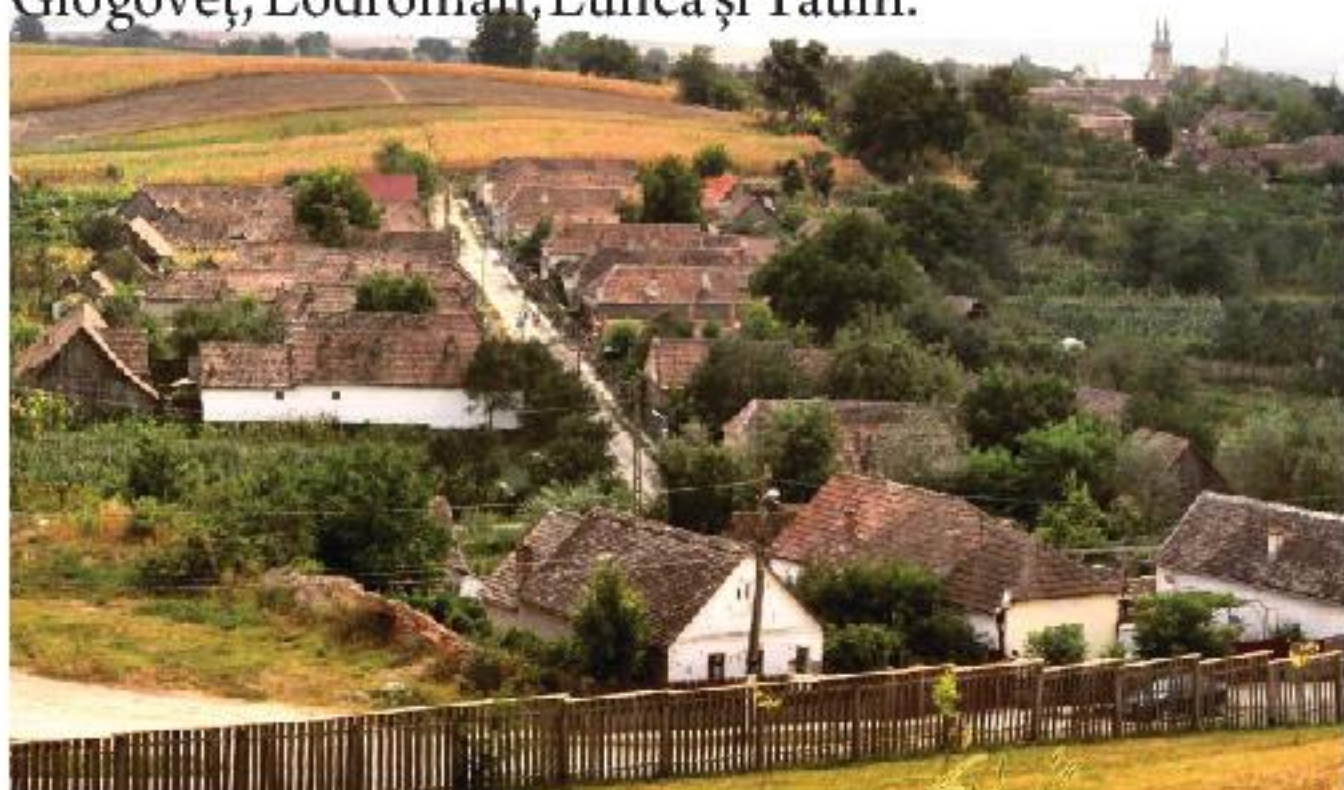
Comuna Cetatea de Baltă: Cetatea de Baltă (reședință), Crăciunelul de Sus, Sântămărie și Tătârlăua

Comuna Jidvei: Jidvei, Bălcaciu, Căpâlna de Jos, Feisa și Veseuș

Comuna Sîncel: Sîncel (reședință), Iclod și Pânade

Comuna Șona: Șona (reședință), Alecuș, Biia, Doptău, Lunca Târnavelor, Sânmiclăuș și Valea Sasului.

Comuna Valea Lungă: Valea Lungă (reședință), Făget, Glogoveț, Lodroman, Lunca și Tăuni.

Teritoriul ocupat de aceste comune reprezintă 6,84 % din suprafața județului și cuprinde 5,5 % din populația județului, conform datelor ultimului recensământ.

Terenurile fertile din luncile largi și de pe terasele Târnavelor au favorizat formarea așezărilor aici încă de timpuriu. După cucerirea acestui spațiu geografic de către maghiari, populația românească a fost nevoită să se retragă, luncile și terenurile cele mai fertile din Petrisat, Biia, Sânmiclăuș și Cetatea de Baltă fiind acordate populației maghiare, pentru ca mai târziu, la sfârșitul sec. al XIII-lea și începutul sec al XIV-lea să se instaleze aici coloniștii germani. În această perioadă au fost întemeiate satele Șona, Jidvei, Bălcaciu, Jidvei, Veseuș, Tătârlăua, cu influențe săsești. Mici comunități de sași s-au așezat și în alte sate ca Feisa, Valea Sasului, Sânmiclăuș etc., de unde ulterior au revenit în comunitățile de bază. În aceste condiții populația românească s-a retras spre satele Sâncel, Pânade, Alecuș, Valea Sasului etc. influențând și modul de organizare a gospodăriei și aspectul general al localităților.

Astfel, în această zonă, așezările au o anumită specificitate în ceea ce privește urbanismul și arhitectura, specificitate rezultată din localizare, mod de formare, mărime demografică, structură etnică și nu în ultimul rând resurse economice.

Ocupația de bază a locuitorilor acestui areal a fost agricultura. Se cultiva grâu, secară, mei, ovăz, iar mai târziu porumb și cartofi.

Un rol important în asigurarea resurselor economice necesare l-au jucat viticultura și pomicultura, această zonă fiind renumită încă din antichitate pentru vinurile sale. Colonizarea aici a unor populații germanice provenite din zone în care viticultura avea de asemenea tradiție, i-a dat un nou impuls. Creșterea animalelor a reprezentat de asemenea o resursă importantă, fiecare comunitate dispunând de propria sa pășune.

Așezările din zona studiată sunt în totalitate așezări rurale, preponderent sate compacte de vale, amplasate în lungul principalelor cursuri de apă.

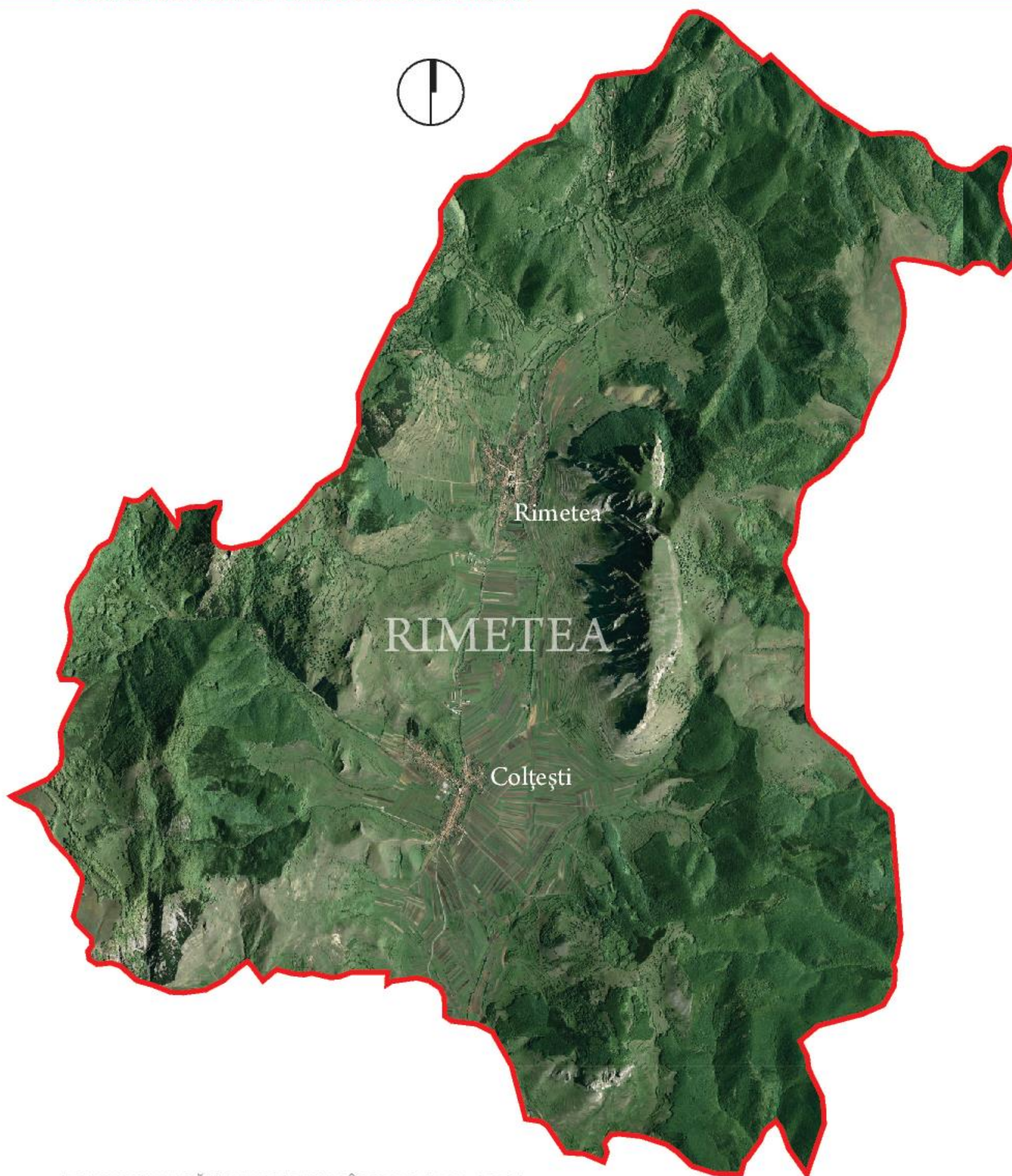
Forma vetrei așezării este condiționată în cea mai mare parte de terenul pe care s-a dezvoltat în decursul timpului. Nucleele cele mai vechi ale așezărilor au o vatră în general compactă, cu o densitate ridicată. În mijlocul satului se găsește piața mare dominată de regulă de o biserică monumentală, deseori fortificată. În zonele marginale, dezvoltate mai recent în urma proceselor de împrăștiere, se manifestă tendințe de împrăștiere a gospodăriilor în jurul unor drumuri sau văi.

Totodată, satele din această zonă se remarcă prin arhitectura și rezolvările urbanistice pe care le utilizează. Caracteristic acestor sate este sistemul de parcelare regulat, format din parcele înguste și lungi, dispuse cu latura scurtă la stradă. În cadrul parcelelor, construcțiile sunt amplasate cu latura scurtă la stradă, fie pe aliniamentul străzii (în cazul caselor cu puternică influență arhitecturală săsească), fie retrase cu 1-2 metri de la stradă.

Astfel, casele aliniate la stradă creează un front continuu care este completat de zidurile ce urcă până la nivelul cornișei, din care se deschide poarta mare de acces pentru care și poarta de acces pentru pietoni. În zonele unde casele sunt retrase de la stradă, acestea sunt protejate de garduri din lemn, având de asemenea porti de acces pietonal și pentru care. În spatele caselor, retrase la o anumită distanță, se află șurile, dispuse perpendicular pe lateralele parcelelor.

Aceste caracteristici urbanistice și arhitecturale au luat naștere atât datorită colonizării zonelor cu populații germanice, care și-au construit gospodăria folosind tehnicile și cunoștințele lor, cât și din impunerea de către Imperiul Austro-Ungar a utilizării acestor tehnici și pentru construcțiile realizate de români, pentru un control mai facil al zonelor colonizate.

Această zonă cuprinde comuna Rimetea, având în componență 2 sate: Rimetea (reședință) și Colțești.

Teritoriul administrativ al comunei are o suprafață de 5737 ha, ceea ce reprezintă 0,9 % din suprafața județului Alba. Comuna se învecinează la vest cu comunele Poșaga și Ocoliș, la sud cu comuna Livezile, la est cu comuna Mirăslău și la nord-est și nord cu județul Cluj, respectiv cu comunele Moldovenești și Iara. Rimetea se află la distanță de 56 km de reședința de județ, la 25 km de Aiud și la 24 km de Turda.

Comuna Rimetea, situată în partea nordică a județului Alba, într-un mic bazin depresionar, respectiv Depresiunea Trascăului, este străbătută de la sud la nord de cursul văii Rimetea. Depresiunea este o unitate bine conturată cu aspecte geografice distincte care o scot în evidență față de regiunile vecine, fiind înconjurată de masive calcaroase terminate spre zona depresionară printr-o serie de abrupturi cum ar fi Coltii Trascăului în nord, masivul Bedeleu la sud. Coltii Trascăului (1128 m), este un masiv care se înscrie în peisaj cu multă personalitate, dominând cu peste 600 m depresiunea. Vatra-depresiune are o altitudine de circa 500 de metri, mai ridicată în partea centrală. Masivele calcaroase din jurul depresiunii sunt mai împădurite în partea vestică și mai golașe în est, unde domină Coltii Trascăului.

Procesul de populare a acestui areal începe din perioada neolitică sau eneolitică, fiind descoperite aici obiecte ceramice, arme și podoabe aparținând diferitelor faze ale epocii bronzului, materiale celtice și din a doua epocă a fierului, urmele unor fortificații dacice care preced fortificația feudală timpurie de pe Piatra Secuiului.

De asemenea, în perioada romană zona era populată, după cum o dovedesc descoperirile monetare.

Sursele istorice precizează că între anii 700 și 800 în valea Trascăului s-au așezat slavi, care au exploatat zăcămintele de fier și se presupune că și numele satului ar fi de origine slavă, „Trosk” însemnând „piatră fieroasă” în limba slavonă. Începând cu anul 895 aici se stabilesc triburile maghiare.

Prima atestare scrisă a localității apare în 1331 în documentele papale sub denumirea Thurczkoo. Pentru localitate primul pericol real a fost legat de marea invazie mongolă din 1241, când populația locală a fost decimată, iar în locul lor au fost colonizați secuii, cu scopul de a apăra și pe viitor aceste locuri. Tot în această perioadă începe construcția cetății din satul Colțești, proprietate a familiei nobiliare Thoroczky, aceasta fiind terminată în secolul al XV-lea.

Un alt eveniment important pentru comună a fost colonizarea sașilor în satul Rimetea, care au fost aduși aici din porunca regilor maghiari pentru dezvoltarea mineritului de fier și prelucrarea acestuia. Influența a fost benefică locului din toate punctele de vedere: economic, cultural și social. În anul 1568 populația comunei a trecut de la religia catolică la religia unitariană.

Între anii 1702–1704, localitățile comunei sunt pârjolate de trupele generalilor habsburgi Rabutin și Tiege, deoarece localnicii au participat la mișcările anti-habsburgice conduse de principele Rakoczi. Atunci a fost distrusă și cetatea Colțești. În anul 1784, localitățile comunei sunt prădate și incendiate de către oamenii lui Horea, care se răzbună pe bogătașii localității.

La mijlocul secolului al XIX-lea, zăcămintele de fier se termină și în anul 1881 se închid minele de fier și se oprește prelucrarea fierului, ceea ce duce la declinul localității Rimetea, populația fiind nevoită să trăiască din agricultură și să practice alte meserii, precum cele de zidar și cioplitor în piatră.

Dacă în perioada comunistă satul s-a confruntat cu o tot mai accentuată depopulare, o rată ridicată a șomajului și o degradare arhitecturală, datorită părăsirii caselor de către proprietari, în perioada de după revoluție acesta a cunoscut un reviriment impresionant datorat turismului rural și reabilitării arhitecturale, idee lansată și concretizată cu sprijinul Consiliului local al sectorului V din Budapesta și al Fundației Transilvania Trust. În cadrul acestui proiect, recunoscut prin decernarea în 1999 a premiului Europa Nostra, au fost reabilitate și incluse în patrimoniul construit 150 de case.

sursa text: Zoltán, Salánki - Strategii de viață în situri rurale cu revalorificări culturale. Studiu de caz în Rimetea, județul Alba, Institutul de Istorie „Georghe Bariț” din Cluj-Napoca,

Această zonă cuprinde comunele:
Pianu, Săliștea, Săsciori, Șugag.

Cele 4 unități teritorial administrative sunt formate dintr-un număr de 25 de sate după cum urmează:

Comuna Pianu: Pianu de Sus (reședință), Pianu de Jos, Plaiuri, Purcăreți, Strungari

Comuna Săliștea: Săliștea (reședință), Mărgineni, Săliștea-Deal și Tărtăria

Comuna Săsciori: Săsciori (reședință), Căpâlna, Dumbrava, Laz, Loman, Pleși, Răchita, Sebeșel și Tonea

Comuna Șugag: Șugag (reședință), Arți, Bârsana, Dobra, Jidoștina, Mărtinie și Tău Bistra.

Valea Sebeșului formează o microzonă situată în partea sudică a județului Alba, având caracteristici distincte economice, tradiționale și spirituale. Dispunând de variate activități economice, cu numeroase bogății naturale, în special terenuri agricole și pășuni, dar și ape cu înalt potențial energetic, cu păduri bogate în resurse cinegetice și lemn pentru construcții, acest ținut a constituit din cele mai vechi timpuri o unitate economico-socială care se poate urmări din cele mai vechi timpuri și până în perioada feudală, când apare sub numele de „Terra Sebus”.

Valea râului Sebeș, începând de la izvoarele sale, de sub vârful Cindrel (2.244), până la vărsare în Mureș, ca de altfel și Valea Pianului, străbat patru forme de relief distincte: munți, dealuri piemontane, culoare depresionare mărginite de terase și câmpia largă a Mureșului.

Cea mai mare suprafață din teritoriul administrativ al acestor comune, este preponderent muntoasă, încadrându-se în componenta nordică a masivului Parâng, formată din Munții Sebeșului și Cindrel.

Zonele situate la altitudinea de 1300-1650m, cuprind suprafețe importante în Munții Sureanu și Cindrel, sub forma unor platouri largi, netede, cu înclinări constante spre nord, astăzi acoperite în mare parte de pajisti. Este zona cea mai populată cu stânile oierilor din zonă.

Podurile și spinările domoale, ca și versanții cu orientare sudică, mai puternic însoțite ale culmilor din zonă, fragmentate de văi, au fost despădurite în timp, locul pădurilor luându-l peisajul antropogen al fânețelor și culturilor de altitudine.

Descoperirile arheologice și mărturiile istorice dau o imagine generală despre procesul de umanizare al acestui teritoriu începând din perioade timpurii. Aceste descoperiri devin foarte concludente începând cu perioada neolitică și prin urme de locuire din epoca bronzului.

Pentru perioada dacică cel mai de seamă sit arheologic, emblematic pentru intensa activitate economică și politică a dacilor din ținutul Sebeșului la începutul primului mileniu al erei noastre, îl reprezintă fără îndoială cetatea de la Căpâlna, cea mai estică fortificație din sistemul de apărare al capitalei Daciei, Sarmizegetusa Regia.

Sediul unei importante căpetenii dacice, cetatea era totodată și centrul unei importante zone economice (după cum mărturisesc uneltele agricole și cerealele carbonizate descoperite în săpături), care își întindea fără îndoială stăpânirea și își exercita autoritatea asupra întregii văi a Sebeșului și poate mai departe, asupra câmpiei, până la Mureș. Nu trebuie uitat faptul că în arealul controlat de aceasta se găseau comunități a căror ocupație era extragerea aurului aluvionar din nisipurile văii Pianu și Răchita. Această vale a fost cunoscută în Evul Mediu, în special, pentru spălătoriile de aur atestate documentar încă din 1435.

În primul mileniu al erei noastre, ținutul Sebeșului a constituit un areal important de formare și continuitate a poporului român. Lipsa izvoarelor scrise este suplinită de descoperirile arheologice care reflectă acest proces, dar și de toponimia locală, care indică fără îndoială o funcție pastorală străveche.

Între 1877-1907 are loc o exploatare masivă a mesei lemnoase din zonă care va fi transportată la fabrica de cherestea de la Sebeș cu ajutorul plutăritului. Plutașii erau locuitori ai satelor Laz, Căpâlna, Sebeșel și Șugag, având o lungă tradiție în aceste îndeletniciri.

Acest procedeu de exploatare continuă cu diferite intensități până în 1965, când locul plutelor îl iau camioanele înzestrate cu trolii. Exploatarea lemnului produce mutații semnificative și în sistemul ocupațional al localnicilor.

Mulți bărbați din satele situate în vale renunță la păstorit, și se fac plutași.

Dezvoltarea exploatărilor forestiere în zonă au produs mutații semnificative și în modul de viață, în preocupările și necesitățile sociale ale populației din unele așezări.

Renunțarea la ocupațiile tradiționale - agricultură și păstorit -, și schimbarea ocupațiilor de bază ale localnicilor au contribuit la schimbarea structurii satelor și la înlocuirea caselor din lemn cu cele din piatră și cărămidă. Schimbările administrative de la începutul sec. XX, după cum arată recensămintele administrației austro-ungare de la 1910 aduc în prim plan o serie de așezări noi, dezvoltate pe locul mai vechilor "sălașe" din zona înaltă.

În prezent, în zona studiată regăsim două tipuri de așezări, condiționate în principal de formele de relief și deci, și de ocupațiile localnicilor din aceste așezări. Astfel, zonele de vale sunt populate cu așezări de tip compact, cu influențe arhitectural-urbanistice săsești datorate colonizării cu populații germanice a Transilvaniei. Și aici, la fel ca în zona Văii Târnavelor, sistemul parcelar este alcătuit din loturi lungi și înguste, ocupate cu construcții amplasate cu latura scurtă pe limita de parcelă de la stradă.

Acestea formează un front continuu la stradă, completat de zidurile înalte care adăpostesc porțile de intrare în gospodării. Și în această zonă întâlnim șura, situată la mijlocul lotului, perpendicular pe acesta, fiind un element esențial al gospodăriei.

În zonele de munte, arhitectura se transformă, adaptându-se mediului înconjurător, dar și ocupațiilor specifice acestei zone (creșterea animalelor).

Astfel, parcelele nu mai au o formă regulată, iar construcțiile sunt împrăștiate pe culmile munților, având un set de caracteristici deosebite care le oferă unicitate.

Cele mai spectaculoase gospodării întâlnite aici sunt gospodăriile cu "ocol întărit". Acestea au forma unui patruleter, având în mijloc o curte interioară descoperită, în jurul căreia se află casa de locuit și anexele. Caracterul de "fortăreață" era necesar pentru protejarea oamenilor și a animalelor de factorii externi care i-ar fi putut amenința, mai ales în sezonul rece.

Această diversitate a modurilor de ocupare a terenurilor a rezultat în urma multiplilor factori ce au influențat populația și așezările din zonă.

Această zonă cuprinde comunele
Roșia Montană și Bucium.

Cele 2 unități teritorial administrative sunt formate dintr-un număr de 46 de sate după cum urmează:

Comuna Bucium: Bucium (reședință), Anghelești, Bisericani, Bucium-Sat, Cerbu, Ciuculești, Coleșeni, Dogărești, Ferești, Florești, Gura Izbitei, Helești, Izbicioara, Izbita, Jurcuiеști, Lupulești, Măgura, Muntari, Petreni, Poiana, Poieni, Stâlnișoara, Vâlcea, Valea Abruzel, Valea Albă, Valea Cerbului, Valea Negrileșii, Valea Poienii, Valea Șesii, Văleni

Comuna Roșia Montană: Roșia Montană (reședință), Bălmoșești, Blidești, Bunta, Cărpiniș, Coasta Henții, Corna, Curături, Dăroaia, Gârda-Bărbulești, Gura Roșiei, Iacobești, Ignățești, Șoal, Țarina și Vârtoș

Arealul ocupat de teritoriul administrativ al comunelor studiate, este dispus pe un vast teritoriu din Munții Apuseni, pe versanții nordici ai Munților Trascăului, adiacent văii râului Abrud și orașului cu același nume, într-o zonă bogată în minereuri prețioase, cu relief în general muntos.

Aceste comune fac parte din teritoriul preorășenesc al orașelor Abrud și Câmpeni, toate fiind așezări cu tradiție milenară în domeniul mineritului. Numele roman Alburnus Maior, numele latin al Roșiei Montane, apare pentru prima dată menționat în tăblița cerată nr. XVIII, datată 6 februarie 131, descoperită pe teritoriul comunei Roșia Montană.

Așezările romane de tipul coloniilor au apărut mai ales în apropierea minelor cu filoane ample, ce erau ușor de extras, însă pe lângă acestea, numeroase mici așezări sau cătune s-au dezvoltat în toată regiunea, iar activitatea principală a populațiilor de aici s-a conturat în jurul exploatării de metale prețioase, fie că se făceau direct din mină, sau prin spălarea nisipurilor aluvionare ale râurilor și pârâurilor ce străbăteau teritoriul.

Marile rezerve de minereu ușor de extras de la suprafață au fost cunoscute și exploatare din vremea dacilor, lucru semnalat încă din secolul trecut de oameni de știință ca Fr. Posepny, Teglas G., M. J. Ackner, B. Cotta. Aceștia au demonstrat că marele crater de pe Cetate, rezultat în urma unei activități miniere destul de intense, datează din perioada preromană. Momentul hotărâtor în constituirea unui nucleu de locuire mai compactă în teritoriul montan - înglobat azi în cea mai mare parte în comuna Roșia Montană, l-a constituit trecerea întregului ținut aurifer al Daciei lui Decebal în patrimoniul Imperiului Roman (105-106 en).

Dupa retragerea aureliană, din cauza instabilității politico-economice, mineritul, s-a practicat sporadic și dezorganizat.

Atestarea documentară a comunelor datează din 1592 (Roșia Montană) respectiv 1595 (Bucium), acestea făcând parte din teritoriul orașului Abrud.

Toate descoperirile de pe teritoriul localității din epoca romană - zidurile unui castru, conducte de apă din ceramică, porțiuni de drum pavate, monumente epigrafice și zone sacre, capiteluri, coloane, relevă faptul că aici, în primele secole ale erei noastre, exista un mic orașel de munte. Din conținutul tabelor cerate risipite prin țară și străinătate rezultă o intensă activitate economică și financiară, și o organizare socială bine pusă la punct.

Dacă pentru perioada romană abundă vestigiile, pentru cele care o urmează cronologic lipsesc în mare parte sursele scrise, deoarece activitatea de minerit din zonă pierde mult din amploare și intensitate, devenind o practică ocazională a micilor producători.

Însă, în secolele XV – XVII, se înregistrează o îmbunătățire a stării materiale a proprietarilor de șteampuri (instalații tradiționale din lemn acționate hidraulic, folosite în trecut pentru sfărâmarea minereurilor auro-argintifere), care încep să fie susținuți de regalitatea feudală.

Începând cu secolul al XVIII-lea, o serie de coloniști germani și chiar și francezi au început să se instaleze în zonă ca meșteșugari minieri. Astfel, mai ales în localitatea Roșia Montană, situată adiacent principalelor cariere, s-a dezvoltat o comunitate cu un caracter cosmopolit.

După 1948, când toate exploatările private au fost naționalizate, extracția metalelor prețioase a continuat în mina de stat, mineritul rămânând ocupația de bază a roșienilor.

Din 1970, s-a renunțat la exploatarea în galerii și au fost amenajate primele cariere, în zona Cetate, iar mai târziu la Cârnic.

În timpul perioadei comuniste și, mai apoi, după 1989, mina de stat din Roșia Montană a lucrat în pierdere, datorită tehnologiei învechite și a lipsei investițiilor în industria extractivă.

În prezent, după intense exploatări miniere în galerii și mai apoi cariere deschise desfășurate în perioada comunistă, activitatea minieră a dispărut.

Astfel, comunitățile au trebuit să se adapteze noilor condiții de trai, trecând la ocupații agricole și de creștere a animalelor. Această trecere a fost și încă este dificilă pentru locuitorii comunei Roșia Montană, însă pentru comuna Bucium nu a fost o schimbare radicală, deoarece și în trecut aici erau practicate intens numeroase activități agricole, mineritul fiind mai slab dezvoltat ca în Roșia Montană.

Acest lucru este reflectat și în arhitectura gospodăriilor din comuna Bucium, unde se observă, spre deosebire de comuna Roșia Montană, existența anexelor gospodărești cu profil agricol (grajduri, șuri etc.) care, împreună cu locuințele tradiționale, formează ansambluri deosebite, dispersate pe dealurile ocupate de pășuni, fânețe și păduri pe care se întinde comuna.

Text parțial preluat din *Planul strategic de dezvoltare socio-economică al comunei Roșia Montană, 2008-2013*

Alte surse: http://primariabucium.ro/prezentare_locala
<http://istoriesicultura.ro/rosia-montana>

Această zonă cuprinde comunele: Bistra Lupșa, Ocoliș, Poșaga, Sălciua.

Cele 5 unități teritorial administrative sunt formate dintr-un număr de 74 de sate după cum urmează:

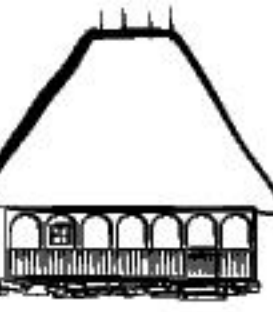
Comuna Bistra: Bistra (reședință), Aronești, Bălești, Bălești- Cătun, Bârlești, Cheleteni, Ciuldești, Crețești, Dâmbureni, Dealu Muntelui, Durăști, Gănești, Gârde, Hodișești, Hudricești, Lipaia, Lunca Largă, Lunca Merilor, Mihăiești, Nămaș, Novăcești, Perjești, Poiana, Poiu, Rătițiș, Runcuri, Sălăgești, Ștefanca, Țărănești, Tolăcești, Tomnatec, Trișorești, Vârși-Rontu, Vârșii Mari, Vârșii Mici

Comuna Lupșa: Lupșa (reședință), Bârdești, Barzan, Curmătură, După Deal, Geamăna, Hădărău, Holbani, Lazuri, Lunca, Mănăstire, Mărgaia, Musca, Pițiga, Pârâu-Cărbunari, Poșogani, Sașa, Trifești, Valea Holhorii, Valea Lupșii, Valea Șesi, Văi, Vința

Comuna Ocoliș: Ocoliș (reședință), Lunca Largă, Runc, Vidolm

Comuna Poșaga: Poșaga de Jos (reședință), Cortești, Lunca, Orăști, Poșaga de Sus (Belioara), Săgăgea

Comuna Sălciua: Sălciua de Sus (reședință), Sălciua de Jos, Dealu Caselor, Dumești, Sub Piatră, Valea Largă

Arealul ocupat de teritoriul administrativ al comunelor studiate, formează o microzonă situată pe cursul mijlociu al Arieșului, râu încadrat la nord de masivului Muntelui Mare și de culmile Munților Metaliferi, și spre sud Munții Trascău și depresiunea Ponor.

Deși zona nu a fost cercetată sistematic din punct de vedere arheologic, descoperiri întâmplătoare și semnalări din sec. XIX și XX au evidențiat o locuire timpurie a acestui spațiu. Descoperirile se intensifică începând cu perioada dacică și romană, fiind documentată exploatarea aurului aluvionar din nisipurile Arieșului prin numeroase halde întâlnite în lungul râului. Creșterea populației așezărilor în perioadele de liniște a determinat fenomenul de roire, când o parte din locuitori se desprindeau de comunitate și plecau să întemeieze un nou sat.

Ulterior numărul așezărilor crește simțitor; în a doua parte a sec. XVIII, hărțile militare austriece (1770-1773) oglindesc dezvoltarea reală a spațiului rural. Aici sunt prezentate pentru prima dată vatra și structura vechilor așezări, noile comunități apărute și tendințele manifestate în dezvoltarea acestora.

Ca reflex al creșterii populației și al unor necesități economice specifice, legate de creșterea animalelor, dar și de dezvoltarea industriei miniere, în zonă are loc desprinderea unor cătune în zonele periferice, devenite ulterior sate de sine stătătoare.

Fenomenul de roire și de întemeiere a noilor așezări a fost amplificat de sporul natural al populației, exploatarea resurselor, incursiuni militare, calamități, interesul marilor feudali de a valorifica economic noi teritorii etc. fapte ce au determinat sate întregi să își schimbe vatra.

În sprijinul acestei aserțiuni vine mărturia bătrânilor satului Sălciua, care în perioada interbelică susțineau că satul lor vechi a fost „la țară”, în apropiere de Turda, la Plăiești.

În decursul sec. XIX și prima parte a sec XX, necesitățile economice ale comunităților locale, dar și măsurile administrative ale guvernării austro-ungare, în condițiile restrângerii continue a parcelelor familiale, determină transformarea fostelor mâietori sau mutături în așezări permanente.

Cu îndelungate tradiții în zona Munților Apuseni, agricultura s-a dezvoltat în condițiile unei economii închise specific feudale, când schimburile de produse cu zonele de câmpie practic nu existau, din lipsa căilor de transport. În bazinul mijlociu al Arieșului, această ocupație s-a dezvoltat în strânsă interdependență cu creșterea animalelor. Fiind nevoiți să-și lucreze terenurile slab productive de pe versanții mai lini și culmi, și să-și extindă terenurile prin despăduriri, oamenii trebuiau să le conserve fertilitatea printr-un sistem bienal de cultivare și creșterea animalelor, al căror gunoi era utilizat ca fertilizator. Intensitatea acestor exploatare este vizibilă și astăzi sub forma răzoarelor ce străjuiesc micile loturi agricole, iar prezența colibelor și a amenajărilor specifice creșterii animalelor ilustrează eforturile depuse pentru menținerea acestor exploatare agro-pastorale.

Aceste construcții (colibe, șuri, iernături) destinate creșterii animalelor sunt frecvente în zonă, ele adăpostind păstorii și animalele lor, venite la pășunat sau la iernat în vederea fertilizării loturilor. Posibilitățile limitate de transport a furajelor în sat i-au obligat deseori pe localnici să se mute cu animalele dintr-o zonă în alta, unde aveau furaje, și să stea până acestea se terminau.

Mineritul a fost o ocupație ancestrală în zonă, și a cunoscut o largă dezvoltare odată cu colonizarea sașilor pe teritoriul actualului oraș Baia de Arieș, când se trece la exploatarea pe scară largă, în galerii.

Fiind situați în apropierea unor zone cu importante resurse forestiere, locuitorii zonei s-au îndelnicit și cu exploatarea și valorificarea lemnului.

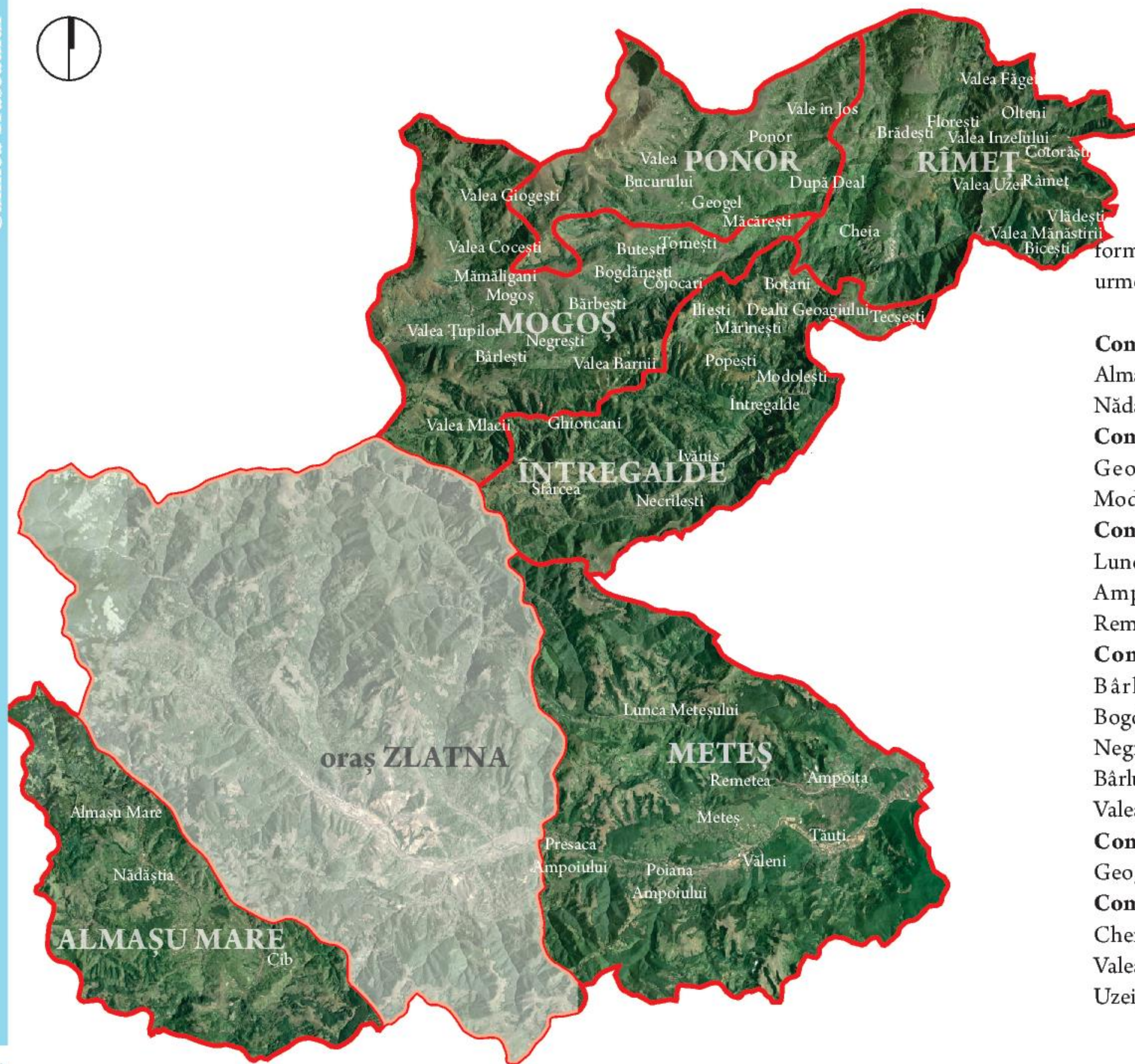
Cum în trecut cele mai multe case erau acoperite cu șindrilă sau paie, producerea șindrilei era o ocupație importantă a localnicilor, alături de care se mai practica dogăritul. Meșterii locali produceau marfa atât pentru necesități locale, cât și pentru valorificare în cadrul târgurilor locale sau în țară.

Ocupații prezente dar mai puțin semnificative pentru economia acestor așezări au fost pescuitul în apele Arieșului sau a unora dintre afluenții acestora, și apicultura.

În lumea satului de altădată, fiecare gospodar își producea singur toate lucrurile de care avea nevoie pentru sine și întreaga familie, începând de la îmbrăcăminte și încălțăminte, până la textilele care împodobesc interioarele, inclusiv ustensile și unelte pentru gospodărie, toate erau făcute „în casă”.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în zonă erau cel puțin 60 de instalații hidraulice țărănești (mori), cu ajutorul cărora locuitorii își măcinau grânele, își prelucrau țesăturile sau lemnul.

În lumea satelor din zonă mai puteau fi întâlniți și alți „meseriași” sau „meșteșugari” care se specializau într-o singură direcție, rămânând tot în mediul rural. Așdar, se întâlneau și pe Arieșul mijlociu, aproape în fiecare localitate, 1-2 fierari, rotari, dulgheri și zidari, tâmplari, numiți „măsari”, croitori, cojocari și cizmari.

Această zonă cuprinde comunele: **Almașu Mare, Întregalde, Meteș, Mogoș, Ponor, Rîmet.**

Cele 6 unități teritorial administrative sunt formate dintr-un număr de 69 de sate după cum urmează:

Comuna Almașu Mare: Almașu Mare (reședință), Almașu de Mijloc, Brădet, Cib, Cheile Cibului, Glod, Nădăștia

Comuna Întregalde: Întregalde (reședință), Dealu Geoagiului, Gioncani, Iliești, Ivăniș, Mărinești, Modolești, Negrilești, Popești, Sfârcea, Tecșești.

Comuna Meteș: Meteș (reședință), Ampoița, Isca, Lunca Ampoiței, Lunca Meteșului, Pădurea, Poiana Ampoiului, Poiana Ursului, Presaca Ampoiului, Remetea, Tăuți și Văleni.

Comuna Mogoș: Mogoș (reședință), Bărbești, Bărlești, Bărlești-Cătun, Bârzogani, Bocești, Bogdănești, Butești, Cojocani, Cristești, Mămăligani, Negrști, Oncești, Poienile-Mogoș, Tomești, Valea Bărleștești, Valea Barnii, Valea Cocești, Valea Gioghești, Valea Macli, Valea Țupilor.

Comuna Ponor: Ponor (reședință), După Deal, Geogel, Macarești, Valea Bucurului, Vale în Jos.

Comuna Rîmet: Rîmet (reședință), Boțani, Brădești, Cheia, Codorăști, Florești, Olteni, Valea Făgetului, Valea Inzelului, Valea Mănăstirii, Valea Poieni, Valea Uzei, Vlădești.

Aceste unități administrative sunt situate în partea central estică a Munților Metaliferi (Trascăul central și sudic și vestul Munților Auriferi) cu depresiunile Almaș-Balșa și Mogoș-Ponor. Teritoriul este delimitat la est de Piemontul Trascăului și la sud de culoarul Ampoi-Balșa. La vest și nord, zona este delimitată de lanțul vulcanic Săcărâmb-Vulcoi-Poienița. Sub aspect morfologic, acest spațiu geografic acoperă în cea mai mare parte un areal montan, cu înălțimi ce nu depășesc 1500m.

În lipsa unor cercetări de amploare se poate aprecia că începuturile locuirii în acest spațiu datează de la sfârșitul neoliticului, după cum o arată descoperirile de pe cursul mijlociu al Ampoiului. Locuirea se extinde în zonă începând cu bronzul timpuriu și clasic (culturile Coțofeni, Schneckenberg și Wietenberg), conform descoperirilor de pe Valea Ampoiului și cele de pe culmile Trascăului. După un regres relativ la începutul epocii fierului, habitarea în zonă se extinde din nou începând cu perioada dacică. În perioada romană se intensifică mineritul aurifer și exploatarea aurului aluvionar pe râul Ampoi.

Documentarea primelor așezări apare odată cu instaurarea relațiilor de tip feudal, prin actele de cancelarie, mai ales după 1271, când zona apare sub numele de *terra Obruth*.

În general creșterea populației de aici s-a făcut pe fondul extinderii suprafețelor defrișate, a dezvoltării mineritului și extinderea creșterii animalelor. Ca și în cazul altor zone montane, creșterea numărului de așezări este rodul proceselor de roire, în urma cărora o parte dintre locuitori și-au transferat sau întemeiat noi gospodări pe alte vetre.

Principala îndeletnicire a majorității locuitorilor din acest areal este agricultura de subzistență, bazată în principal pe creșterea animalelor, alături de care se mai pot menționa mineritul și prelucrarea lemnului. În trecut aici s-a practicat o agricultură complexă, bazată atât pe cultivarea pământului în asolamente bianuale, după cum o dovedește prezența loturilor și a teraselor, cât și pe creșterea animalelor. Plantele de cultură folosite cu succes până către mijlocul sec. XX au fost grâul de primăvară, ovăzul și alacul (*Triticum monococcum*), iar în zonele mai joase porumbul și grâul de toamnă.

Dintre speciile de animale un rol major l-a jucat creșterea bovinelor, utilizate pentru tracțiune și lapte și mai puțin pentru carne. Importantă pentru zonă a fost și creșterea ovinelor și a caprinelor pentru lapte, carne și lână, utilizată la confecționarea de îmbrăcăminte tradițională. Creșterea acestora era favorizată de suprafețele importante ocupate cu fânețe și pajiști, precum și de necesitatea conservării și îmbunătățirii fertilității solului prin gunoiera asolamentelor în perioada când terenul era lăsat în repaus. În zonele de pășunat oamenii își construiau sălașe din lemn sau piatră (sub formă de colibe, șuri pentru animale, iernături) pentru adăpostul lor și al animalelor. Aceste adăposturi erau utilizate uneori pe tot timpul anului și/sau transformate uneori în vetre pentru noi așezări. Pentru utilizarea în gospodărie, se mai creșteau cai și măgari, utilizați pentru transport și tracțiune.

Alături de acestea, în zonă s-a practicat creșterea porcului pentru carne. În trecut aceștia erau crescuți liberi prin pădurile de stejar sau fag, de unde aceștia se hrăneau cu ghindă și jir. Tot pe lângă casă erau crescute păsările de curte, pentru carne și ouă.

O altă ocupație complementară pentru unele comunități ale zonei a fost mineritul, practicat pe scară largă de către locuitorii satelor comunei Almașu Mare și într-o oarecare măsură de cei din Mogoș.

La un nivel mai restrâns se practica prelucrarea și valorificarea lemnului, în special pentru utilizarea în gospodărie, dar existau în cadrul comunităților și oameni specializați în construirea caselor, sălașelor sau a altor tipuri de construcții. Cantități importante de lemn au fost folosite pentru a asigura necesitățile exploatărilor miniere, pentru susținerea și armarea galeriilor, construirea șteampurilor precum și pentru prepararea mangalului necesar în obținerea și prelucrarea metalelor. Asemenea îndeletniciri erau frecvent întâlnite în trecut în satele din preajma Zlatnei, a Abrudului și Roșiei Montane, unde mineritul era mai dezvoltat. Alături de aceste îndeletniciri practicate pe scară mai largă, în lumea satului mai puteau fi întâlniți meșteri specializați, precum fierari/potcovari, rotari, dulgheri, zidari, tâmplari, croitori, cojocari, cizmari etc. Astăzi plaja ocupațională s-a restrâns simțitor, activitatea de bază rămânând agricultura, practică în schimb la o scară mult mai redusă și bazată exclusiv pe creșterea animalelor. Vechile terenuri agricole sunt cultivate sporadic și pe suprafețe restrânse, locul fostelor terenuri de cultură fiind luat de pajiști.

Casele tradiționale din zonă erau cu una sau două camere, construite din lemn și/sau piatră în unele zone, pe un singur nivel sau cu etaj și pridvor. Imaginea satului tradițional se pierde treptat, locul fostelor case și gospodării tradiționale fiind luat de altele noi, construite din materiale străine locului și cu o arhitectură care de cele mai multe ori nu își găsește nici un corespondent în arhitectura populară tradițională.

Această zonă cuprinde comunele: Albac, Arieșeni, Avram Iancu, Ciuruleasa, Gârda de Sus, Horea, Poiana Vadului, Scărișoara, Sohodol, Vadu Motilor, Vidra

Cele 11 unități teritorial administrative sunt formate dintr-un număr de 215 de sate după cum urmează:

Comuna Albac: Albac (reședință), Bărăști, Budăiești, Cionești, Costești, Dealu Lămășoi, Deve, După Pleșe, Fața, Pleșești, Potionci, Rogoz, Roșești, Rusești, Sohodol, Tamborești

Comuna Arieșeni: Arieșeni (reședință), Avrămești, Bubești, Casa de Piatră, Cobleș, Dealu Bajului, Fața Cristesei, Fața Lăpușului, Galbena, Hodobana, Izlaz, Pântești, Pătrăhăiești, Poienița, Ravicești, Ștei-Arieșeni, Sturu, Vanvucești

Comuna Avram Iancu: Achimetești, Avram Iancu (reședință), Avrămești, Bădăi, Boldești, Călugărești, Cărăști, Cârțulești, Căsoaia, Căndești, Cocești, Coccoșești, Coroiești, Dealu Crișului, Dolești, Dumăcești, Gojeiești, Helerești, Incești, Jojei, Mărtești, Orgești, Pătruțești, Plai, Pușelești, Șoicești, Ștertești, Târșă, Târșă-Plai, Valea Maciului, Valea Uțului, Verdești, Vidrișoara

Comuna Ciuruleasa: Ciuruleasa (reședință), Bidigești, Bodrești, Boglești, Buninginea, Ghedulești, Mătișești, Morărești și Vulcan

Comuna Gârda de Sus: Gârda de Sus (reședință), Biharia, Dealu Frumos, Dealu Ordâncușii, Dobrești, Gârda Seacă, Ghețari, Hănășești, Huzărești, Izvoarele, Munună, Ocoale, Plai, Pliști, Scoarța, Snide și Sucești

Comuna Horea : Horea (reședință), Baba, Butești, Dârlești, Fericeț, Giurgiuț, Mănțești, Mătișești, Niculești, Pătrușești, Petreasa, Prelucă, Teiu, Trifești și Zânzești

Comuna Poiana Vadului: Poiana Vadului (reședință), Costești, Duduieni, Făgetu de Jos, Făgetu de Sus, Hănășești, Lupăiești, Morcânești, Păștești, Petelei și Stănești

Comuna Scărișoara: Scărișoara (reședință), Bârlești, Botești, Fața-Lăzești, Florești, Lăzești, Lespezea, Maței, Negești, Preluca, Runc, Sfoartea, Știuleți și Trâncești

Comuna Sohodol: Sohodol (reședință), Băzești, Bilănești, Bobărești, Brădeana, Burzonești, Deoncești, Dilimani, Furduiești, Gura Sohodol, Hoancă, Joldișești, Lazuri, Lehești, Luminești, Medrești, Morărești, Munești, Năpăiești, Nelegești, Nicorești, Peleş, Poiana, Robești, Sebișești, Sicoiești, Șimocești, Surdești, Țoci, Valea Verde și Vlădoșești

Comuna Vadu Motilor: Vadu Motilor (reședință), Bodești, Burzești, Dealu Frumos, Lăzești, Necșești, Poduri-Bricești, Popeștii de Jos, Popeștii de Sus, Tomuțești, Toțești și Văltori

Comuna Vidra: Băi, Bobărești, Bogdănești, Bordeștii Poieni, Culdești, Dealu Goiești, Dos, Dosu Luncii, Dosu Văsești, Drăgoiești-Luncă, Ficărești, Gligorești, Goiești, Haiducești, Hărăști, Hoancă, Jeflești, Lunca, Lunca Bisericii, Lunca de Jos, Lunca Goiești, Lunca Vesești, Modolești, Nemeși, Oidești, Pitărcești, Pleșcuța, Poieni, Ponorel, Puiulețești, Runc, Segaj, Urdeș, Vălcăneasa, Vălcești, Valea Morii, Vărtănești, Văsești, Vidra (reședință)

Suprafața ocupată acoperă o parte importantă a Apusenilor centrali, cunoscută sub numele de Țara Moșilor; fiind înconjurată de culmile montane ale Munților Bihor, Gilău și Munții Auriferi.

Sub aspect morfologic zona este preponderent montană, puternic fragmentată de văi adânci, cu numeroase bazine, propice așezărilor omenești. Majoritatea locuitorilor sunt români, pe care urbariile din sec. XVII îi numesc frecvent moși, sau țopi, datorită obiceiului de a purta părul în „moș” (chică).

Cele mai vechi urme ale habitării umane din Țara Moșilor sunt semnalate în peșterile Lucia Mare și Lucia Mică din Sohodol, cunoscute ca stațiuni paleolitice. De asemenea au fost identificate urme ale exploatarei aurului aluvionar pe malurile Arieșului în împrejurimile Câmpenilor, pe Arieșul Mic în zona Vidra și pe Arieșul Mare la Albac.

Zona Țării Moșilor a fost prezentă destul de târziu în documentele istorice. În epoca regilor arpadieni acest teritoriu era domeniu regal, numit terra Obruth.

Pe Râul Mare conscripția episcopului Inochentie Micu de la 1733 amintește existența unui număr de 7 biserici, la Neagra, Gura Negri, Arada, Albac, Gârda, Vidra și la Ponorel, ca o confirmare a existenței acestor așezări. Pe hărțile iosefine de la 1769-1773 sunt reprezentate biserici la Vadu Moșilor, Neagra, Lăzești, Albac, Arada (Horea), Scărișoara, Arieșeni, Ponorel, Vidra de Jos și Vidra de Sus.

Satele de aici sunt de tipul celor risipite, cu gospodăriile dispersate mai puțin pe văi și mai mult pe culmile dealurilor din hotarul satelor de vale, până la înălțimi de peste 1300 m (1340 m, Runc-Scărișoara). Micile bazine de pe cursul văilor adăpostesc un număr mic de case.

Satele de culme sunt formate din grupuri mici de case, numite cringuri, acestea fiind rodul roirilor și stabilirii generațiilor tinere pe terenurile rezultate în urma lăzuirilor și a practicării activităților agricole, unde și-au întemeiat noi așezări. Doar împărțirile administrative din perioada 1956-1968 au transformat mare parte din aceste crânguri în sate. Începând cu a doua parte a sec. XX, odată cu schimbările majore survenite în economia comunităților locale, se constată o tendință de coborâre a vetrei satelor către centrul de comună și spre satele de vale, mult mai accesibile.

Pentru majoritatea satelor așezate pe văi din zonă, una dintre cele mai vechi îndeletniciri a fost spălarea aurului aluvionar din albia Arieșului Mare, Arieșului Mic, Cernița și Abruzel, alături creșterea animalelor și sporadic cultura unor plante cerealiere și leguminoase. Animalele domestice (bovine, ovine și cabaline) constituiau principala sursă de hrană prin produsele pe care le asigurau; lapte, produse din lapte, carne și sursă de lână pentru confecționarea îmbrăcăminte. Dintre cereale s-au cultivat meiul, secara, orzul și în locurile joase grâul, dar și alte culturi precum cartoful și legumele de câmp.

O altă ocupație cu o largă deschidere pentru moși a fost exploatarea și valorificarea lemnului și a obiectelor din lemn, sub formă de produse semifinite necesare în construcții (grinzi, binale, scânduri, șindrilă etc.), produse finite (văsăritul și ciubăritul, cercuri pentru vasele de lemn, roți din lemn, unelte agricole, elemente de mobilier etc.), cărbune din lemn (mangal), utilizat în fierării și în prelucrarea unor metale neferoase, lemn de mină (mai ales în satele din preajma Abrudului), necesar susținerii galeriilor etc.

Prezența calcarelor a constituit o resursă naturală utilizată din cele mai vechi timpuri de locuitorii unor sate de pe Arieș pentru producerea varului, transportat și valorificat ulterior în țară. Așa cum locuitorii de pe Arieșul superior erau recunoscuți ca văsari, cei din Ciuruleasa ca vărari, și cei din Sohodol erau renumiți ca și constructori în lemn și piatră, rezultatele muncii lor putând fi admirate până astăzi în silueta unor biserici, poduri de piatră sau alte construcții civile. Alte meserii tradiționale erau cojocăritul, croitoria, fierăritul.

Erau practicate și activități comerciale de către comercianții ambulanți, numiți sfârțari. Cei mai renumiți sfârțari erau vidrenii de pe Arieșul Mic care vindeau sub formă de troc vase și material lemnos, var etc., în târgurile și satele de câmpie de unde aduceau cereale și porci.

Pentru satele risipite ale Apusenilor centrali sunt specifice gospodăriile deschise, în care spațiul interior al curții, acoperit de pajiști, nu este compartimentat, construcțiile fiind amplasate în funcție de teren și de limitele proprietății. Construcțiile sunt realizate din lemn, o atenție specială fiind acordată celor destinate pazei animalelor, care se remarcă prin soliditate și masivitate. Gardurile din răglozi sau lețe cu trei sau patru rânduri, așezate de obicei pe limita de proprietate, constituie trăsături puternice ale peisajului. Casa tradițională specifică Munților Apuseni era cea cu cămară și târnaț pe colț. În urma evoluției suferite, cămara a devenit cameră de locuit în timp ce camera inițială a devenit camera „dinainte” sau „casa frumoasă”, unde erau păstrate cele mai frumoase și mai valoroase piese de mobilier, de îmbrăcăminte etc.

Această zonă cuprinde comunele:
Blandiana și Ceru Băcăinți.

Teritoriul analizat este situat în partea sud-vestică a munților Metaliferi, în triunghiul delimitat de Valea Mureșului, Valea Ampoiului și Valea Geoagiu – Cib, din cadrul culoarului depresionar Geoagiu – Bașa, raportat la județul Alba, zona este situată în vestul acestuia, la limita cu județul Hunedoara.

Cele 2 unități teritorial administrative sunt formate dintr-un număr de 15 de sate după cum urmează:

Ceru Băcăinți: Ceru Băcăinți (reședință), Bolovănești, Bulbuc, Cucuța, Curpeni, Dumbrăvița, Fântânele, Groși, Valea Mare și Viezuri

Blandiana: Blandiana (reședință), Răcățau, Ibru, Poieni, Acmariu

Teritoriul ocupat de aceste comune reprezintă 2 % din suprafața județului și cuprinde 0.35 % din populația județului, conform datelor ultimului recensământ.

Dacă satele aflate pe culoarul Mureșului și cele din zona de contact cu muntele sunt în general așezări vechi, satele situate în bazinele de pe cursul mijlociu și superior al văilor s-au format mai recent, prin transformarea așezărilor de „colibe”, destinate creșterii animalelor și agriculturii, în așezări stabile.

Cele mai multe așezări din spațiu montan sunt sate rezultate în urma roirii, care în decursul sec. al XIX-lea au devenit cătune, însă dependente administrativ și economic de satele din care s-au desprins. Împărțirea administrativă din anii 50 ai sec. XX a transformat aceste așezări, cu un număr mic de locuitori în sate de sine stătătoare, în cadrul noilor comune formate. Numai între anii 1954-1956 apar documentar 21 de noi sate în acest spațiu, cea ce reprezintă aproape 58 % din numărul așezărilor.

Principalele resurse economice ale zonei sunt reprezentate de activitățile agricole, și anume creșterea animalelor în satele de munte și cultivarea pământurilor de pe luncile și terasele joase ale râurilor, pentru satele situate la contactul cu zona înaltă. Pe lângă culturile de cereale, porumb și plante tehnice, practicate în zona de culuar, pe versanții văilor și pe culmile domoale din zona înaltă, și creșterea animalelor, în trecut s-au cultivat în zonă pomii fructiferi și s-a practicat agricultura pe terase amenajate.

Printre resursele zonei se mai numără fondul forestier existent, format în special din păduri de foioase și piatra de construcție, atât de desutilizată.

Satul tradițional din această zonă este o ilustrare a legăturii dintre om și mediul său, o mărturie a adaptării acestuia la resursele oferite de natură și a modului de integrare a acestor resurse în viața sa de zi cu zi. Satele acestei zone, indiferent când sunt atestate documentar, prezintă continuarea unor tradiții mult mai vechi conservate de către populația din zonă. Aceste tradiții se referă în primul rând la rolul major pe care aceștia au acordat-o pietrei în realizarea construcțiilor, într-un spațiu în care lemnul era din belșug.

Fără a fi minimalizat rolul lemnului în viața gospodăriei, aceștia au utilizat însă într-un mod intens piatra naturală care se găsește în zonă.

Prezența depozitelor de roci sedimentare formate din gresii, puternic stratificate și fragmentate tectonic, calcare și șisturi grafitoase, a asigurat materiale necesare aproape perfecte pentru construcții. Dacă primele două materiale ofereau materia primă pentru ridicarea zidurilor, depozitele șistuoase, prin prelucrare și clivare, permiteau obținerea unor lespezi cu grosimi controlate, utilizate pentru acoperișuri.

Cum depozite sedimentare care să asigure necesarul de materialelor de construcție de acest fel se găsesc din belșug pe malurile cursurilor de apă și pe versanți sub forma unor aflorimente naturale, oamenii le puteau obține fără eforturi prea mari. În aceste condiții piatra și argila (utilizată ca liant) au început să devină mai populare printre constructorii din zonă decât lemnul, a cărui utilizare s-a redus la strictul necesar.

Acest tip constructiv este utilizat cu real succes în satele de munte, fără a fi neglijat nici în satele de la poalele muntelui, în cele care intră adânc pe cursul principalelor cursuri de apă. Preferința pentru piatră ar fi putut fi un motiv în plus pentru a oferi localnicilor siguranță împotriva incendiilor într-o perioadă nesigură.

Indiferent de materialele din care au fost realizate, elementele componente ale gospodăriei sunt cele specifice comunităților tradiționale agro-pastorale.

Meșterii locali au reușit să transforme piatra într-un material indispensabil gospodăriei, fiind folosit pentru amenajarea surselor de apă, ridicarea zidurilor de sprijin, realizarea gardurilor, la realizarea construcțiilor, indiferent dacă acestea erau casa, șura sau alte anexe gospodărești, a construcțiilor îngropate (bordeie sau pivnițe), a pardoselilor și chiar la acoperirea construcțiilor din gospodărie, element foarte spectaculos care oferea un caracter deosebit zonei.

Din păcate în prezent nu se mai păstrează nici o casă de locuit acoperită cu lespezi de piatră, însă mai sunt conservate câteva anexe care prezintă această caracteristică.

Așezările din acest areal, diferă ca tipologie, dimensiuni ale vetrei și tendințe de dezvoltare, putând fi încadrate în trei tipuri de bază: așezări cu case risipite pe înălțimi, așezări cu case înșirate în lungul unor cursuri de apă și/sau a drumurilor și așezări îngrămadite în bazinele depresionare.

CAPITOLUL 2

Satul în peisaj

Peisajul care se conturează în jurul Satelor Săsești din județul Alba este unul deosebit, asemănător unei imagini de “carte poștală”. Localitățile compacte care șerpuesc de-a lungul drumurilor conturează peisaje antropice deosebite, reprezentând accente de culoare și volum la nivelul cadrului natural antropizat din jurul acestora, format din vaste zone ocupate cu terenuri agricole, livezi sau vii. Colinele din jurul acestor localități reprezintă locații ideale de unde se pot admira aceste minunate peisaje și se poate aprecia unicitatea sistemelor parcelare și ansamblurilor rurale și arhitecturale din care sunt alcătuite aceste sate.

Colonizarea acestor zone cu populații germanice a fost principalul factor ce a dat naștere acestor peisaje, deoarece coloniștii au adus cu ei nu doar un stil de viață, ci și soluții practice de divizare a terenurilor, tehnici noi de construire și organizare a gospodăriei, și noi valori estetice.

Caracterul de “fortăreață” al localităților săsești este dat nu doar de bisericile fortificate care se regăsesc aproape în fiecare sat, ci și de șurile amplasate perpendicular pe loturi, care creează adevărate “ziduri” de protecție.

sursa foto: <http://www.siebenbuerger.de/ortschaften/liste.php>sursa foto: <http://www.siebenbuerger.de/ortschaften/liste.php>sursa foto: <http://www.siebenbuerger.de/ortschaften/liste.php>

Panoramă cu satul Cărpiniș

Culturi agricole din zona Văii Târnavelor

Panoramă cu satul Bălcaciu

Stradă din satul Jidvei

Datorită colonizării întregii Depresiuni Colinare a Transilvaniei cu populații germanice, au luat naștere mai multe zone unde se poate observa influența acestora la nivel urbanistic și arhitectural, influență care și-a lăsat amprenta și asupra peisajelor antropice. Pe lângă satele săsești, un peisaj asemănător acestora îl reprezintă zona Văii Târnavelor. Și aici se pot surprinde peisaje cu așezări compacte, înconjurată de vaste suprafețe agricole.

Un element deosebit în această zonă îl reprezintă întinsele culturi de viță de vie, care au tradiție aici, și au avut un impact major asupra vieților oamenilor dar și a peisajelor înconjurătoare. Interminabilele terase pe care cresc viile ocupă vaste teritorii, dealuri întregi, conturând astfel imagini unice generate de ocupațiile specifice ale locuitorilor din zonă.

O caracteristică deosebită care este întâlnită doar pe Valea Târnavelor, în satele cu influențe săsești de aici este aceea că multe dintre sate s-au dezvoltat de o parte și de alta a unor cursuri de râu, astfel, apărând în mijlocul localităților o largă fâșie verde naturală, de o parte și de alta a căreia există căi de circulație separate. Acest element unic definește un peisaj intravilan cu localități aerisite, cu zone publice și spațiu verde vast în intravilan, element care nu apare în zona satelor săsești, unde peisajul intravilan este unul destul de mineralizat.

Panoramă din satul Cenade

Panoramă din satul Cenade

Stradă din satul Cenade

Panoramă din satul Cenade

Satul Cenade încadrat în peisaj

Panoramă cu Cetatea Trascăului

Panoramă cu satul Rimetea

Peisaj din zona Secuimii Trascăului

Peisajele din zona Trascăului sunt foarte spectaculoase, datorită culmilor calcaroase din care sunt formați munții înconjurători, culmi în general lipsite de vegetație forestieră.

Zona depresionară a Trascăului, în care sunt amplasate localitățile Rimetea și Colțești, este înconjurată de masive montane care o domină prin abrupturi spectaculoase, la baza cărora se află porțiuni de acumulare a grohotișurilor, având o textură deosebită. Acest fenomen de erodare este vizibil cel mai bine pe versantul vestic al Colților Trascăului.

Terasele (mai demult cultivate) de la poalele munților structurează peisajul, reprezentând linii de forță care delimitează zonele antropizate de cele salbatice, naturale.

Pe lângă cadrul natural deosebit din regiune, peisajul este completat de siluetele compacte ale celor două localități. Imaginea omogenă și structura bine definită a satelor le fac să devină accente de culoare și textură. La rândul lor, acestea sunt înconjurată de terenuri agricole vaste, care se întind până la poalele munților, creând o juxtapunere de texturi variate și culori, ce se transformă în funcție de anotimp, momentul zilei, climă.

Panoramă cu satul Colțești

Panoramă cu Piatra Secuiului

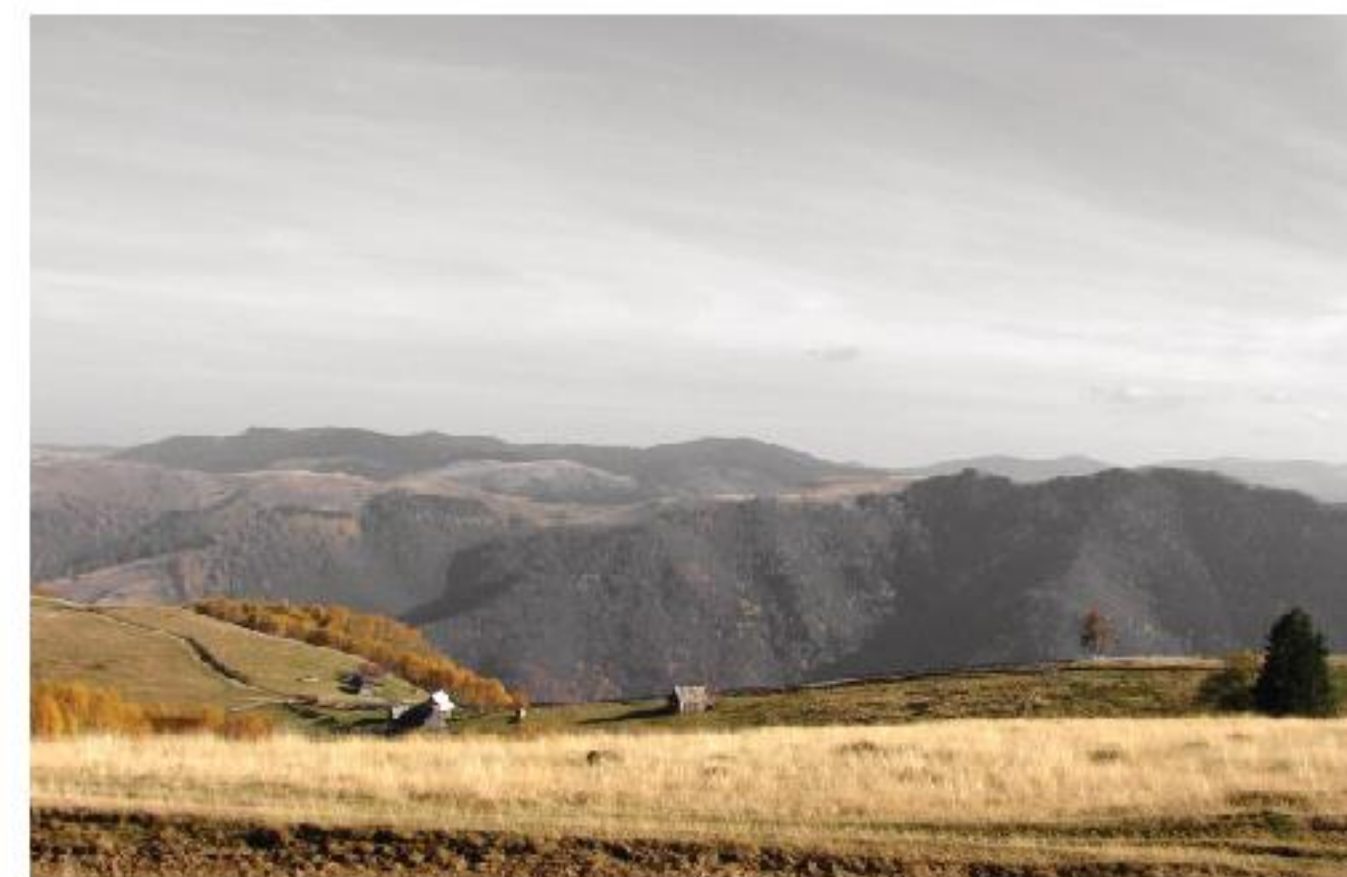
Panoramă cu satul Rimetea

În zona Văii Sebeșului se întâlnește o mare varietate de peisaje, datorită reliefului variat și a complexității tipologiilor de așezări.

Astfel, în zona de vale întâlnim un peisaj natural traversat de drumuri șerpuite, de-a lungul cărora se concentrează localități compacte cu influențe săsești, înconjurată de coline domoale și terenuri agricole. Imaginile acestea relevă clar activitatea umană și influența acesteia asupra mediului înconjurător, prin tipurile de așezări, terenuri cultivate, rețeaua de drumuri.

Însă în zonele de munte, peisajele se transformă, elementele dominante aici fiind relieful și natura, care găzduiesc satele risipite pe culmi și gospodăriile izolate pierdute printre fânețe și pășuni întinse. Munții împăduriți și abrupti, culmile acoperite de pășuni relevă texturi variate care împreună dau naștere unor peisaje montane spectaculoase, în care prezența omului nu are un impact atât de puternic. Ocazionalele turme de oi care pasc pe aceste culmi reprezintă un element ce oferă dinamică peisajului și îl animă.

Satul Șugag

Gospodării din Roșia Montană

Tăul Brazi din Roșia Montană

Peisaj rural din zona Țării Aurului

Peisajul din arealul Țării Aurului este unul de deal și munte, pe care localitățile s-au dezvoltat ca și în restul Munților Apuseni, în mod spontan, formând sate răsfrate și risipite. Și aici cadrul natural domină toate perspectivele, fiind animat din loc în loc de gospodării. Întâlnim o mare varietate de texturi vegetale, de la păduri de foioase, conifere, până la pășuni și fânețe care au apărut în urma defrișărilor din trecut, realizate din nevoie de a avea terenuri agricole pentru creșterea animalelor.

Un peisaj deosebit întâlnim în comuna Roșia Montană, unde mineritul a influențat major modul de viață al oamenilor, astfel aici au apărut localități compacte, care se concentrau în jurul zonelor de extracție a minereurilor prețioase. Locuitorii acestor sate nu au practicat la scară largă agricultura, având venituri din minerit, de aceea aici există suprafețe mici de pășuni, fânețe sau grădini cultivate.

În schimb mineritul a generat modificări ale peisajului, dând naștere atât unor areale spectaculoase în jurul lacurilor artificiale, cât și unor peisaje degradate cu halde de steril și cariere deschise.

Peisajul de pe Valea Arieșului este strâns legat de imaginea pe care gospodăria rurală, privită ca un tot unitar, o proiectează pe ansamblul elementelor naturale și de habitat în cadrul cărora se integrează. Cel mai spectaculos apare satul răsfirat, din deal, unde gospodăriile situate la mare distanță unele de altele sunt completate cu colibe, acele adăposturi de vară cu acoperiș țuguiat din paie, destinate adăpostirii oamenilor și animalelor pe timp de noapte sau iarnă. Nu lipsesc colibele și stânele păstorilor, ale căror staule mutătoare sunt însoțite uneori de câte o *crambă* (construcție de mici dimensiuni).

În funcție de tipologia satului, acest peisaj diferă de la o așezare la alta. Pentru satele de deal, imaginea gospodăriilor răsfirate prin poieni, delimitate de garduri și verdele pajiștilor și a pădurilor sau a copacilor izolați, diferă substanțial față de imaginea satelor dispuse pe văile apelor, cu casele concentrate în jurul străzilor și grădinilor. În primul caz, peisajul surprinde prin vastitate și lirism, prin atmosfera arhaică și liniștită. În al doilea caz totul devine palpabil, mai ordonat și plin de culoare.

Satul de deal mai păstrează încă multe elemente ale gospodăriei tradiționale, conservate sub diferite aspecte. Vara, pe culmile din apropierea acestora te îmbie mirosul specific de *polog* proaspăt cosit sau poți întâlni *clăi* de fân grupate câte trei-patru într-un țarc pentru a fi protejate împotriva animalelor, deoarece nu pot fi nici transportate în sat și nici nu pot fi adăpostite în sălașe. Satele răsfirate de vale (mai ales cele situate la drumul național), sunt deja bătrâne, contrastante, aici puținele elemente tradiționale sunt sufocate de o modernitate agresivă.

Peisaje și anexe gospodărești sezoniere din comuna Sălciua

Peisaje și anexe gospodărești sezoniere din comuna Sălciua

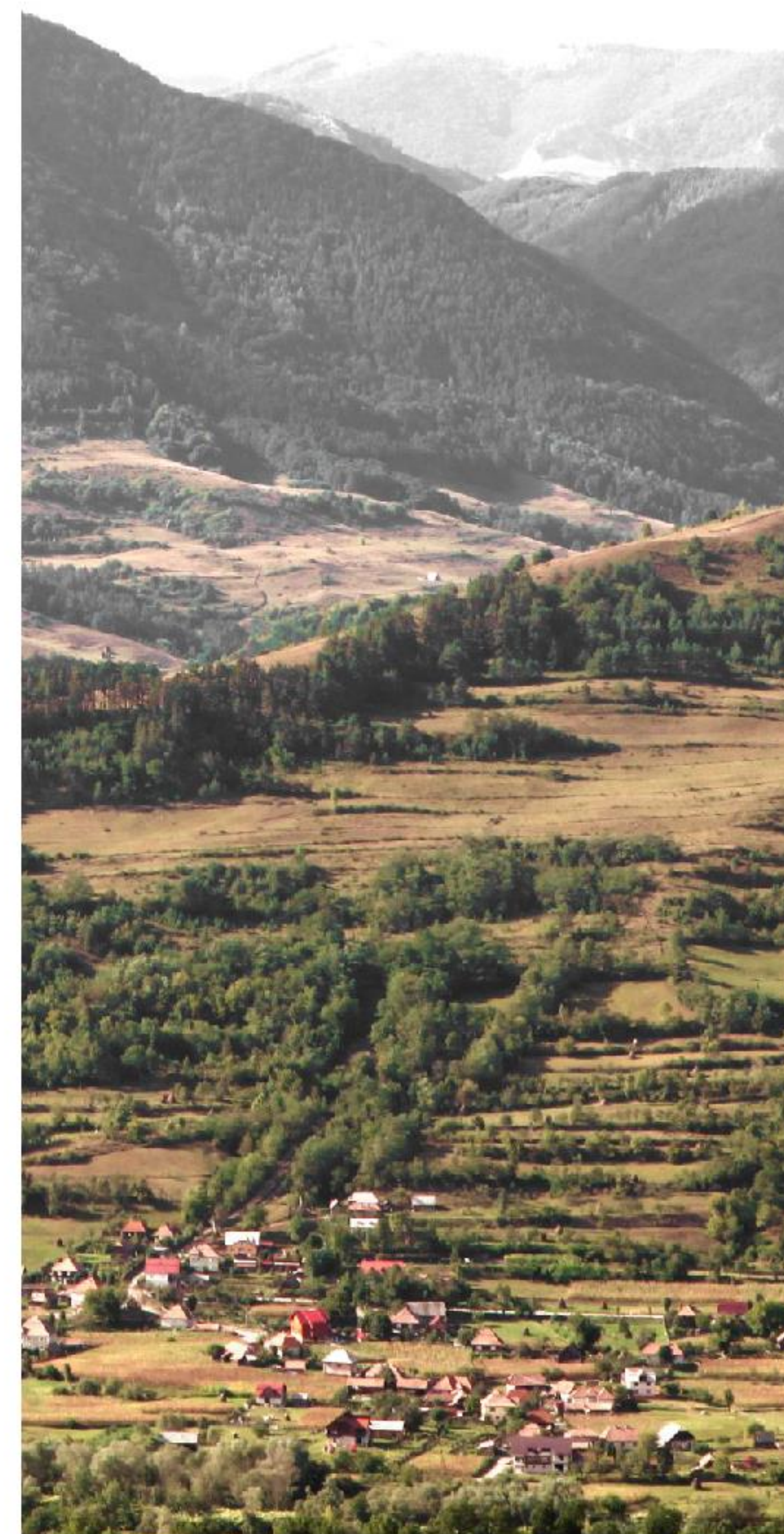

Peisaj din comuna Rîmeș

Practicarea unei agriculturi montane depindea hotărâtor de modul aparte de creștere a animalelor, iar tipul de complementaritate creat între cele două ramuri de agricultură reprezenta caracteristica principală culturală a zonei Mocănimii, până în preajma anului 1989 și chiar mai târziu. În consecință, prezența în *hotar* a adăposturilor sezoniere reprezintă un însemn cultural definitoriu al acestei zone, ilustrând un mod de viață tradițional. De asemenea, acestea definesc relația strânsă dintre om și natură din trecut, și metodele durabile de construire și exploatare a terenurilor folosite de comunitățile satelor din zonă. Se poate vedea clar că impactul construcțiilor asupra peisajului este unul neglijabil, de multe ori acestea fiind pierdute printre pâlcurile de copaci. Uneori, doar o privire atentă poate identifica aceste colibe sezoniere.

Aceste adăposturi din hotarul satului definesc pregnant, chiar și astăzi, caracterul peisajului cultural local, motiv pentru care conservarea lor este echivalentă cu păstrarea identității culturale locale, element capital într-o ofertă turistică cu potențial impact economic major.

Peisaj cu satul Mogoș

Primul peisaj (1) ce ilustrează zona Culmii Trascăului este unul în mare parte natural, având ca accent principal construcția tradițională din primul plan.

Având diverse texturi vegetale, care se împrăștie pe multiple planuri, peisajul prezintă o spectaculoasă și variată floră, culminând cu relieful accidentat prezent în planurile III și IV, care este des întâlnit în acest areal.

Al doilea peisaj (2) are o adâncime mai mare, având cinci planuri de percepție.

Linia de forță aici este reprezentată de drumul șerpuit din stânga imaginii, care traversează planurile I și II. În relație cu acesta se percepe și un accent secundar reprezentat de gospodăria cu acoperiș de paie din stanga imaginii.

Datorită vizibilității sporite și a atmosferei curate, devine spectaculos planul V, unde se poate percepe lunca Mureșului cu teritoriile învecinate acesteia.

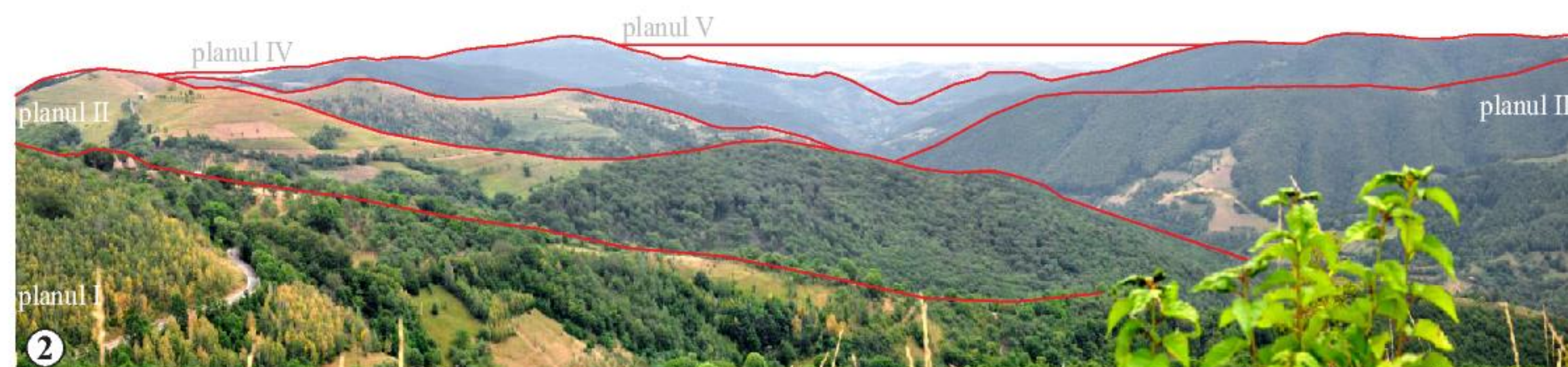
Peisajul al treilea (3) cuprinde multiple texturi, de la vegetația de pășune din prim plan, până la textura deosebită dată de împărțirea terenurilor agricole din planul III. În planul IV se pot admira culmile fără vegetație care conturează rezervația naturală "Cheile Mănăstirii".

Ca element de reper și accent în teritoriu se observă biserica din satul Vlădești, situată central în imagine.

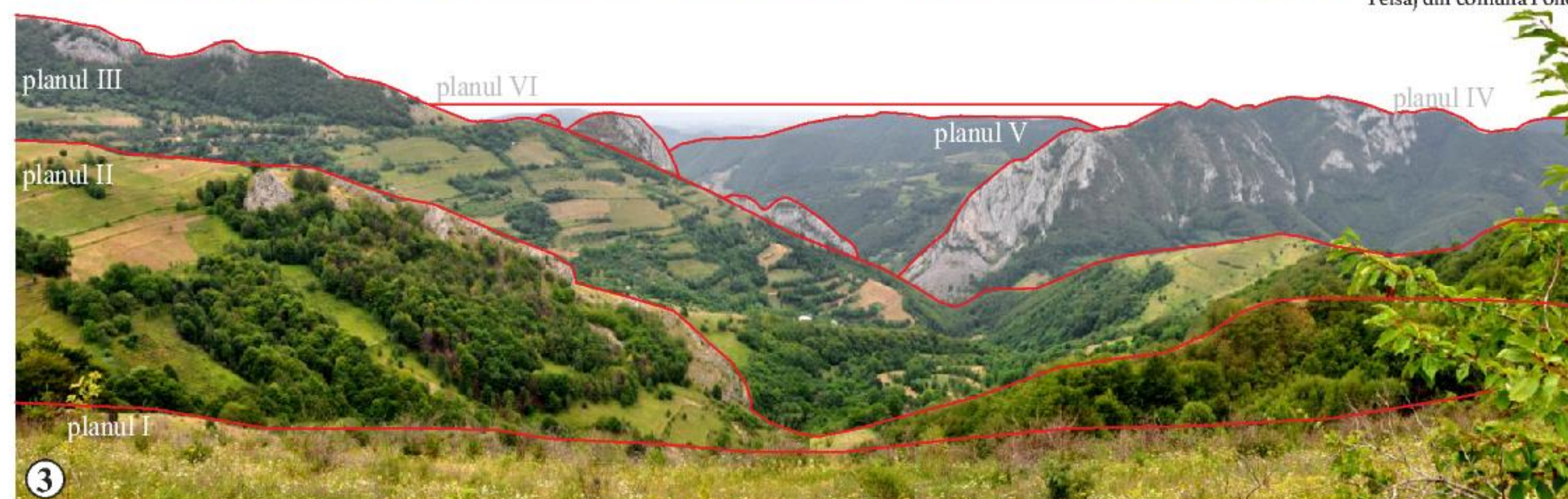
O particularitate esențială în definirea atractivității zonei Culmii Trascăului o reprezintă peisajele spectaculoase, care au calitatea de a îngloba elemente naturale și antropice, dar unde naturalul domină imaginile, iar elementele antropice se pierd în textura complexă a peisajului montan.

1 Peisaj cu Cheile Rîmeșului

2 Peisaj din comuna Ponor

3 Peisaj cu Cheile Rîmeșului

Gospodării din comuna Mogoș

Gospodării din comuna Mogoș

Pentru satele din nord-estul Munților Auriferi și din partea centrală a culmii Bedeleului, elementul de unitate și care a determinat stabilirea populației acolo, l-au constituit activitățile economice, care constau în special în creșterea animalelor.

În alegerea vetrelor pentru noile așezări care au apărut în decursul timpului, s-a urmărit în primul rând ca acestea să ofere condiții cât mai bune desfășurării ocupațiilor specifice, precum și accesibilitate sporită la terenurile agricole.

De aceea, peisajul intravilanului este unul foarte variat, având un caracter mai compact în zonele de vale, satele dispându-se în peisaj cu cât altitudinea la care sunt dispuse crește. De aceea intravilanul nu are o tipologie aparte. Însă în majoritatea cazurilor, peisajul nu poate fi privit izolat, ca element de sine stătător, ci trebuie privit ca parte componentă a macropaisajului, care este dominat de cadrul natural, suport al dezvoltării așezărilor rurale.

Când zonele joase, de vale nu mai puteau satisface aceste necesități, din cauza morfologiei terenului, a populației în creștere și a dimensiunilor reduse ale văilor, localitățile s-au extins pe dealuri, unde o parte din locuitorii vechilor sate și-a întemeiat așezări noi, inițial sub forma sălașelor (*mâietorilor*) sezoniere unde locuiau doar iarna și în perioada cositului, dar unde treptat s-au sedentarizat, formând mici cătune sau sate dependente inițial de satul originar din vale, dar care ulterior și-au obținut autonomia.

Sintagma peisaj cultural desemnează ansamblul elementelor materiale și de structură generate în timp, într-un mediu ambiant coerent geomorfologic și demografic, de activitatea cotidiană a unor comunități umane, active într-o conjunctură economică, socială, administrativă și mentalitară dinamică. În funcție de configurația de durată a elementelor menționate, obținută prin stratificare istorică, peisajul cultural se individualizează pe areale anume, putând fi descifrat cu adevărat doar prin recursul la trecut.

Peisajul cultural al Țării Moților s-a constituit într-un cadru natural muntos, puternic împădurit și puternic fragmentat spațial, marcat de activitatea seculară de defrișare, de modalitatea caracteristică de populare, de profilul ocupațional forestier-pastoral, de individualismul accentuat al locuitorilor, de mobilitatea lor spațială pronunțată, de soluțiile arhitecturale originale, adaptate mediului și resurselor sale, de credința creștină a populației și de practicile sale arhaice.

Gospodăriile risipite pe platouri și pante, fânețele intercalate cu pădure, drumeagurile înguste, pentru transportul cu caii, cărările, fântânile de culme, molizii cu urme de recoltare a rășinii, a sevei sau a crăcilor, grămădarele de pietre apărute în urma curățirii anuale a terenurilor, toate aceste elemente creează un fundal cultural caracteristic, cu culoare locală pronunțată, deosebit de atrăgător pentru turiștii străini, fundal pe care dezvoltările contemporane trebuie să îl conserve, nu să îl distrugă.

Gospodării din comuna Horea

Gospodării din Țara Moșilor

Gospodării din Țara Moșilor

Peisajul Satelor de Piatră are un aspect de podiș divizat de ape și marcat în partea superioară de culmi în general golașe, cu versanții care coboară spre Mureș și spre Ampoi ușor povârniți și acoperiți de păduri, în care se individualizează câteva vârfuri de creastă bine marcate.

În zonele de vale, pe lângă cadrul natural, elementele cele mai deosebite ale peisajului sunt reprezentate de gospodăriile de piatră, presărate de-a lungul cursurilor de apă.

Din păcate puținele gospodării rămase sunt abandonate și invadate de vegetația spontană, dar întâlnim și ansambluri care sunt bine întreținute de proprietari și vizibile de la drum. Acestea sunt înconjurate uneori de mici grădini, livezi sau alte ternuri agricole, care participă la animarea și diversitatea imaginilor din aceste sate.

De asemenea un element omniprezent în peisaj și foarte bine conservat îl reprezintă împrejmirile realizate din piatră, care de la stradă sunt percepute ca niște ziduri continue ce mărginesc drumurile din localități.

Gospodării din comuna Ceru Băcăinți

CAPITOLUL 3

Spațiul public

Imaginea satului tradițional și relația cu strada

În general, fiecare localitate săsească are ca nucleu o zonă publică grupată în jurul principalelor instituții sau a bisericii, care este prezentă în fiecare sat.

Profilul străzilor este larg, element specific zonelor săsești, și mărginit de-o parte și de alta de fronturile construite continue pe lângă care se află zonele de circulație pietonală, în unele localități pavate cu piatră de râu, în altele asfaltate, și în altele rămase din pământ.

Același lucru este valabil și pentru drumurile din interiorul localităților. Gradul de modernizare al spațiului public este raportat la gradul de accesibilitate al localităților. Astfel, în satele mai izolate, cum ar fi Cărpiniș, spațiul public (cu excepția drumului principal) nu este deloc “modernizat”, dând localității un aer pitoresc.

Zonele verzi sunt întâlnite pe suprafețe relativ mici în spațiile publice din satele săsești, în special în fața caselor, unde fiecare proprietar își poate amenaja o mică grădină cu flori. În satele mai puțin urbanizate întâlnim zone verzi de-a lungul rigolelor de scurgere a apelor pluviale, acestea fiind în majoritatea cazurilor lăsate să se dezvolte spontan, participând astfel la conturarea peisajului rural, unde modernizările de drumuri și trotuare încă nu au transformat total imaginea satului.

Stradă din satul Gârbova

Stradă din satul Drașov

Stradă din satul Cărpiniș

Stradă din satul Cărpiniș

Caracterul deosebit al spațiilor publice din satele săsești este dat în principal de fronturile continue de case situate de-o parte și de alta a străzilor, completate cu monumentalele ziduri de incintă ce cuprind porțile de lemn pentru accesul în gospodărie, fie pentru oameni sau care. Un alt element ce participă la conturarea unei imagini pitorești îl reprezintă forma acoperișurilor cu pinion, specifice arhitecturii săsești.

Stradă din satul Gârbova

Spre deosebire de satele săsești, care au un caracter relativ “urbanizat”, având spații publice în general mineralizate, în zona Văii Târnavelor întâlnim o abundență de spații verzi și arbori în cadrul spațiului public, de la zone amenajate adiacent fronturilor sau în fața caselor, până la vastele culoare verzi traversate de apă și amplasate longitudinal în mijlocul localității. Frumusețea spațiului public și caracterul său rural sunt date de aceste spații verzi care nu sunt amenajate, ci doar întreținute de locuitori.

Limitele spațiului public de aici constau în unele zone în fronturi continue asemănătoare cu cele din satele săsești, însă în alte zone, unde casele sunt retrase de la stradă, spațiul public este mărginit de gardurile gospodăriilor printre care se întrevăd grădinile cu flori din fața caselor.

Stradă din satul Tătărlăua

Imagine din satul Bălcaciu

Front stradal din satul Bălcaciu

În Secuimea Trascăului, în satul Rimetea, imaginea de ansamblu a localității este omogenă, renumită prin locuințele situate pe cele patru laturi ale pieței cu caracter urban, construite în aceeași perioadă, cu ornamente clasiciste ce aduc aminte de bunăstarea și stilul burghez caracteristice dezvoltării sale în secolul trecut.

Piața principală de formă dreptunghiulară, și regularitatea loturilor în fâșii conduc la ideea că structura localității s-a format nu în urma unei dezvoltări lente și naturale, ci în urma colonizării, în una sau două trepte, deci prin trasarea simultană a tramei stradale și loturilor. Centrul pieței este marcat prin biserica unitariană înconjurată de un zid de piatră.¹

În afară de drumul național ce traversează localitatea, toate celelalte drumuri și trotuare sunt doar pietruite, lucru ce participă la conturarea imaginii deosebite a satelor. Zonele verzi se dezvoltă de-a lungul străzilor, aproape fiecare gospodărie aliniată la stradă având o mică grădină de flori în fața casei.

De asemenea, instalațiile publice de colectare a apelor pluviale sau izvoarelor, prezente pe numeroase străzi și în piață, și utilizarea lor de către toți membrii comunității, arată spiritul comunitar al localnicilor și demonstrează caracterul civic al zonelor publice.

Spații publice din satul Rimetea

1. Furu, A. (2009), *Între tradiție și dezvoltare economică*, în revista *Urbanismul*, serie nouă, mai 2009, nr. 2, an II: p. 42-45.

Localitățile din zona joasă a văii Sebeșului s-au dezvoltat asemănător cu Valea Târnavelor, având influențe săsești, de aceea și spațiile publice aici sunt mărginite de fronturi continue formate de case și porți, ce conturează adevărate culoare de circulație prin localitate. Spațiile publice sunt deschise, largi și bogate în zone verzi și arbori plantați de o parte și de alta a drumurilor.

Un element deosebit prezent în aceste localități îl constituie multiplele pârâuri care traversează localitățile, fiind direcționate fie prin largile rigole de scurgere de pe marginile drumurilor, fie, în unele localități, chiar pe mijlocul drumurilor, realizate astfel încât să permită acest fenomen. Astfel, elementul apei joacă un rol esențial în dinamizarea spațiilor publice.

Utilizarea pietrei pentru amenajarea trotuarelor sau străzilor este practică, deoarece drenează apele pluviale rapid, și în plus oferă circulațiilor un caracter pitoresc, și o textură naturală care, juxtapusă cu zonele verzi și cu fronturile construite, creează un peisaj rural spectaculos.

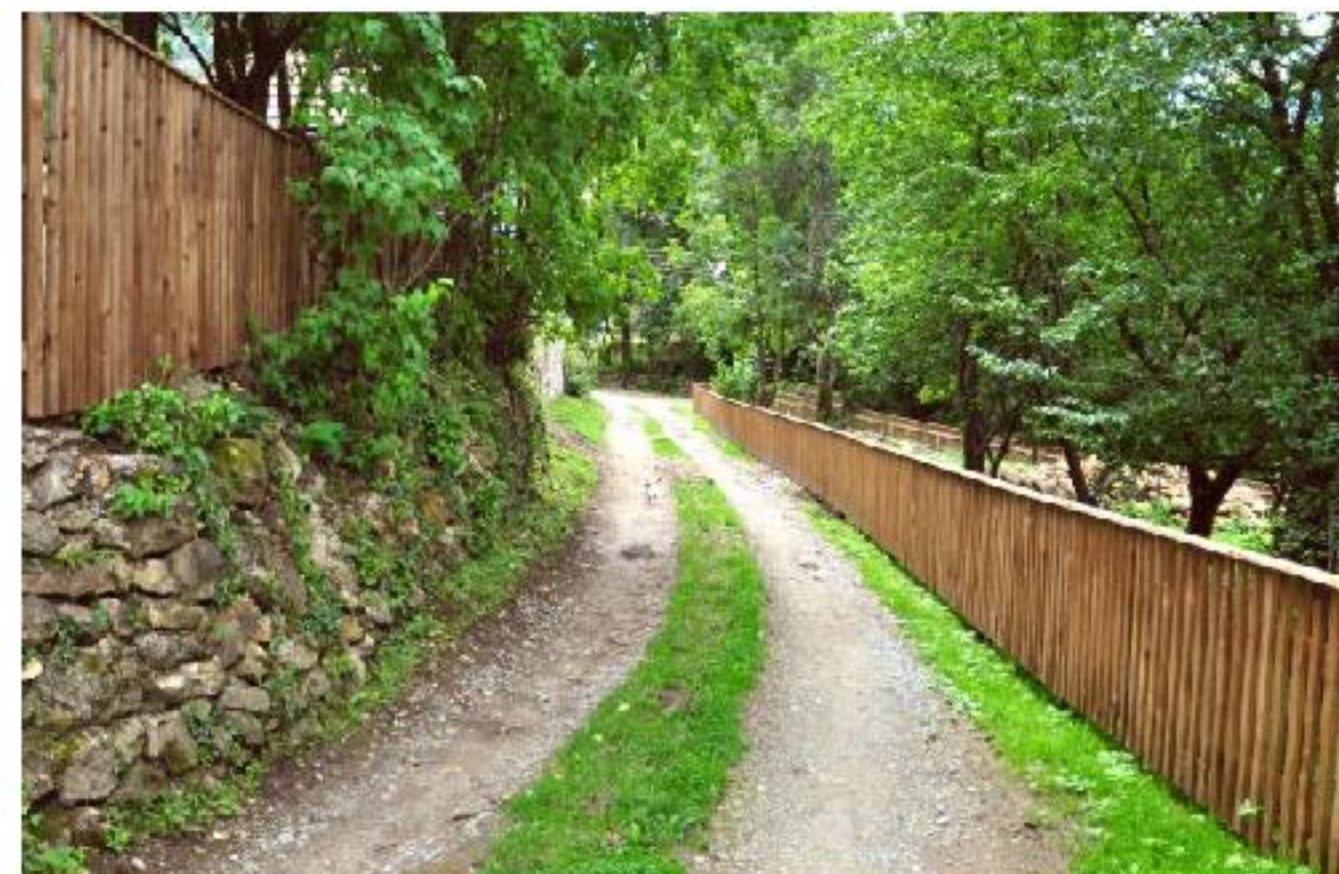

În Roșia Montană, spațiile publice au în componență o rețea de străzi, ulițe și poteci dezvoltată spontan, toate pornind din zona pieței centrale, și irigând teritoriul înconjurător ocupat cu construcții. Spectaculozitatea acestor spații din localitățile Țării Aurului este dată de relieful accidentat de munte pe care s-au dezvoltat satele, făcând ca străzile să ofere perspective deosebite și dinamice, ascendente sau descendente. Varietatea cadrului construit din zonă, care pornește de la fronturi continue și dense în piața centrală a Roșiei Montane și ajunge până la case răsfirate pe dealurile înconjurătoare, generează un spațiu public diversificat și un peisaj intravilan care se transformă pe măsură ce este parcurs.

Străzile sunt conturate de prezența maurilor (ziduri de piatră care definesc limitele de parcelă), elemente arhitecturale care structurează imaginea satelor și joacă un rol important pentru specificitatea localităților.

Vegetația este absentă din spațiul public al acestor localități, cu excepția existenței unor zone de tipul grădinilor de vară. În rest străzile sunt lipsite de spații verzi, având un profil îngust și sinuos care nu ar permite existența unei vegetații de mari dimensiuni.

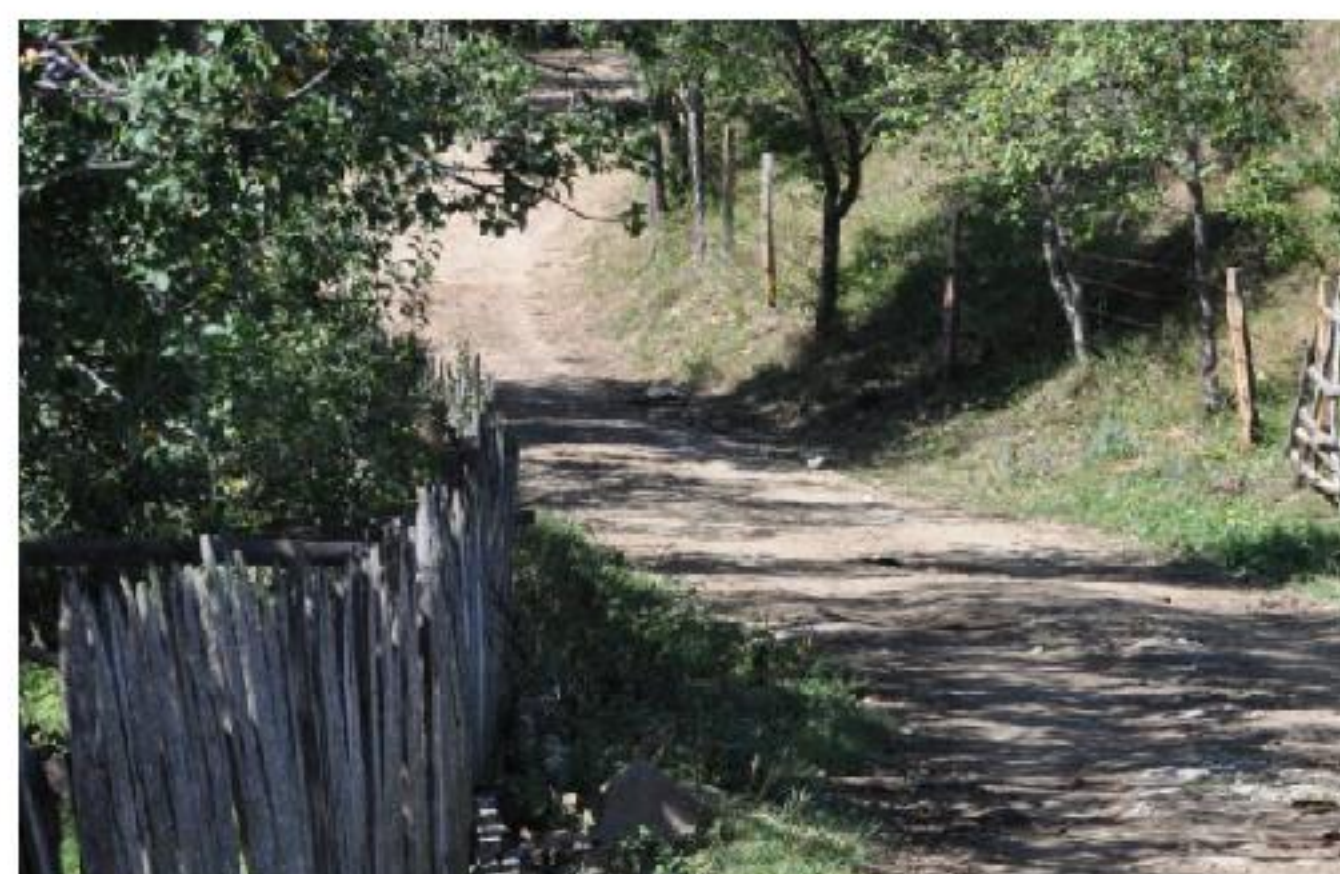
Neavând o structură prestabilită și fiind dezvoltate spontan, satele de pe Valea Arieșului prezintă o imagine creată dintr-o combinație de elemente. Astfel, traseele sinuoase ale ulițelor se combină cu fondul construit și cu terenurile agricole care înconjoară aproape fiecare gospodărie. De aceea, peisajul satului prezintă o mare diversitate, în funcție de apropierea față de drumurile principale sau altitudinea la care este amplasată localitatea.

În timp ce în centrul satului, strada seamănă cu un culoar îngust definit de speciificele împrejmuiri opace din lemn, spre marginile satului, unde suprafețele de teren agricol sunt mult mai mari, strada capătă transparență, împrejmuirile nemaifiind opace. Aici se poate admira peisajul rural agricol diversificat, care dă un caracter aparte satelor.

De asemenea, acest caracter este dat și de materialele naturale care sunt folosite la amenajările curților, străzilor, împrejmuirilor.

Există numeroase elemente care participă la crearea unei ambianțe deosebite în mediul rural, elemente care de asemenea sunt necesare și folosite în viața de zi cu zi a sătenilor. Acestea, printre care amintim fântânile, vâltorile, morile, adăpătorile, stativele pentru potcovit caii și boii, alături de obiectele de patrimoniu spiritual reprezentate de *troițe*, dau caracter, identitate și specificitate imaginii satului, trăsături căutate de turiștii dornici să descopere viața rurală.

Drumurile din zona Culmii Trascăului au caracteristici foarte variate, majoritatea fiind drumuri de pământ.

În intravilanul satelor de vale acestea sunt definite de vegetația înaltă amplasată de o parte și de alta, sau de împrejuririle semi-opace ale gospodăriilor, care definesc trasee de deplasare cu caracter pitoresc, mai ales acolo unde se păstrează împrejuririle tradiționale.

În extravilan, drumurile în general reprezintă linii de forță în peisaj, fiind singurele elemente antropice care străbat cadrul natural. Ele sunt fie delimitate de împrejuriri transparente, de elemente naturale (stânci, râuri) fie nu sunt delimitate.

Rețeaua de drumuri din zonă, și mai ales drumurile pitorești care nu sunt circulate de autovehicule, se pretează foarte bine pentru excursii pe jos sau cu bicicleta, deoarece nu au pante foarte abrupte și permit vizualizarea unor peisaje deosebite din munții Apuseni.

În general, spațiul public din această zonă nu este unul concret conturat, ci mai degrabă constă în zonele de circulație sau deplasare a localnicilor. Asta deoarece localitățile nu sunt foarte compacte, iar viața socială sau comunitară nu este atât de dezvoltată ca în localitățile cu densitate ridicată. Aici contactul social are loc mai mult în interiorul gospodăriilor sau grupurilor de gospodării, și mai rar în spațiul public.

CAPITOLUL 4

Gospodăria

Parcelarul, modul de ocupare al terenului, elementele componente ale unei gospodării

CÎLNIC

CUT

DRAȘOV

GÂRBOVA

SPRING

DEAL

CĂRPINIȘ

DOSTAT

Specificitatea Satelor Săsești este dată în principal de caracterul lor compact și de gospodăriile de tip “închis”, care generează un peisaj rural foarte ritmat și dinamic, bogat în decorațiuni și culori pastelate.

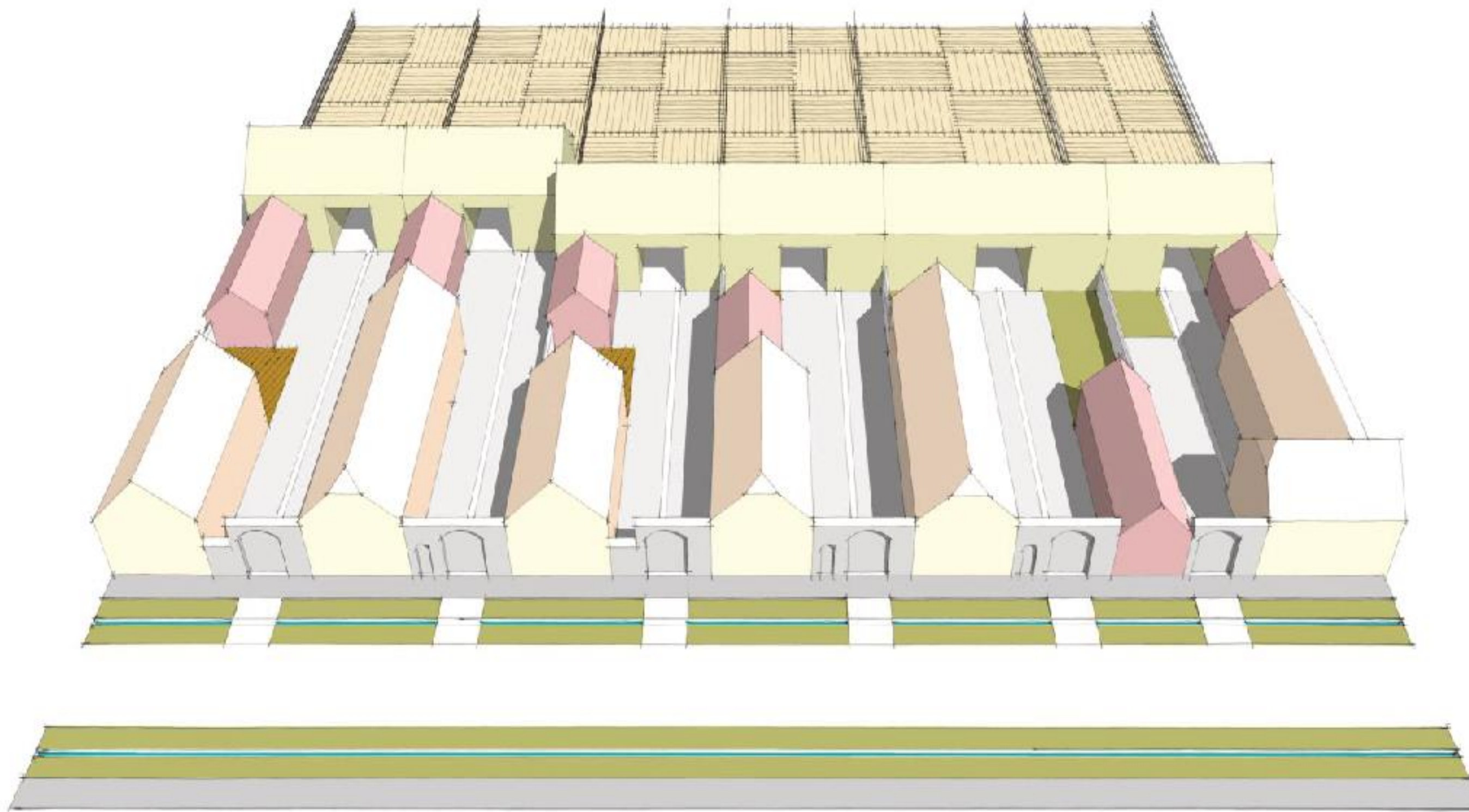
Datorită aspectului de “fortăreață” pe care o au gospodăriile din zona Satelor Săsești, înșiruirea mai multor astfel de gospodării creează la stradă un front construit continuu ce definește caracterul distinct al acestor sate și reprezintă un element complex de identitate vizuală și specificitate.

În cele mai multe cazuri fațada la stradă este tratată unitar indiferent dacă există una sau două construcții dispuse pe limita de proprietate în cadrul aceleiași gospodării. De asemenea, porțile masive de zidărie prin care se realizează accesul în curți completează frontul și leagă construcțiile între ele.

Curtea gospodăriilor este bine sistematizată, zonele cele mai intens circulate fiind pavate cu piatră de râu. Central este realizată de obicei o rigolă de scurgere a apelor pluviale, realizată tot din piatră, care facilitează îndepărtarea apei de lângă construcții.

Adiacent construcției de locuit și micilor anexe alipide în lungul acesteia, perpendicular pe latura lungă a parcelei este amplasată șura, anexă gospodărească de mari dimensiuni folosită pentru creșterea animalelor și depozitare. Aceasta este prezentă în majoritatea gospodăriilor, și alipită la șurile vecine, formând astfel un “zid” continuu la mijlocul parcelelor. În spatele acestui zid, fiecare gospodărie are un teren agricol ce reprezintă aproape două treimi din suprafața lotului.

Astfel, gospodăria săsească are un caracter foarte intim, domeniul public fiind clar separat de proprietatea privată, atât funcțional cât și vizual.

Modul de ocupare a terenului: parcelele studiate în cadrul aşezărilor săseşti au o formă bine determinată şi recognoscibilă de dreptunghi alungit, determinând un front relativ îngust la stradă comparativ cu lungimea gospodăriei şi a parcelei în sine.

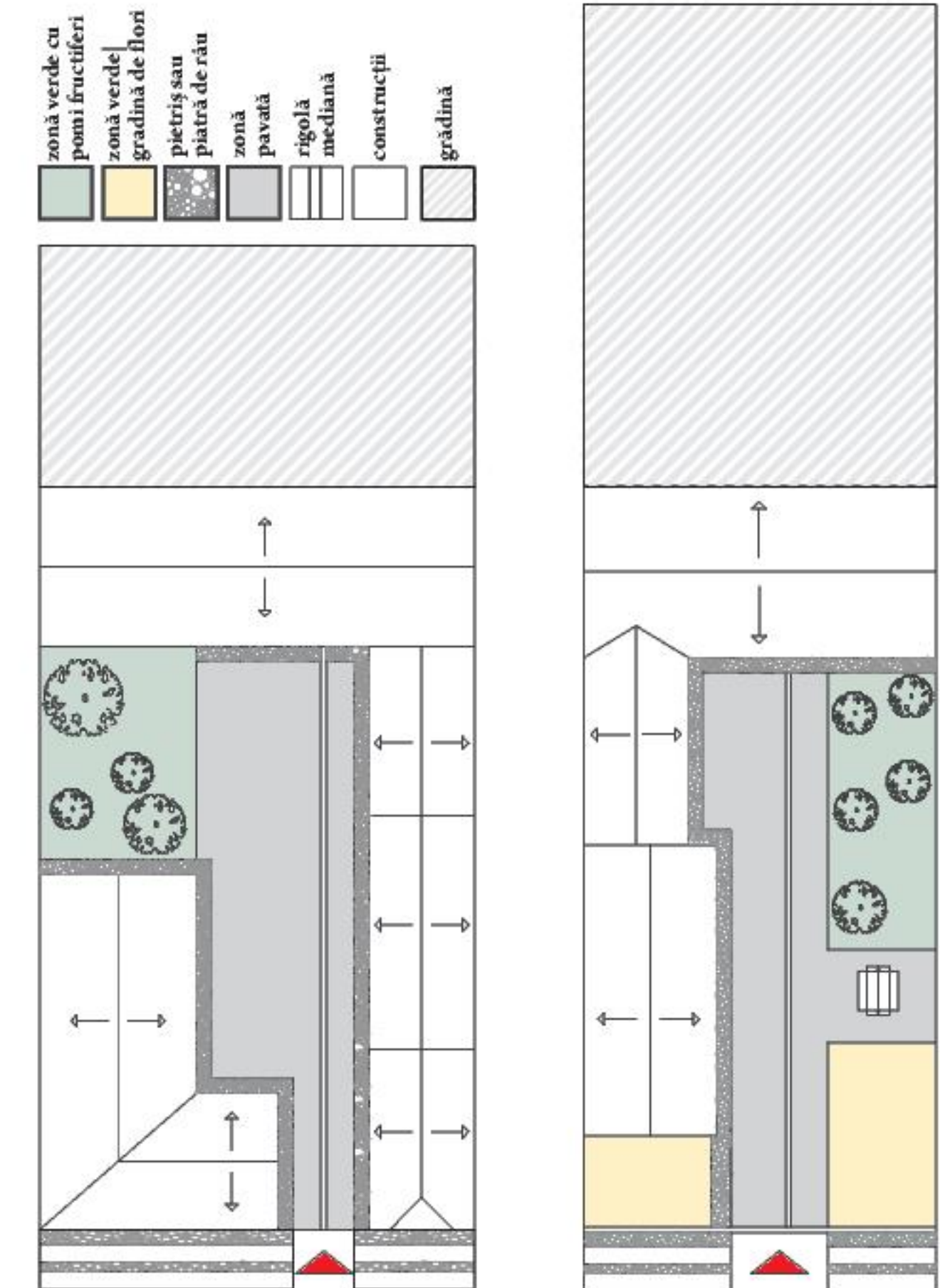
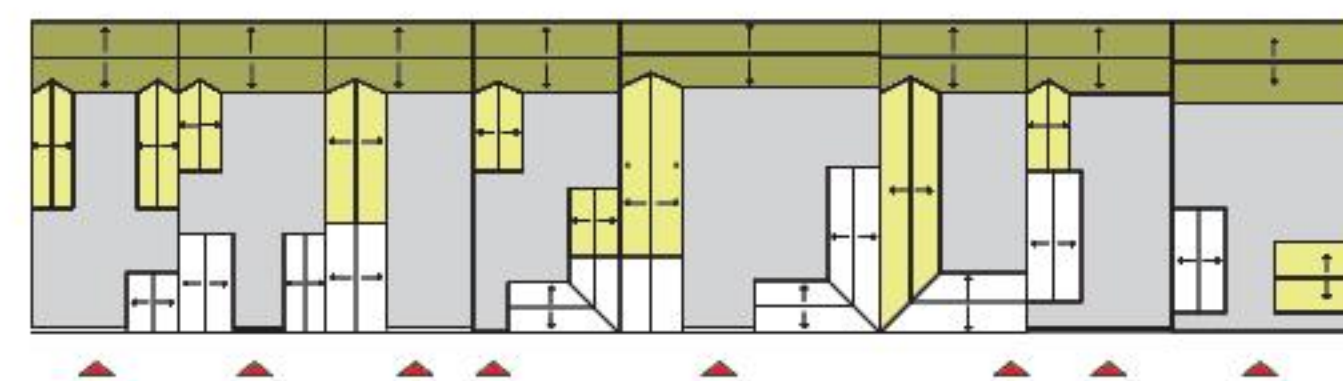
Astfel casele sunt amplasate pe limita de proprietate după cum urmează:

- cu latura scurtă a casei paralelă cu strada, determinând o ocupare a parcelei în L sau U;

- cu latura lungă a casei paralelă cu strada, determinând o ocupare a parcelei în U;

- dispuse în L, cu o faţadă la stradă aliniată cu vecinătăţile şi determinând ocuparea parcelei în U sau

- total perimetrală, în funcţie de lăţimea acesteia la stradă.

Un element specific identificat şi cunoscut în cazul aşezărilor săseşti îl reprezintă şura, care formează la partea posterioară a parcelei, împreună cu şurile parcelor vecine, o 'fortificaţie' a întregii aşezari.

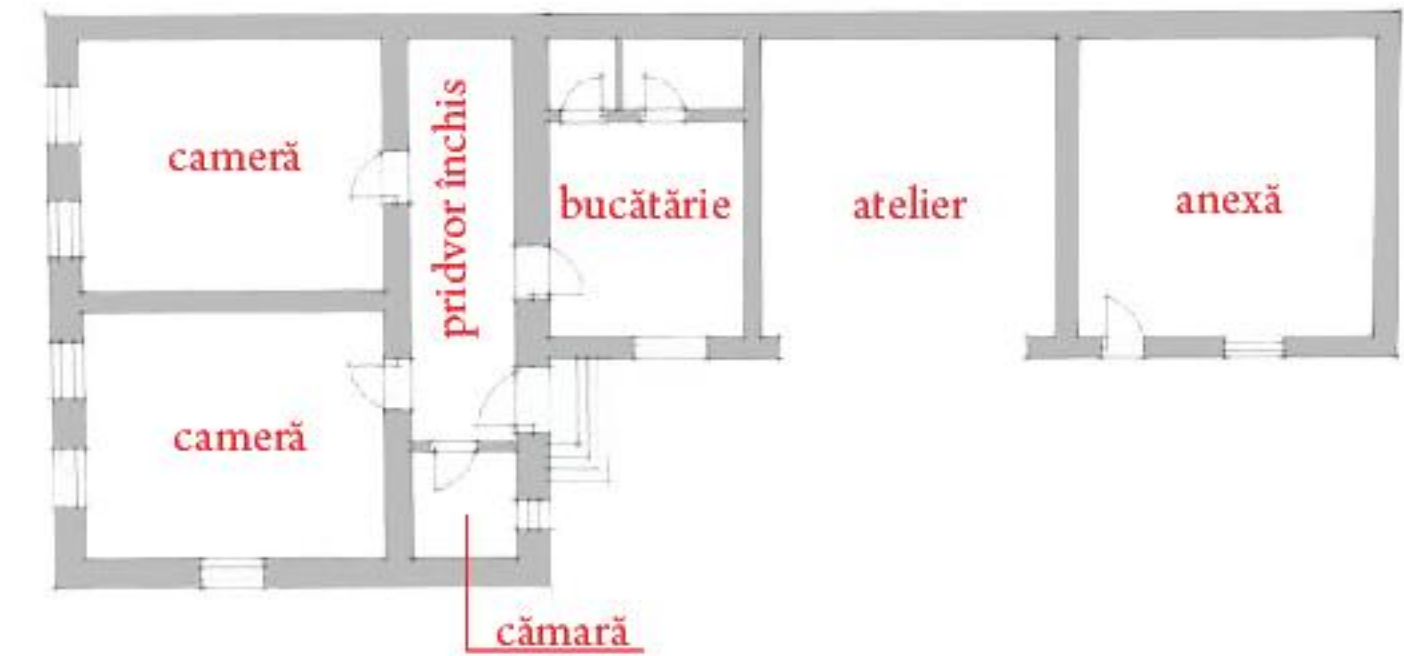
Amenajările din fața caselor din zona satelor săsești sunt foarte importante în conturarea caracterului și imaginii satului tradițional săsesc.

Casă cu pinion și poartă, din Gârbova.

Tipologie de casă tradițională săsească cu două camere la stradă

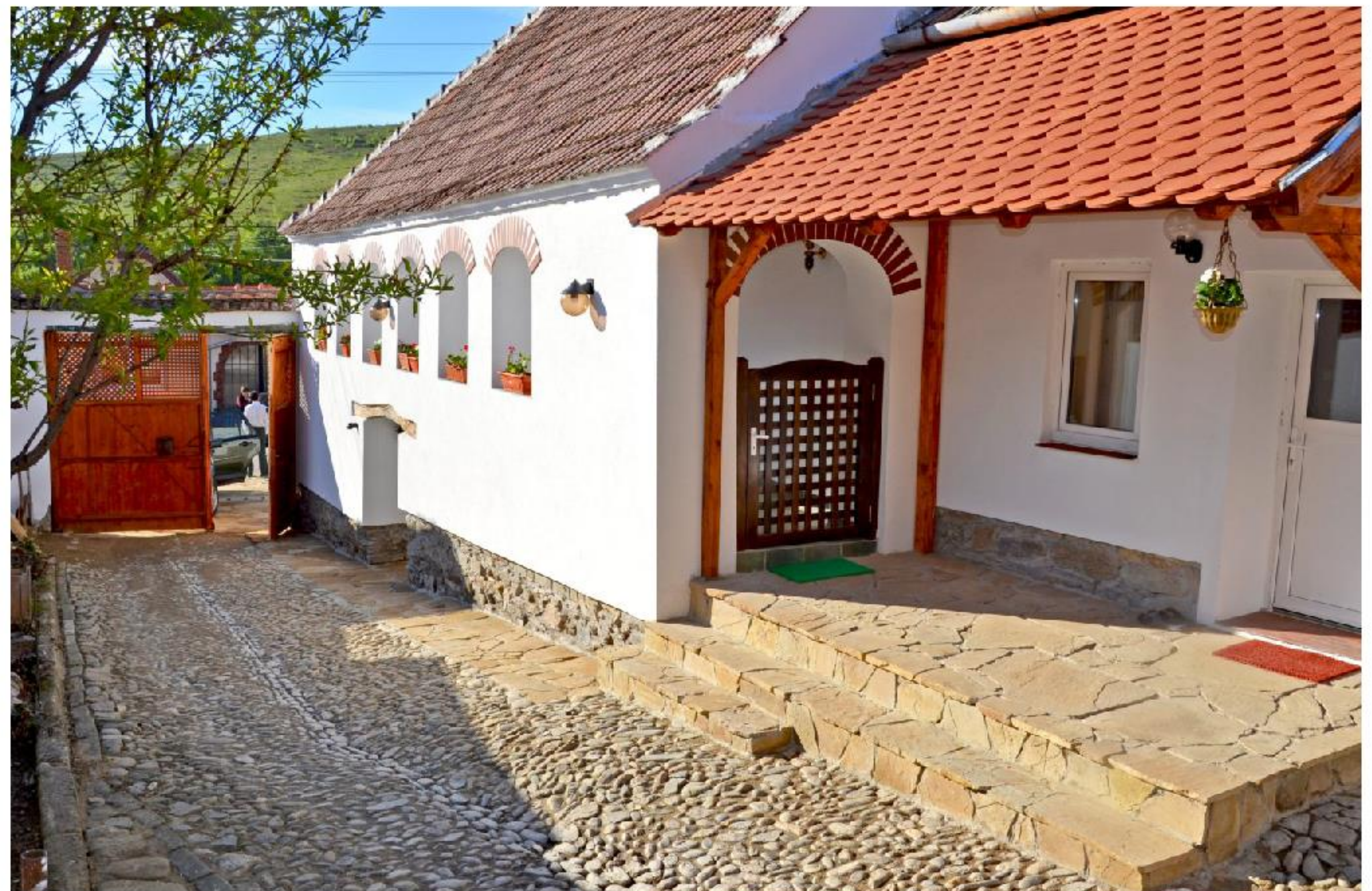

În urma studiilor de teren și a relevelor realizate pentru gospodăriile săsești, au fost identificate diverse tipologii de organizare a și amplasare a construcțiilor pe parcele.

Exemplul alăturat reprezintă una din aceste tipologii, identificate în satul Gârbova. Casa de locuit are o planimetrie în formă de L, unde la stradă sunt poziționate două camere, accesul la acestea făcându-se dintr-un pridvor închis.

De asemenea pe latura lungă sunt poziționate bucătăria, atelierul meșteșugăresc și bucătăria de vară (sau altă anexă). Caracterul "închis" este dat de poziționarea șurii și a grajdului pe latura din spate a curții, această construcție făcând legătura cu grădina din spate.

Amenajarea curților reprezintă o caracteristică distinctivă a comunităților și gospodăriilor săsești, aceasta fiind foarte bine organizată, amenajată și ușor de întreținut.

Gospodărie din satul Deal

In zona Văii Târnavelor, unde influența săsească a fost foarte puternică, așezările prezintă caracteristici similare cu satele săsești, fiind alcătuite dintr-o înșiruire de gospodării compacte, aliniate cu latura scurtă la stradă.

Ca trăsături aparte, care diferențiază unele din gospodăriile din acest areal de cele săsești, se pot menționa:

- poziționarea a numeroase gospodării cu o mică retragere de la aliniment (cu un gard amplasat în fața casei), însă și aceste gospodării sunt aliniate strict pe o linie virtuală și prezintă același tip de fațadă la stradă ca restul caselor;
- prezența mai rară a șurilor sau grajdurilor ca element separator între curte și terenul folosit pentru creșterea plantelor, acestea fiind adesea dispuse în continuarea construcției de locuit și anexelor, paralel cu latura lungă a parcelei;
- apariția împrejmirii la stradă, cu o înălțime de ~1.8 metri, amplasată în fața casei, care generează o mică grădină de flori între împrejmuire și construcția propriu-zisă;
- dimensiuni mai modeste ale construcțiilor de locuit și anexelor gospodărești și complexitate mai redusă a ansamblurilor gospodărești.

Cu toate acestea, influența săsească este resimțită puternic în aceste localități, fiind la fel de frecvente și construcțiile aliniate la stradă cu fronton decorat, cu porțile monumentale din zidărie, cu sau fără arcade. Caracterul compact al gospodăriilor și satelor din această zonă este de asemenea o trăsătură specifică arhitecturii săsești.

BĂLCACIU

ȘONA

JIDVEI

VESEUȘ

TĂTĂRLAUA

CETATEA DE BALTĂ

VALEA LUNGĂ

CENADE

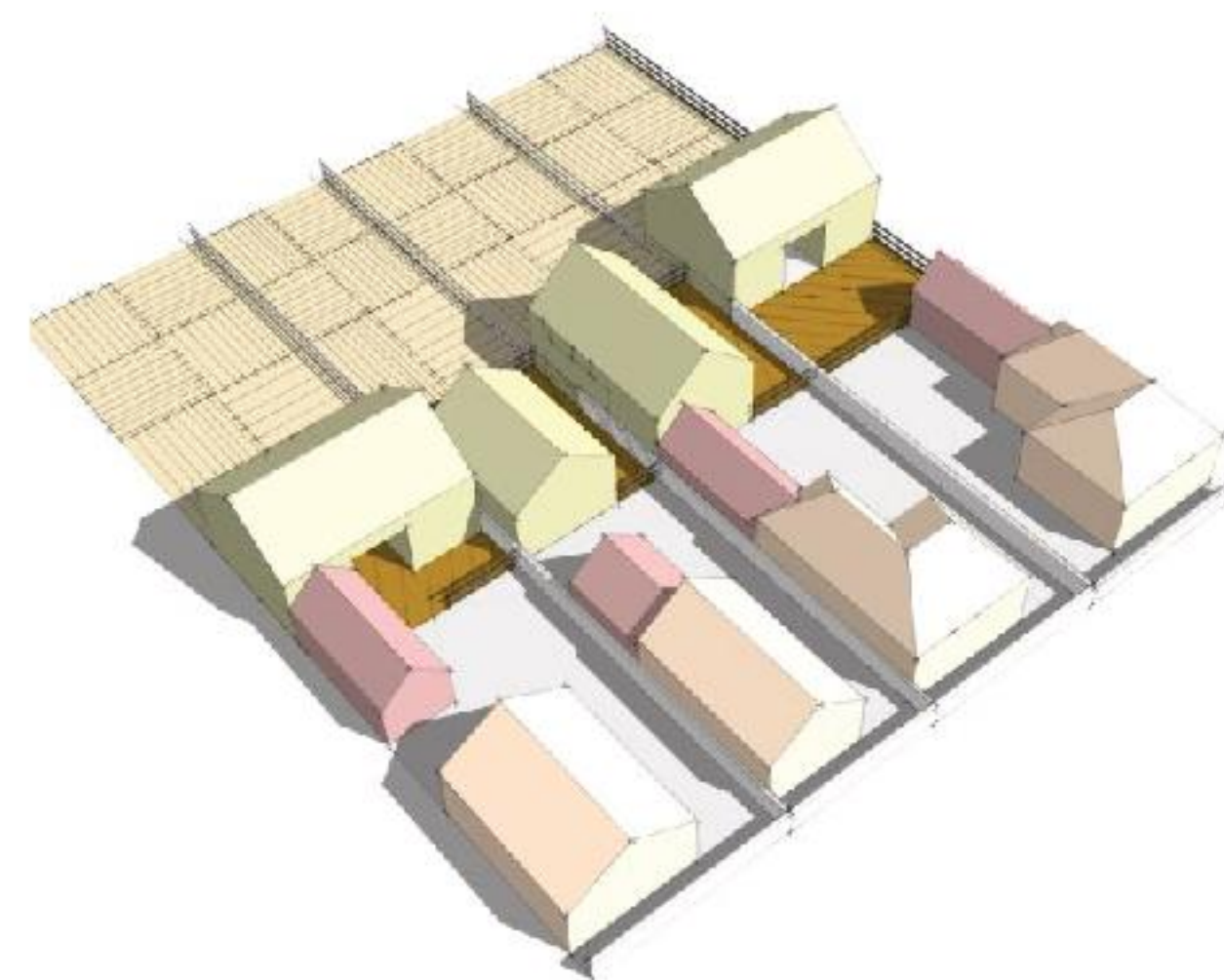
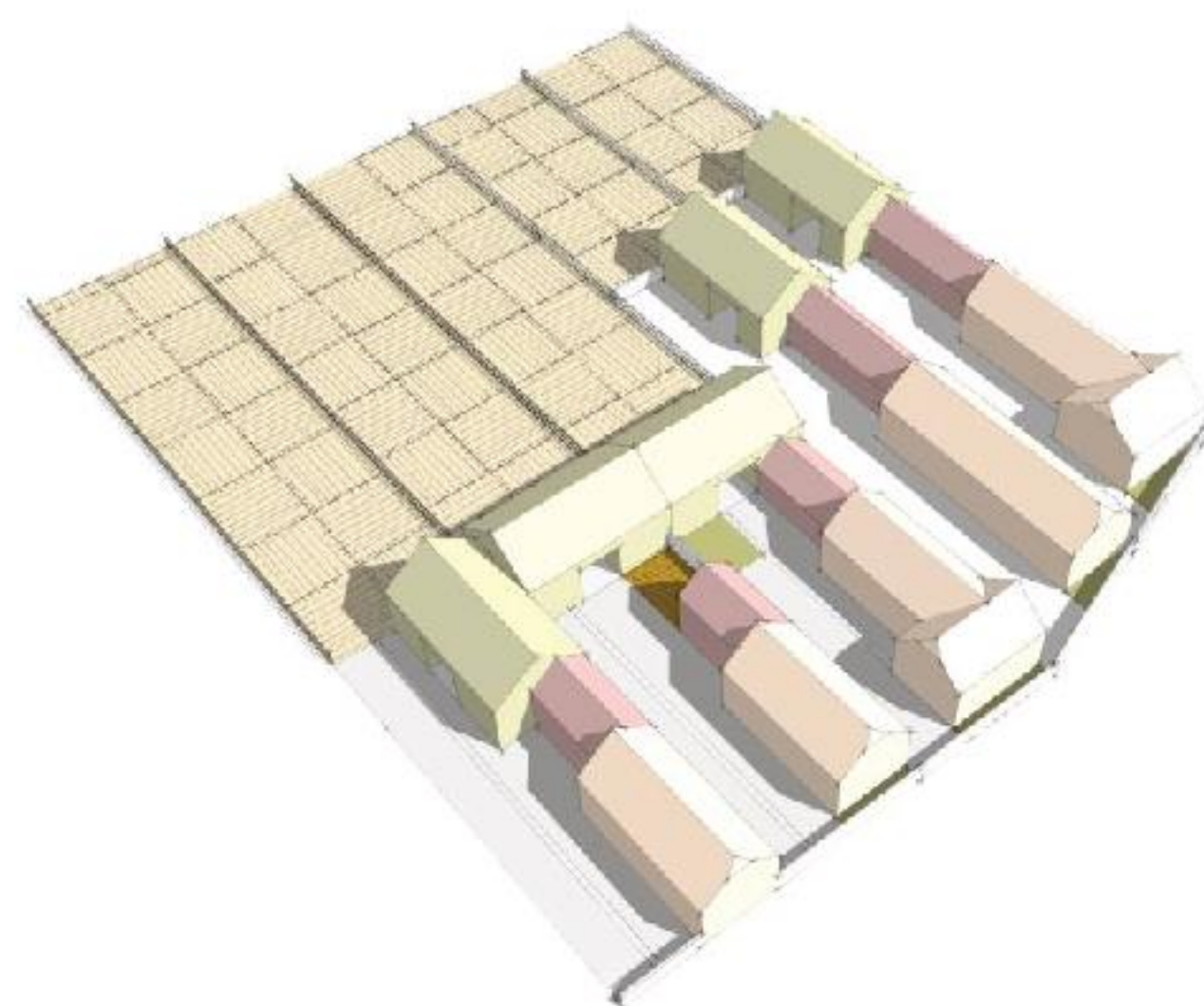

SÎNCEL

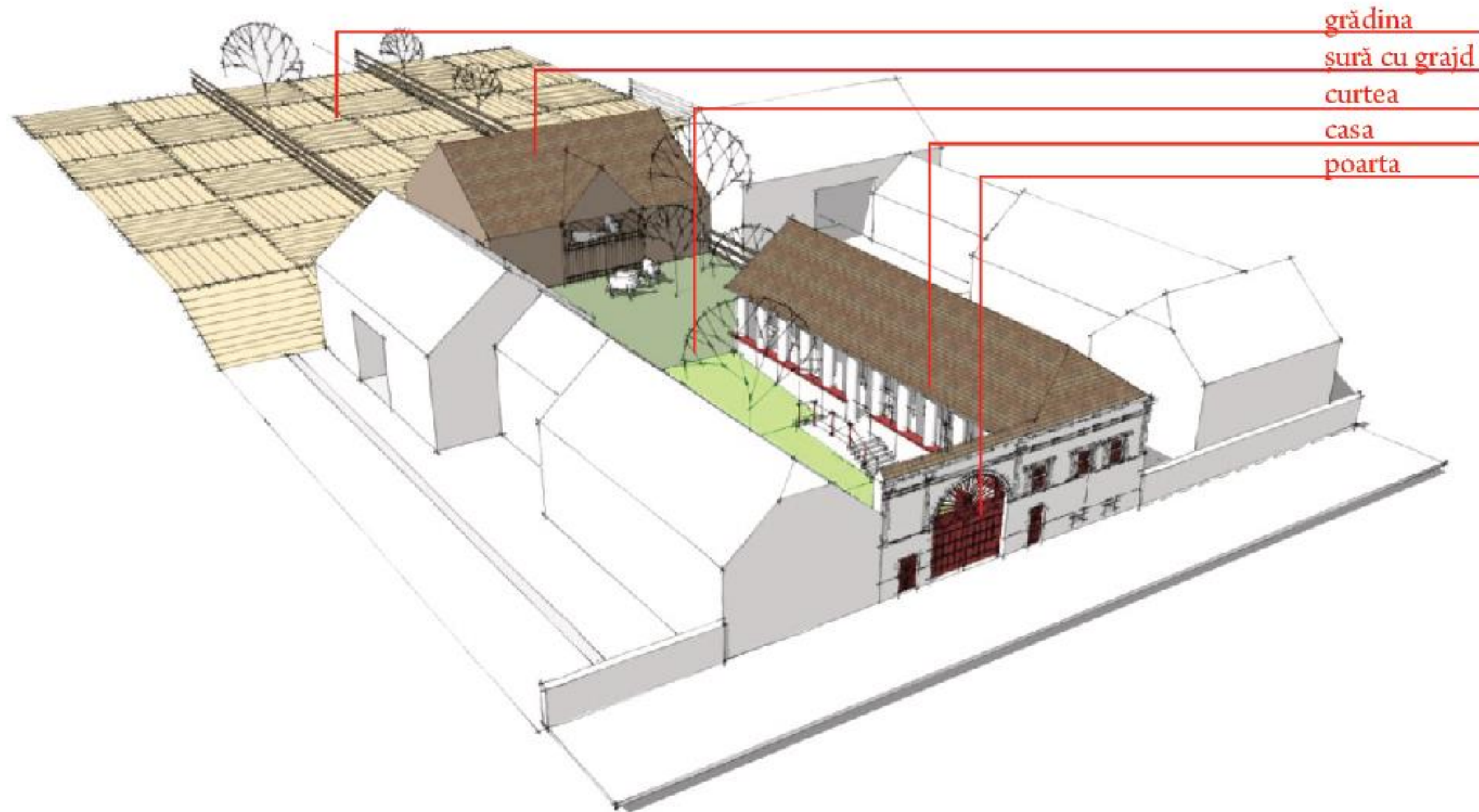

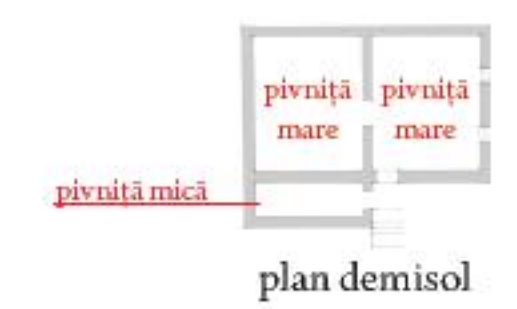
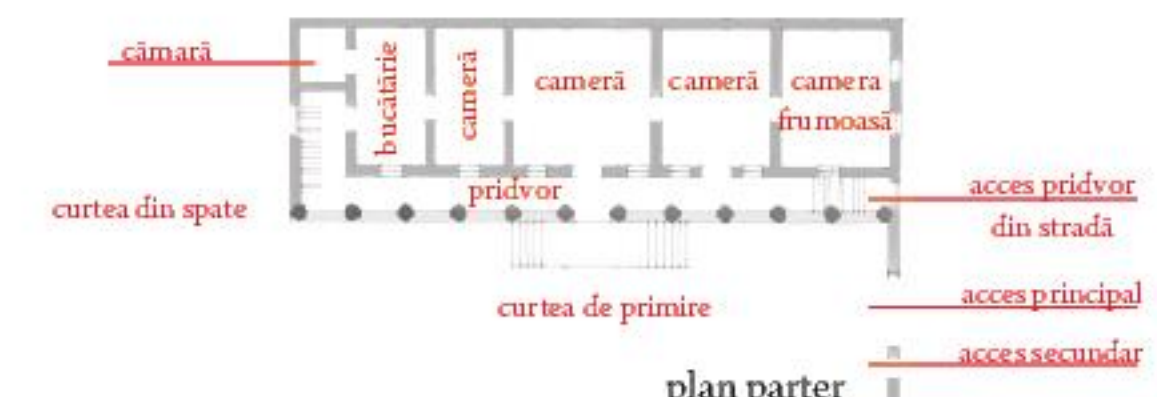
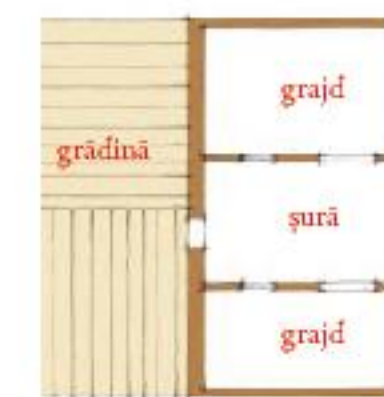
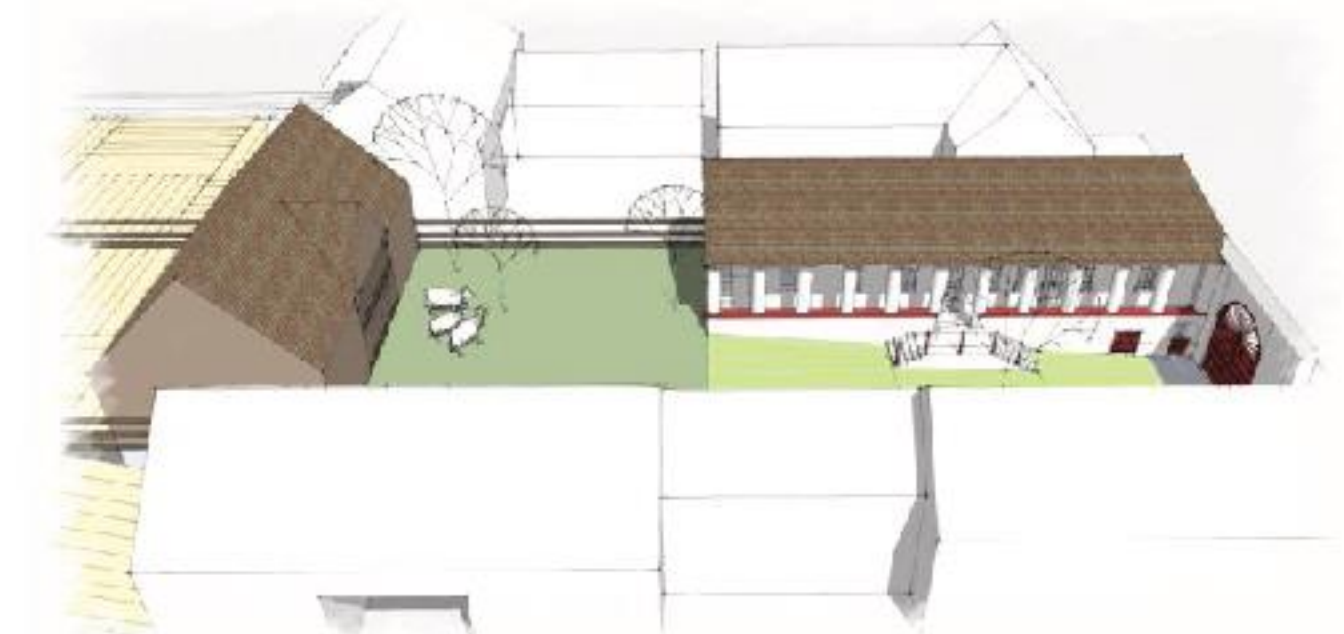
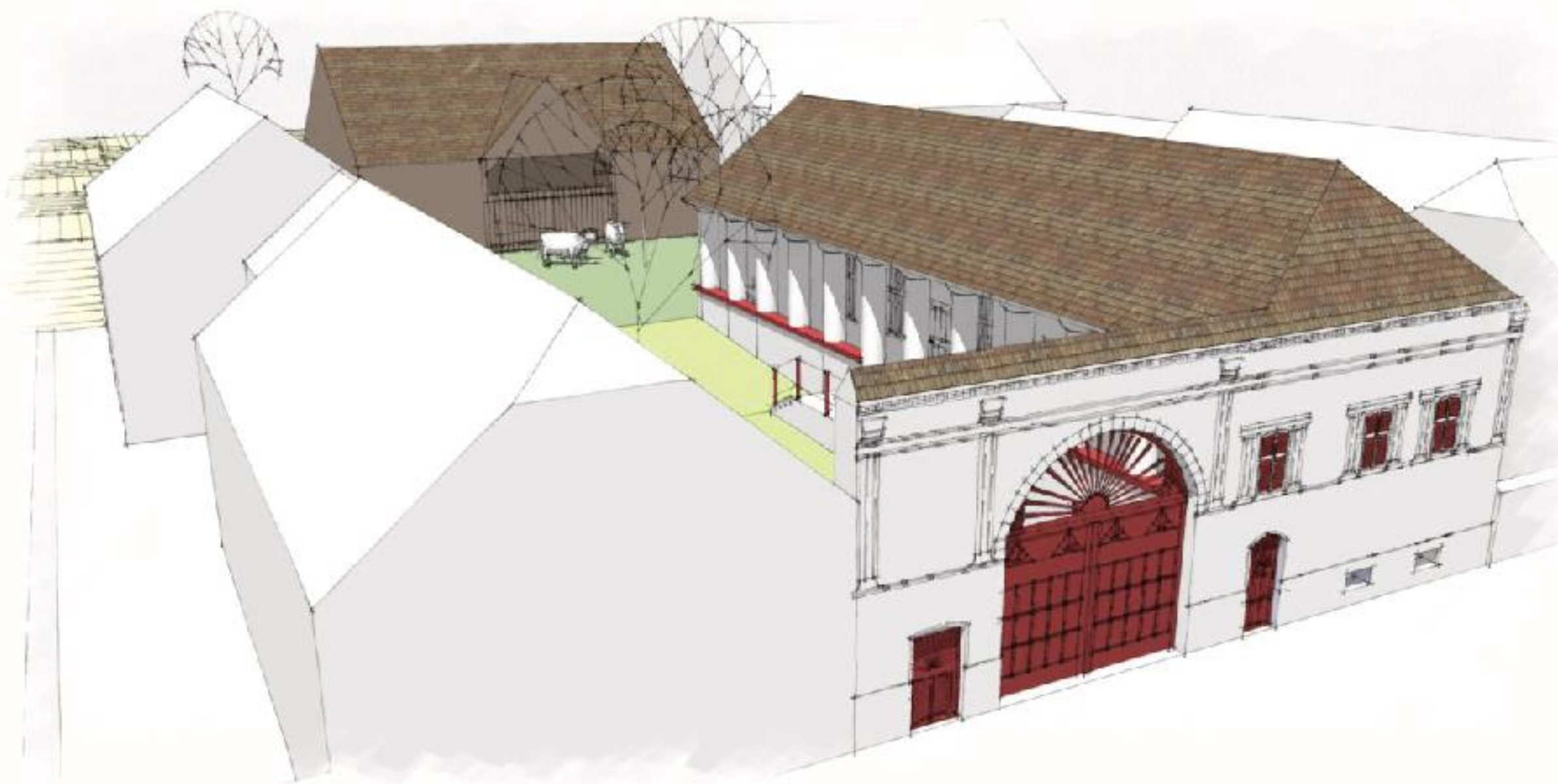
O gospodărie tipică este formată din casa de locuit, alipită cu latura lungă la una din lateralele parcelei, cu latura mică aliniată la stradă, având în față curtea, poarta la stradă, adăpostită de o împrejmuire înaltă realizată din piatră sau cărămidă, cu șura amplasată perpendicular pe lungimea parcelei, șură ce delimita curtea de terenul agricol, și alte anexe, amplasate de regulă în continuarea casei sau a șurii.

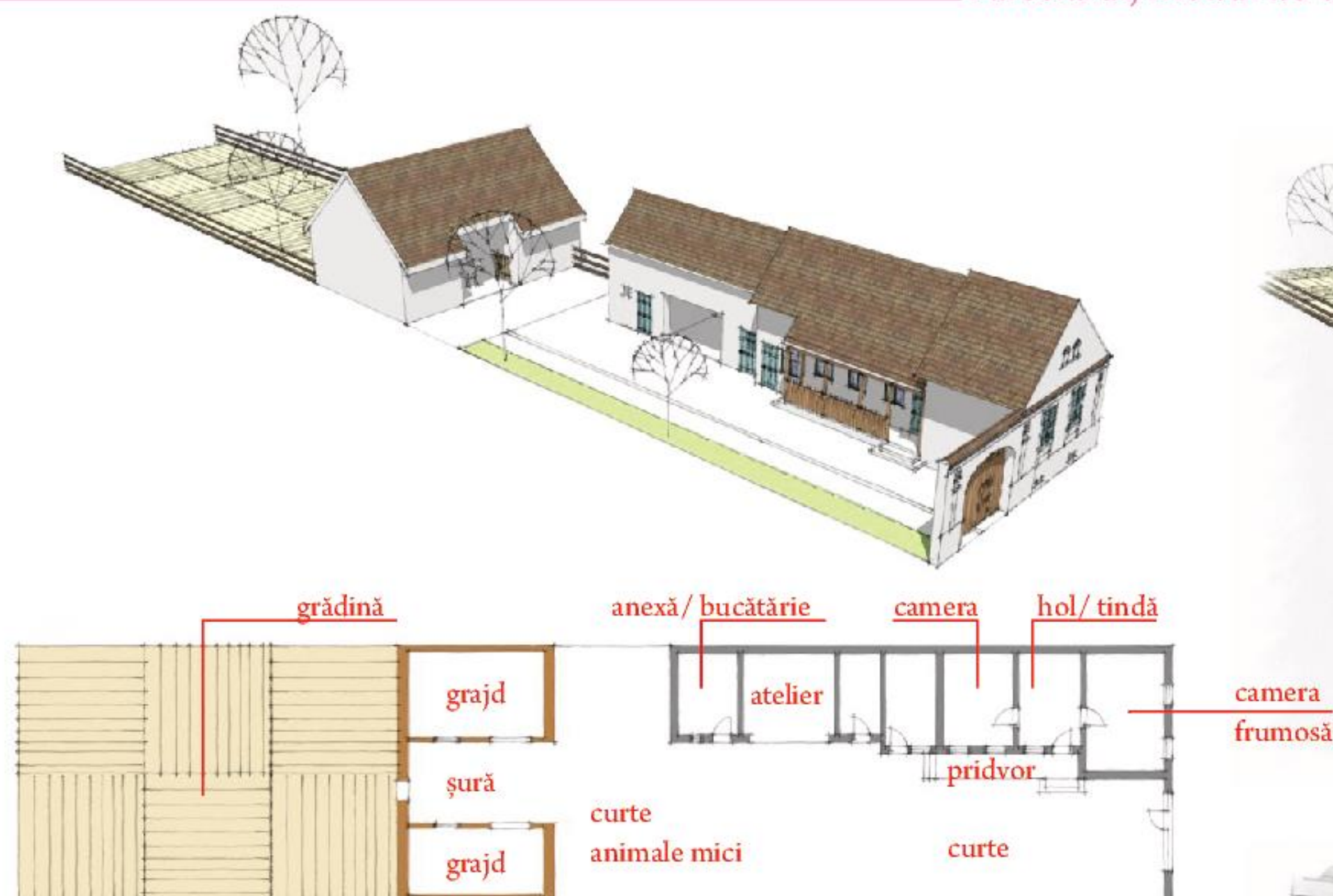

Exemple de poziționare a casei și a anexelor gospodărești pe parcelă și relația cu strada

Casă din satul Sîncel ce a fost construită de un meșter din Budapesta în anul 1912 (anul finalizării). Este o casă specifică zonei Târnavelor, cu influențe săsești, construită cu un demisol parțial și parter. Construcția are 5 camere și o cămară la parter și 3 încăperi la demisol (pivniță), din care o încăpere se află sub pridvor. Una din aceste camere e folosită ca bucatărie. Spațiile sunt deservite de un pridvor care poate fi accesat din stradă, din curtea de primire și din curtea din spate. Din pridvor se intră în două din camere, bucatărie și scara podului. Accesul la pivnițe se face de pe o scară comună din curtea de primire. Anexele principale, grajdul și șura, sunt construite una în prelungirea celeilalte și împart proprietatea în două. În spatele anexelor se află grădina și terenul agricol.

Construcție din localitatea Șona, ~ 1930.

Arhetipul identificat în zona văii Târnavelor prezintă următoarele trăsături:

- frontul creat de case este în general unul continuu, generat de zidul specific săsesc ce închide incinta spre stradă;
- la stradă există aliniat de obicei un singur corp de construcție și un acces în gospodărie, care constă într-o poartă mare pentru care, în care este înglobată și poarta mică pentru persoane;
- contactul cu terenul se realizează prin intermediul demisolului, care e nelipsit, rezultând un soclu supraînălțat;
- accesul în pivniță se face direct din curte, pe sub camera mare care are vedere către stradă;
- ferestrelor de pe fațada de la stradă, în număr de câte două, sunt situate simetric și beneficiază de încadrări bogat decorate;
- majoritatea caselor au obloane de lemn.

RIMETEA

COLȚEȘTI

IZVOARELE

În cazul localităților secuiești din Depresiunea Trascăului, caracteristicile urbanistice au fost marcate de o serie de factori precum, evoluția istorică, ocupația de bază a locuitorilor săi, exploatarea și prelucrarea minereurilor de fier și colateral agricultura. Acest fapt transpore în diferite forme începând cu structura gospodăriei și amenajarea spațiului public (străzi, piețe, alimentarea cu apă etc.).

Structura lotizării este perpendiculară cu latura mică la rețeaua stradală a localităților, având în general o formă dreptunghiulară, cu o suprafață de cca. 1000-1500 mp, împărțit în două părți. Prima parte o formează lotul pe care este amplasată gospodăria, cu o suprafață de cca. 300-600 mp, restul fiind ocupat de terenul agricol aferent grădinii/livezii. Locuința este amplasată la limita lotului, perpendiculară cu latura mică la uliță.

În general subsolurile locuinței erau prevăzute la rândul lor cu pivnițe, destinate atelierelor meșteșugărești sau păstrării unor alimente/produse etc. În spatele curții, perpendicular pe axul lotului și ocupând uneori întreaga sa lățime, este amplasată șura. În multe dintre gospodării alături de aceste două elemente mai pot fi întâlnite clădiri separate, utilizate ca spațiu de depozitare, cămară și uneori ateliere meșteșugărești.

În urma unui studiu urbanistic privind centrul istoric al localității, și întocmirea Planului Urbanistic General, în octombrie 2000, Comitetul Național al Monumentelor istorice a acordat întregului intravilan al satului Rimetea statutul de zonă arhitecturală și urbanistică protejată.

Unicitatea zonei este dată de existența unui număr mare de case/locuințe cu valoare arhitecturală. Existența acestora este legată de evoluția istorică a localității. Astfel majoritatea caselor sunt construite în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, într-un stil arhitectural specific, ce imbină influențe secuiești și germane. Reconstruirea acestor case a avut loc după ce un devastator incendiu a distrus localitatea în jurul anului 1870.

După cum se poate observa și în imaginile din stânga, tipologia de parcelar și de amplasare a construcțiilor pe lot în cadrul gospodăriilor este foarte asemănătoare cu cea întâlnită în zona satelor săsești. Casele sunt aliniate la stradă, însă accesul pe lot nu se face prin porți masive de zidărie, deoarece împrejmuirile aici sunt realizate din lemn, porțile fiind sculptate ornamental. Loturile lungi și înguste au generat poziționarea casei cu latura scurtă la stradă, iar în cazul satului Colțești și satului Izvoarele (din comuna vecină Livezile), au impus și amplasarea șurii în continuarea casei.

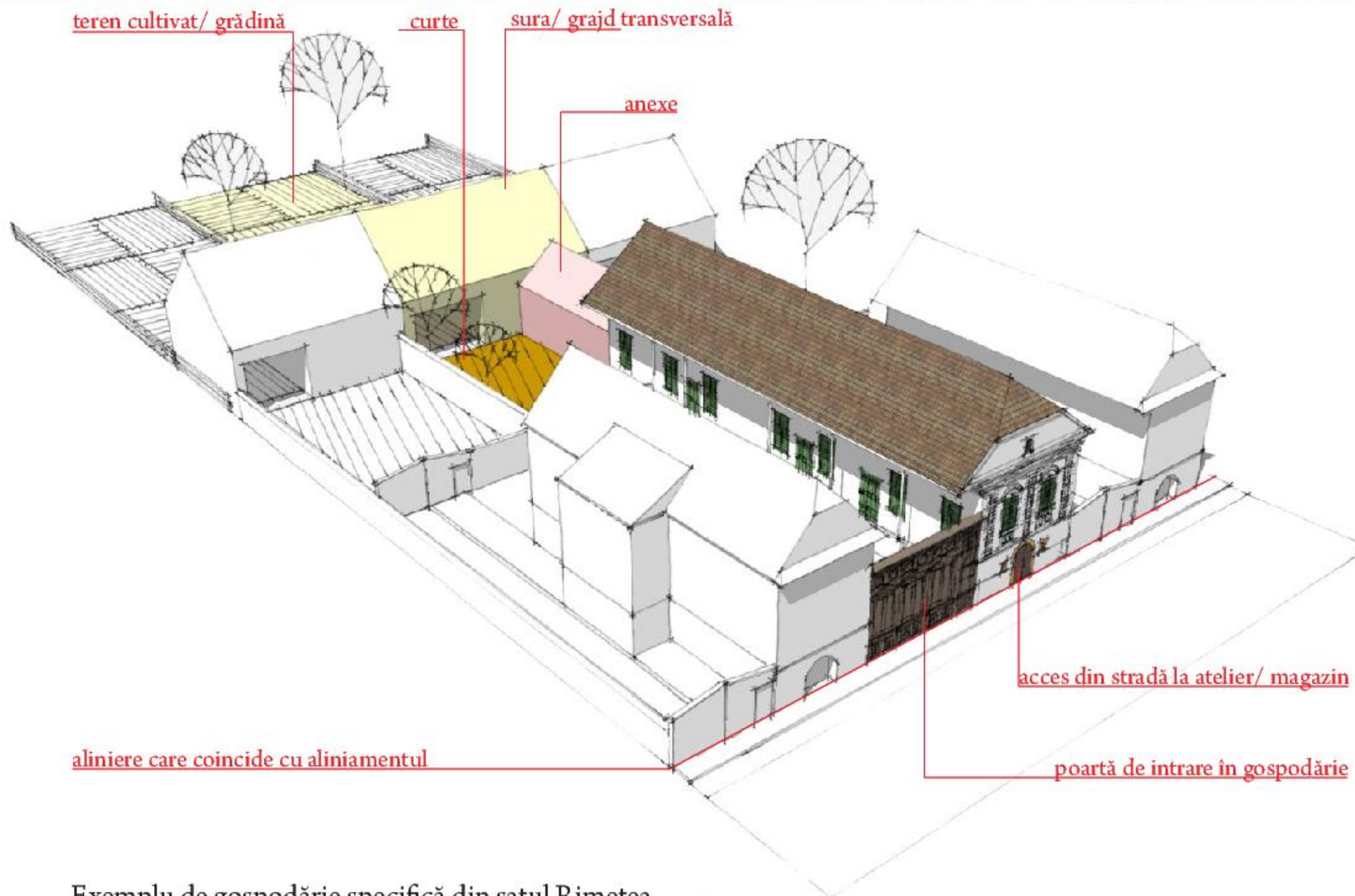
Imaginea de ansamblu a localității Rimetea este omogenă, renumită prin locuințele situate pe cele patru laturi ale pieței cu caracter urban, construite în aceeași perioadă, cu ornamente clasice care aduc aminte de bunăstarea și stilul burghez caracteristic dezvoltării sale în secolul trecut.

Piața principală de formă dreptunghiulară, similară localităților din Europa Centrală, și regularitatea loturilor în fâșii conduc la ideea că structura localității s-a format nu în urma unei dezvoltări lente și naturale, ci în urma colonizării, în una sau două trepte, deci prin trasarea simultană a loturilor. Centrul pieței este marcat de biserica unitariană înconjurată de un zid de piatră.

Parcelarul, modul de ocupare al terenului, elementele componente ale unei gospodării

Exemplu de gospodărie specifică din satul Rimetea.

Curțile tradiționale sunt delimitate de șuri mari transversale, care pot forma împreună cu cele vecine un șir continuu de clădiri. În spatele casei de locuit pot fi clădiri anexe, de exemplu cuptor, cămară, șopron sau cotețe. Mai rar, paralel cu casa apar construcții cu funcțiuni comunitare: măcelărie, magazin mixt, oficiu poștal, atelier de fierărie.

Furu, A. (2009), Între tradiție și dezvoltare economică, in: Urbanismul, serie nouă, mai, nr. 2, anII: p. 42-45.

PIANU DE JOS

SĂLIȘTEA

SĂSCIORI

SUGAG

ARTI

JIDOȘTINA

BÂRSANA

PURCĂRET

TĂU BISTRA

Zona Văii Sebeșului adăpostește tipologii diverse de ocupare a terenului și gospodării cu structuri deosebite generate de relieful variat.

Gospodăriile din zonele de vale, cele care urmăresc valea Sebeșului, sunt influențate de arhitectura satelor săsești. Drept urmare majoritatea se încadrează în tipologia gospodăriei închise, având o împrejmuire înaltă și plină.

Exemple de astfel de tipologii de așezare a caselor pe lot și a relației acestora cu strada găsim în sate ca Șugag, Pianu de Jos, Pianu de Sus, Săliștea, Săsciori, în general în satele cu accesibilitate ridicată. Spre deosebire de satele săsești sau de o parte din satele de pe Valea Târnavelor, satele "liniare" din zona Văii Sebeșului sunt dispuse pe văi înguste, de aceea în multe cazuri parcelele nu au proporțiile și nici distanța între fronturi specifice satelor săsești.

Aproape fiecare gospodărie din zona de vale își regăsește un corespondent la nivelul zonei de fânețe, unde se întâlnesc construcțiile sezoniere, așezări cunoscute sub denumirile de colibe sau sălașe. În structura acestor așezări intră coliba ca adăpost pentru oameni, grajduri ca adăpost pentru animalele mari și adăposturi de oi. Acestea din urmă se pot regăsi în mai multe formule, precum: perdeaua, staulul, curțile pentru oi și stănilile în zonele alpine.

Colibele pot fi atât adosate curților de oi, fiind integrate în planimetria lor, cât și independente, reprezentând construcții elaborate asemeni caselor de locuit cu 2 încăperi.

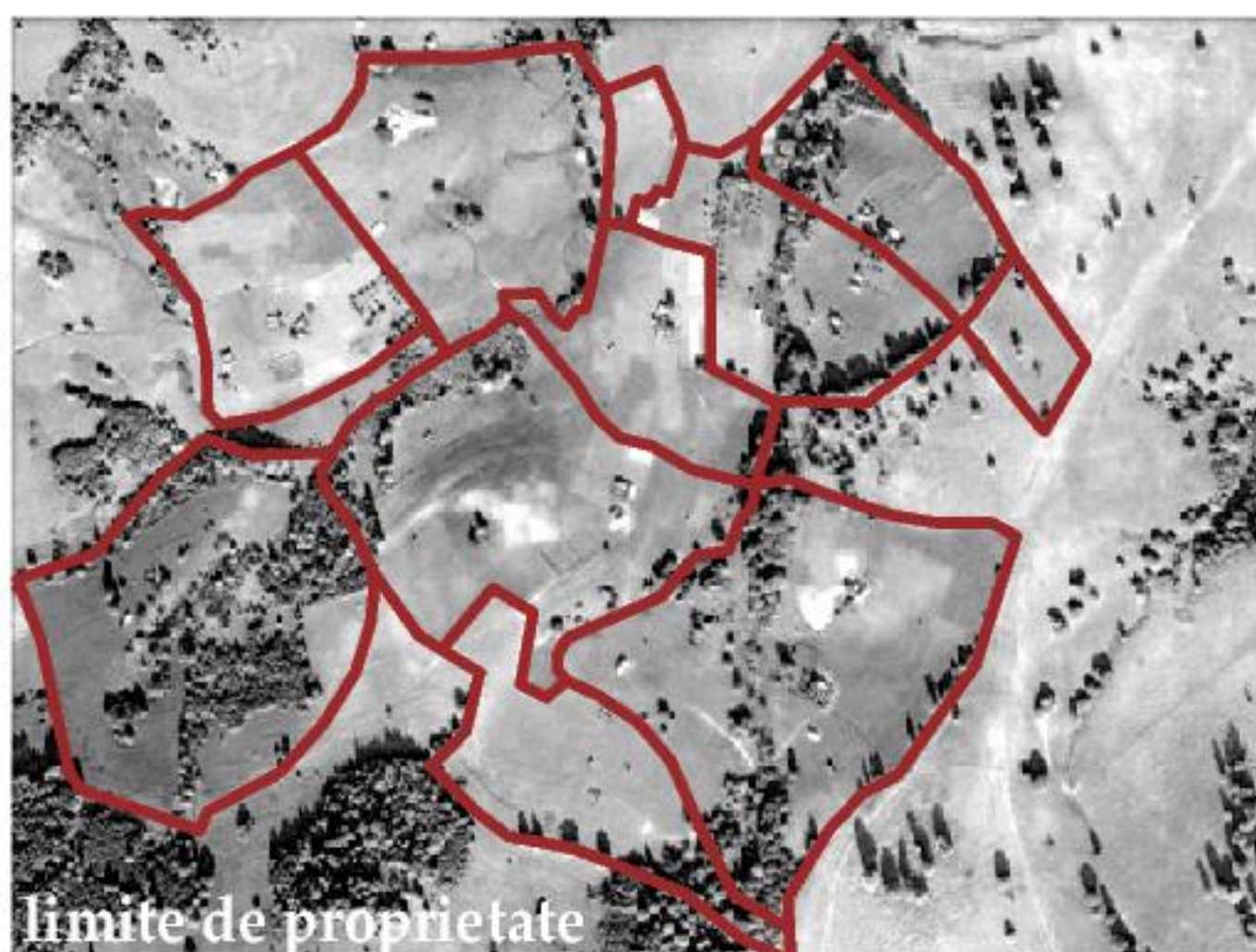
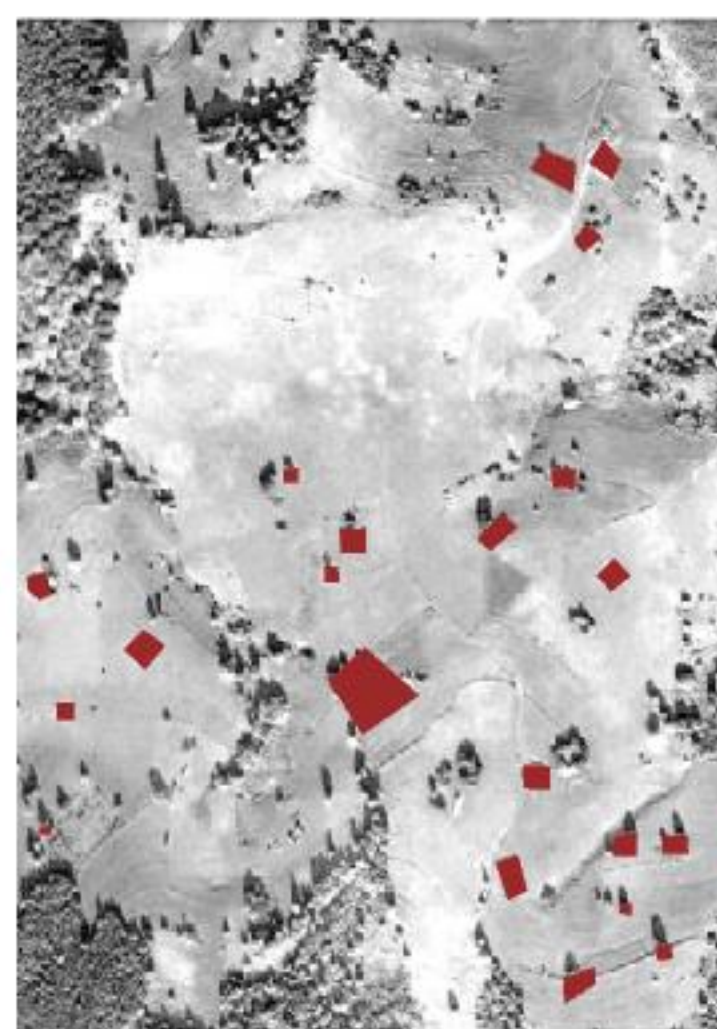
Aceste construcții sezoniere reprezintă mărturia unei importante activități pastorale în zonă, fiind importantă păstrarea lor.

Satele risipite din zona de fânețe**Gospodării cu ocol întărit și construcții sezoniere**

Zonele de munte unde întâlnim acest tip de aşezări se caracterizează printr-o densitate redusă de populație, și o răspândire mare a gospodăriilor în teritoriu, acestea având mari distanțe între ele.

În principal ansamblurile gospodărești ("cu ocol întărit" se organizează în jurul unei curți interioare care determină aspectul de fortăreață al casei: casa, bucătăria de vară, șopronul, șura, determină nucleul principal; se mai pot regăsi risipite pe proprietate grajduri, fânețe, livezi.

Acest **aspect risipit** al aşezărilor de munte este determinat în mare parte de o activitate pastorală, reprezentând un element puternic de specificitate, o componentă mai rar întâlnită a peisajului cultural care dă valoare întregului areal.

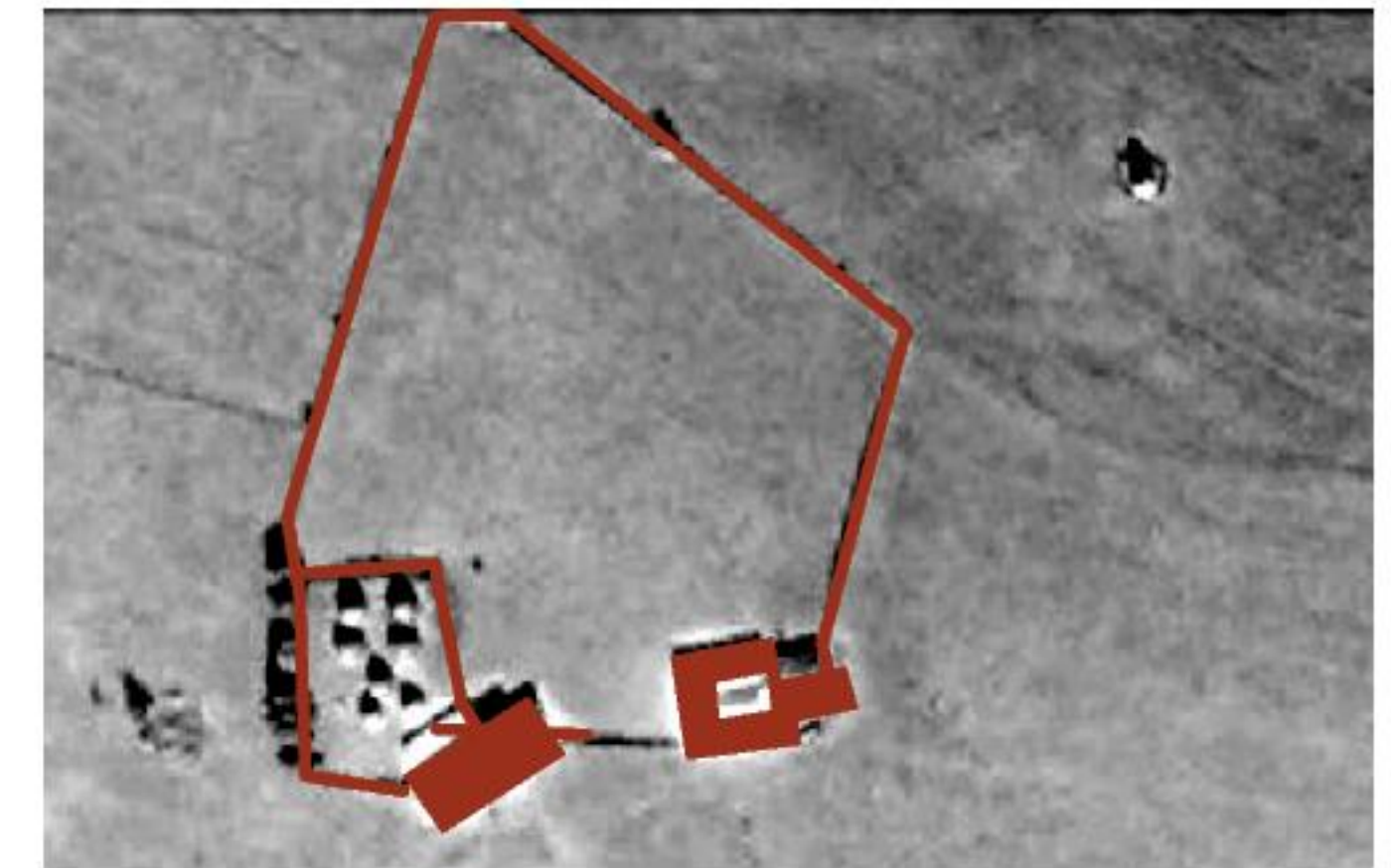

limite de proprietate

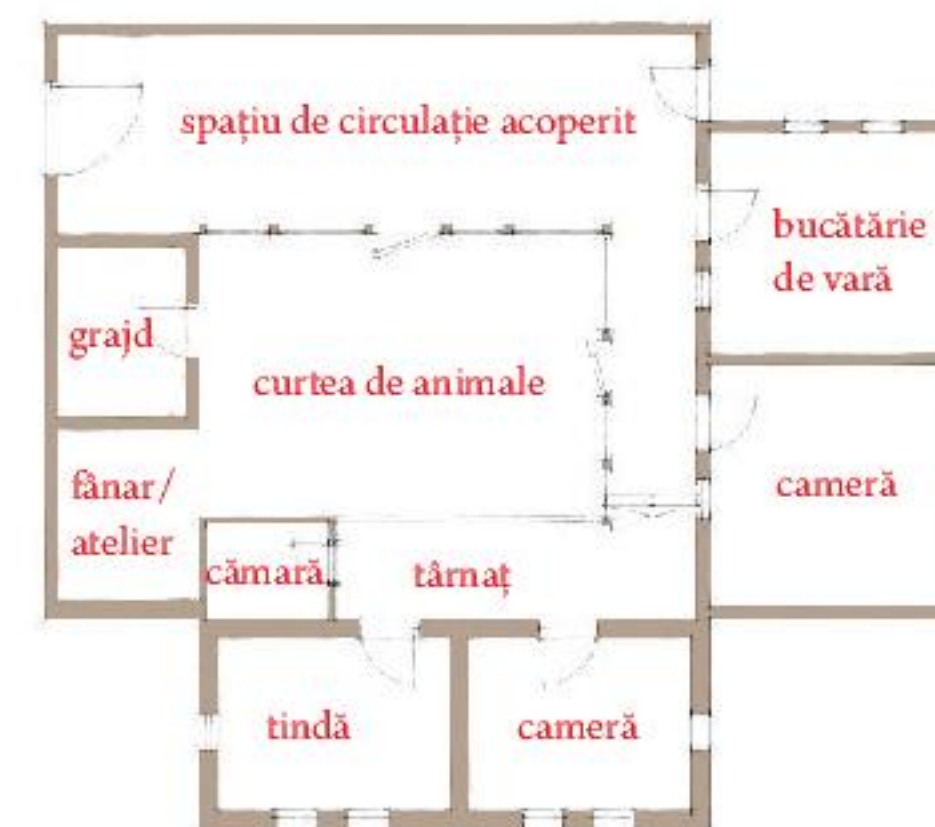
Gospodăriile cu ocol întărit, sau ocol pătrat sunt caracteristice zonelor de munte cu fânețe, unde viața pastorală era și este încă prezentă. Aceste gospodării grupează casa și acareturile (anexele gospodărești) care sunt unite printr-un gard solid din lemn ce determină în acest fel **ocolul** (curtea). Accesul la nivelul întregii gospodării se realizează printr-o singură poartă, și doar din interiorul ocolului se poate realiza accesul în casă și în restul construcțiilor, ale căror intrări sunt dispuse perimetral în interiorul curții.

Forma gospodăriilor rezultată prin închidere este cea de **patrulater**, mai mult sau mai puțin regulat, generat din așezarea tuturor construcțiilor laolaltă, cu fața unele spre altele, unite apoi printr-o împrejmuire.

Gospodăria are la bază în componență următoarele elemente: casa de locuit cu 2 sau 3 camere, anexele din curte precum cămara pentru haine și alimente, bucătăria de vară, șura și alte anexe destinate animalelor. În majoritatea cazurilor șura și aceste anexe sunt dispuse în proximitatea ocolului, în afara perimetrului îngrădit.

plan parter gospodărie cu ocol întărit

Gospodăria cu ocol întărit prezentată aici este una dintre puținele gospodării de acest fel care se mai păstrează pe culmile Șugagului. Ea se găsește în satul Bârsana și este configurată în formă dreptunghiulară, având pe laturile ocolului casa familiei, un grajd mic, un atelier de lucru, un mic atelier care putea funcționa și ca fănar, un spațiu de circulație acoperit cu pereți ridicați din bârne masive de lemn, și casa nouă care e formată din două încăperi. Casa familiei are planimetria întâlnită și în alte zone montane din județ, și anume casa cu târnaț și cămară, tindă și o cameră.

Gospodăria are o singură poartă de intrare, accesul făcându-se direct într-o zonă de circulație acoperită care delimitează pe două laturi ocolul. Acest spațiu era deseori folosit în trecut și ca loc de adunare a populației pentru diferite evenimente sociale (nunți, botezuri etc.).

Elementul central al gospodăriei este reprezentat de curtea de animale (ocolul), unde se țineau în special oi, care a generat această tipologie de locuire.

CAPITOLUL 4

Gospodăria

Parcelarul, modul de ocupare al terenului, elementele componente ale unei gospodării

Vălea Sebeșului

Exemple de amenajări ale curților din zona de vale

La fel ca și în zona satelor săsești, curțile din zona de vale a Văii Sebeșului sunt foarte îngrijite, iar la mijlocul loturilor, perpendicular, se află amplasată șura, delimitare între curte și terenul agricol. Aceasta este un element cu o prezență foarte puternică, ilustrând rolul creșterii animalelor în viața localnicilor, care de cele mai multe ori aveau în proprietate și terenuri din regiunea de munte adiacentă. Însă, spre deosebire de satele săsești, curțile de aici sunt mai “verzi”, adăpostind bogate grădini cu flori, plantații decorative și arbuști sau chiar arbori. Vița de vie este o plantă prezentă în majoritatea gospodăriilor, amplasată de obicei pe fațade, ce creează un contrast cromatic interesant.

Accesul în case este realizat direct din curte prin intermediul unui mic pachet de trepte, lipsind aici în majoritatea cazurilor demisolul sau pridvorul. Circulațiile din interiorul curților sunt de obicei pietruite, și acoperă suprafețele minim necesare pentru deplasare. Este nelipsită și aici rigola mediană de scurgere a apelor meteorice, care este realizată în mod tradițional din piatră de râu.

ROȘIA MONTANĂ**GURA ROȘIEI****BUCIUM SAȘA**

În arealul denumit Țara Aurului, structura parcelarului și de asemenea a gospodăriei, au cunoscut de-a lungul timpului mai multe etape de dezvoltare, ce au generat un parcelar dezvoltat spontan, cu loturi neregulate, adaptate la relief, dar transformate și prin diviziunile ce au avut loc în trecut.

Astfel, satele specific moșești din zonă au cunoscut schimbări majore în momentul în care coloniștii (germani în mare parte) s-au stabilit în regiune ca mineri sau proprietari de mine, și au adus cu ei și obiceiurile în ceea ce privește organizarea gospodăriei și construirea caselor.

De aceea, în acest areal sunt prezente ansambluri de gospodării foarte variate, de la cele de mici dimensiuni de tip moșesc, realizate integral din lemn, până la cele masive, cu influență germanică, realizate din zidărie.

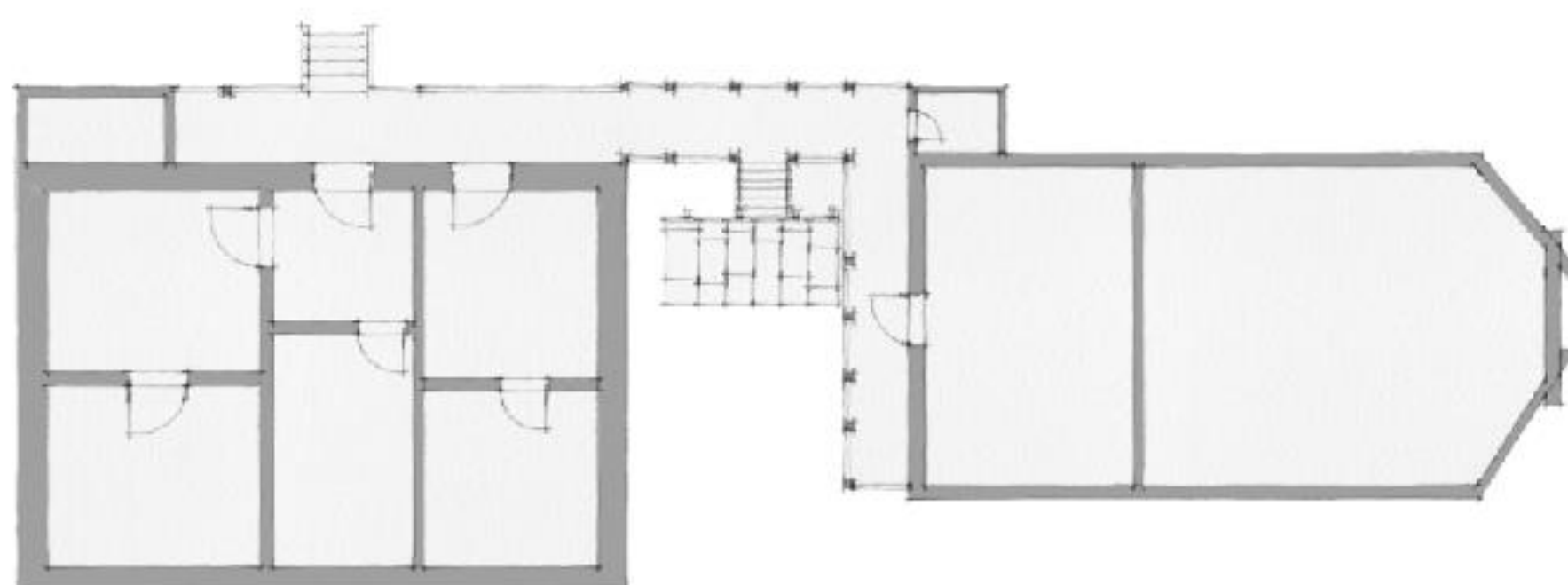
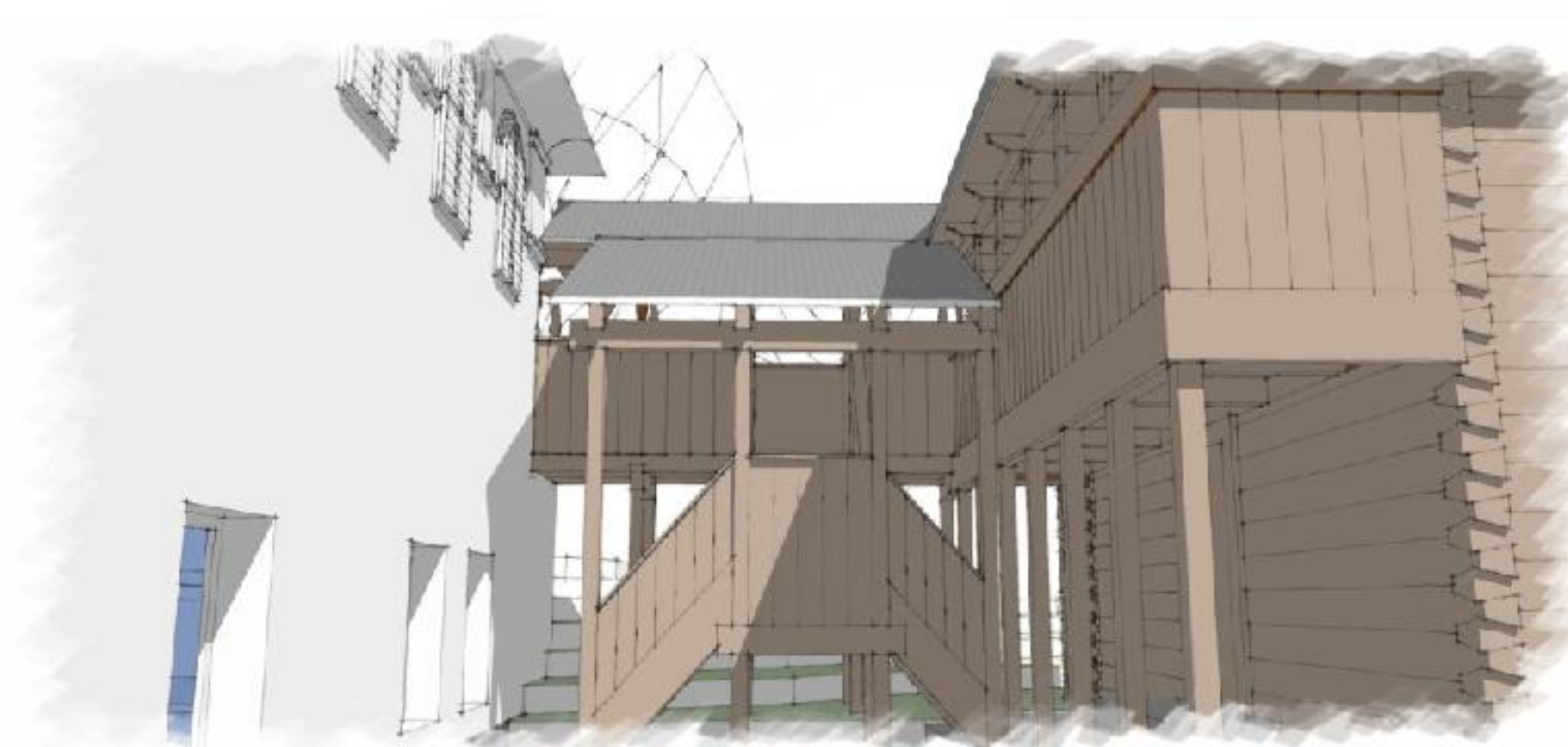
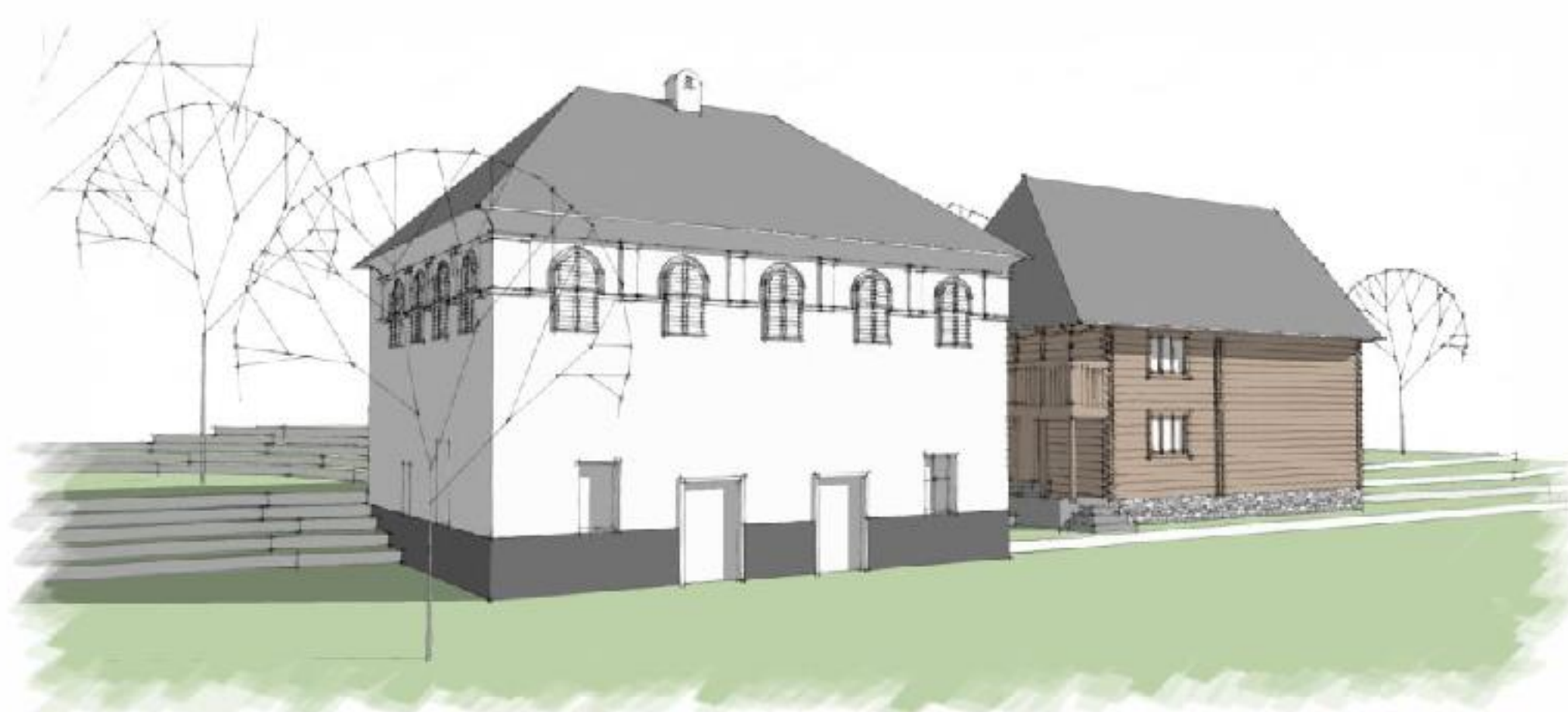
Deoarece în această zonă activitatea principală a populației era mineritul de suprafață sau în galerii, gospodăriile au o structură relativ diferită de cea specifică munților Apuseni (unde activitatea principală era creșterea animalelor).

Spre exemplu, anexele gospodărești pentru creșterea animalelor nu sunt foarte frecvente aici, deoarece această activitate nu este la fel de intens practică ca în restul Țării Moșilor, sursa de venit principală fiind mineritul și comerțul cu minereuri. Doar în zonele periferice, unde parcelele sunt de mai mari dimensiuni și unde influența urbană este mai redusă, apar la unele gospodării și anexe agricole. Însă în centrul Roșiei Montane, ce are un caracter mai degrabă urban decât rural, parcelele sunt de mici dimensiuni din cauza densificării treptate a centrului, iar anexele gospodărești agricole lipsesc complet.

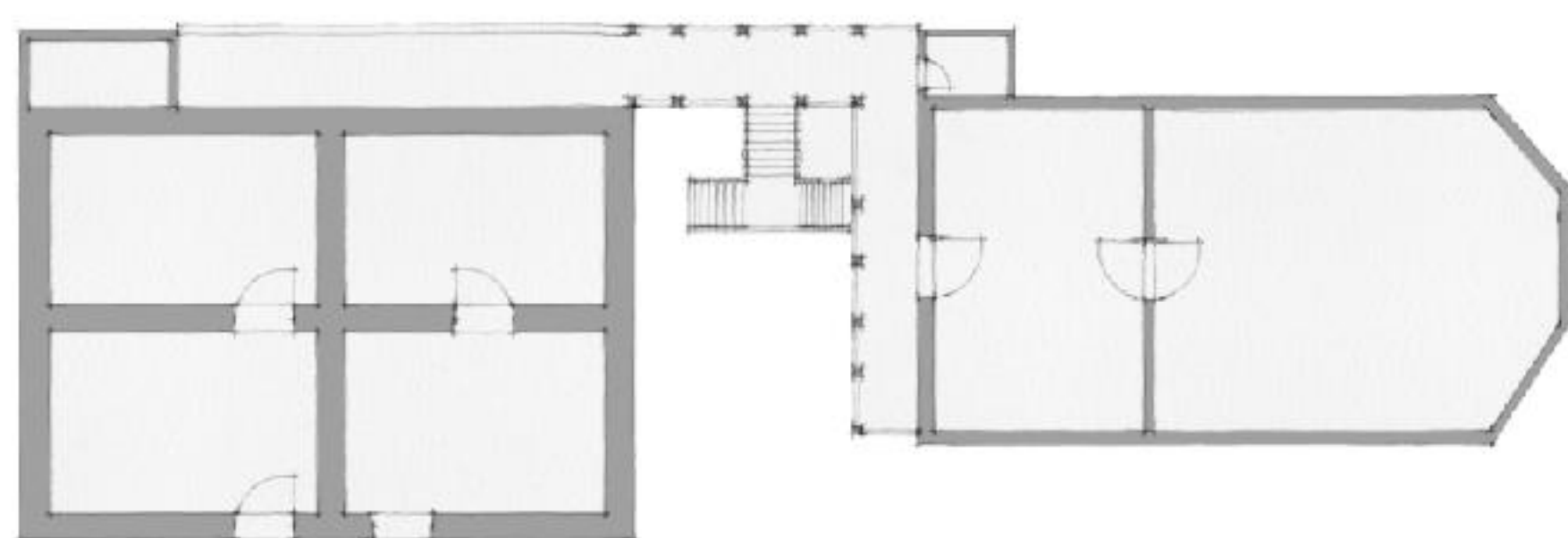
În schimb, aici sunt foarte des întâlnite în cadrul gospodăriilor morile pentru prelucrarea minereurilor, șteampuri și ateliere individuale (cu acces direct din stradă), unde proprietarii prelucrau minereurile sau își depozitau uneltele folosite în minerit. Aceste ateliere sunt de obicei amplasate la demisolul sau parterul construcțiilor cu două niveluri.

Împrejmuirea gospodăriilor este și ea realizată sub mai multe forme. Astfel, la casele vernaculare mai modeste, realizate din lemn, și împrejmuirile sunt realizate tot din lemn, cu înălțimi reduse. Însă la casele de factură urbană, împrejmuirile sunt realizate din piatră, fie sub forma unor porți înalte și masive (cu acces separat pentru care și pentru persoane, ce sunt tencuite și vărute în culorile casei principale), fie sub forma unor ziduri de 1 - 1.5 metri, realizate din piatră seacă netencuită (denumite local "mauri"), unde accesele în curți se fac prin porți realizate din lemn.

Un alt element deosebit, prezent atât în spațiile publice, cât și în cadrul gospodăriilor, este sistematizarea terenurilor cu declivitate ridicată, pentru asigurarea scurgerii apelor pluviale și generarea unor terenuri cu pantă minimă, folosite pentru cultura locală a plantelor sau pentru alte activități din cadrul gospodăriei sau localității. Această sistematizare verticală era realizată de asemenea cu ajutorul maurilor, utilizați pentru sprijinirea taluzurilor.

Plan etaj

Plan parter

Fațada văruită și ferestrele terminate în arc semicircular alternând cu pilaștri de stucatură, sunt elemente frecvent regăsite în zona Roșia Montană sau zonele locuite de oameni care traiau din minerit, unde nivelul de cultură era mult mai ridicat decât în restul localităților rurale din Apuseni.

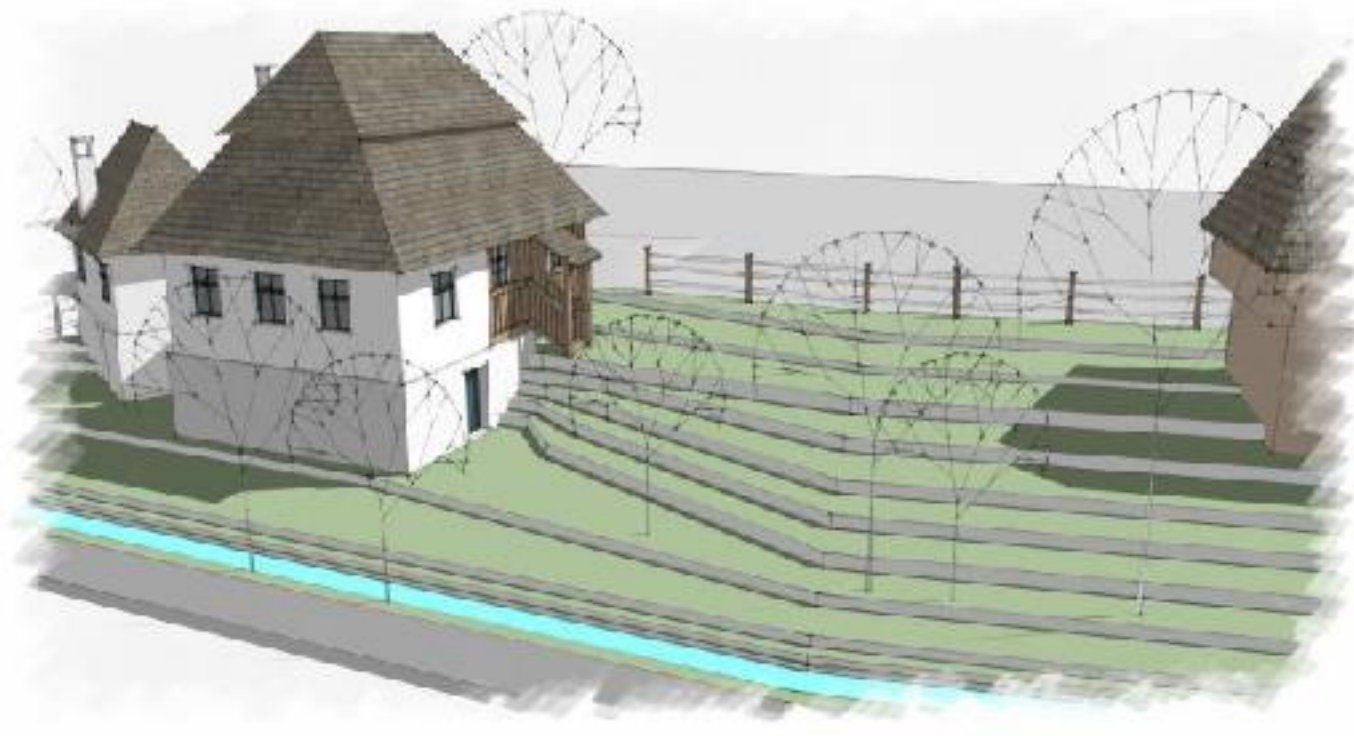
Proiectată de un arhitect din Viena, și construită în anul 1903, casa a avut o moară la demisol și împreună cu șura cu absidă (datată din 1880) cu care comunică printr-o galerie acoperită de lemn, suspendată în consolă și cu scară în două ape, formează un ansamblu deosebit și unic în zonă.

Gospodărie din comuna Bucium, satul Lupulești. Casă de mari dimensiuni, de tip culă, cu demisol înalt din piatră și parter din zidărie pe structură de lemn (Fachwerk), este mai puțin specifică arhitecturii zonei, dar merită menționată, tocmai pentru unicitatea ei în această zonă.

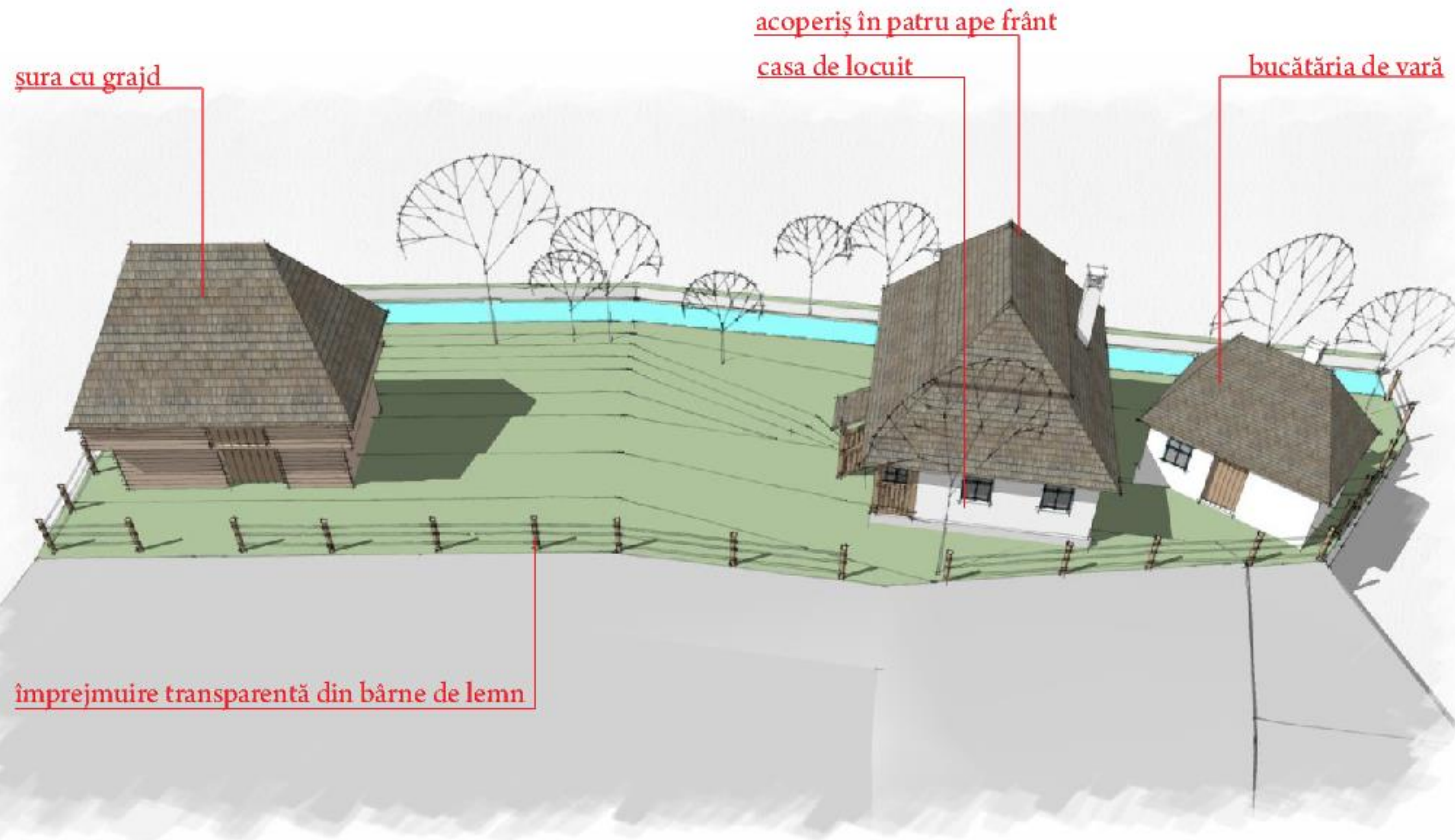
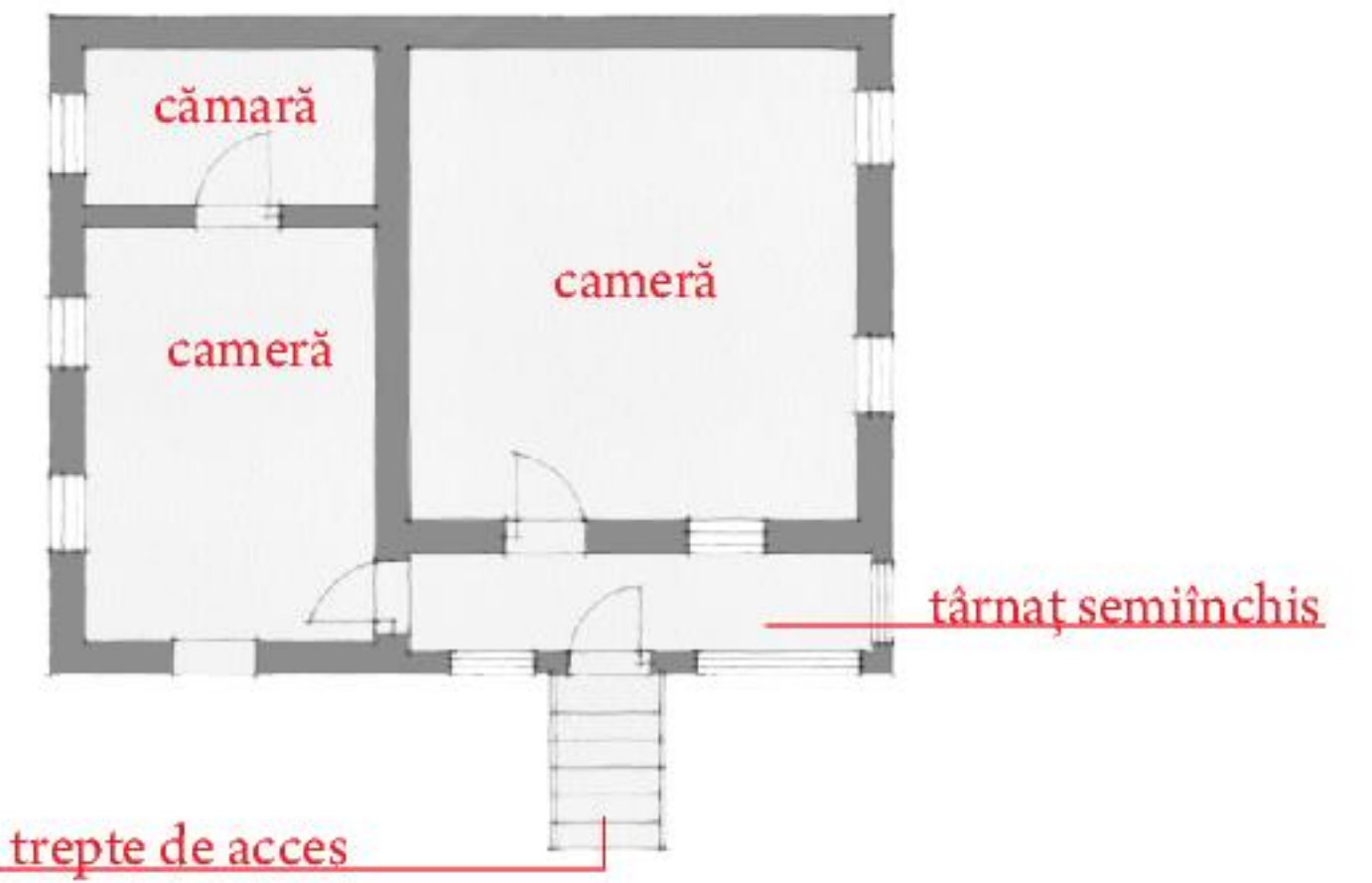

Gospodăria

Parcelarul, modul de ocupare al terenului, elementele componente ale unei gospodării

Gospodărie cu specific tradițional moșesc situată în localitatea Roșia Montană, în zona Sosași. Tipologia parcelarului în această zonă este diferită față de restul localității, în sensul că parcelele au dimensiuni relativ mari ajungând până la 2000 mp, fiind în general gospodării aparținând familiilor care se ocupau și cu creșterea animalelor. Acest lucru a dus la apariția în cadrul gospodăriei și a anexelor cum sunt șura cu grajd și a bucătăriei de vară sau atelierului, construcții independente de casa de locuit.

Ambele gospodării prezentate în imaginile alăturare sunt specifice zonei Berg din localitatea Roșia Montană, și sunt caracterizate prin două activități principale, și anume locuirea și prelucrarea minereului. Gospodăria din imaginile din stânga este o gospodărie cu influențe săsești, caracter dat de amplasarea fațadei scurte a casei la stradă și continuarea acesteia cu poarta masivă de zidărie în care se află accesul în gospodărie pentru care și pentru persoane.

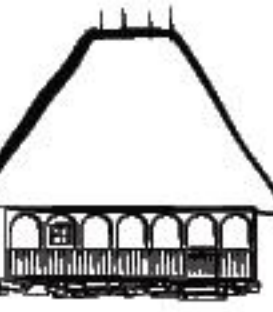
Casa de locuit din stânga prezintă un parter semiîngropat (adaptat la relief) unde era amplasat atelierul meșteșugăresc.

Majoritatea locuințelor din zona Țării Aurului prezintă o astfel de tipologie planimetrică, deoarece acest spațiu (cu intrare direct din stradă) era specific familiilor de mineri și reprezenta primul contact cu casa în momentul în care minerii se întorceau de la mină.

În acest spațiu se debarasau de toate uneltele și echipamentele ce le aveau pentru minerit, accesul în curtea principală și apoi în casa de locuit făcându-se fie prin intermediul porții de mici dimensiuni (exemplul din stânga), fie prin intermediul târnațului/verandei de lemn (exemplul din dreapta).

POSAGA DE JOS

OCOLIS

SĂLCIUA

DEALU CASELOR

POSAGA DE SUS

VALEA LARGĂ

SUB PIATRĂ

DUMESTI

Așezările inițiale s-au format în zonele joase depresionare din Valea Arieșului și a unora dintre afluenții acestuia, precum Lupșa, Ocolis, Poșaga, Sălciua, Valea Lupșii, Vidolm.

Odată cu extinderea procesului de defrișare, s-au extins terenurile destinate agriculturii și în special creșterii animalelor. În cadrul acestui proces au fost defrișate prioritar zonele de platou, pantele mai line și terasele înalte, rămânând împădurite în general pantele abrupte și pietroase ale culmilor relativ joase, ce separă platourile.

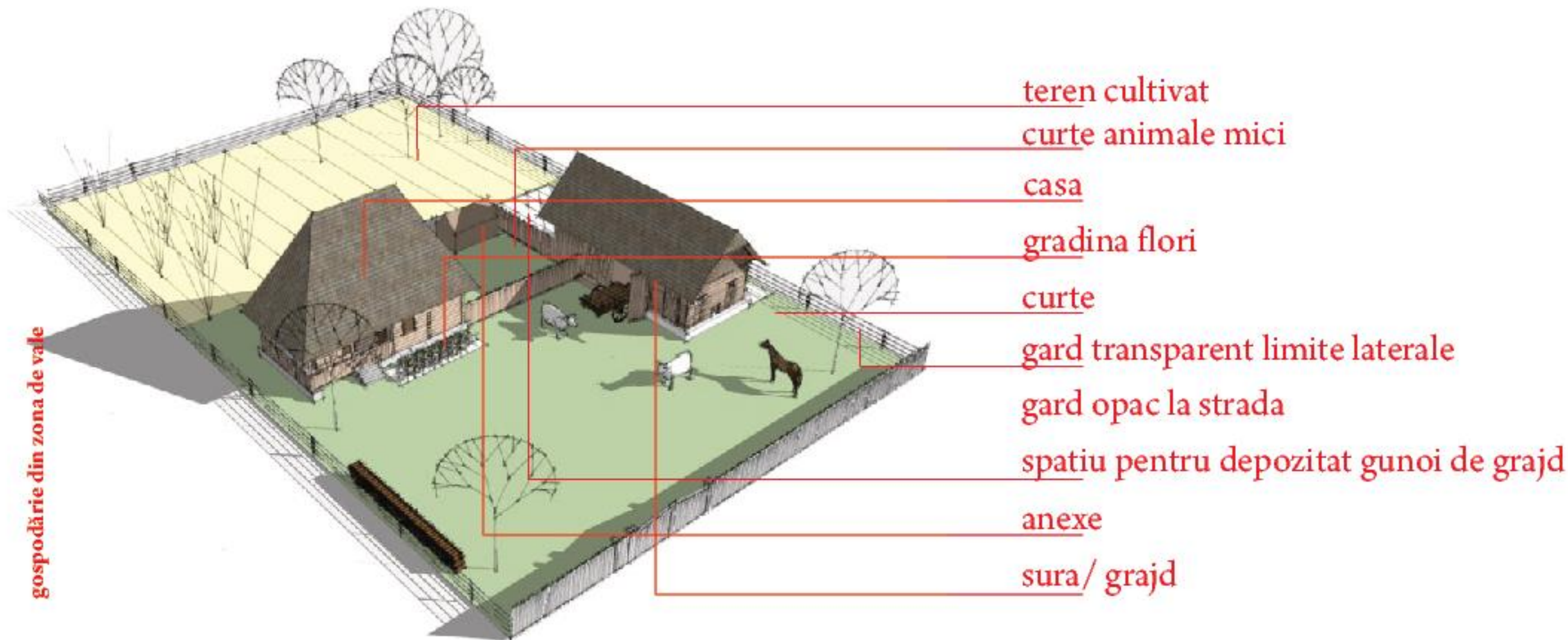
Exploatarea terenurilor agro-pastorale, fiind tot mai îndepărtată de vatra satului matcă, a dus la apariția sălașelor ca așezări temporare, aceste "colibe" fiind expresia unor nevoi directe de locuire, legate de pășunatul animalelor, recoltarea și prepararea produselor acestora și asigurarea nutrețului.

În timp, aceste adăposturi – colibe – sau înmulțit, alcătuind nucleul unor viitoare așezări permanente. Aici s-au așezat cei pentru care creșterea animalelor a devenit ocupația dominantă, sau populația provenită din sat care a fost nevoită să plece din cauza lipsei de spațiu pentru dezvoltare din vatra acestuia.

Astfel, s-au format așezări permanente care s-au separat în timp de satul matcă.

Clasificarea gospodăriilor din acest areal geografic poate constitui din trei tipuri de așezări: pastorale, (situate în zonele de pășunat montan), de fânețe (de deal) și agro-pastorale (de vale), acestea din urmă fiind situate pe dealurile joase, pe firul văilor și în zonele depresionare.

Gospodăriile pastorale pot fi la rândul lor sezoniere, sau permanente.

În zona de vale a Mocănimii din Munții Apuseni (Valea Sebeșului), este frecventă casa cu o cameră și tindă cu cuptor, care păstra o organizare mai arhaică.

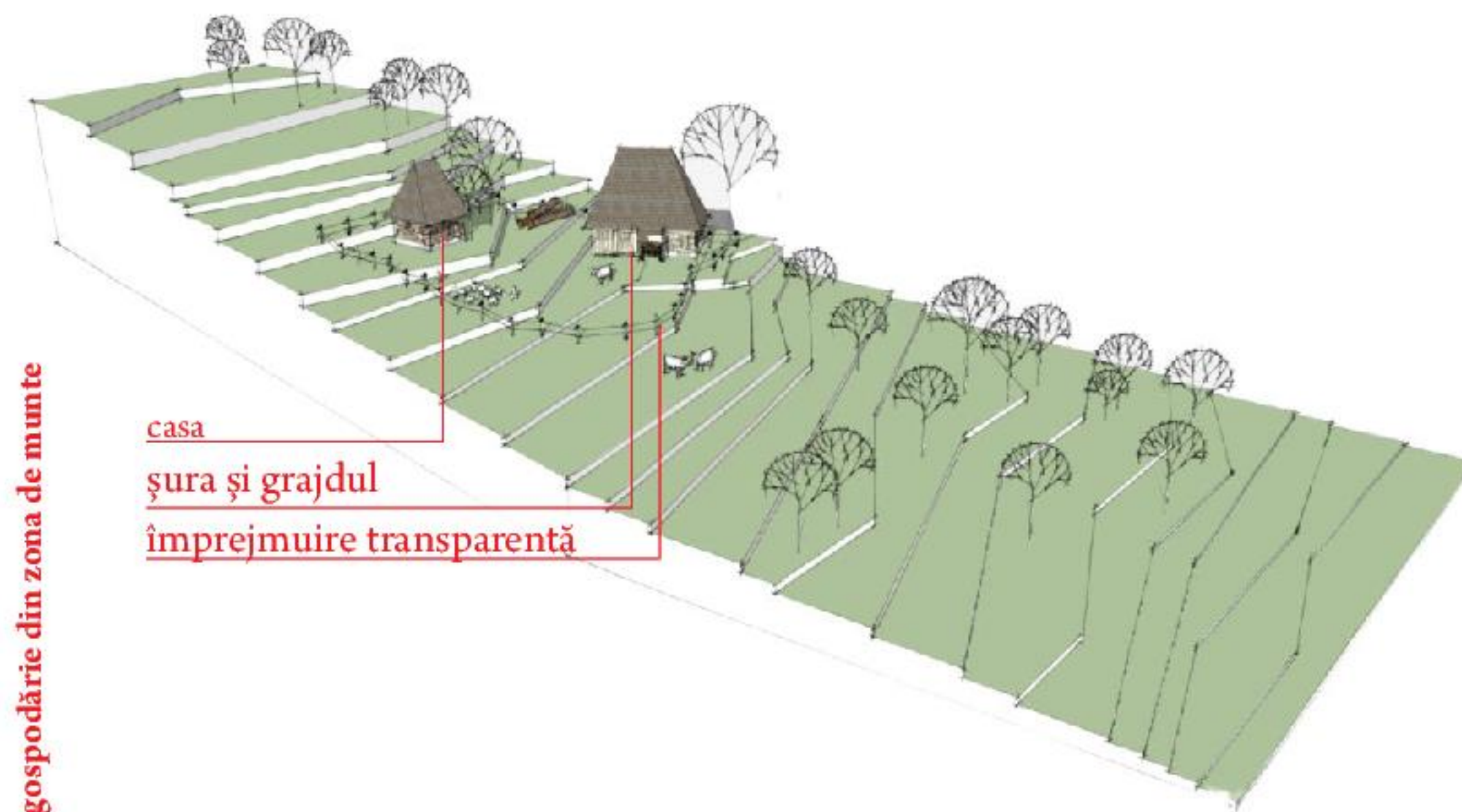
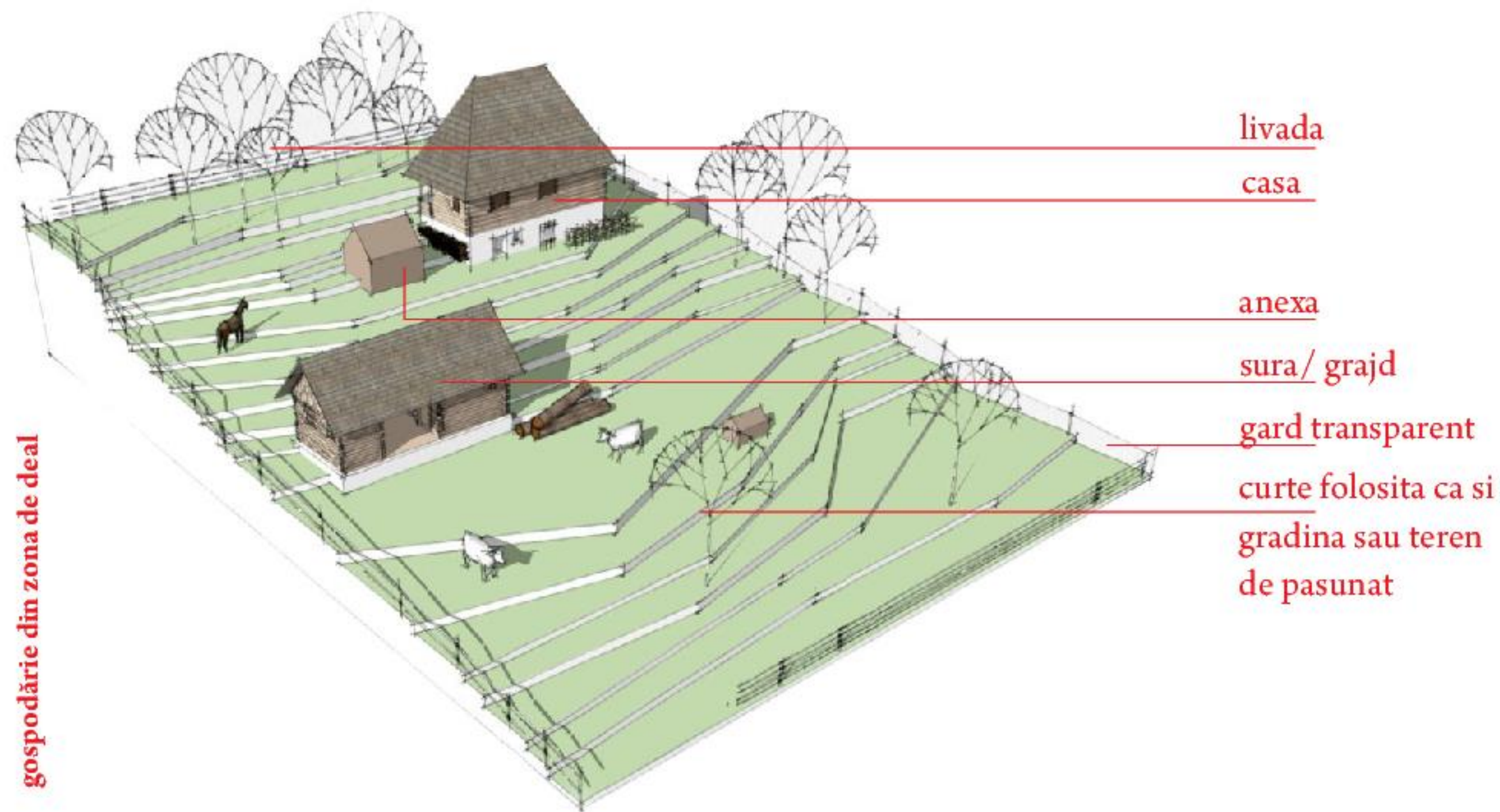
Fără a fi văruiță sau podiță, aceasta avea vatra în partea opusă intrării, ocupând aproape jumătate din încăperea. Pe vatră se afla cuptorul de pâine, anexele pentru foc și vasele pentru prepararea și păstrarea hranei.

Deasupra vetrei era montată o leasă de nuiiele, pentru ca scânteile din vatră să nu ajungă la acoperișul din paie.

Pentru apărarea intrării împotriva intemperiilor în timp aceasta a fost completată cu o prispă acoperită, inclusă în planimetria casei pe una dintre laturi. Prispa numită și "târnaț" era închisă spre exterior, în partea de jos cu scândură și prevăzută în partea superioară cu arcade.

Gospodăria era completată de o șură cu grajd, care avea pe unul din capete (sau pe ambele, în funcție de câte grajduri adăpostea) zona de depozitare a gunoiului de grajd, gunoi vital pentru susținerea producției agricole din anul următor.

Gospodăriile pastorale permanente sunt caracteristice satelor risipite din *zonele de deal*, unde casa, așezată în centrul parcelei și delimitată de terenul agricol, se găsește la distanță mare de cea mai apropiată gospodărie vecină. În cadrul acestor gospodării, cultura cerealelor sau porumbului este în general restrânsă. Clădirile care formează gospodăria sunt casa de locuit, în jurul căreia sunt dispuse grajdul, cotețul pentru porci, staulul pentru oi și ograda în care sunt depozitate claiele de fân pentru iarnă.

Gospodăriile pastorale sezoniere sunt compuse din una sau mai multe construcții, fiecare cu un rol bine definit. În cazul în care este realizată o singură construcție, aceasta cuprinde o încăpere mai mică destinată păstorului, și una mai mare, de obicei prevăzută cu poditura amenajată pentru fân, unde stau animalele. Acest gen de construcții pastorale pot fi întâlnite în zonele înalte ale satelor comunei Lupșa, în special în Muntele Mare.

O altă variantă este cea a gospodăriilor pastorale formată din două corpuri de clădire, unul mai mic, cu o singură cameră - coliba, mai îngrijit lucrată, destinată păstorului, și alta mai mare - șura sau poiata, cu unul sau două grajduri destinate animalelor (vite, oi, cai etc.). De cele mai multe ori aceste construcții de bază sunt însoțite de un adăpost pentru câine sau porci.

Pe timpul verii coliba era folosită și ca stână familială, pentru că aici era prelucrat laptele obținut de la oi și vaci. Asemenea gen de construcții pastorale se regăsesc în hotarul comunei Sălciua, la Pomnoale și Dealul Dumeștilor-Dâldină, dar pot fi întâlnite sporadic și în hotarul satelor comunei Poșaga și Ocoliș din Muntele Mare.

Amplasarea casei la stradă

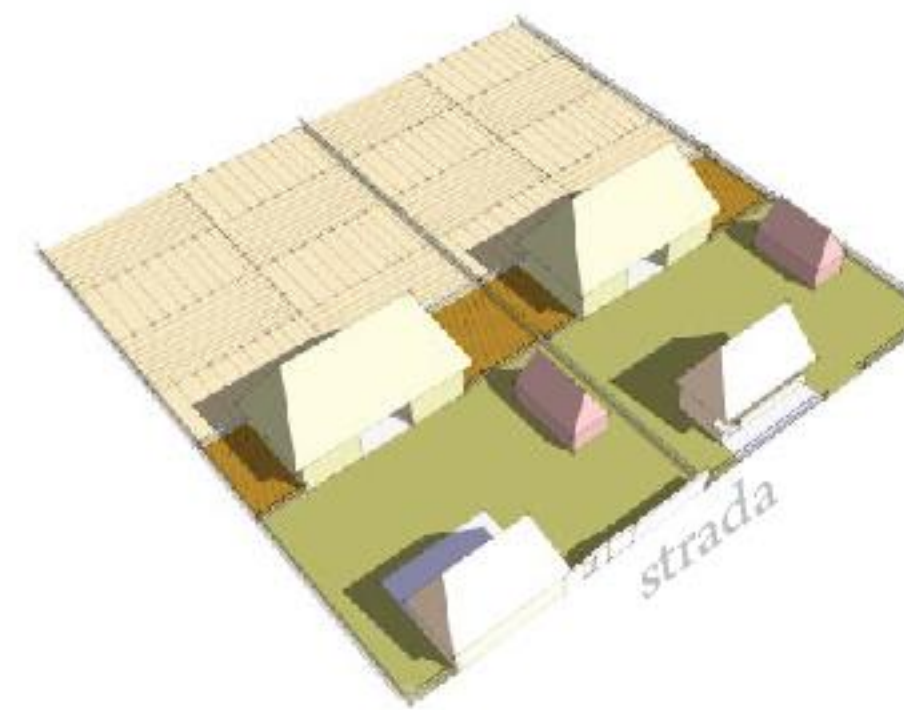
Această tipologie este mai ales întâlnită în satele de vale, acolo unde este o densitate mai mare a construcțiilor. În general, casa de locuit împreună cu anexele gospodărești formează o incintă semi-deschisă, o curte spre care sunt orientate toate fațadele principale ale construcțiilor și toate accesele.

Casa de locuit poate fi amplasată cu latura lungă la stradă, sau cu latura scurtă la stradă. În aceste cazuri, târnațul va fi orientat spre interiorul curții, având în față o mică grădină de flori. În spatele lotului se află terenul agricol.

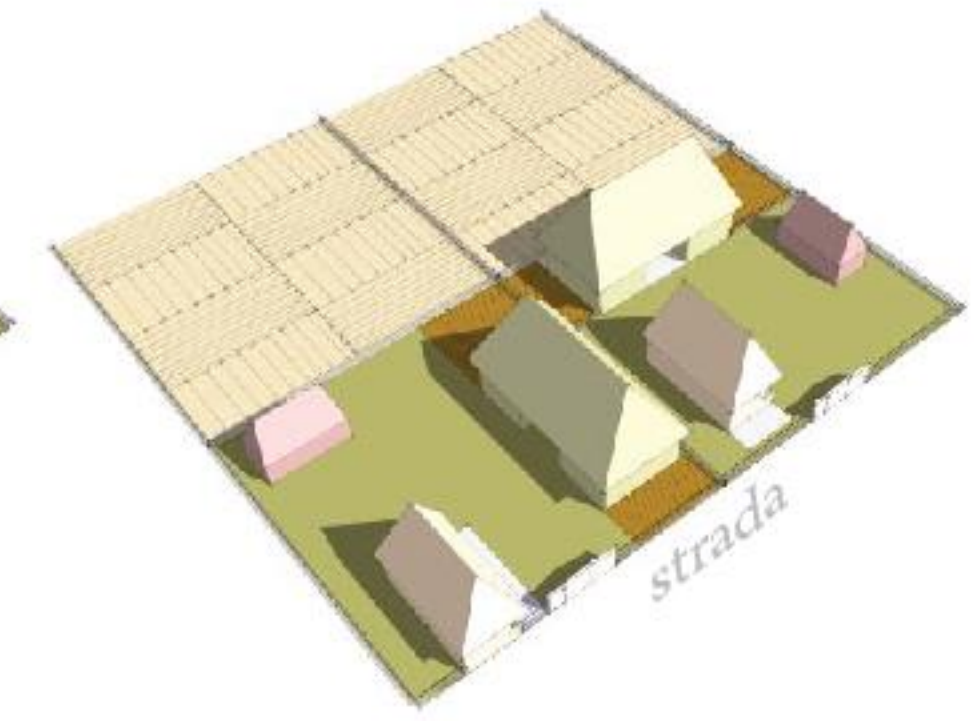
Amplasarea casei retrasă de la stradă

Acest mod de ocupare a terenului este întâlnit și în zonele de vale (mai ales la marginea satelor sau în satele foarte mici), dar și în zonele de deal, unde este dominant. Retragerea construcțiilor depinde în general de formele de relief și panta terenului, de aceea casa de locuit poate fi retrasă doar până la jumătatea lotului, dar și până la limita posterioară. Acolo unde permite panta, casa și anexele se grupează tot în semi-incintă. Casa poate fi dispusă paralel cu strada sau perpendicular pe aceasta, iar târnațul este orientat spre stradă și spre curte, și aici având în față o grădină de flori.

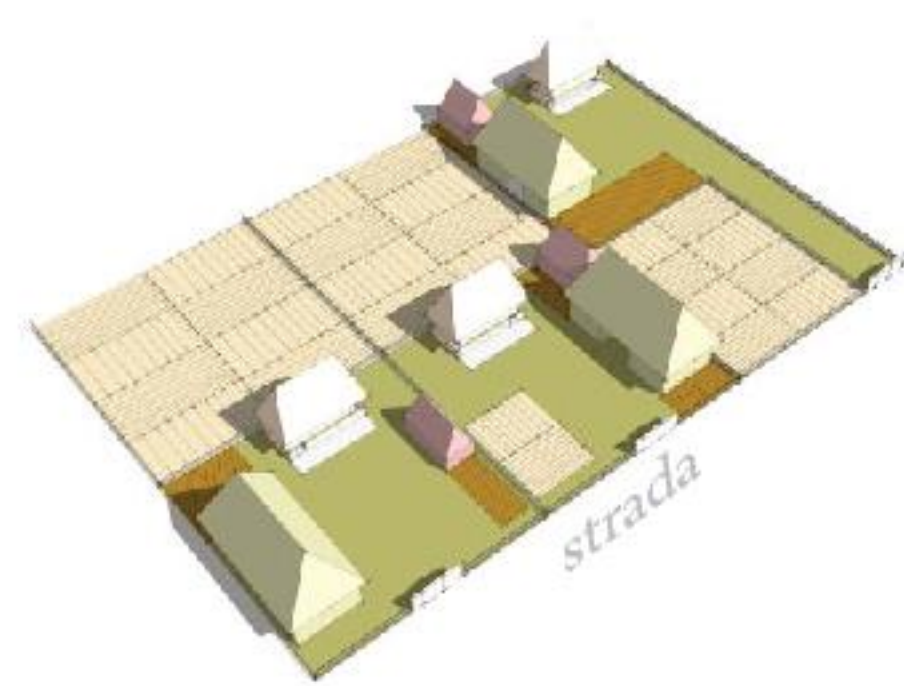
Terenul agricol în acest caz este dispus de asemenea în funcție de panta terenului și de amplasamentul casei, el putând fi situat fie la stradă, fie în spatele casei.

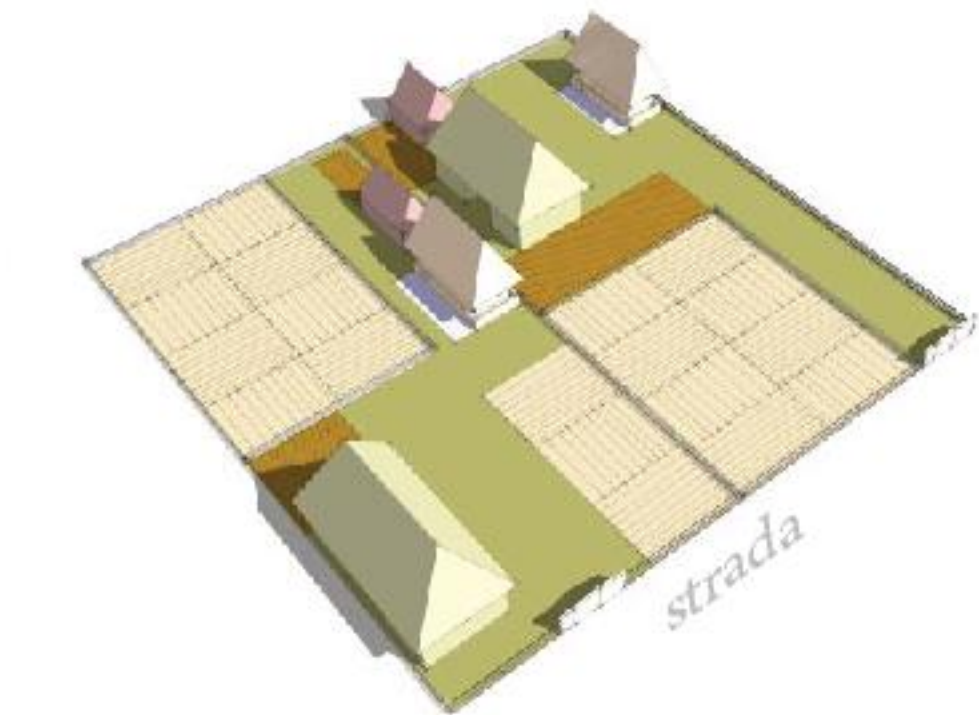
Aliniere cu latura lungă la stradă și cu târnaț orientat spre curte

Aliniere cu latura scurtă la stradă și cu târnaț orientat spre curte

Aliniere retrasă cu latura lungă a casei paralelă cu strada și cu târnaț orientat spre stradă

Aliniere retrasă cu latura lungă perpendiculară pe stradă și cu târnaț orientat spre curte

Nevoit să se adapteze condițiilor specifice de teren, constructorul popular a reușit să îmbine armonios proporțiile construcției la teren. Când se construia în pantă, clădirile erau așezate de regulă pe curbele de nivel. Pentru a obține planeitatea necesară, clădirea se așeza pe o fundație de piatră, realizată din piatră naturală legată cu pământ.

Inițial, după ce se îndrepta terenul casele se construiau cu bârnele așezate pe câte un bolovan mare la cele patru colțuri peste care se așezau tălpile casei. Mai târziu, pentru o mai bună adaptabilitate la terenul înclinat și pentru a câștiga spațiu, s-a impus tendința de a ridica zidul de fundație cât mai înalt, mai ales spre vale, unde să fie amenajată pivnița și/sau cămara.

Fundația în pământ era formată din bolovani sau pietriș bătătorit, iar de la suprafață era zidită din lespezi mari de piatră legate cu pământ sau mortar de var. Tavanul pivniței era făcut din grinzi de stejar, podit cu loadbe (scânduri) groase, sau mai rar din zidărie sub formă de boltă. Peste fundație se așezau tălpile, care aveau lungimea/lățimea egală cu cea a casei.

Terenurile agro-pastorale exploatate de locuitorii comunelor prezintă caracteristicile zonelor de defrișare, fiind dobândite treptat, prin această tehnică. Au fost defrișate prioritar pantele mai line, terasele înalte, și au rămas împădurite pantele repezi, pietroase, ale culmilor relativ joase, ce separă platourile.

Caracteristic este faptul că accesul cu atelajele dinspre vatra satului spre terenurile cultivabile înalte, din hotar, a fost întotdeauna dificil, atât din cauza reliefului accidentat, cât și din pricina întinderii hotarului, extins continuu din cauza fertilității reduse a solului și a creșterii populației.

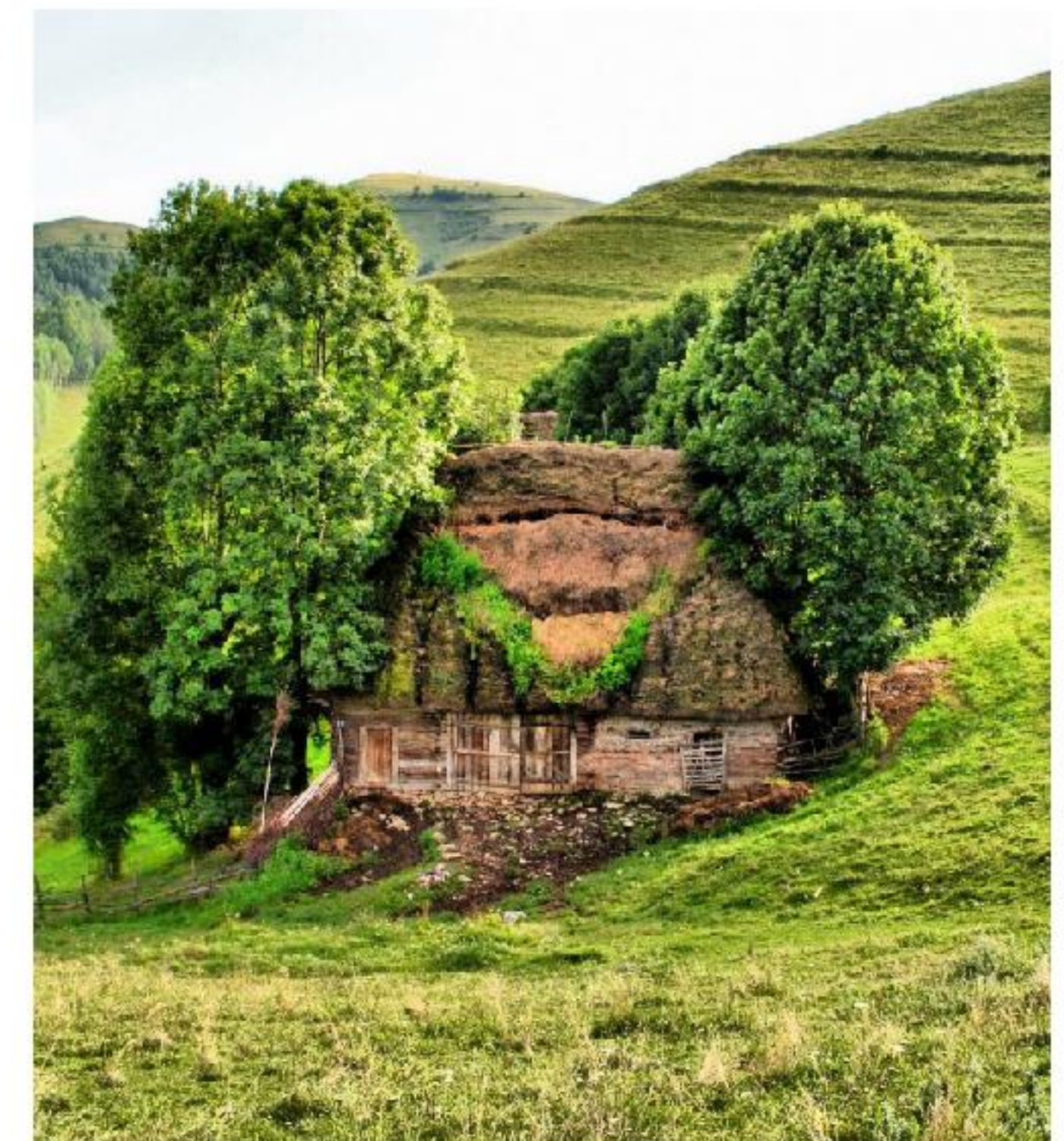
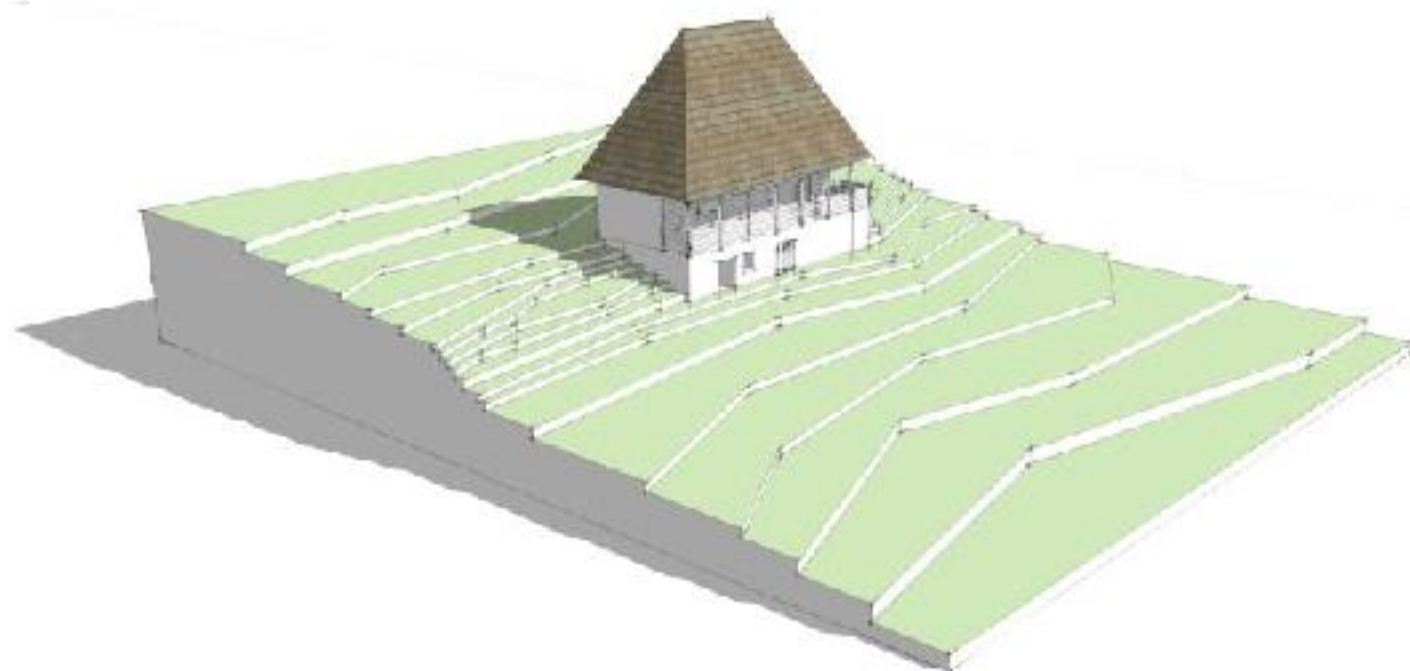
Fragmentarea terenului și fertilitatea redusă a solului au fost, de altfel, factorii care au imprimat hotarului satelor din Mocănime un aspect caracteristic, dat de sutele de adăposturi sezoniere familiale care s-au dovedit a fi o soluție optimă în neutralizarea acestor doi factori defavorizanți.

Aceste adăposturi au constituit cheia unei exploatare durabile și eficiente a solului – în condițiile tehnice ale perioadei preindustriale - atât din punct de vedere agricol, cât și din punct de vedere pastoral.

Alternarea anuală a celor două mari sectoare ale hotarului (țarina agricolă și imașul pastoral) a transformat aceste adăposturi sezoniere în anexe gospodărești familiale cu funcție complexă, agro-pastorală. Paza individuală a animalelor este o altă caracteristică a satelor de pe Valea Arieșului, rar întâlnită în satele din restul Transilvaniei.

La originea acestei practici stă tocmai defrișarea individuală inițială a terenurilor, acțiune care nu a dus la apariția unei pășuni comunitare, pe care animalele ar fi putut fi crescute în cirezi și turme, cu mare economie de muncă.

Practica păzitului individual al animalelor s-a păstrat însă și după ce terenul defrișat a fost suficient de întins pentru a se desprinde din el, prin rotație, un imaș folosit drept pășune comunitară. Cauza? Tocmai nevoia valorificării eficiente, în beneficiu personal, a gunoiului produs de animalele proprii pe parcursul întregului sezon pastoral, gunoi vital pentru susținerea producției agricole din anul următor.

Majoritatea curților tradiționale din zona Văii Sebeșului păstrează forma naturală a terenului și sunt acoperite cu iarbă. Lângă soclul clădirilor este realizată o zonă de gardă din pietriș, care are un rol esențial în protecția pereților împotriva umezelii.

În general, în fața târnațului există o mică grădină de flori cu rol decorativ.

Modul în care sunt amenajate curțile gospodăriilor este și el important în generarea unei imagini locale specifice și tradiționale. De asemenea, amenajarea corectă a curților poate preveni apariția unor degradări ale construcțiilor, fie că ele sunt realizate din zidărie sau lemn.

METES

TĂUȚI

PRESACA AMPOIULUI

PONOR

MOGOȘ

RÎMET

CHEIA

SFÂRCEA

MĂMĂLIGANI

Satele adunate sunt într-un număr relativ redus în teritoriul studiat, acestea concentrându-se în special în zona văii Ampoiului, unde densificarea satelor a fost favorizată de proximitatea față de centrul urban Alba Iulia. Aceste sate nu mai păstrează multe repere specifice arhitecturii vernaculare, tocmai apropierea de oraș și accesibilitatea ridicată comparativ cu satele răsfirate sau risipite pe pe culmile Trascăului, ducând treptat la pierderea elementelor vernaculare specifice zonei.

Satele răsfirate sunt organizate în lungul văilor înguste și a drumurilor ce străbat regiunea. În acest spațiu geografic satele răsfirate s-au format în micile bazinete ale principalelor cursuri de apă. Vatra satului este organizată în lungul văii, din grupuri compacte de case alternând cu suprafețe de teren agricol, iar spre exterior cu case risipite. Din strada principală ce însoțește de obicei valea, se desprind străzi scurte laterale, care se continuă în extravilan prin drumuri agricole.

Satele risipite pe înălțimi. Sunt amplasate pe versanții domoli și pe culmile dealurilor din zonă, pe locul unor foste sălașe, destinate creșterii animalelor, cu acces la drumurile de creastă ale zonei. Sunt amplasate în general în zone mai ferite de curenții puternicii de aer, și în mijlocul terenurilor agricole. Vatra satului nu este bine structurată, fiind formată din case izolate sau sub forma unor mici pâlcuri de gospodării, apărute în decursul timpului, în condițiile creșterii populației și scăderii posibilităților de valorificare a terenurilor agro-pastorale tot mai îndepărtate de gospodărie.

În general o gospodărie este percepută ca un ansamblu format din casa de locuit și o serie de construcții anexe și dependințe (acareturi), ridicate în funcție de necesitățile agricole și economice ale familiei.

Satele cu o economie agro-pastorală din zonele de munte au gospodăriile adaptate acestui specific. Aici casele și construcțiile anexe erau în general mai numeroase și spațioase, fiind construite din bârne, cu acoperiș înalt, din paie sau șindrilă.

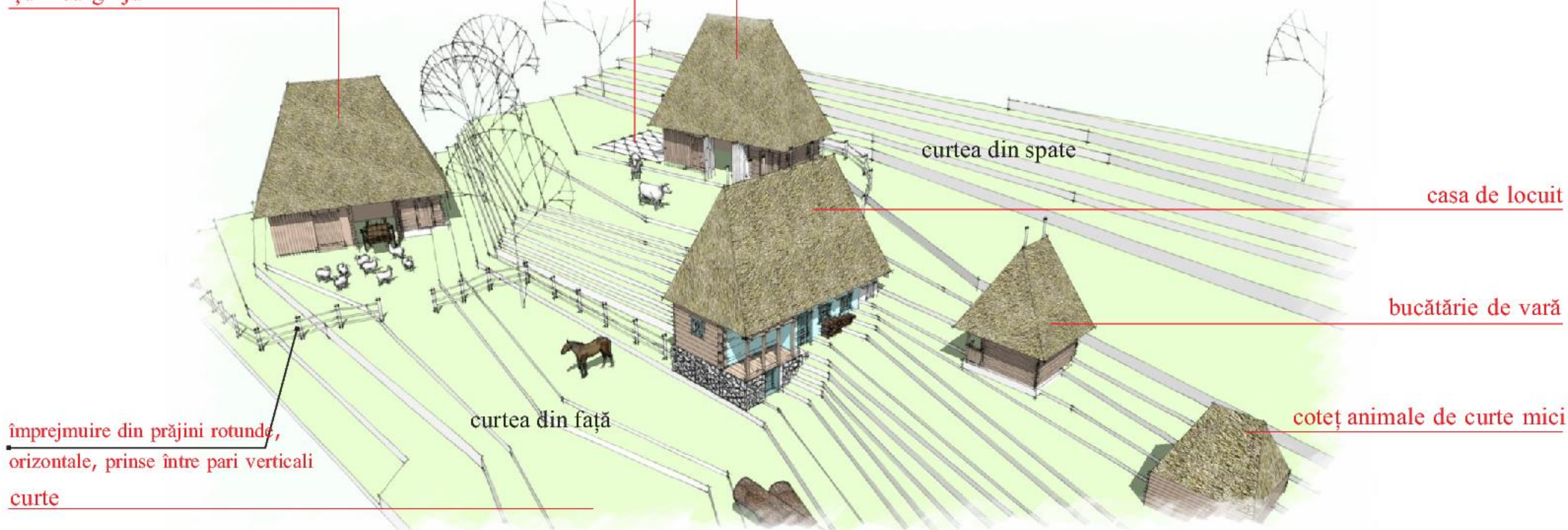
Amplasarea anexelor în jurul casei de locuit nu respecta un anumit tipar, aceasta făcându-se în funcție de morfologia și declivitatea terenului. În zona analizată o gospodărie tipică este formată din două categorii de construcții, în funcție de utilitatea lor:

- pentru necesitățile familiei: casa de locuit și dependințe complementare acesteia (cămara pentru haine și alte bunuri; bucătăria de vară, cu sau fără cuptor, beciul etc).
- pentru animale: poiata cu cotețe pentru animale mici (porci, găini); șura cu grajduri pentru animale mari, pentru furaje și a inventar agricol; staul pentru oi etc.

zonă de depozitare gunoi de grajd

șură cu grajd

șură cu grajd

Un element arhitectural specific zonei, cu rol esențial în conturarea peisajului cultural agro-pastoral este reprezentat de șură, construcție care ia multe forme în zona Apusenilor. De la șură simplă din bârne de lemn, acoperită cu paie, la șură cu grajd (simplu sau dublu), la sură cu absidă, majoritatea gospodăriilor dezvoltându-se în jurul ei.

În mod tradițional șurile erau construite pe o temelie joasă din piatră legată cu mământ, având pereți din bârne de lemn, încheiate la colțuri fie în coadă de rândunică, fie în crestături rotunde (sau pereti din piatră), sarpanta fiind acoperită cu un strat gros de paie împletite cu crengi.

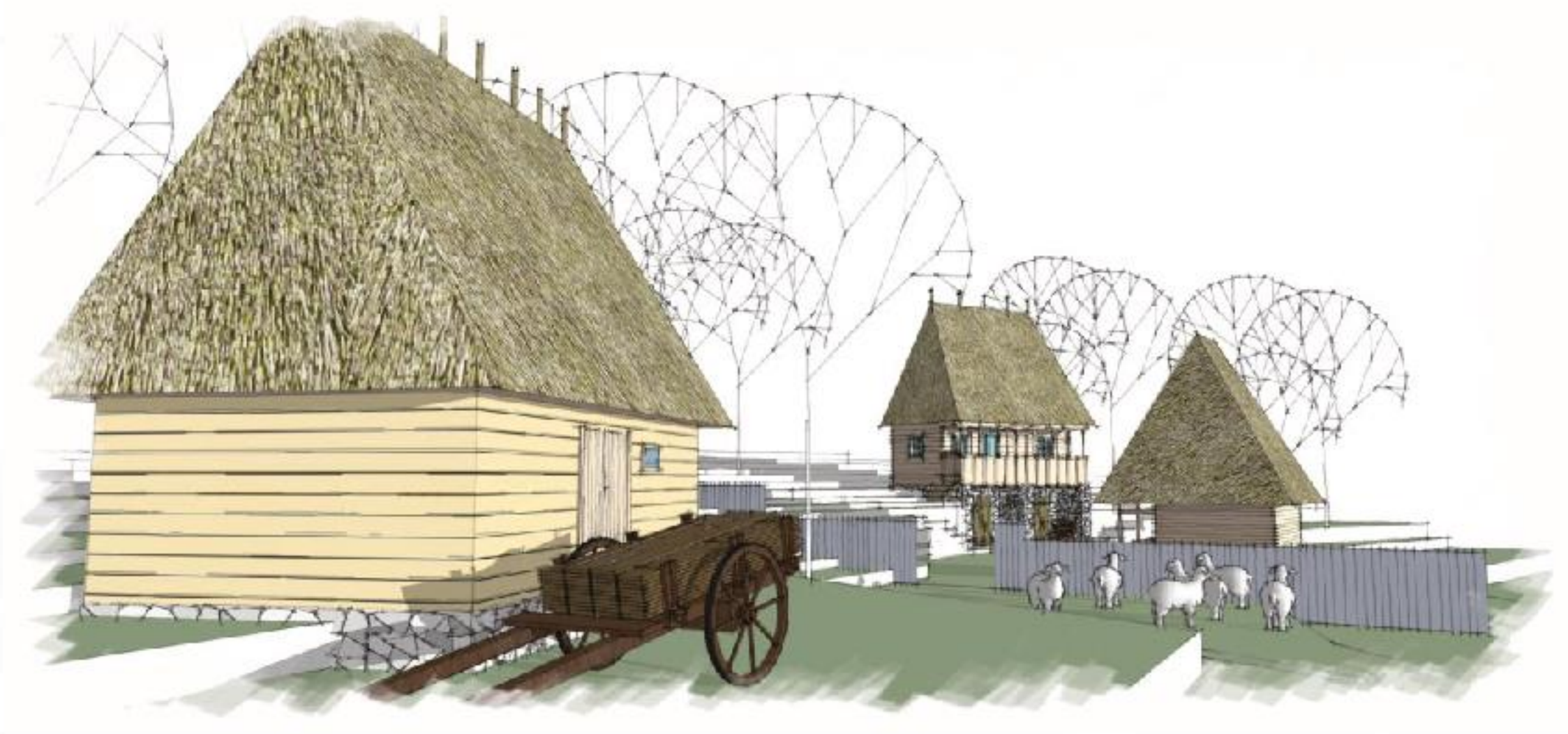
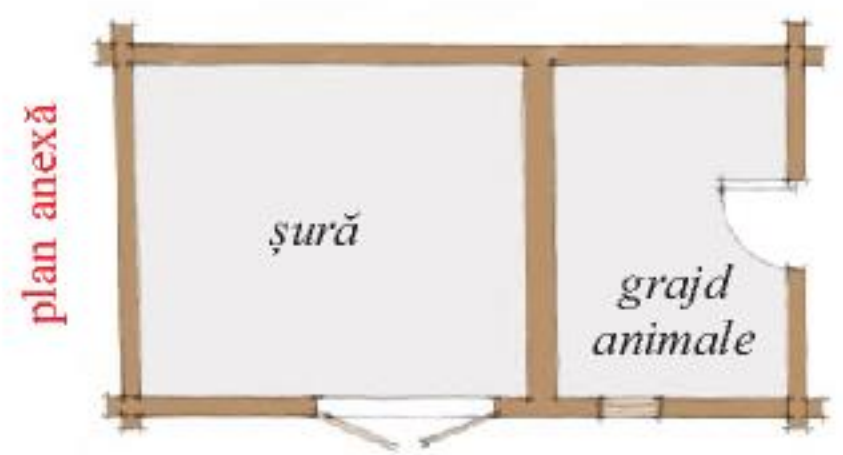
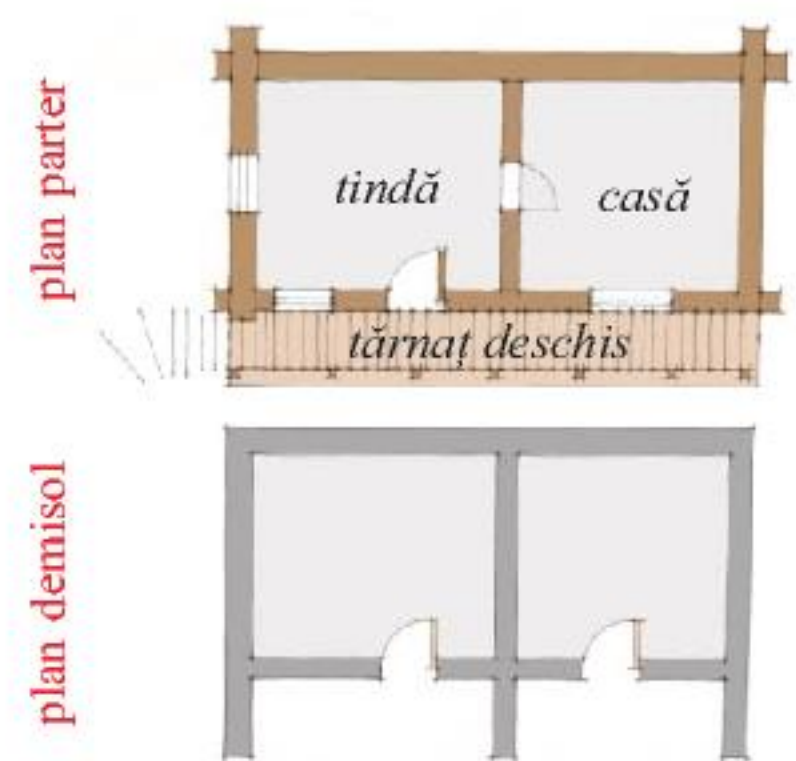
Un lucru îmbucurător pentru zona studiată îl reprezintă numărul mare de astfel de anexe gospodărești aflate în stare bună, care prin dimensiunile lor generoase se pretează la refuncționalizări și integrare în circuitul turistic. Acoperișul foarte înalt, în patru ape, cu două pante abrupte, poate găzdui foarte ușor camere de locuit, uneori și prin dublă mansardare.

Gospodărie din Comuna Ponor, localitatea După Deal. Această gospodărie este formată din casă de locuit (demisol + etaj), bucătărie de vară și șură/grajd. Iese în evidență prin starea bună de conservare, chiar dacă datează de la sfârșitul secolului XIX.

Locuința prezintă un demisol de piatră aparentă format din două încăperi, la etaj având un târnaț pe toată lungimea fațadei, și două încăperi (tindă și casă).

șură cu grajd

șură cu grajd

curtea din spate/ grădină/ livadă

șură cu grajd

livadă

latrina

casa de locuit
coteț animale

teren cultivat

bucătărie de vară/ cuptor paine

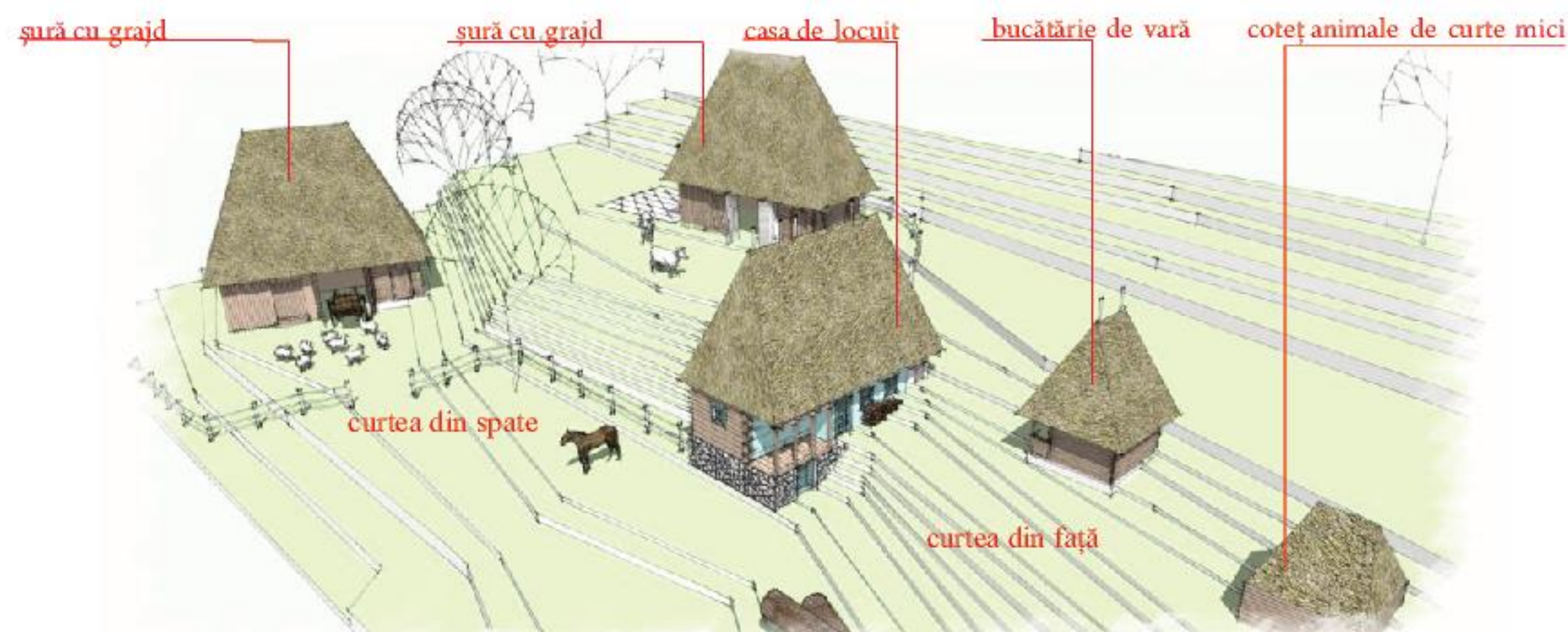
curtea din față

împrejmuire din lemn

Una dintre cele mai spectaculoase gospodării tradiționale din zona Culmii Trascăului se găsește în comuna Rîmeț, satul Cheia. Această gospodărie se remarcă prin numărul mare de construcții care o compun și prin grija proprietarului de a o menține funcțională.

Ansamblul gospodăresc este format din casa de locuit (demisol din piatră și etaj din bârne de lemn, cu târnaț cu stâlpi în lungul întregii fațade), bucătărie de vară și cuptor de pâine, grajd de animale și două șuri reabilite amplasate în grădina din spatele casei pe versant, și încă o șură în curs de reabilitare.

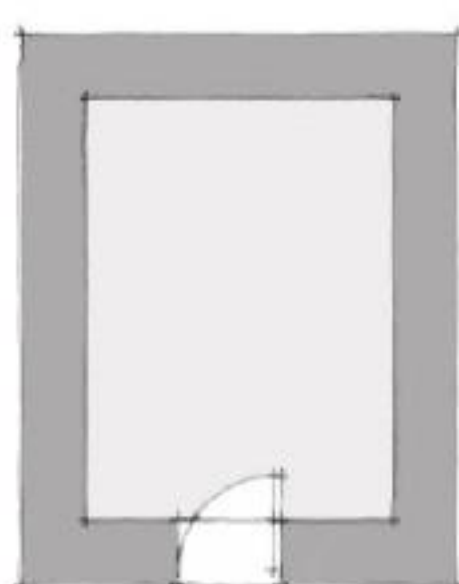
Acest exemplu de reabilitare a întregii gospodării trebuie urmat, personalitatea și identitatea culturală a zonei putând fi conservată doar prin acțiuni de restaurare care urmăresc promovarea turistică a repertoriului arhitectural tradițional.

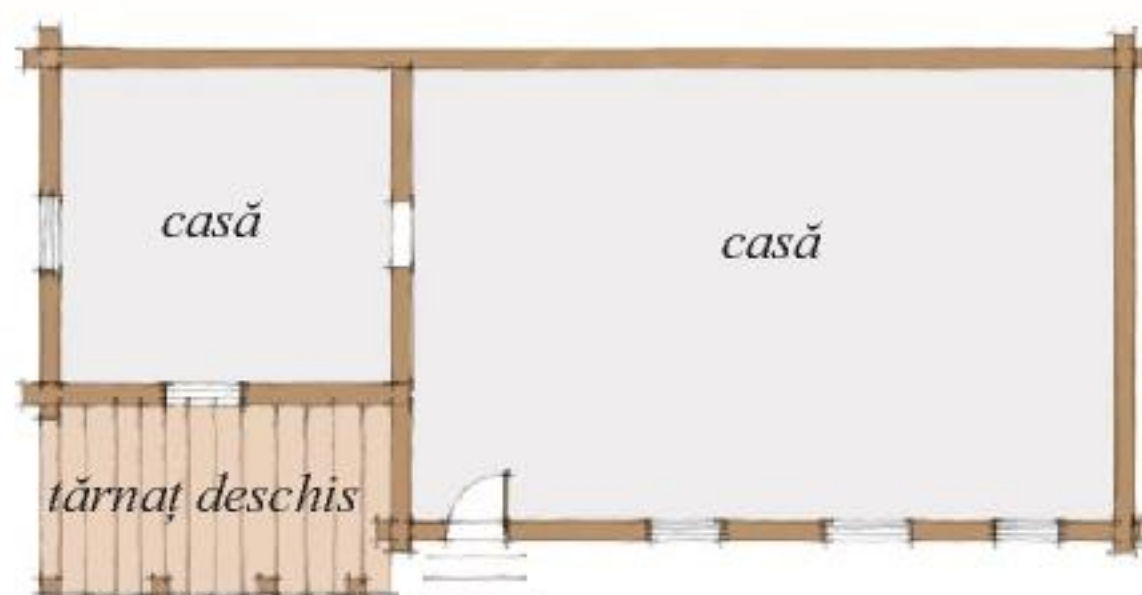
O gospodărie spectaculoasă este cea din comuna Rîmeș, localitatea Rîmeș. Fiind datată de la începutul secolului XIX, acest ansamblu gospodăresc este încă locuit, și cuprinde casa de locuit, două șuri, o anexă folosită pentru depozitarea hainelor (care în trecut servea ca bucătărie de vară), și o anexă pentru animale mici (păsări de curte).

Casa de locuit impresionează prin materialele și finisajele brute, naturale, și culoarea specifică folosită la exterior, denumită albastru "mândră Mărie", care oferă gospodăriei un aspect de poveste.

Această gospodărie necesită reabilitare structurală imediată, tocmai pentru că reprezintă modelul ideal de gospodărie specifică Munților Apuseni.

plan demisol

plan parter

Planul casei este simplu și cuprinde două încăperi de locuit de dimensiuni diferite la parter, cea mare fiind utilizată în trecut și pentru adunări satești (nunți, botezuri). Demisolul parțial, construit din piatră, este poziționat sub camera mică și avea rol de depozitare (alimente sau bunuri meșteșugărești). Târnațul este parțial, poziționat pe fațada principală a casei și realizat din stâlpi de lemn cu balustradă compactă (în prezent balustrada nu mai există), element util într-o zonă cu zăpadă înaltă și frecvent viscolită.

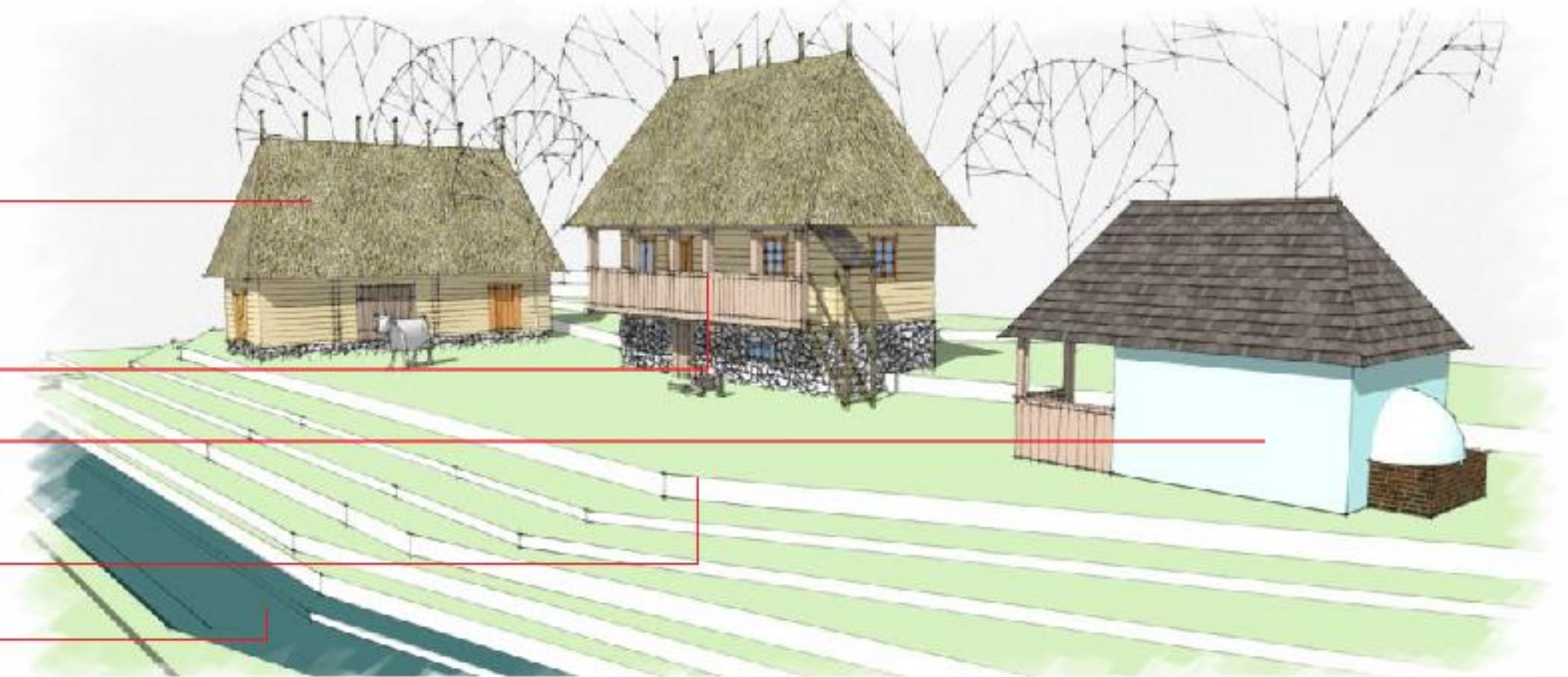
șură cu grajd

casa de locuit

bucătărie de vară
cuptor paine

curtea din față

Vale Mogoșului

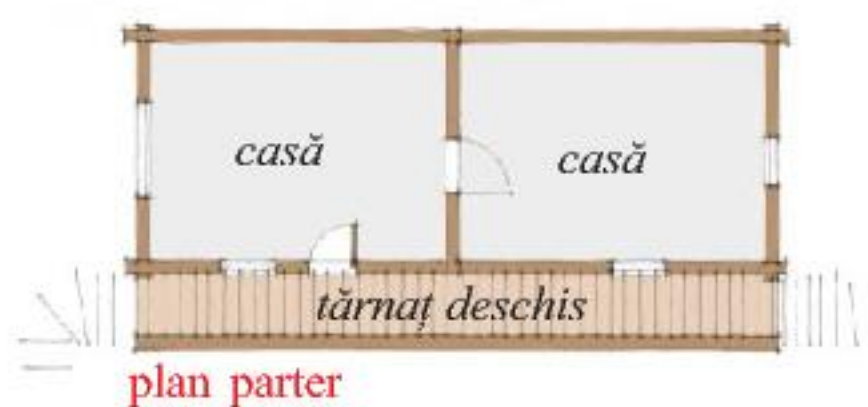
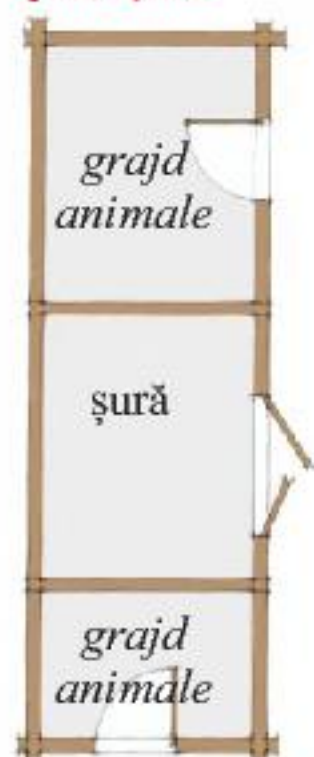

Gospodărie în stil tradițional din comuna Mogoș, sat. Valea Barnii. Este o gospodărie specifică așezărilor de vale din zona Munților Apuseni, cu o dispunere a construcțiilor în forma de "U", astfel încât curtea din față este înconjurată pe trei laturi de construcții, cea de-a patra latură fiind marcată de cursul de apă.

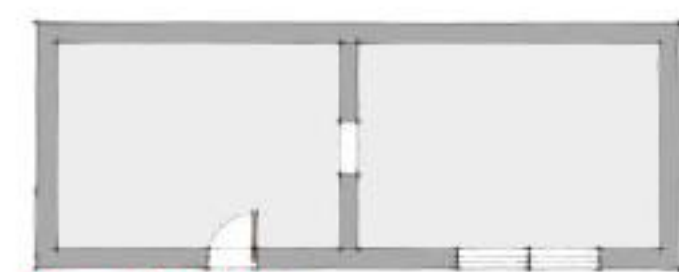
La fel ca majoritatea gospodăriilor din zona de vale, o zonă mult mai accesibilă față de zonele înalte, și aceasta a suferit modificări odată cu apariția materialelor de construcție "moderne". Un astfel de material este azbocimentul, apărut în zonă în a doua jumătate a secolului XX, care a avut un impact vizual foarte puternic asupra multor localități din zonă, înlocuind în timp foarte scurt acoperișurile tradiționale din paie.

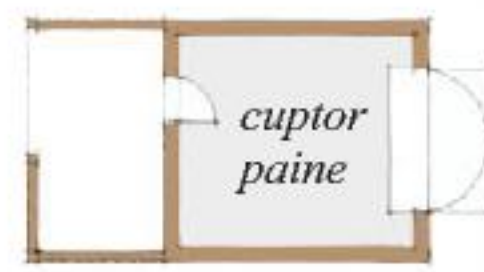
plan șură

plan parter

plan demisol

cuptor
paine

Casa din cadrul acestei gospodării este un model avansat în evoluția casei tradiționale din zona de studiu, ea derivând din casa cu cămară și târnaț pe colț. Planul casei este simplu, conține două încăperi relativ egale și târnaț cu stâlpi la fațadă. De asemenea casa prezintă și demisol, care este la rândul lui împărțit în două încăperi egale și care aveau rol de depozitare sau mic atelier meșteșugăresc.

MĂTIȘEȘTI

GHETAR

GÂRDA DE SUS

GOEȘTI

OCOALE

CASA DE PIATRĂ

AVRAM IANCU

ALBAC

VÂRTOP

Roirea populației spre bazinul Arieșului superior, în Țara Moților, a avut un caracter individual, nu comunitar, și nu a fost sincronizată temporal și spațial. Din acest motiv, gospodăriile - dezvoltate din adăposturile sezoniere inițiale (mutături) construite în mijlocul defrișărilor individuale - erau izolate, cu mari distanțe între ele. Abia când urmașii familiei întemeietoare amplificau defrișarea inițială și își întemeiau gospodării permanente pe noile terenuri răpitate pădurii, apărea în acest punct un cring, adică un grup de gospodării înrudite, izolate în munte. Aceste cringuri - tipice pentru Țara Moților - erau lipsite inițial de ulițe și nu erau legate de localitățile mari, din vale, prin drumuri de car, transportul poverilor făcându-se exclusiv cu caii. Chiar dacă în perioada interbelică aceste cringuri au fost amplificate și transformate în sate risipite pe platourile înalte, amplasarea gospodăriilor a rămas aerată, pe parcele ample, caracteristice fiind, și acum, învecinarea lor cu pădurea și o anumită distanțare de drumul pietruit, apărut mai târziu.

În imaginile satelitare alăturate se observa tipologia de parcelar și amplasarea construcțiilor în cadrul unei gospodării. În primele exemple sunt prezentate gospodăriile izolate, specifice zonei Țării Moților, pe când în ultimele două exemple sunt prezentate centrul de comună Albac și zona turistică Vârtop, zone care se îndepărtează atât prin morfologie cât și prin volumetria clădirilor, de specificul arhitectural al zonei, dezvoltându-se în urma unei urbanizări necontrolate și neplanificate.

Deoarece locuințele cu două niveluri, construite la mijlocul secolului al XIX-lea, reunesc, sintetizând, elementele vechi, proprii caselor cu un nivel, cu altele mai noi, mai spectaculoase, vom folosi fotografia de arhivă a unei asemenea case pentru a întocmi o listă a elementelor constructive tradițional-locale integrabile într-un eventual context modern, conform esteticii și necesităților contemporane de confort.

O gospodărie interesantă este cea situată în comuna Vidra, construită în anii 1940. Datorită dimensiunii generoase și a compartimentării ușor adaptabile la diferite tipuri de activități, această casă a adăpostit diferite funcțiuni de-a lungul timpului, de la casă de locuit la grădiniță, cămin cultural, bar.

Construită cu un parter cu 3 camere și alte 4 camere la etaj, această construcție este ideală pentru transformare și adaptare la standarde contemporane de locuit.

Gospodăria alăturată este situată pe valea Arieșului Mic și este caracterizată prin dubla funcțiune pe care o adăpostește și anume locuință și moară.

În prezent casa adăpostește la parter moara de apă, într-una din camere, în celelalte două încăperi fiind atelierul și o cameră de depozitare. La etaj este prezentă doar funcțiunea de locuire.

Cadrul natural în care se află această gospodărie este unul deosebit, în apropierea apei, accesul la aceasta făcându-se pe un pod de piatră boltit, un element unic în zonă care trebuie păstrat și pus în valoare făcând parte din întregul ansamblu.

Arhiva Muzeului Etnografic al Transilvaniei

Acoperiș cu patru ape abrupte cu lucarne (afumători)

Etaj din lemn, netencuit

Târnaș înfundat cu stâlpi

Scară exterioară cu balustradă și copertină
(trepti cu brâncări și acoperiș)

Parter din piatră tencuit alb

Gratii din fier forjat

(hiere-n ferești)

Stâlp din piatră tencuit cu mortar de var și nisip

Scară exterioară cu balustradă și copertină
(trepti cu brâncări și acoperiș)

Și mai valoroase sub aspect identitar-local (purtătoare de culoare locală) și ca locații turistice cu specific, sunt gospodăriile tradiționale – relativ izolate – de pe platouri, moștenite dar abandonate, marea lor majoritate, de proprietarii care locuiesc în gospodării noi, la șosea. Pe lângă ambianța tradițională a spațiului locuit, aceste locații au avantajul încadrării într-un peisaj ce și-a păstrat în mai mare măsură trăsăturile tradiționale (rarefierea nucleelor de locuire, relație intimă cu cadrul natural). Asemenea ansambluri de arhitectură cu specific ar trebui valorificate turistic de proprietari, iar autoritățile locale ar trebui să vizeze întreținerea (chiar prin simplă pietruire) a căilor de comunicație care introduc în circuitul turistic locațiile de acest fel, ce pot deveni puncte de atracție turistică, în beneficiul întregii comunități.

Aceste gospodării sunt în general formate din mai multe construcții, care împreună formează un întreg și care, întreținute minimal, pot plasa zona într-un circuit turistic pitoresc.

Casă din satul Albac

Satul Ocoale, com. Gârda de Sus

Cring

Gospodărie izolată

CURPENI**CUCUTA****BLANDIANA****BULBUC****BOLOVĂNEȘTI****CERU BĂCĂINȚI**

Așezările umane din arealul Munceilor Vințului, incluzând aici și pe cele situate la contactul dintre zona înaltă și câmpia Mureșului (unde utilizarea pietrei a constituit o trăsătură definitorie), diferă ca tipologie, dimensiuni ale vetrei și tendințe de dezvoltare, putând fi încadrate în două tipuri de bază.

Așezări cu case risipite pe înălțimi. În această categorie intră în primul rând satele tinere, formate pe terenuri agricole ale unor sate mai mari în urma proceselor de roire. Sunt sate care nu au avut timp să-și structureze a vatra, gospodăriile fiind așezate în mijlocul terenurilor agricole deținute de familie. Astăzi, în condițiile schimbărilor survenite în economia locală, a diminuării rolului creșterii animalelor, destinul acestor sate pare să se îndrepte spre o dispariție totală, în condițiile îmbătrânirii și a dispariției treptate a populației.

Aceste sate au fost specializate în primul rând pe creșterea animalelor.

Așezări cu case înșirate de-a lungul unor cursuri de apă și/sau a drumurilor.

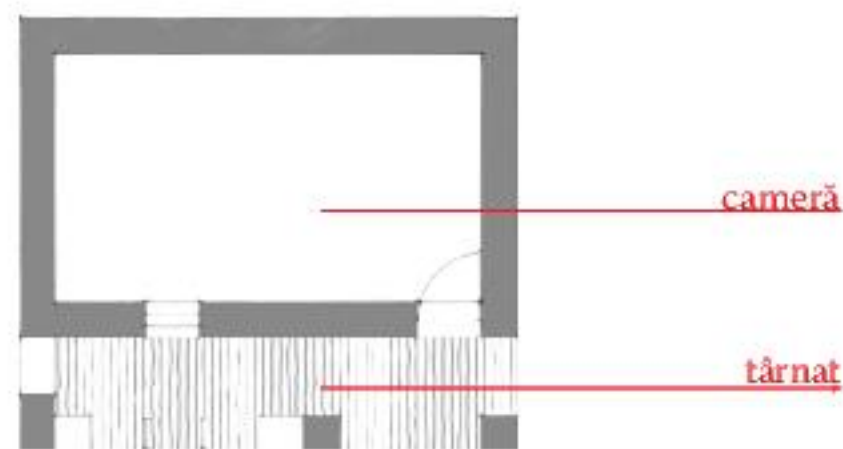
Sunt în general sate vechi, de mărime medie, care și-au structurat vatra în general pe cursul inferior al văilor de versant, în zona de glacis, la contactul cu lunca Mureșului. Forma lor este dictată de terenul îngust, limitat de versanții văilor, de necesitățile practice de a acede la resursele de apă și la drumul care străbate așezarea.

Arhitectura locală oglindește puternica legătură existentă între locuitorii acestor locuri și mediul geografic, vizibilă în rezolvarea problemelor existențiale legate de necesitățile de protecție și locuire, prin utilizarea și îmbinarea a două materiale de construcție naturale, existente din belșug în zonă, lemnul și piatra.

Indiferent de materialele din care au fost realizate, elementele componente ale gospodăriei sunt cele specifice comunităților tradiționale agro-pastorale, în care baza economiei o constituie creșterea animalelor, alături de care se mai întâlnește pomicultura și cultivarea locală a pământului.

În general gospodăria este amplasată în locul cel mai propice din cadrul lotului, care beneficiază de accesibilitate și stabilitatea terenului.

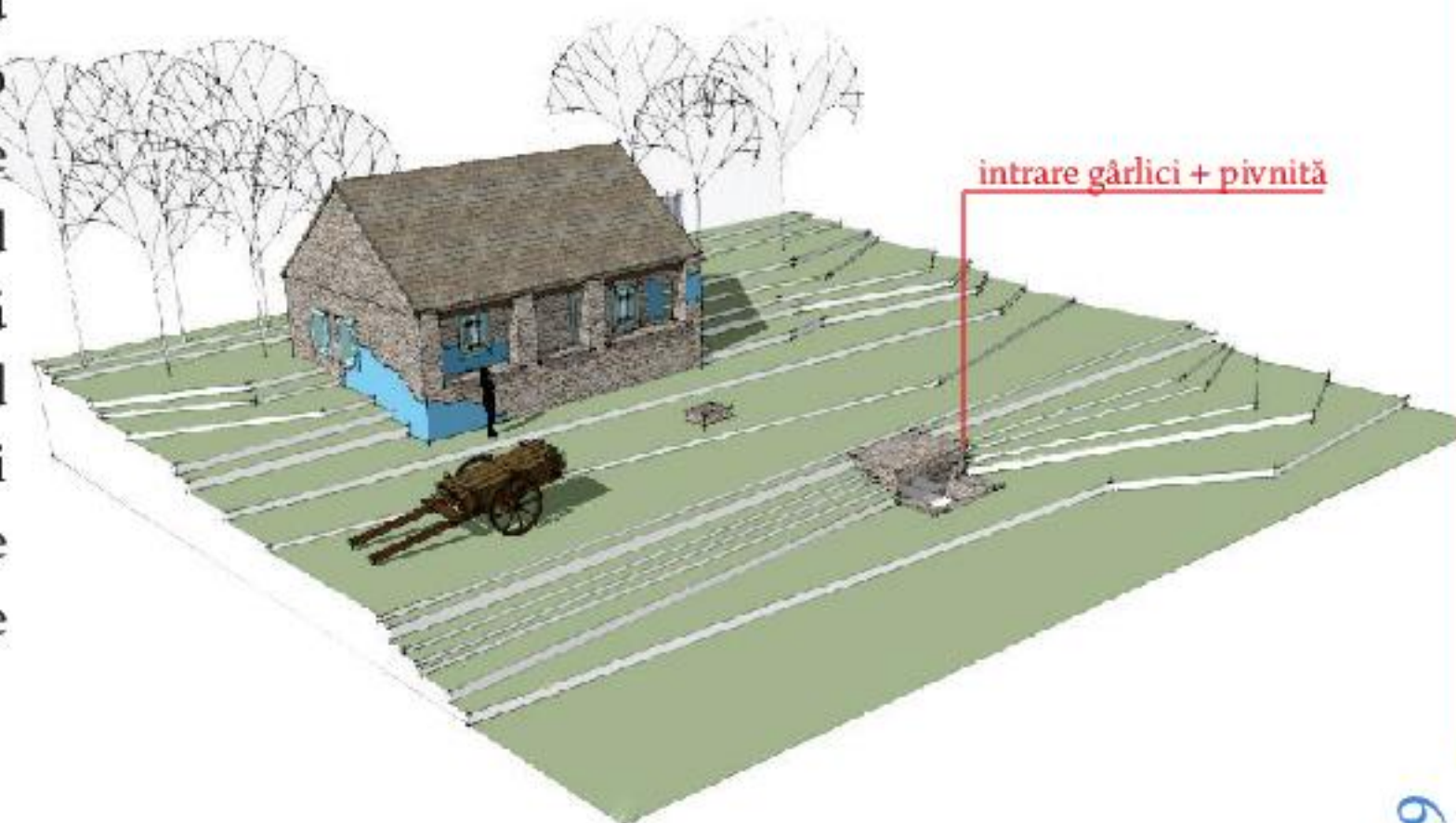
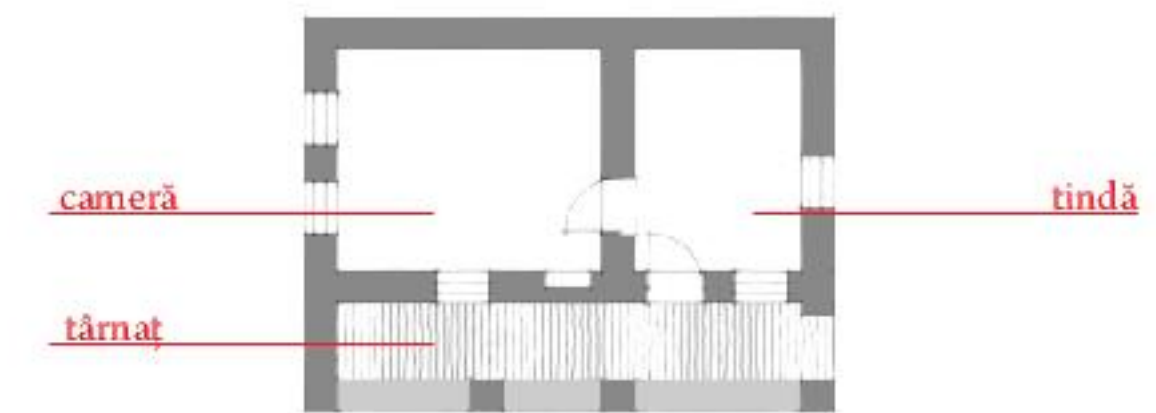
În cadrul gospodăriei elementul de bază îl reprezintă casa de locuit, mai rar unicelulară și mai frecvent pluricelulară, în special casa cu două încăperi: casa de locuit și tinda. Pe lângă aceste elemente de bază o casă tradițională mai cuprindea târnațul, amplasat de regulă pe latura lungă, și beciul pentru păstrarea alimentelor, amplasat în fundație. Deseori, în spațiul situat sub târnaț era amenajat, pe lângă „gârliciul” prin care se intra în beci, și un coteț pentru păsări, mai rar pentru porci.

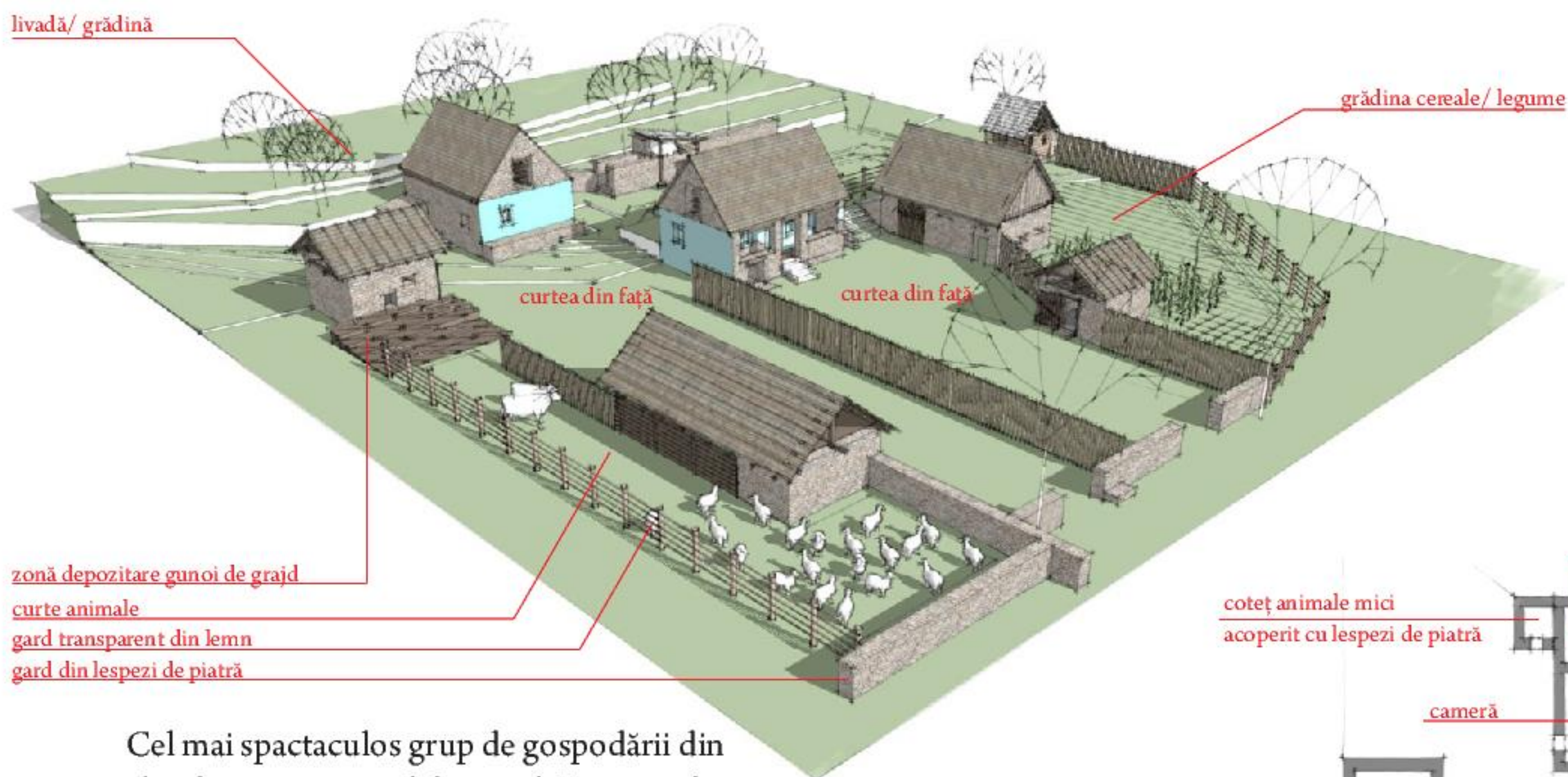

« Probabil cea mai veche locuință fotografiată din zonă este cea găsită în Ceru Băcăinți și care din păcate nu se mai pastrează astăzi. Din mărturii ale fostului proprietar casa datează dinainte de 1900 și prezintă cea mai simplă planimetrie existentă în arhitectura vernaculară din zonă, și anume locuința arhaică monocelulară cu târnaț deschis și cu pod pentru depozitarea fânului sau a cerealelor. Această tipologie de casă este foarte asemănătoare ca și compartimentare cu casa cu tindă întâlnită în Țara Moților, diferențele fiind tehnica de construire și materialele folosite.

Pereții casei au fost realizați în întregime din lespezi de piatră, având grosimi variind între 40-50 cm, lemnul fiind folosit aici doar la structura podului și a acoperișului, ca suport pentru învelitoarea din lespezi mari de piatră.

Casa tradițională în zona Satelor de Piatră este » cea compusă din două, mai rar trei camere, cu tindă și târnaț, pe latura lungă, în care accesul se realiza din târnaț în tindă. Particularitatea caselor din această zonă este lărga traspunere în piatră a acestui tip constructiv. În cazul în care casa nu era în pantă fundația era destinată să ferească casa de umezeală ridicând-o deasupra solului. Și în acest caz fundația se realiza de cele mai multe ori în formă dreptunghiulară incluzând aici și târnațul. În cazul în care locuința nu era realizată în pantă mare (exemplul alăturat), limitând posibilitatea amplasării pivniței datorită planeității solului, aceasta se putea realiza separat sub formă de semibordei, realizat în aceeași tehnică, din zid de lespezi legate cu argilă și tavan cu boltă.

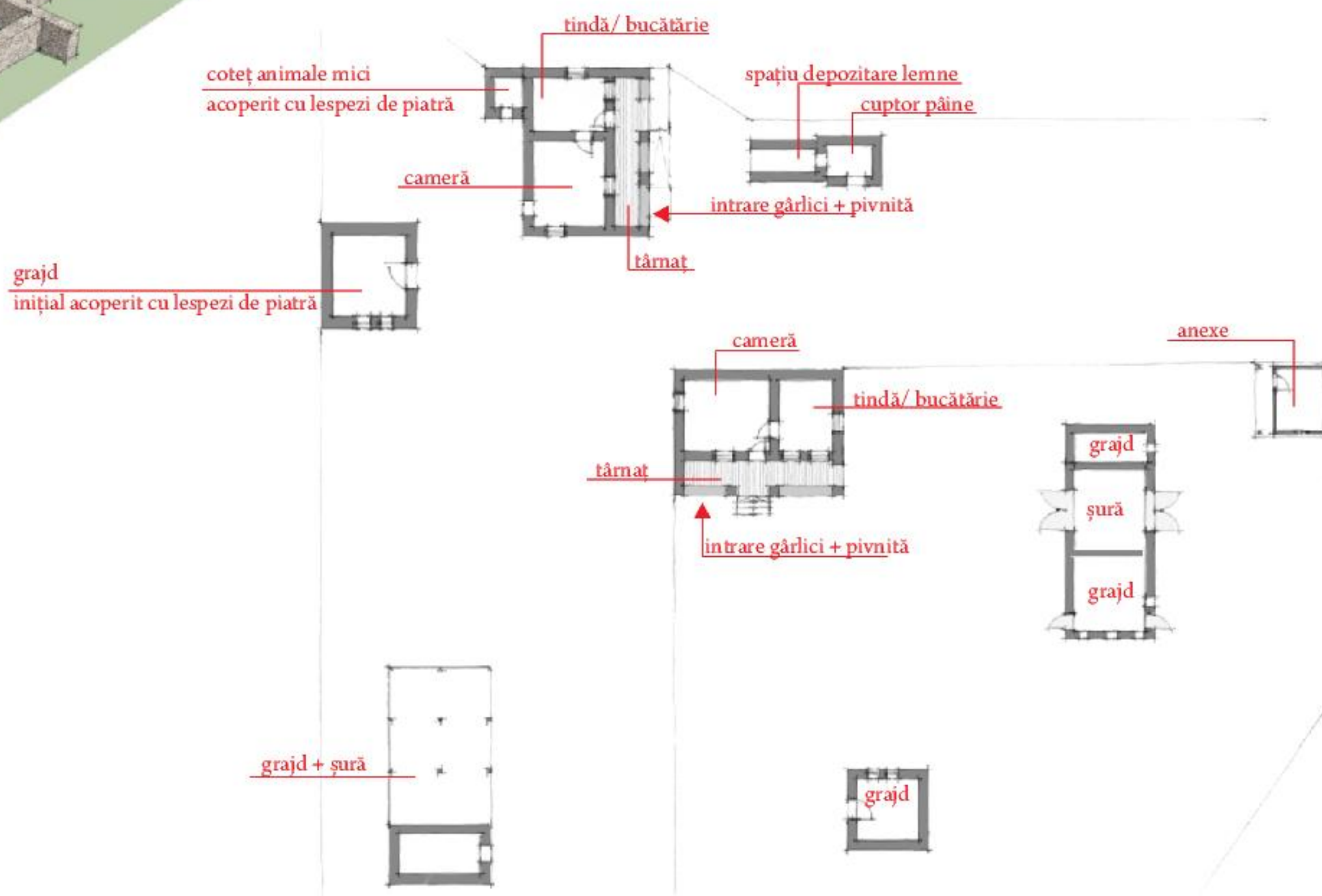

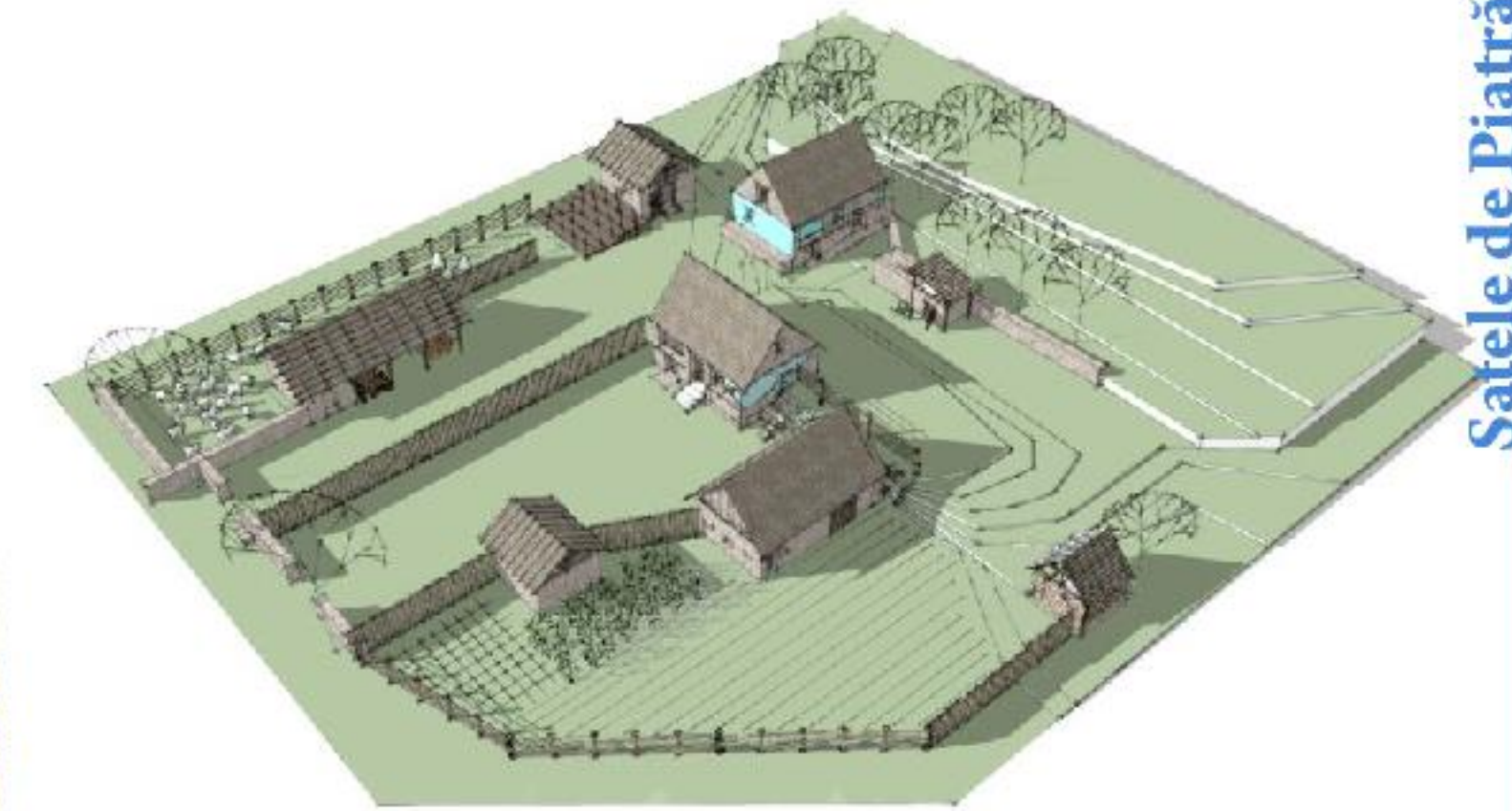
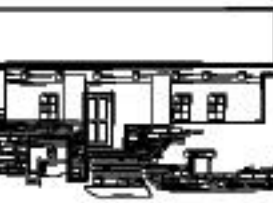

Cel mai spectaculos grup de gospodării din zona satelor de piatră este cel din satul Curpeni, din imediata vecinătate a bisericii, pe Valea Mică. Acest grup este format din două gospodării, care în prezent aparțin aceleiași familii, și care conțin un număr semnificativ de construcții vernaculare, care încă sunt utilizate și întreținute după posibilitățile financiare a familiei.

Ambele gospodării prezintă câte un acces principal, din drum, iar traseul până la casa de locuit este parcurs printr-o curte relativ îngustă și lungă, din care se face accesul la fiecare anexă gospodărească în parte.

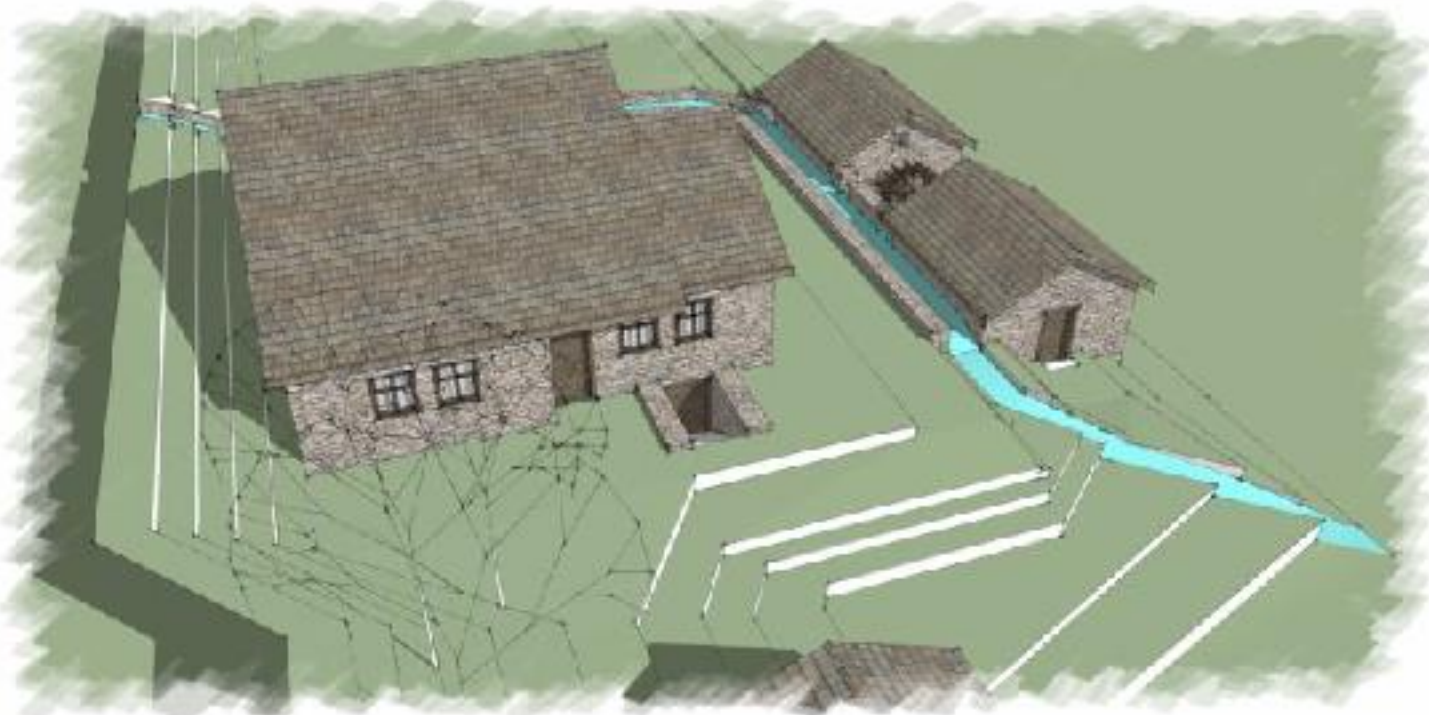
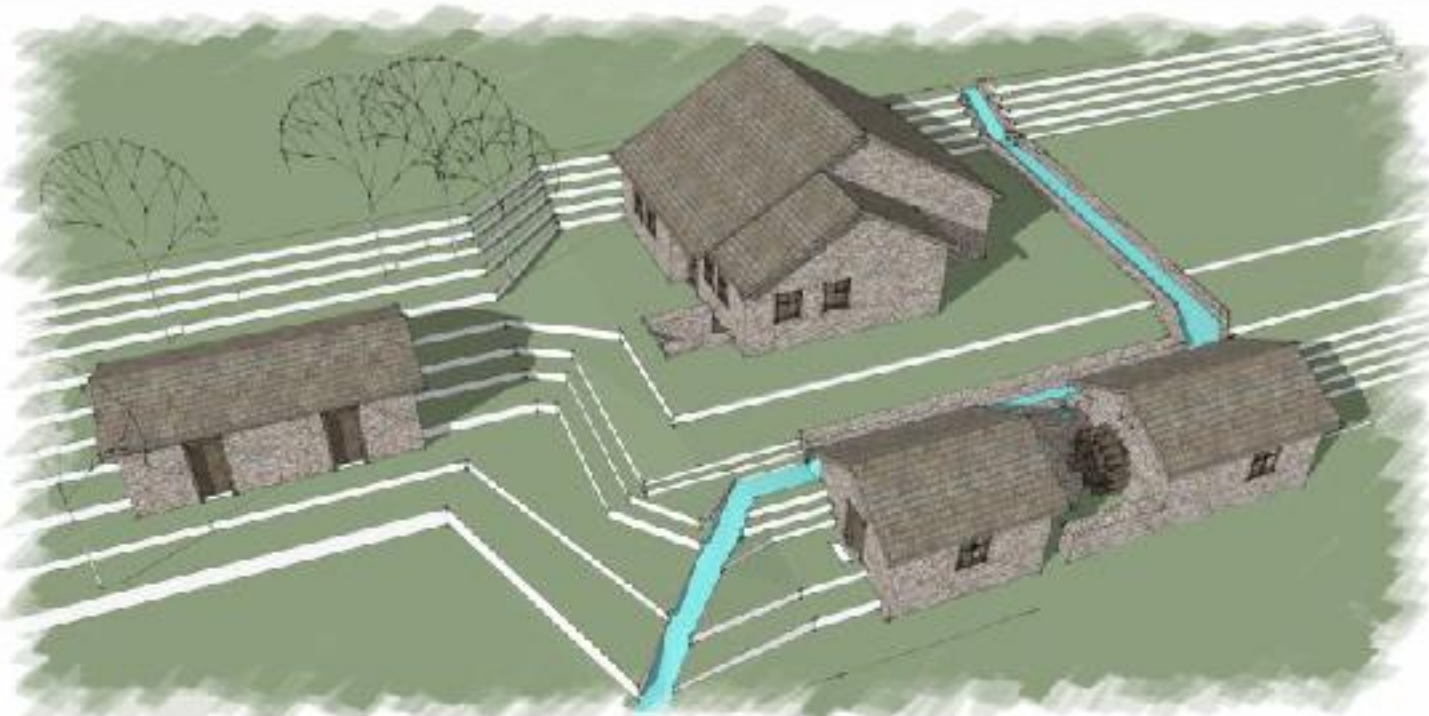
Gospodăriile sunt împrejmuite la stradă de un zid de piatră seacă de aproximativ 50cm grosime și înalt de aproximativ 1,5 m, împrejuririle laterale fiind realizate din bârne de lemn prinse pe stâlpi.

Frumusețea acestei gospodării este dată tocmai de faptul ca ea încă este locuită și pastrează majoritatea elementelor de arhitectură specifice zonei.

Menționăm printre acestea cuptorul pentru pâine, șurile cu grajd unde se mai găsesc obiecte de tehnică populară, micile cotețe pentru animale acoperite cu lespezi de piatră, și povestea locului spusă de cei care trăiesc în aceste gospodării.

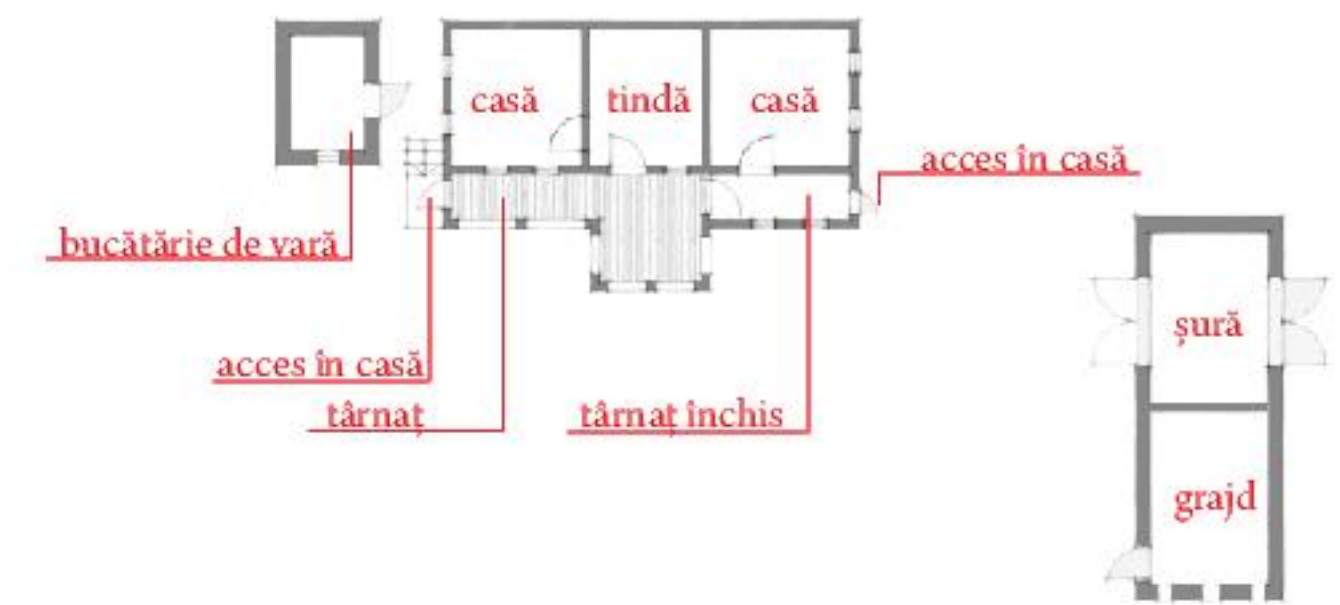
Pe drumul dintre Cucuta spre Bolovănești a fost identificată o gospodărie, în stare de ruină, de mari dimensiuni, având o planimetrie foarte diferită de restul tipologiilor de locuit din zonă. În urma măsurătorilor și a observațiilor din teren s-a ajuns la concluzia că este vorba de o gospodărie care cuprinde casă de locuit, o moară și o anexă gospodărească (cel mai probabil era un spațiu de depozitare sau un atelier meșteșugăresc). Elementele distinctive ale acestei gospodării sunt casa de locuit, care în urma studiului planimetric reiese că a suferit modificări, ea plecând de la planimetria specifică a casei bicelulare cu tindă, cameră și târnaț, ajungând la casa cu șase încăperi și pivniță sub două din camerele de la parter.

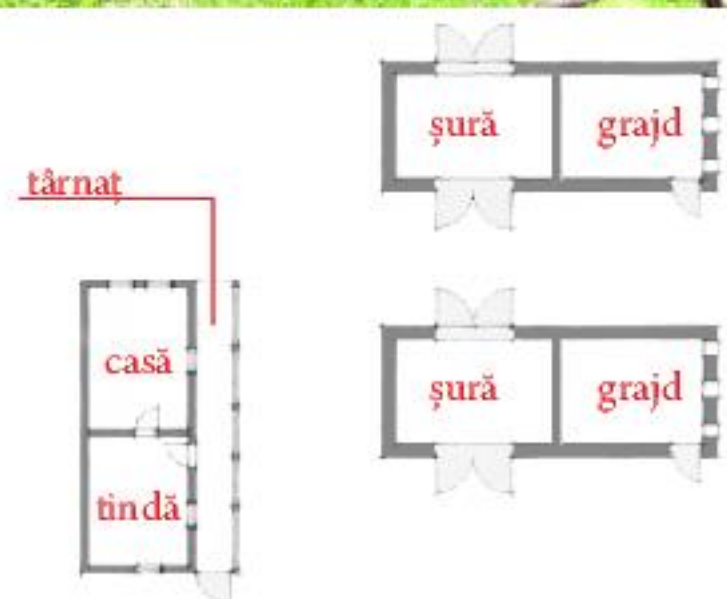
Alt element distinctiv este ansamblul care deservea moara. Acesta este unic în zonă și foarte rar întâlnit în țară deoarece este format din două corpuri pentru moară (moară dublă).

Nu putem spune exact perioada în care a fost construită această gospodărie, dar conform datelor istorice, în zonă a fost semnalată prezența morilor încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

O altă gospodărie localizată în satul Curpeni, a fost datată de la ~1930, și reprezintă un model evoluat al casei tradiționale. Casa are în componență trei încăperi, tinda și două camere, accesul la acestea făcându-se de pe un târnaț lung, care pe lățimea tindei este elevat peste soclul înalt. O parte a târnațului a fost închisă, lucru vizibil prin tâmplăria în trei canate apărută în zonă după anul 1970.

Casa prezintă de asemenea un demisol cu gârlici și pivniță, pe lângă casă gospodăria având o bucătărie de vară, un grajd cu șură și un coteț pentru animale mici.

Gospodărie din Valea Mare, comuna Ceru Băcăinți. Aceasta se caracterizează prin prezența a doua șuri cu grajd, adiacente casei de locuit. În urma interviurilor luate localnicilor în vârstă, explicația celor două construcții alăturate pe aceeași parcelă este dată de bunăstarea familiei în unele cazuri și de construirea pe aceeași parcelă a unei a doua case de locuit (cel mai probabil pentru tinerii proaspăt căsătoriți).

Inclusiv în cadrul acestei gospodării se observa prezența în spatele casei de locuit a unei ruine, care cel mai probabil era o altă casă de locuit mai mică decât cea din imagine, care se păstrează azi.

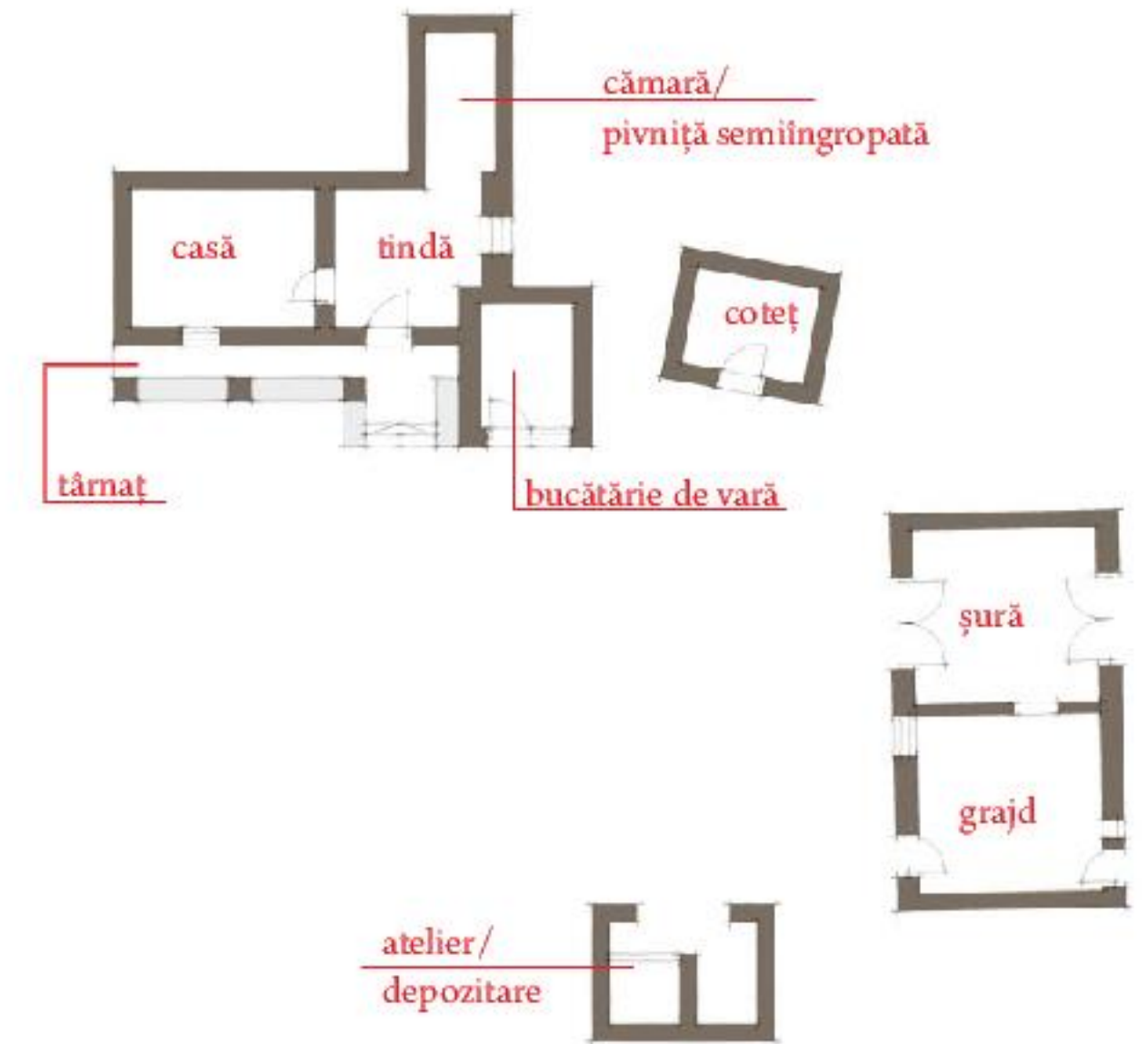
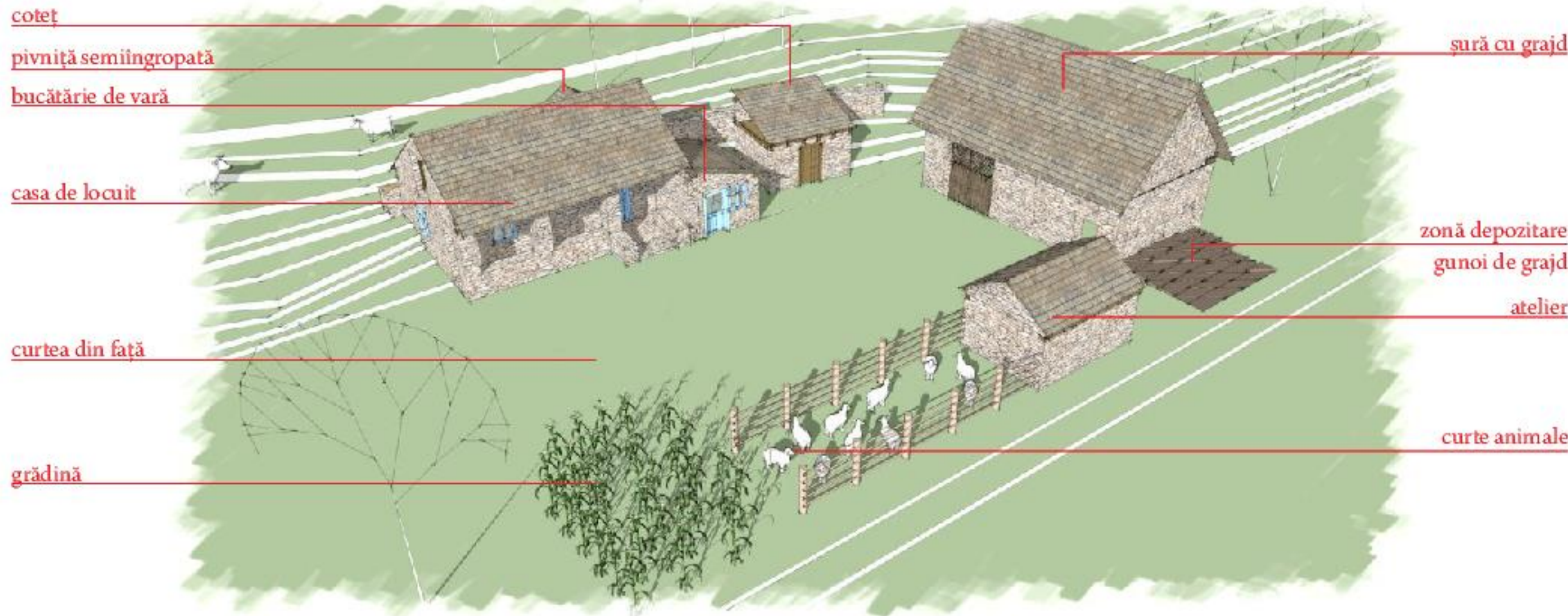

- amplasamentul celei de-a doua case de locuit
- casa de locuit
- coteț pentru animale mici
- curtea din față
- șură cu grajd
- fâneață/livadă

Această gospodărie din piatră din Ceru Băcăinți este exemplul tipic pentru zona Satelor de Piatră. Casa și anexele gospodărești sunt poziționate astfel încât să formeze o semiincintă având în centru curtea. Planimetria casei este de asemenea specifică, două camere și târnaț, elementul inedit fiind reprezentat de o anexă lipită de casă, care cel mai probabil era bucătăria de vară, anexă care se continuă cu o pivniță boltită semiîngropată. De asemenea gospodăria prezintă un coteț care inițial era acoperit cu lespezi de piatră, o șură mare cu grajd și o construcție care deservea depozitării anumitor unelte agricole și adăpostea atelierul de lucru. În prelungirea acestui atelier era zona destinată curții pentru animale și grădina sau livada.

Curpeni. Cuptor de pâine și spațiu acoperit de depozitare lemne

Șuri cu grajd din zona Ceru Băcăinți

Un alt element definitoriu pentru o gospodărie din această zonă este șura, concepută atât ca spațiu pentru protecția animalelor cât și ca spațiu pentru păstrarea nutrețului și a uneltelor agricole. O șură clasică putea avea două sau trei compartimente, unul sau două fiind grajduri pentru animale (vacii, cai), camera rămasă adăpostind șura, destinată treieratului grâului și altor activități agricole, conservării și păstrării inventarului agricol (car, plug, grapă, dric etc.) și uneori a nutrețului. Un spațiu special destinat păstrării nutrețului era podul șurii, amenajat peste grajd și peste spațiul șurii.

În funcție de destinația sa, structura unui grajd cuprindea ușa de intrare, ieslea la care animalele erau legate și unde acestea își primeau fânul și oblocul, o ușiță de dimensiuni mai mici care se deschidea spre șură și pe unde animalele primeau nutrețul. La aceste elemente mai adăugăm una sau două geamuri pentru iluminat natural și oblocelul, o ușiță de dimensiuni mai mici, amenajat de regulă în spate, pe unde era evacuat gunoiul produs de animale.

Alături de aceste elemente de bază mai pot fi întâlnite în cadrul unei gospodării spații speciale amenajate pentru păstrarea fânului, numitele fânare, ocoalele pentru oi și cotețele pentru porci și găini. De multe ori inventarul unei gospodării era completat printr-un cuptor amplasat în afara casei și protejat printr-un acoperiș simplu sau situat într-o cameră separată, și o fântână, sau un izvor amenajat de unde familia se aproviziona cu apă,

CAPITOLUL 5

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Datorită aspectului de “fortăreață” pe care îl au gospodăriile din Satele Săsești, acestea creează la stradă un front continuu. În cele mai multe cazuri fațadele sunt tratate unitar, indiferent dacă există o singură casă sau două case dispuse pe limita de proprietate spre stradă în cadrul aceleiași gospodării. Astfel, prin împrejmuirile înalte care adăpostesc porțile de acces și leagă construcțiile între ele, și prin tratarea uniformă a fațadelor fiecărei gospodării în parte, se creează la stradă un front compact care dă identitate și specificitate așezărilor.

Casă din satul Gârbova

Volumetria caselor este în general una simplă, cu latura scurtă perpendiculară pe stradă, cu acoperișul în două ape și fronton trapezoidal cu *pinion* (teșitură) pe fațada de la stradă. Există și modele mai complexe de case, cu două camere la stradă și fațade mai înalte, întâlnite mai ales în reședințele de comună.

Compoziția fațadei rezultă atât din alăturarea armonioasă a ferestrelor, a ușilor, porților și elementelor decorative, care împreună creează un ritm bine structurat al fațadei și al străzii, cât și din modul de rezolvare a frontonului și a șarpantei.

Aceste elemente din care este alcătuită fiecare fațadă participă la crearea identității acestor localități, prin alăturarea numeroaselor gospodării, fiecare gândită individual, dar în echilibru și armonie cu vecinătățile. Dinamica străzilor este dată de ritmul cu care se înșiruie grupuri de ferestre, porți, cornișe frontoane, toate rezolvate astfel încât să creeze un tot unitar.

Fațadele bogate în detalii, întâlnite mai ales în centrele de comune, creează un cadru plin de culoare, formă, cu un pregnant caracter urban.

Casă din satul Gârbova

Casă din satul Deal

Casă din satul Boz

Casă din satul Gârbova

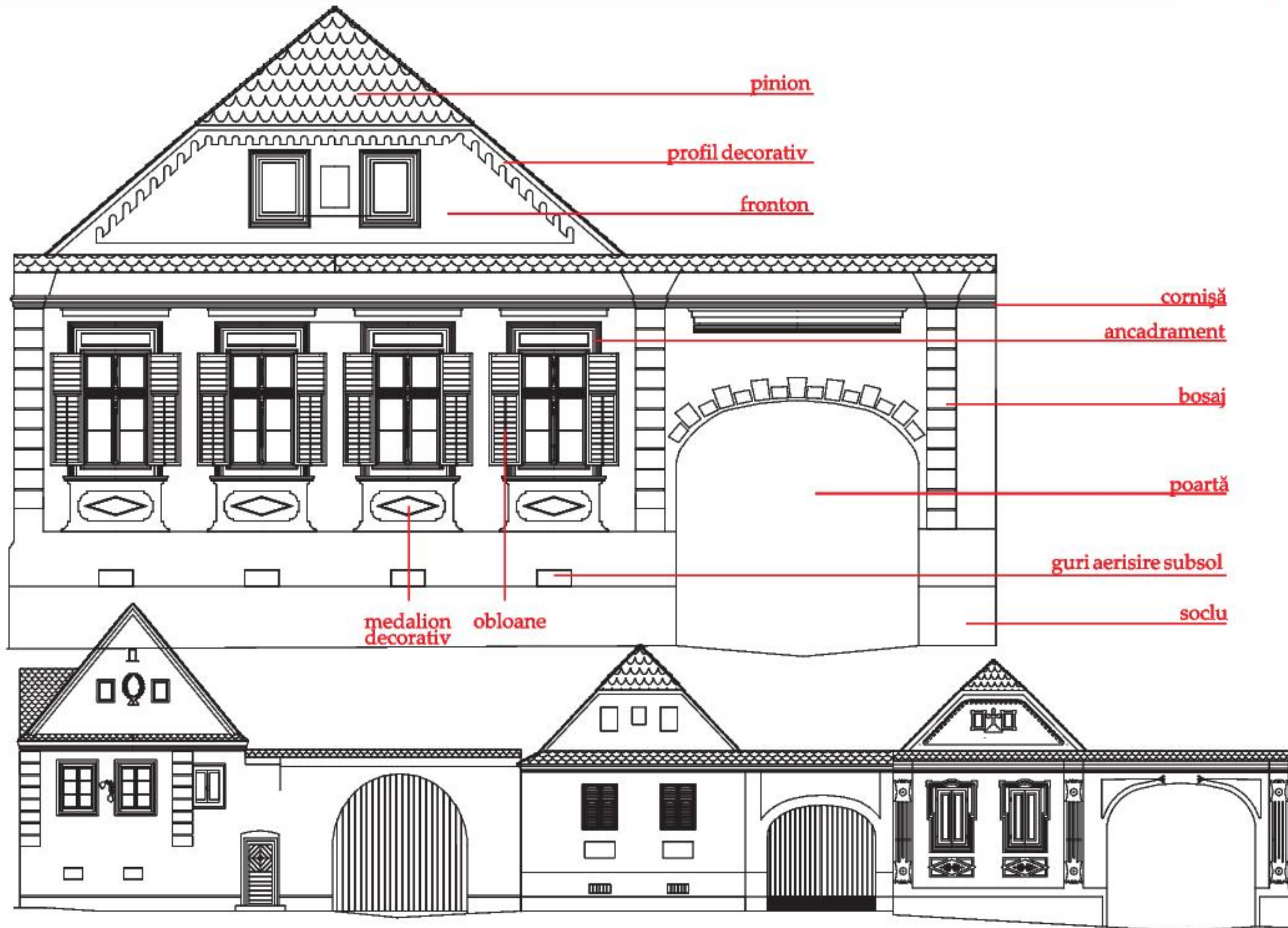
Casă din satul Cărpiniș

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Casă din satul Boz

Casă din satul Deal

Casă din satul Gârbova

Casa din satul Cărpiniș

Casa muzicii din satul Gârbova

Casă din satul Gârbova

Detaliu fațadă, casă din satul Gârbova

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Casă din satul Șona

Casă din satul Sîncel

Casă din satul Pănade

În procesul de colonizare a Transilvaniei cu populații de origine germanică, s-a apelat deseori la impunerea de către Curtea Imperială de la Viena a “alinierii satelor”, din motive care erau în principal militare.

Există documente păstrate din vremea aceea cu instrucțiuni pentru alinierea satelor:

“Lemnele de construcție de la casele vechi, vor fi folosite la ridicarea noilor case. În locul lemnelor defecte, domeniul le va da lemne de construcție, - acela care va fi lipsit de toate lemnele își va ridica casa sa din pământ sau cărămidă nearsă. Domeniul îl va ajuta cu lemne pentru acoperiș și uși. Pentru ca să se păstreze pădurile în viitor nu i se va admite nimănui să-și ridice case din arbori tăiați sau din paiantă bătută cu pământ ori îngrăditură de nuiete lipite. (...)”

Pereții caselor să fie construiți din cărămidă nearsă. (...) Pentru casele noi aprobându-se din pădurile domeniale numai lemne pentru acoperiș dar și acestea nu din arbori glandiferi (ce dau ghindă sau jir). Pentru gard nu se aprobă nici un fel de lemne, grădinile urmând să fie împrejmuite cu gard de spini.

Noile case alinate trebuie să cuprindă o cameră, bucătărie și o cămară.”¹

Iobagilor li se ofereau trei alternative de planuri, în funcție de starea lor materială.

“Casele să fie construite spre stradă unde să fie cel puțin un geam din fața căruia judele sau unul din jurați să-l poată agrăi pe stăpânul casei. Casele să nu aibă gard spre stradă. La sfârșitul instrucțiunilor se insistă din nou asupra acestor lucruri: <și trebuie să țineți minte că la fiecare casă camera să fie spre stradă și măcar un geam să fie spre stradă>”²

Erau furnizate de Curtea Imperială de la Viena și modele de fațade care trebuiau să fie respectate în realizarea de noi construcții. Acestea cuprindeau proporții, pante de acoperiș și chiar detalii de fațadă. Era obligatorie scrierea pe fronton a numelui proprietarului și a anului construcției.

Aceste date relevă modul și motivele pentru care au evoluat casele și localitățile din zona Văii Târnavelor, de la modestele și micile case ale țăranilor români, care erau realizate cu tehnici și materiale rudimentare, la casele pe care încă le mai întâlnim azi.

1, 2 - Godea, Ioan - Arhitectura românească în epoca modernă 1700-1900

Casă din satul Sâncel

Casă din satul Jidvei

Casă din satul Cenade

Casă din satul Veseuș

Casă din satul Șona

Casă din satul Bălcaciu

Casă din satul Tăuni

Casă din satul Tăuni

Casă din satul Bălcaciu

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Detaliu fațadă casă din satul Tăuni

Fațadele caselor din această zonă au o compoziție și un ritm al golurilor asemănătoare cu cele din satele săsești. Însă există diferențe care disting clar cele două areale, printre care enumerăm:

- grad mai redus de ornanamentare a fațadelor cu decorații, bosaje, ancadramente, cornișe.
- complexitate scăzută a elementelor de tâmplărie și a detaliilor de realizare a acestora.
- întâlnirea frecventă pe fronton a numelui proprietarului și a anului de execuție.
- Număr redus de case care au la acoperiș pinion.

Casă din satul Jidvei

Casă din satul Șona

- Existența unui număr mare de case care nu sunt dispuse pe limita de parcelă de la stradă, fiind retrase cu 1-2 metri și având ca delimitare între stradă și curte un gard.

Chiar dacă aceste case sunt aliniate la stradă, ele nu formează mereu front continuu, deoarece multe gospodării nu au în componență zidul de la stradă care adăpostește poarta de intrare. Frontul continuu este întâlnit în special în zonele centrale ale satelor, deoarece aici locuiau familii de sași sau familii mai înstărite ce ocupau funcții sociale importante.

Casă din satul Șona

Casă din satul Făget

Casă din satul Bălcaciu

Casă din satul Bălcaciu

Casă din satul Bălcaciu

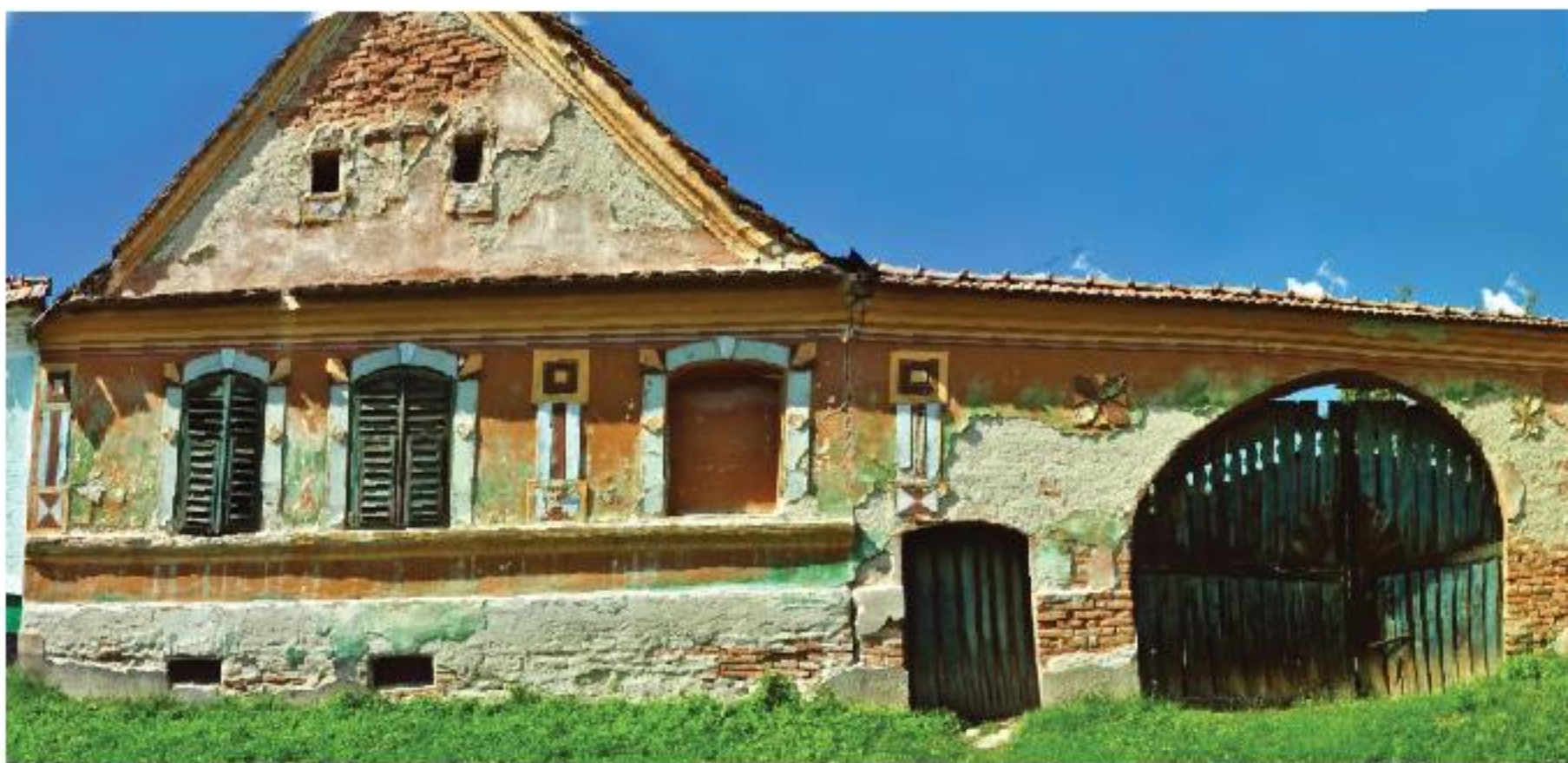
Casă din satul Bălcaciu

Casă din satul Bălcaciu

Casă din satul Tăuni

Casă din satul Făget

Casă din satul Cenade

Casă din satul Bălcaciu

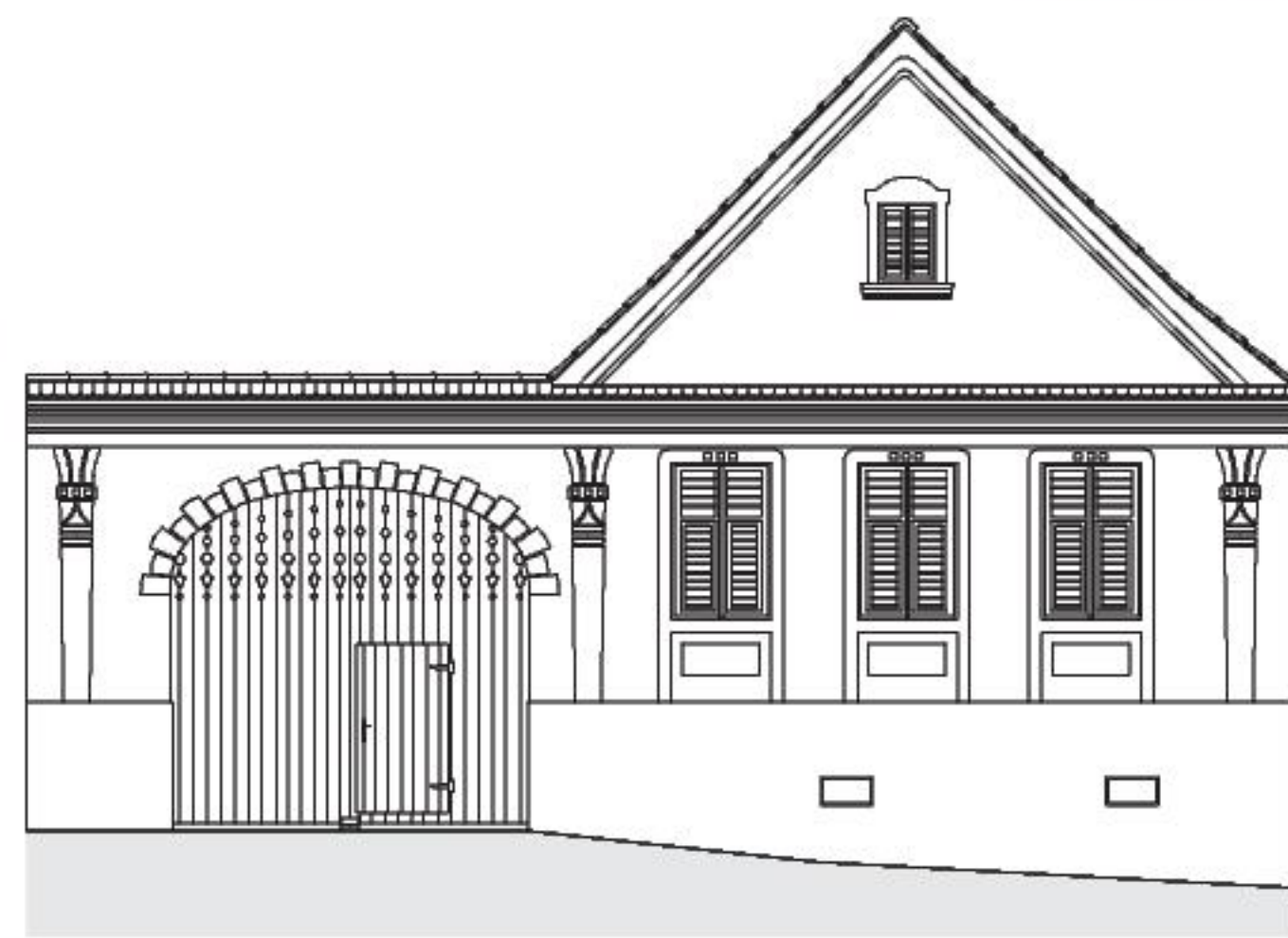

Casă din satul Veseuș

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Casă din satul Sâncel

Casă din satul Jidvei

Casă din satul Făget

Valea Târnavelor

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Specificul arhitectural brut din zona Secuimii Trascăului este clar definit în prezent de fațadele cu fronton și pinion, de un alb strălucitor, care mărginesc toate piețele și ulițele, cu ferestre având tâmplăria vopsită cu un verde închis și intens. Casele cele mai înstărite din Rimetea sunt amplasate pe partea vestică, pe șirul de sus al Pieței Centrale; acestea sunt casele foștilor negustori de fier și proprietari de forjă. Pe partea opusă, în șirul de jos al Pieței se află casele în același stil, mai modeste, ale fierarilor, meșterii forjeriei, bogate în accesorii din fier forjat.

Tot aici se găsește clădirea etajată în care se află acum primăria și muzeul etnografic. Cel mai valoros tronson al caselor albe ale Rimetei, clădirile clasiciste burgheze, au apărut începând cu anii '20 ai secolului al XIX-lea și s-au răspândit în anii de după incendiul din 1870. (Conform însemnărilor, focul extins pe ambele părți ale pieței a distrus toate clădirile a 40 de gospodari). Planul lor preia planul anterior al caselor iobăgești cu pereți de bârne – cameră (casa din față), bucătărie (pridvor), cămară (casa din spate), uneori bucătăria schimbând locul cu cămara, iar casele primind frecvent alte camere.

Aspectul unic al acestor case din piatră este dat de fațadele caracteristice prin proporții și ornamente. Văruite în alb, fațadele sunt marcate orizontal de un brâu și de o cornișă de streașină bogat ornamentată, câteodată cu denticuli. În câmpurile determinate de ferestrele cu obloane verzi se află, în general, pilaștri cu canelură sau bosaje și capiteluri cu volute. Sub ferestre, ornamentele sunt împletite sau geometrice.

Câmpul de deasupra ferestrelor este bogat ornamentat, caracteristic fiind timpanul decorat cu motive florale, care poate fi încadrat de stucatură dantelată sub formă de dreptunghi sau cornișă arcuită cuprinzând toată lățimea casei. Ușile de pivniță sunt accesibile direct din stradă (odinioară erau depozitate în pivniță produsele din fier).

În zonele superioare ale satului se află loturile fostelor familii de mineri. Puținele case de iobagi din secolul al XVIII-lea se află mai ales aici, constituind, prin aspectul fațadei și detaliile structurale, o tipologie ușor de delimitat, caracteristică exclusiv Rimetei. Principala trăsătură a acestor case o constituie tencuiala și văruierea doar până la nivelul ferestrelor cu toc dulgheresc, în rest bârnela rămânând neacoperite.

sursa text: Furu, A. (2009), *Între tradiție și dezvoltare economică*, în revista *Urbanismul*, serie nouă, mai 2009, nr. 2, an II: p. 42-45.

Casă din satul Colțești

Casă din satul Rimetea

Casă din satul Colțești

Casă din satul Rimetea

Zona joasă a Văii Sebeșului păstrează în mare principiile de bază ale arhitecturii cu influențe săsești, având case alinate cu latura îngustă la stradă, cu porți înglobate în zidul ce delimitează proprietatea publică de cea privată, cu acoperiș în două ape cu fronton decorativ la stradă, care prezintă, mai rar în această zonă, teșitura denumită pinion.

Se poate observa că satele compacte din Valea Sebeșului sunt alcătuite dintr-un fond construit mai modest ca în alte zone cu arhitectură de influență săsească, casele în general având dimensiuni mai reduse.

Rigurozitatea specific săsească nu mai este la fel de prezentă aici, astfel întâlnim și case cu latura lungă la stradă, acoperișuri în 3 sau 4 ape, uși de intrare din stradă direct în casă. Nivelul de detaliu prezent pe fațade este mult mai redus ca la zona Satelor Săsești și Valea Târnavelor, de asemenea și paleta cromatică folosită pentru finisaje este mai săracă.

Cu toate acestea, arealul prezintă o varietate care formează niște așezări omogene și spectaculoase.

Arhitectura casei tradiționale

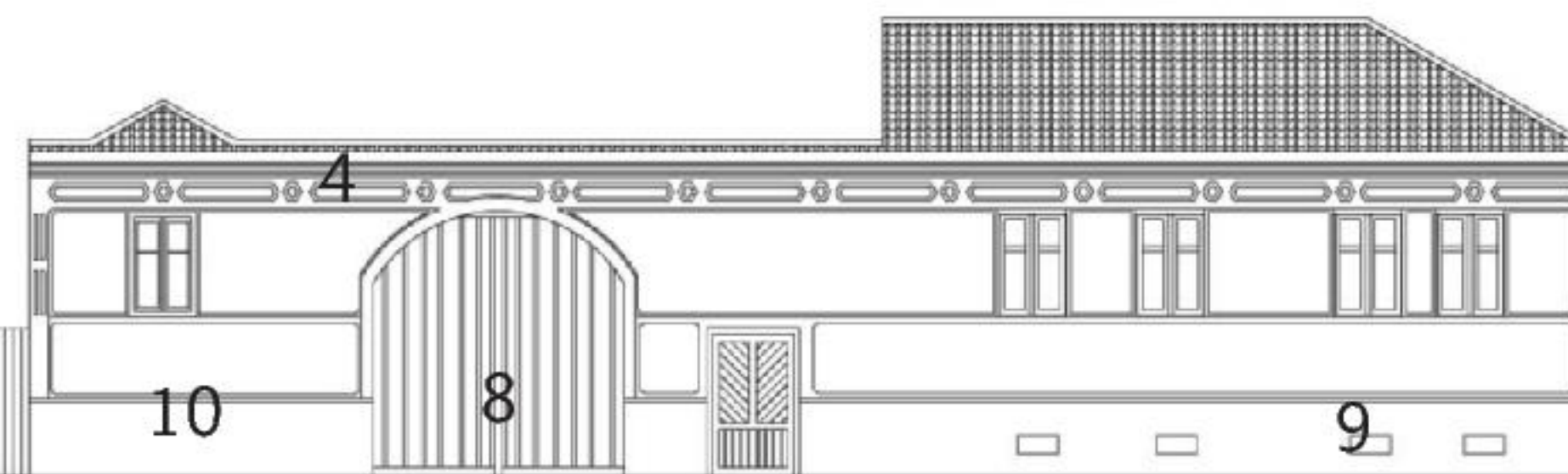
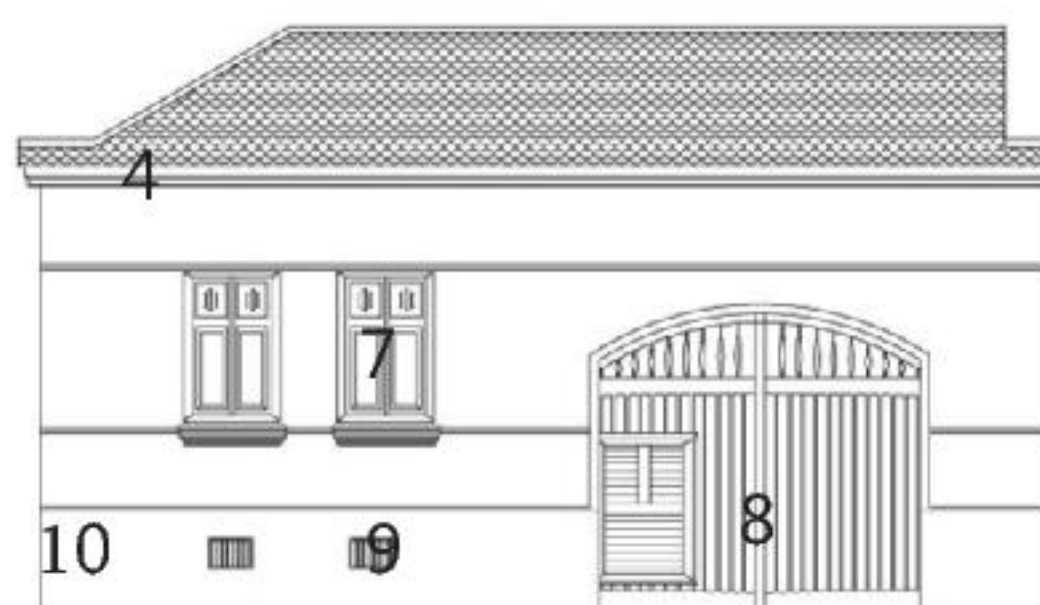
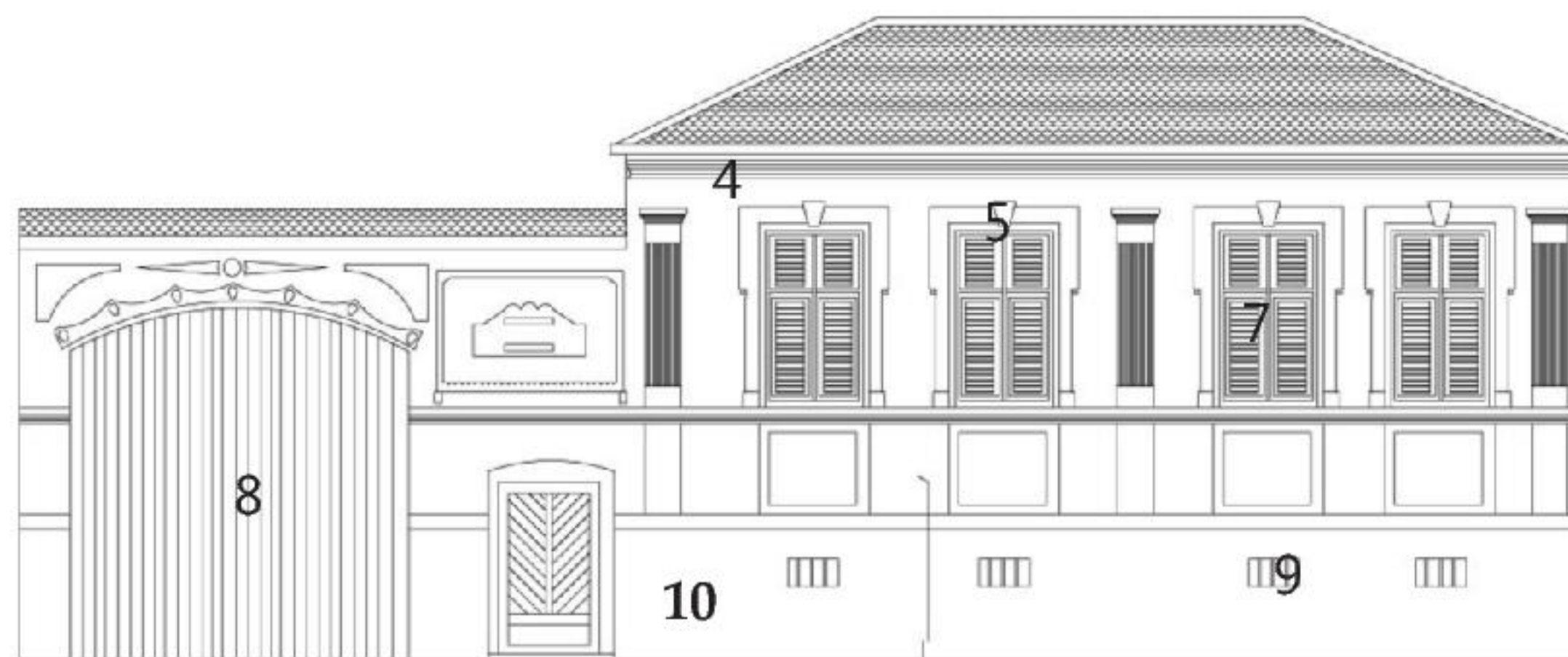
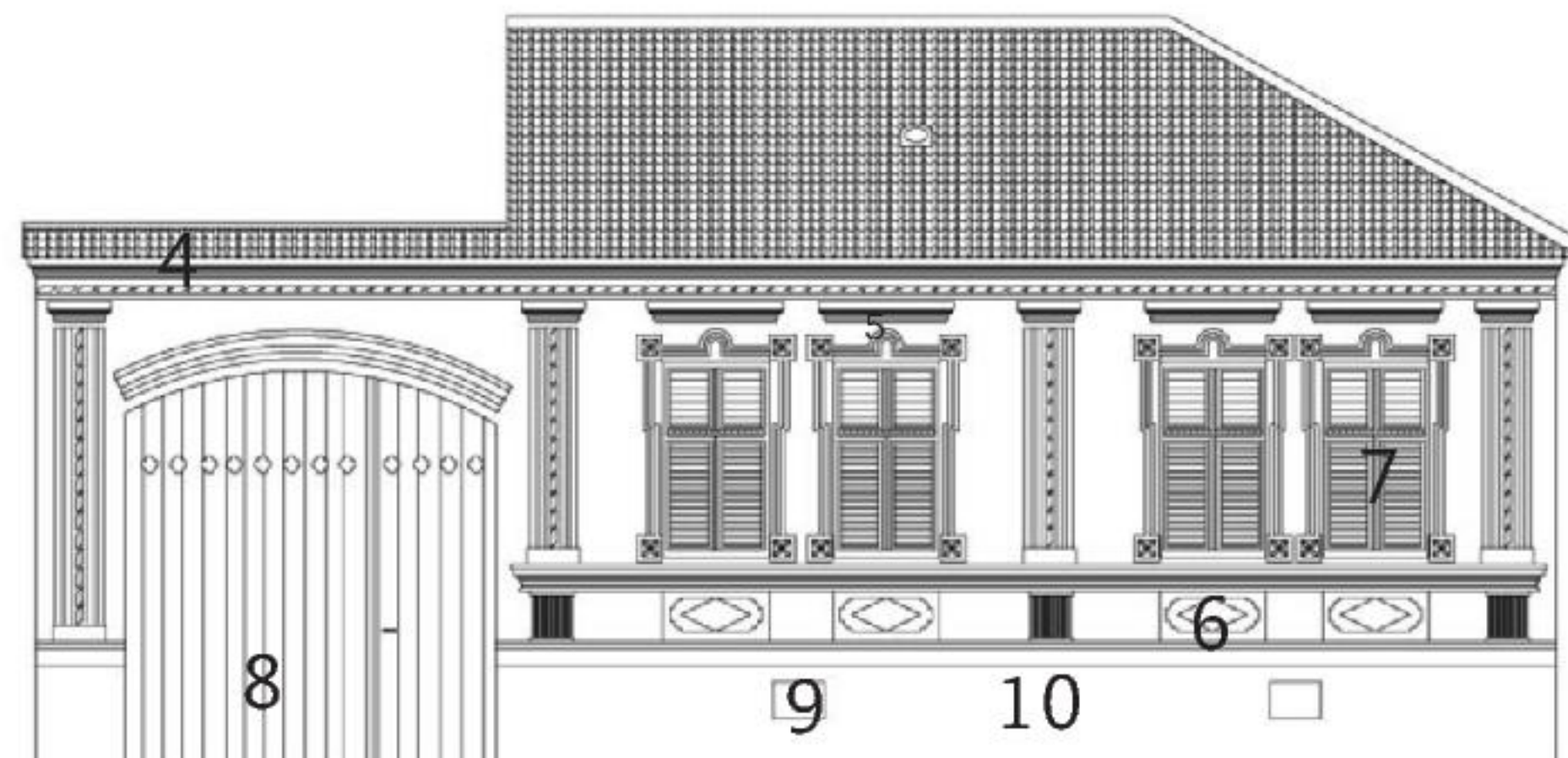
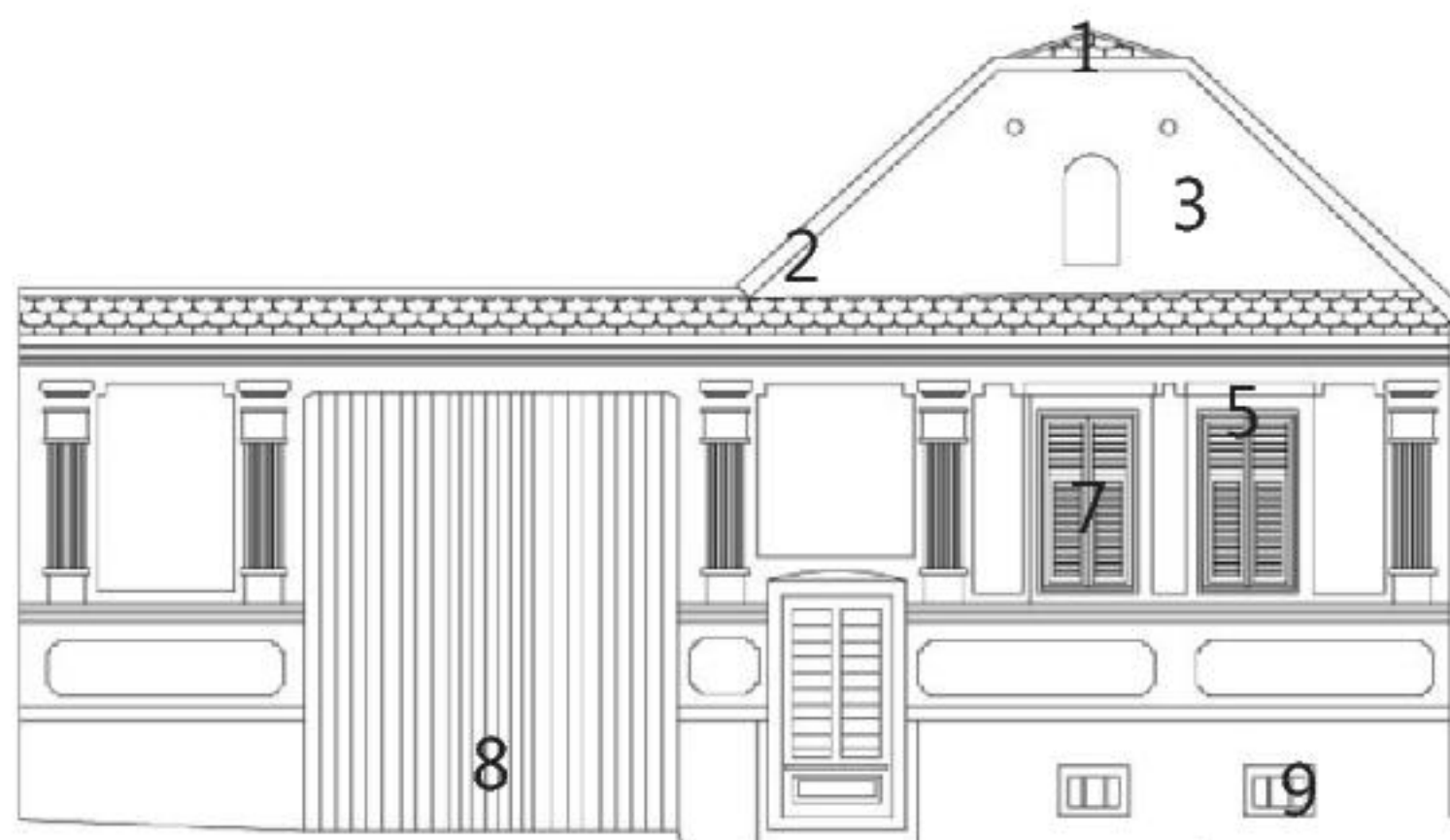
Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Elementele unei fațade:

- 1 - pinion
- 2 - profil decorativ
- 3 - fronton
- 4 - cornișă
- 5 - ancadrament
- 6 - medalion decorativ
- 7 - obloane
- 8 - poartă
- 9 - gură aerisire subsol
- 10 - soclu

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

În arealul montan al Văii Sebeșului, pe culmile golașe ale munților, întâlnim o tipologie particulară de construcție, și anume gospodăria cu “ocolîntărit”.

Acest model de construire reprezintă adaptarea la factorii mediului înconjurător, sălbatic și ostil, mai ales în sezonul rece.

Astfel, aceste construcții impresionante grupează la un loc și casa de locuit și anexele gospodărești, toate formând o gospodărie “fortificată”, având o curte interioară înconjurată pe toate laturile de construcții sau garduri.

Realizate în principal din materiale locale (lemn, piatră), aceste ansambluri conturează pe culmile munților un peisaj unic, ilustrând un mod de viață izolat, determinat de nevoile primare ale comunităților din zonă și de ocupația lor principală, reprezentată de creșterea animalelor.

Materialele naturale și culorile neutre care erau folosite pentru realizarea caselor, dau naștere unor imagini idilice, din trecut, unde relația omului cu natura era una durabilă.

Specificul arhitectural întâlnit în comunele din Țara Aurului este unul extrem de variat, acest lucru fiind datorat situației materiale mai bune a multora dintre locuitorii de aici, dar și evoluției constante a comunității și arealului ocupat de aceasta. Transformarea constantă a zonei, cauzată de expansiunea continuă a mineritului, a însemnat și adaptarea, înnoirea sau înlocuirea fondului construit vechi. În plus, stabilirea aici a coloniștilor germani s-a materializat și la nivelul arhitecturii casei de locuit.

Astfel, întâlnim aici de la case modeste cu un singur nivel, realizate din lemn, având suprafețe reduse, până la construcții realizate cu arhitecți străini, având parter comercial, etaj pentru locuit, gang de intrare în curte, fațade bogat decorate și detalii deosebite de feronerie. De asemenea raportul construcțiilor cu strada este variat, unele dintre acestea fiind aliniate la stradă și având monumentale porți de intrare, iar altele fiind dispuse în mijlocul parcelei, retrase de la stradă.

Casă din satul Lupulești

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Arhitectura casei tradiționale
 Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Activitatea principală a locuitorilor din zonă, mineritul, a generat o populație înstărită și un fond construit adaptat la această ocupație.

De aceea întâlnim aici numeroase case cu atelier de prelucrare la demisol sau parter și cu intrare în atelier direct din stradă, case dotate cu șteampuri, feronerie la geamuri (pentru protecție), însemne ale ocupației pe fațade, case de mari dimensiuni ce au necesitat noi tehnici de realizare a acoperișurilor, generând forme inedite.

În general, construcțiile de mari dimensiuni sunt amplasate în jurul pieței centrale (zonei de târg), mărimea și complexitatea lor diminuându-se pe măsură ce ne îndepărtăm de centru. Varietatea texturilor expuse pe construcții se reflectă în imaginea de ansamblu a localităților, generând un peisaj pitoresc.

Numeroase gospodării au în componență mori (șteampuri) pentru prelucrarea minereului, câteva case fiind construite chiar deasupra cursului de apă, pentru simplificarea procesului de “spălare” a aluviunilor care conțineau aur.

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Arhitectura casei tradiționale
 Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Casă din satul Roșia Montană

Locuințele și construcțiile tradiționale din zona Văii Arieșului au în general o planimetrie simplă, și dimensiuni modeste. Acest lucru se datorează materialelor și tehnologiilor de construire din trecut, dar și situației financiare și modului de trai al familiilor care au construit gospodăriile respective.

În plus, construcțiile erau făcute astfel încât să fie ușor de întreținut, de încălzit, luminat, ceea ce făcea ca oamenii să dimensioneze cât mai optim spațiile, raportat la nevoile lor de zi cu zi.

Există tot aici și gospodării mai generoase, care au aparținut unor familii mai înstărite, însă numărul acestora este relativ redus.

În general, și în zona de vale dar și în zona de deal, tipologia construcțiilor este aceeași (cu târnaț – care este elementul arhitectural cel mai des întâlnit), însă diferă densitatea construcțiilor. Astfel, în zona de vale, construcțiile și gospodăriile sunt grupate pe terenurile plate, iar în zona de deal acestea sunt răspândite în teritoriu.

Majoritatea construcțiilor tradiționale au soclu, demisol sau parter realizat din piatră naturală (în unele cazuri zidărie). Deasupra soclului, demisolului sau parterului este un nivel realizat integral din lemn, nivella care se găsește și târnațul.

În zona de vale se pot identifica un număr mai mare de construcții din zidărie, datorită accesibilității sporite, care a generat de-a lungul timpului un schimb de informație mult mai rapid în ceea ce privește “noile tendințe și tehnologii” de construire, și ușurință în transportul de noi materiale.

Casă din satul Poșaga de Sus

Casă din satul Poșaga de Jos

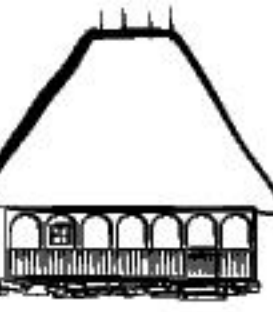
Casă din satul Poșaga de Sus

Casă din satul Poșaga de Sus

Casă din satul Sălcuia (muzeu etnografic)

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Cea mai veche formă de locuință specifică perioadei prefeudale și feudal timpurie, dar care mai poate fi întâlnită uneori până astăzi în zona Culmii Trascăului este casa de locuit cu o singură cameră (monocelulară). Ulterior aceasta a fost întregită printr-o nouă încăpere mai mică și anume cămara, destinată păstrării alimentelor și uneltelor. Din necesități practice, încăperilor inițiale li s-a adăugat „tinda”, destinată atât depozitării alimentelor în lipsa cămării cât și a pregătirii hranei.

Necesitatea unui spațiu suplimentar resimțit mai ales iarna i-a determinat pe oameni să scoată în afara locuinței atât cămara cât și cuptorul de copt pâinea, amplasat inițial în tindă. În trecut, când sticla pentru geamuri era greu de procurat, casele erau amplasate cu fața spre sud, pentru a primi cât mai multă căldură și lumină naturală pe ușa de intrare și pe geamurile mici de la cameră.

Pentru a suplini lipsa de lumină din casă, realizarea unor activități specifice se făcea în fața acesteia pe prispă sub streșină. Ulterior prispa este înlocuită cu târnațul, menit să asigure un spațiu suficient de mare pentru desfășurarea unor activități casnice în perioadele cu lumină puțină.

Începând din sec. al XVIII se generalizează tendința de a transforma amplasamentul cuptorului în bucătărie de vară (cuptoriște), tinda devenind a doua sau chiar a treia cameră de locuit.

Casă din satul Ponor, Valea Rece

Casă din satul Ponor

Casă din satul Ponor

Casă din satul Cotorăști

Casă din satul Rîmeț

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Pentru casele construite în zonele cu teren înclinat s-a adoptat măsura ridicării unei fundații înalte din piatră, în interiorul căreia era amenajat inițial un beci, completat ulterior cu o nouă încăpere utilizată ca și bucătărie de iarnă, cămară, locuință etc., peste care s-a ridicat casa de locuit cu târnaț, 2 camere, eventual și tindă. Asa au apărut casele pe două niveluri.

Arhitectura casei se multiplica în bună măsură și pentru alte anexe ca sistem constructiv, iar de târnaț beneficia uneori și bucătăria de vară, construită în afara locuinței principale.

Casă din satul Valea Barnii

Casă din satul Valea Rîmeți

Arhitectura rurală din Țara Moților este un produs al conjuncturii complexe descrise mai sus, locuința tradițională caracteristică zonei parcurgând în ultimii 400 de ani mai multe stadii de evoluție, definite prin:

a) structuri constructive arhaice, monocelulare, caracteristice perioadei roirilor sezoniere individuale - case de mutătură;

b) structuri tradiționale mai ample, cu un singur nivel, cu două-trei încăperi, apărute în urma întemeierii gospodăriilor permanente;

c) structuri tradiționale evoluate, cu două niveluri, care în prima jumătate a secolului al XIX-lea erau caracteristice doar păturii înstărite, dar în perioada interbelică au fost adoptate și de pătura rurală a mijlocașilor, iar în primele trei decenii postbelice au devenit tot mai numeroase.

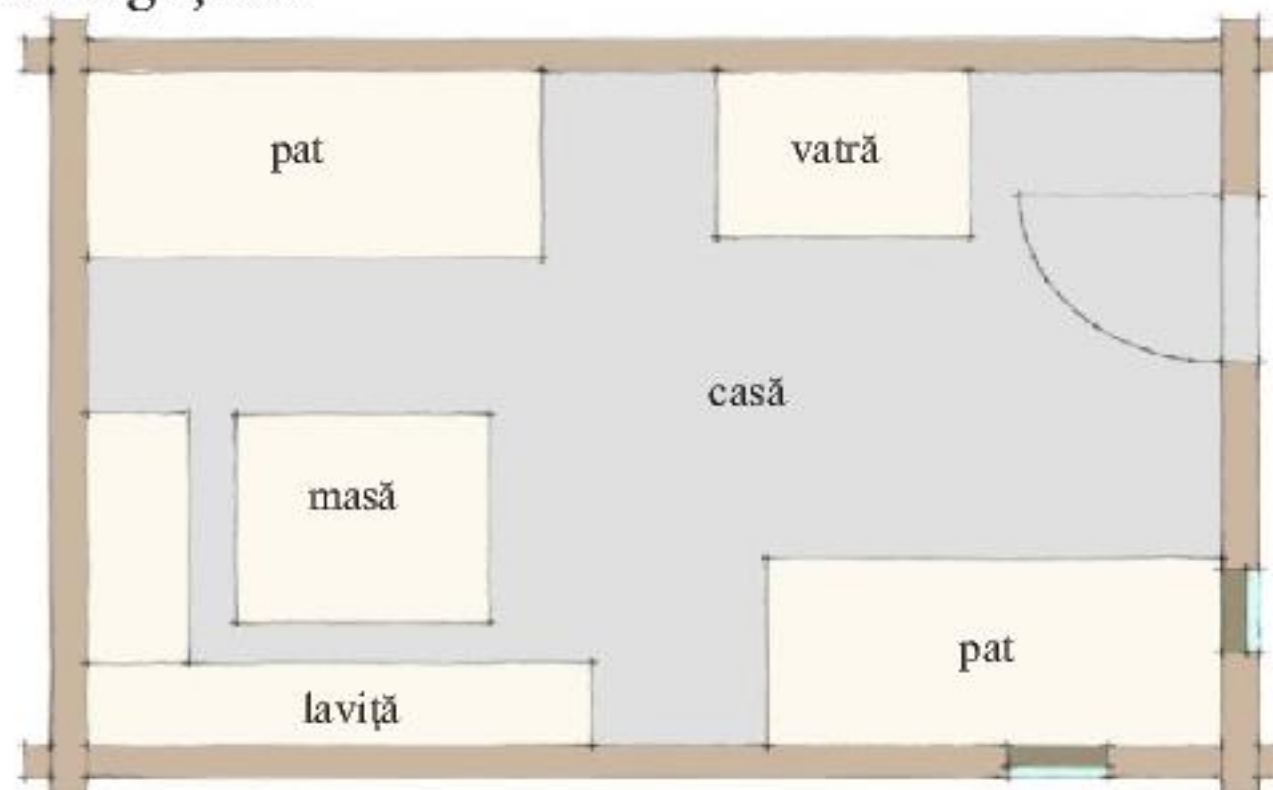

Casele de mutătură arhaice, monocelulare, erau construite pe fânețele depărtate de sat, în munte, și erau locuite doar sezonier, în perioada cositului și în cursul iernării animalelor aici. De dimensiuni mici, ele aveau pereții construiți din bârne orizontale semicilindrice și foarte late (doar cinci-șase într-un perete), îmbinate la colțuri „în cheutori”.

Diferența de nivel creată frecvent de terenul în pantă pe care erau construite era neutralizată cu *boci* de lemn alăturați (foarte stabili pe acest teren pietros) sau cu picioare din piatră clădită cu pământ.

Unica fereastră a *casei de mutătură* era mică și prevăzută uneori doar cu burduf de oaie, nu cu sticlă. Tavanul era construit din bârne semirotunde, iar șarpanta avea patru ape și era abruptă, pentru a anula greutatea stratului gros de zăpadă.

La *casele de mutătură* foarte vechi, șarpanta consta din căpriori rotunzi cu bază curbă, recoltați cu o parte din rădăcină, pentru a susține platforma pe care era clădit materialul învelitor, constând în straturi succesive de ramuri de molid și așchii rămase după prelucrarea ciuberelor (vase mari din lemn cu toarte) pe care moșii le confecționau în munte și le vindeau în întreaga țară.

Plan *casă de mutătură* (Ghețari, com. Gârda de Sus)

Casă de mutătură (Ghețari, com. Gârda de Sus)

Această tehnică de acoperire este unică în România și s-a păstrat până azi doar la construcțiile gospodărești (șuri, poieți) din zonele izolate ale Țării Moșilor (Platoul Ghețari), fiind generată tocmai de practicarea intensă a *văsăritului* și de adaptarea inteligentă a moșilor la mediul de viață montan, unde nu dispuneau de alte materiale de acoperire ieftine (paie sau trestie), șindrila fiind prea prețioasă pentru a o folosi pentru nevoi proprii.

Primele case familiale cu un singur nivel derivau în zonă din case de mutătură care erau amplificate inițial prin adăugirea unui *tărnaț* cu stâlpi, închis ulterior cu pereți de bârne, fie total, pentru a forma o tindă (numită aici tot *tărnaț*, tocmai datorită provenienței), fie doar parțial (pentru a alcătui o cămară).

Casa cu tindă (tărnaț). Acest stadiu de evoluție este perfect ilustrat de o construcție din Gârda de Sus, transformată în casă familială în anul 1779 - conform inscripției de pe meștergrindă - prin alipirea unei tinde (*tărnaț*) la casa de mutătură inițială, care era monocelulară. Alipirea este evidentă (stâlpi șanțuiți, bârne mai subțiri la tindă), iar funcția sezonieră inițială a încăperii locuite este atestată de păstrarea - sub fereastra cu sticlă - a decupajului pentru fereastra acoperită doar cu burduf de oaie. Pe de altă parte, noua funcție de casă familială este subliniată prin elementele decorative de calitate deosebită (meștergrindă bogat crestată, grinzi cu capăt sculptat, prag superior boltit).

Se remarcă bârnele semicilindrice late, obținute prin crăparea în două a unui trunchi și adaptarea rudimentară a construcției la terenul în pantă (boci de lemn, zid de piatră cu pământ).

Acea construcție – cea mai veche dintre cele înregistrate până acum în Țara Moșilor – (vezi pagina anterioară) a surprins la demontare (în vederea transferării în Muzeul Etnografic al Transilvaniei) prin cununile masive, șanțuite de la un capăt la celălalt, aspect care se poate explica doar prin necesitatea de a fixa astfel bazele unor căpriori alăturați compact, lipiți unul de altul.

Construirea unei asemenea șarpante masive nu se justifica în cazul utilizării șindrilei ca material învelitor, dar era adecvată utilizării straturilor succesive de crengi de molid și așchii de văsărit, soluție tehnică deja menționată.

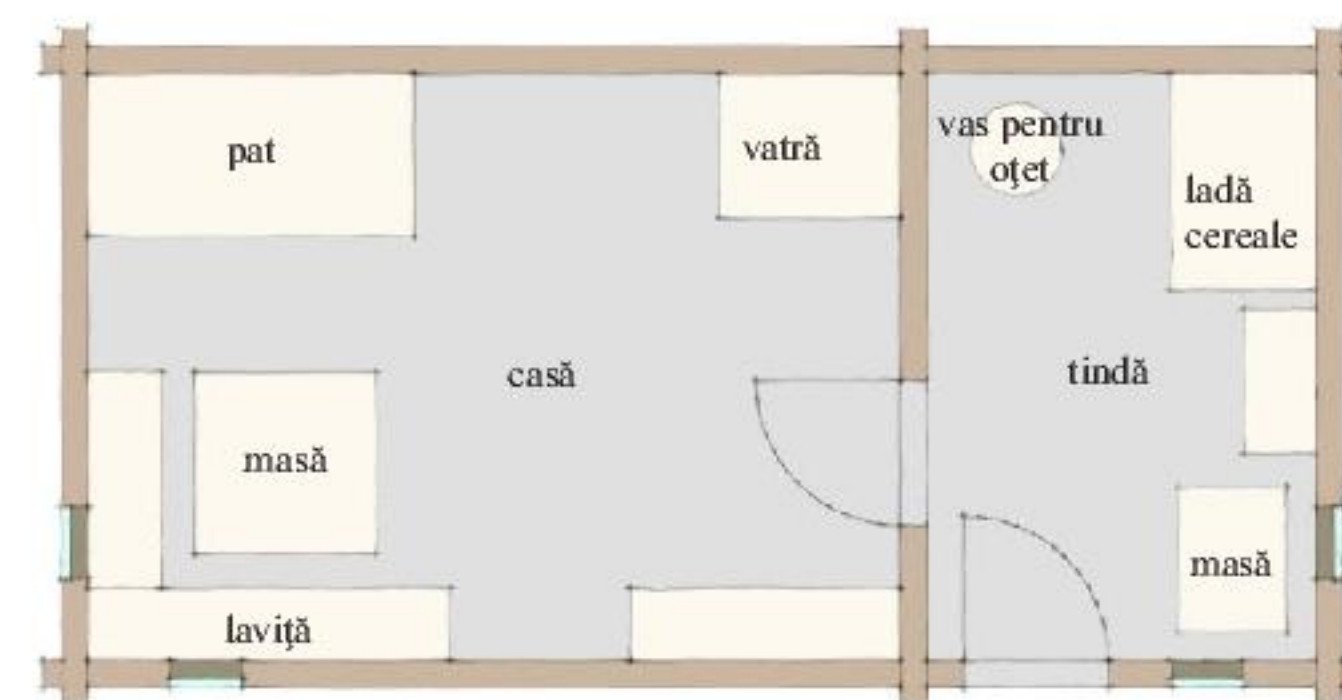
Șarpantarea cu căpriori curbi și acoperirea cu ramuri și așchii constituie o tehnică de construcție cu valoare istorico-documentară excepțională și cu funcție identitară pregnantă pentru Țara Moșilor.

Șarpanta înaltă, în patru ape (cele înguste foarte abrupte), cu lucarne, va fi regăsită și ea, ulterior, la casele tradiționale din Țara Moșilor, constituind un alt element arhitectural cu valoare identitară zonală.

Casă din Scărișoara (mijlocul sec. XIX)

Arhiva Muzeului Etnografic al Transilvaniei

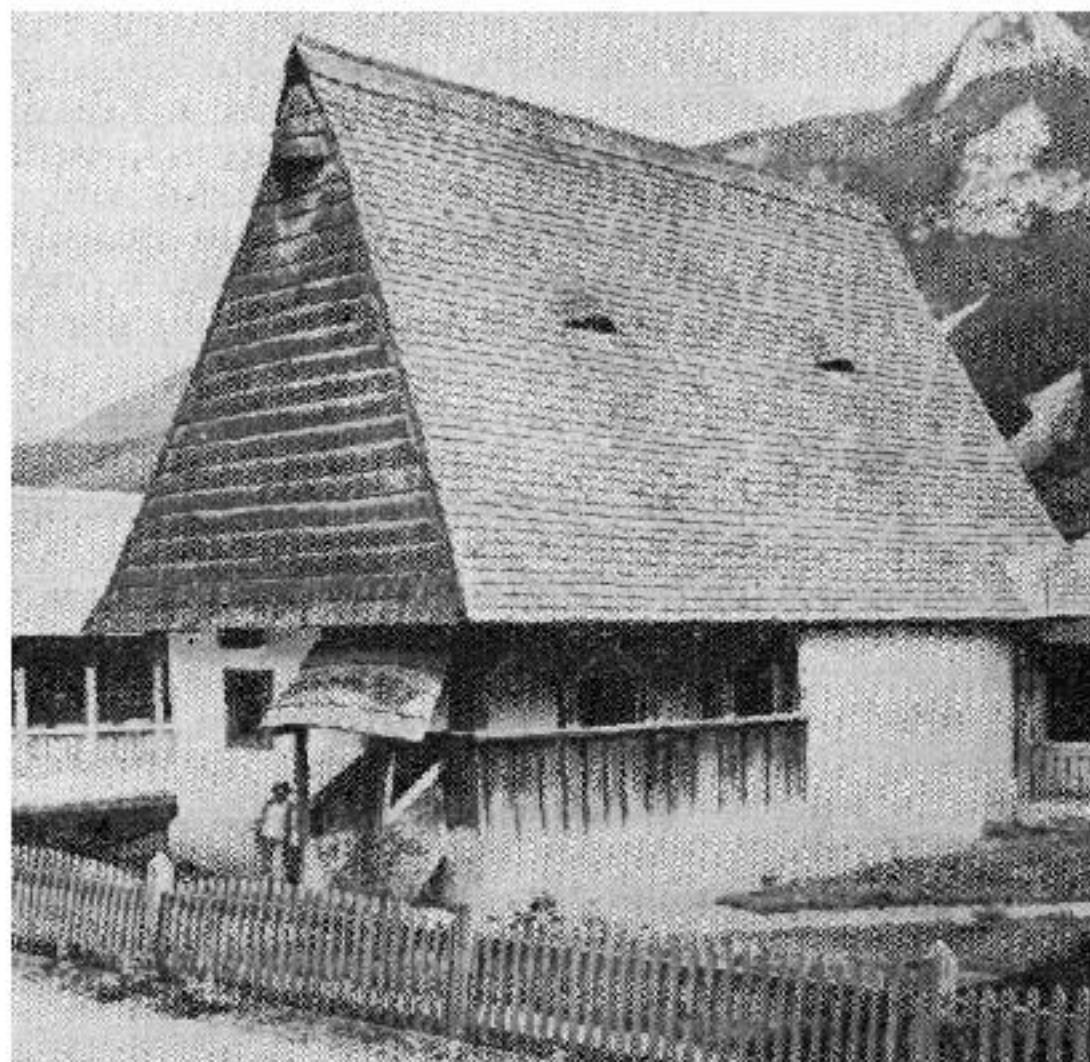

Casa cu cămară a evoluat din casa de mutătură, prin închiderea cu bârne a jumătății din spate a târnațului acesteia și prin transformarea spațiului creat într-o cămară cu intrare separată. Din acest moment se impune în Țara Moșilor casa cu cămară și târnaț parțial, pe colț, acest ultim element devenind, treptat, un însemn zonal caracteristic. La această casă apare deja scara de lemn cu balustradă, protejată cu copertină simplă, de șindrile, un element arhitectural dezvoltat ulterior și devenit caracteristic pentru locuința tradițională din Țara Moșilor. »

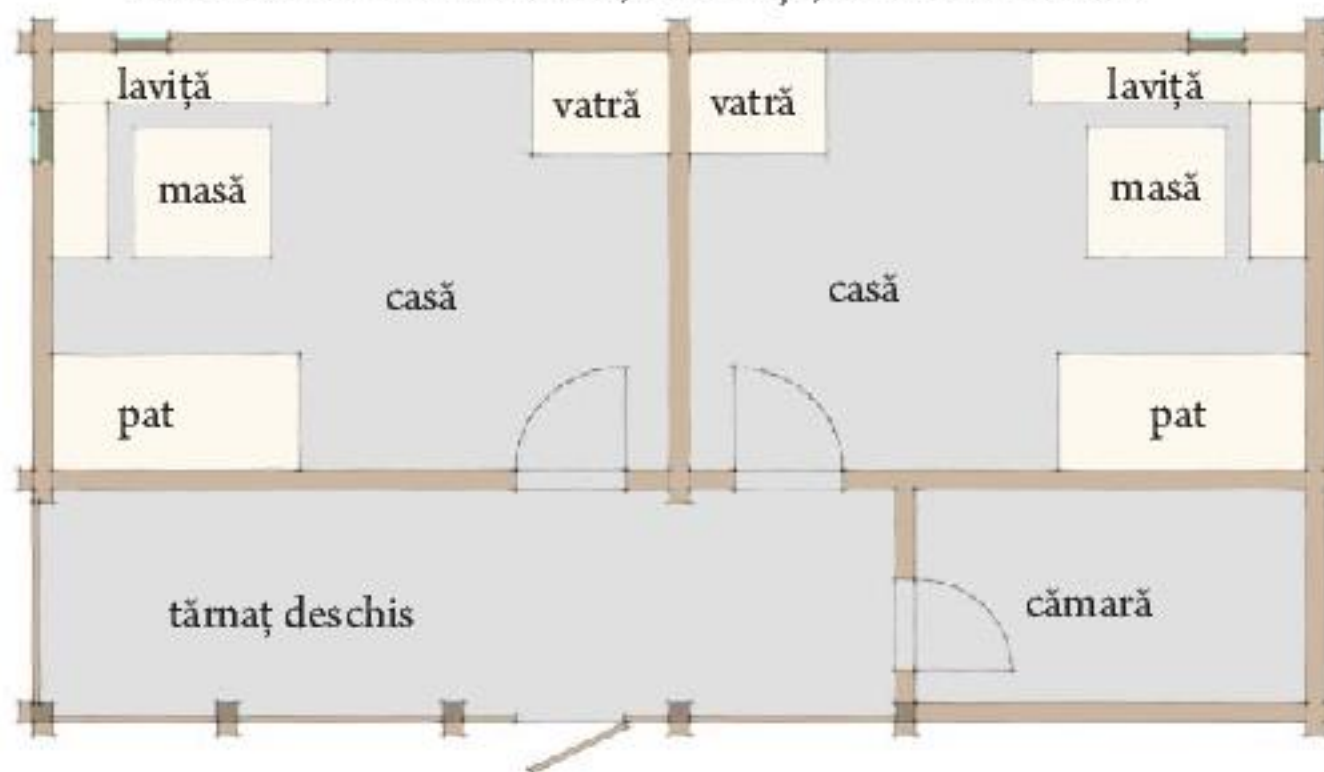

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Planul și casa lui Avram Iancu, sat. Incești, com. Avram Iancu

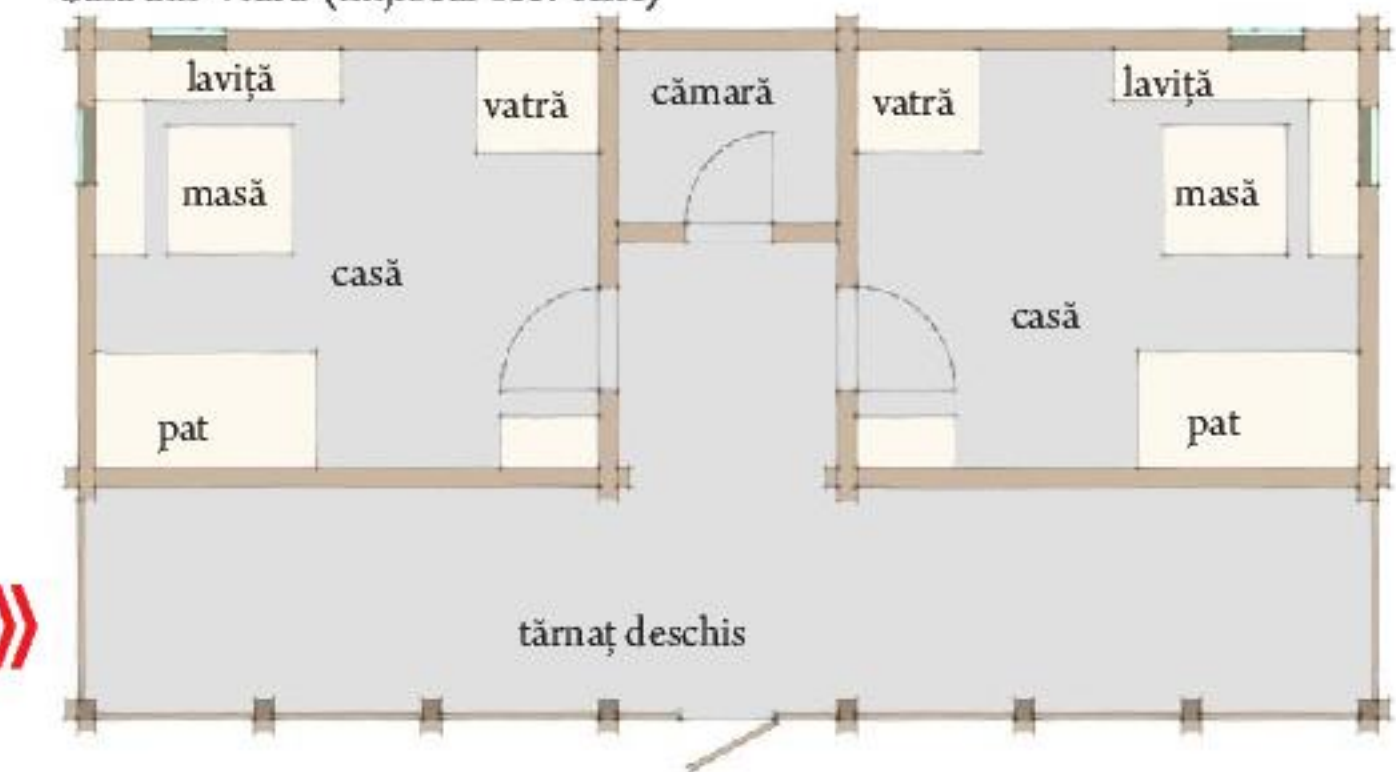
Casa cu târnaț la fațadă. Din casa cu cămară și târnaț pe colț s-a dezvoltat și casa cu două încăperi de locuit relativ egale și cu cămară, apărută prin adăugarea, lângă cămară, a unei noi încăperi de locuit și prin extinderea ulterioară a târnațului cu stâlpi în lungul întregii fațade.

În acest plan se îmbină două elemente de proveniență diferită, unul cu geneză locală, moțească (cămara retrasă și intrările separate) și altul (târnațul continuu la fațadă) caracteristic zonei Arieșului mijlociu, ținutul de origine al moșilor. »

Arhiva Muzeului Etnografic al Transilvaniei

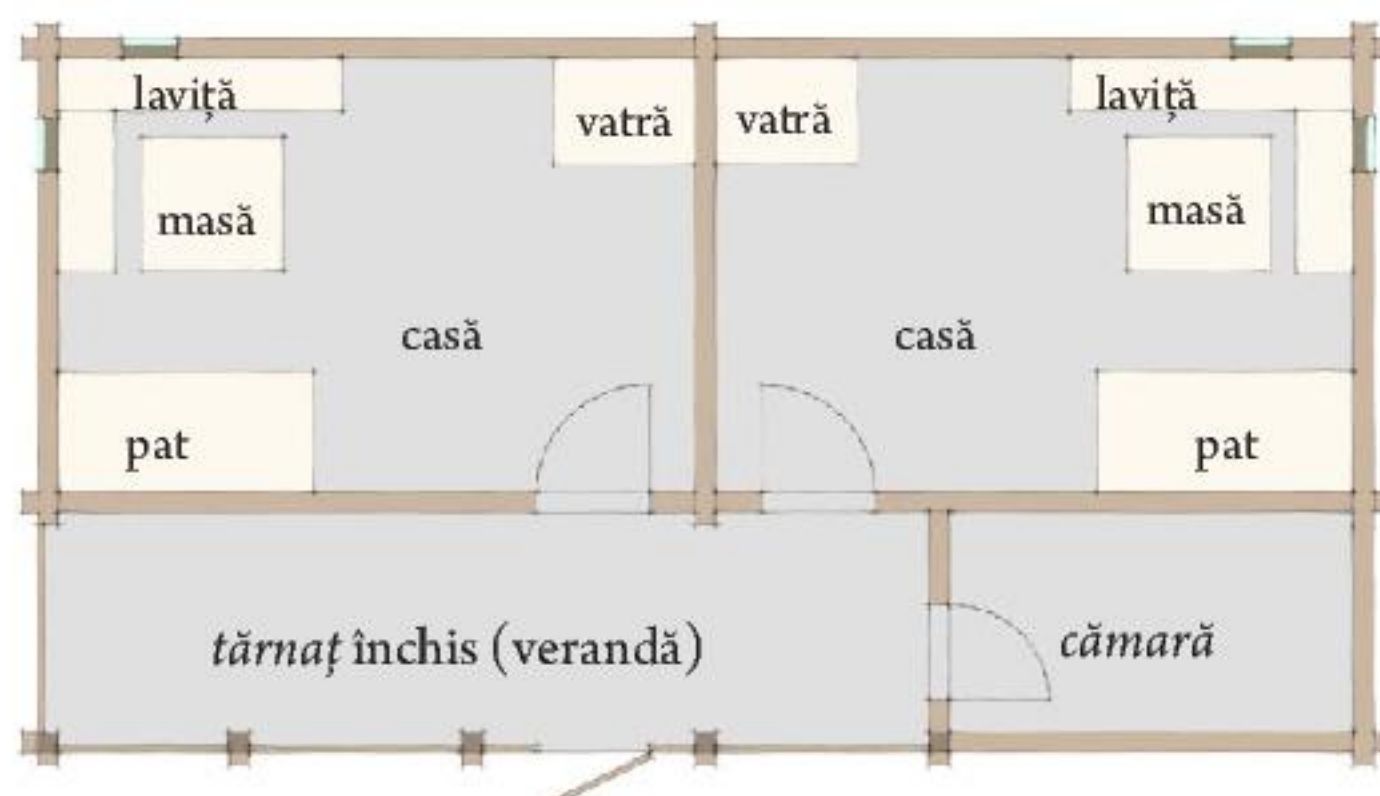
Casă din Vidra (mijlocul sec. XIX)

Gospodărie pe platou sudic defrișat, comuna Albac

Casă din Ghețari (interbelică)

Casa cu verandă. În perioada interbelică se impune în zonă ultima verigă evolutivă a casei tradiționale cu cămară și cu un singur nivel, caracterizată printr-un plan cu trei încăperi (două de locuit, una cu rol de cămară) și cu tărnaș pe colț, închis cu geamuri. Deși păstrează majoritatea elementelor tradiționale tipic locale (pereți din bârne aparente, încăperi cu intrări separate, tărnaș pe colț), această variantă posedă deja o șarpantă în două ape, străină zonei, preluată din mediul orășenesc, odată cu practica închiderii cu geamuri a tărnașului (numit acum verandă).

Casele familiale tradiționale cu două niveluri au apărut în Țara Moților în prima parte a secolului al XIX-lea, aparținând inițial doar sătenilor înstăriți din satele de vale (Vidra, de exemplu), implicați, ca angroșiști, în comerțul cu cherestea și cu vase de lemn, desfășurat la mare distanță.

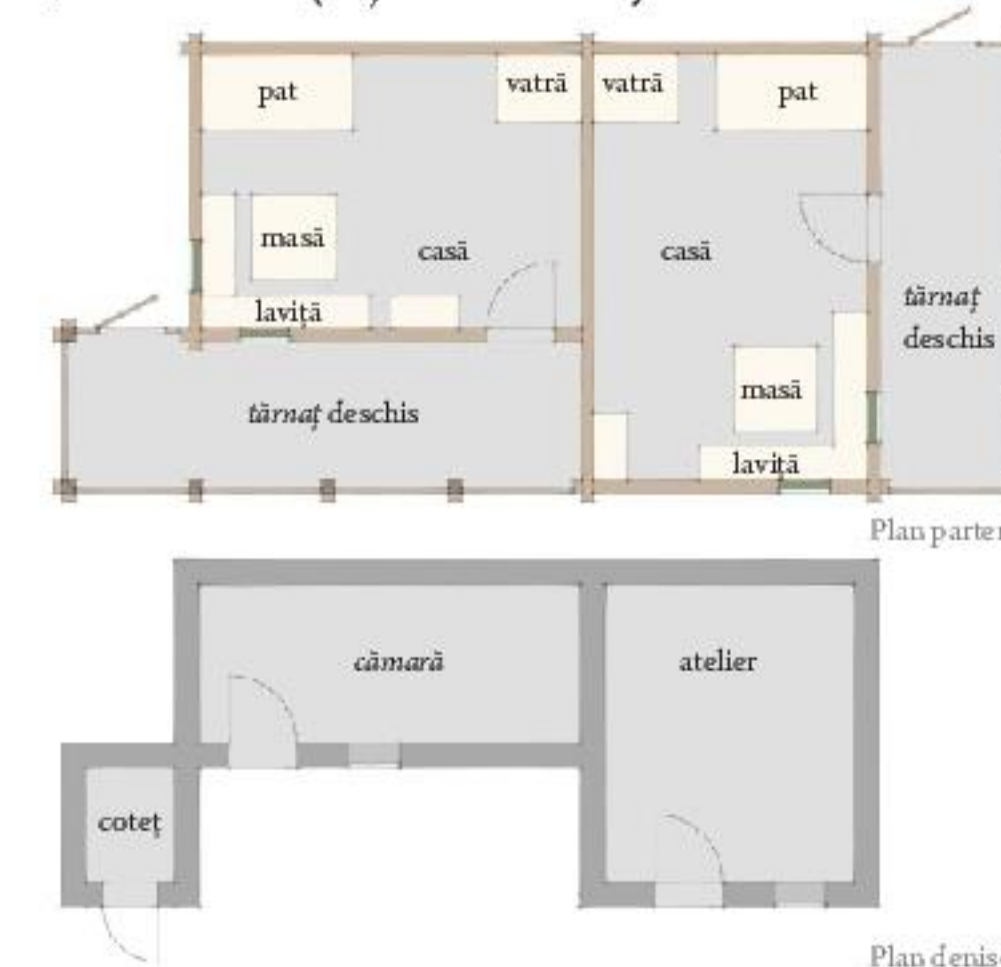
Casă sat Goești, com. Vidra – Muzeul Satului Sibiu

Nivelul superior al acestor case reproduce planimetric cele mai dezvoltate forme ale casei cu un singur nivel, apărând aici doar încăperi de locuit mari, cu intrări separate și tărnaș cu stâlpi (pe colț sau pe întreaga fațadă), cu balustradă și contrafișe decorative.

Mărcile arhitecturale zonale constituite și stabilizate anterior sunt păstrate la nivelul superior, iar la nivelul inferior, destinat depozitării sau atelierului de văsărit, se inițiază și se dezvoltă elemente arhitecturale noi, legate de protejarea intrărilor contra zăpezii și de rezolvarea accesului la etaj.

Casă din Vidra (mijlocul sec. XIX)

Astfel, devine caracteristic tărnașul suspendat frecvent pe grinzi-console, pe stâlpi de lemn sau piatră, pentru a proteja intrările de la parter, iar scările de lemn cu balustrade și stâlpi ce poartă o copertină dreaptă dobândesc un accentuat stil local.

Faptul că la toate aceste construcții vechi, cu parter (sau demisol) și etaj, se păstrează acoperișul înalt, în patru ape, cu pante înguste abrupte, demonstrează o dată în plus geneza locală a casei moțești cu două niveluri, lipsită de influențe citadine.

Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

Casă din satul Goești

Casă din satul Ghețari

Casă din satul Albac

După schimbarea din 1989, mulți localnici au demolat locuințele tradiționale, deoarece nu au conștientizat rolul major jucat de arhitectura veche în conservarea identității culturale locale, identitate ce constituie o resursă prețioasă într-o zonă în care principala speranță de dezvoltare este oferită de agro-turism și de turismul cultural. Într-o vreme în care turiștii veniți din țările hiperindustrializate în țările „exotice” din Asia și Africa sunt încântați să se cazeze acolo în construcții locale cu pereți din nuiile și acoperiș de trestie, mulți locuitori din Țara Moților încă își mai imaginează că asemenea turiști vor respinge casele lor vechi, din lemn.

În realitate, tocmai diferența culturală este astăzi acel element esențial care hrănește curiozitatea și atrage turiștii, deoarece atracția manifestată cândva față de peisajul natural din țările mai puțin dezvoltate nu mai este atât de pronunțată după ce peisajul din țările industrializate a fost reconfigurat conform standardelor ecologice. S-a accentuat, în schimb, în cazul unor turiști, dorința de a cunoaște și a împărtăși un mod de viață diferit.

În consecință, casele vechi, din lemn, intacte structural și cu interior tradițional, ar trebui păstrate și în Țara Moților, atât pentru că întrețin culoarea locală și atmosfera tradițională la nivelul localității și a întregii zone, cât și pentru faptul că reprezintă un spațiu de cazare potențial, care ar oferi turiștilor o experiență inedită și mai multă intimitate decât o pensiune.

Asemenea case pot coexista fără probleme, pentru început, cu casele noi din aceeași gospodărie, cu condiția existenței unei distanțe acceptabile între cele două construcții. Când această distanță este prea mică, o strămutare a casei vechi în aceeași curte – prin translare ca întreg sau prin demontare – va reprezenta, în scurt timp, o investiție rentabilă, cu această ocazie putând fi înlocuite și eventualele elemente degradate sau învelitoarea de azbociment care a înlocuit-o pe cea originală.

Casa tradițională în zona Satelor de Piatră este cea compusă din două, mai rar trei camere, cu tindă și târnaț pe latura lungă, în care accesul se realiza din târnaț în tindă. Particularitatea caselor de aici este lărga traspunere în piatră a acestui tip constructiv. Datorită terenului în pantă, oamenii au fost nevoiți să găsească soluțiile constructive cele mai eficiente. Deseori sub nivelul caselor erau amenajate camere separate și/sau pivnițe pentru păstratul alimentelor, iar sub târnaț erau amenajate cotețe pentru păsări sau porci.

La casele vechi, tavanul pivnițelor era realizat din grinzi transversale și blane de lemn peste care se amplasau podeaua din pământ bătătorit.

Mai târziu, atât tavanul pivnițelor cât și golurile mai mari de la ferestre au fost realizate cu bolți din piatră. Golurile de ușă erau prevăzute cu montanți laterali și o bârnă de lemn fasonat în partea superioară.

De cele mai multe ori, spațiul de locuit era amplasat în pantă, dificultățile legate de construcția pe teren înclinat fiind învinse cu ajutorul pietrelor din care se realizau zidurile.

Terenul din spatele construcției era nivelat, deseori intrarea pe o latură a târnațului fiind păstrată la nivelul solului. În spațiul obținut sub târnaț și casă, la construcțiile realizate în pantă, erau frecvent amenajate cotețe de păsări și respectiv pivnițe unde se păstrau alimentele ferite de gerul iernii.

În cazul în care casa nu era în pantă fundația era destinată să ferească structura constructivă de umezeală ridicând-o deasupra solului.

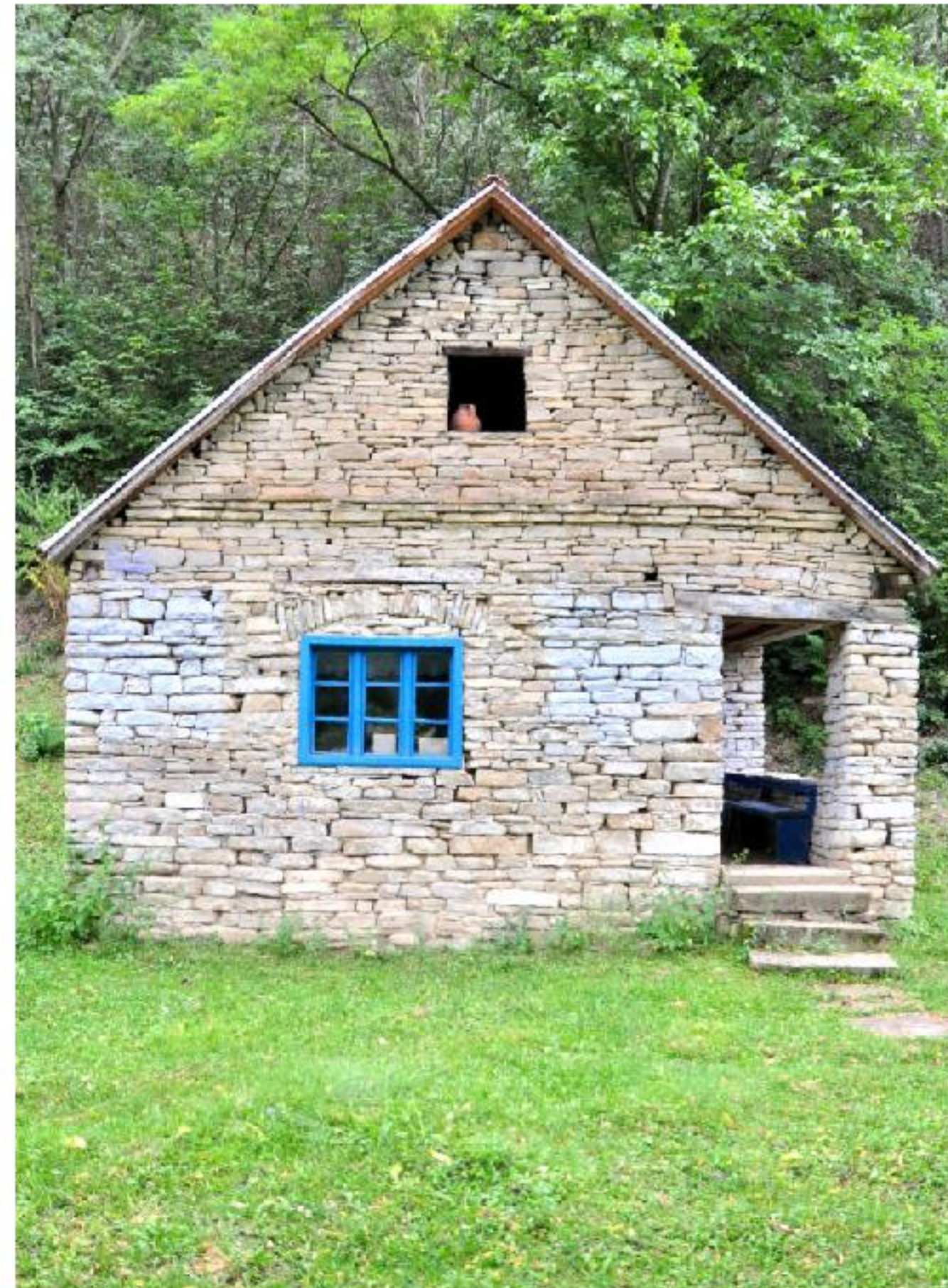
Arhitectura casei tradiționale

Volumetria și rolul casei în conturarea peisajului rural

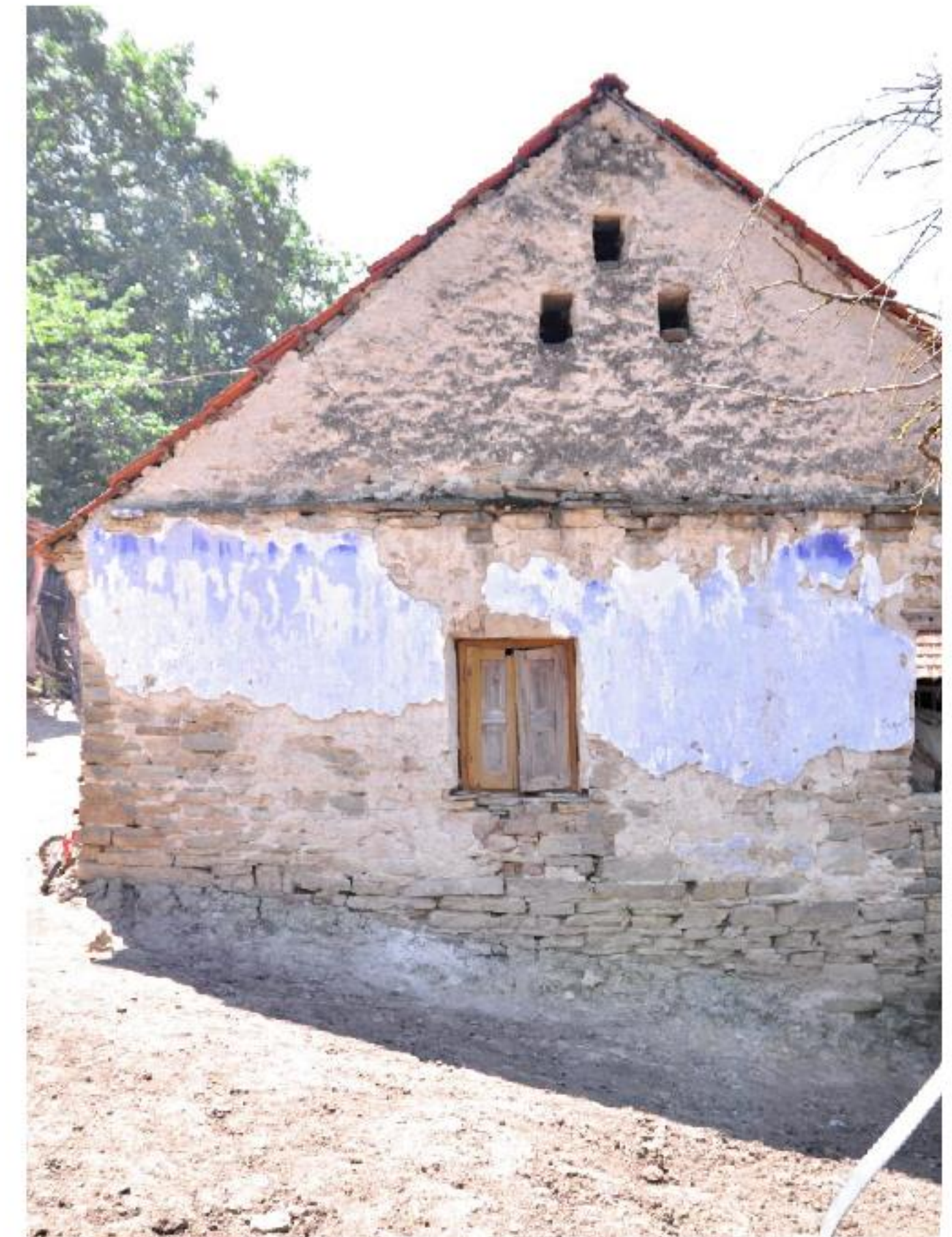
Și în acest caz fundația se realiza de cele mai multe ori în formă dreptunghiulară incluzând aici și târnațul. În situația în care construcția era prevăzută de la început cu târnaț, beneficia de o zidire paralelă cu latura lungă și de una sau două perpendiculare pe latura mare, corespunzător amprentei la sol a camerelor și a târnațului. În cazul în care locuința nu era realizată în pantă, limitând posibilitatea amplasării pivniței datorită planeității solului, aceasta se putea realiza separat sub formă de semibordei.

Anexa cu funcție de pivniță de tip semibordei, utilizează aceleași materiale solide și liant. Aici merită consemnată utilizarea bolții semicilindrice realizată de asemenea din lespezi de piatră sedimentară cu pori mari (material ușor), legate de asemenea cu argilă în amestec cu nisip. Acest aspect tehnic de acoperire a pivniței, depășește maniera de construcție relativ empirică a zidului de piatră, fapt care demonstrează că pe lângă practicarea mai puțin profesionistă a ridicării caselor de zid, prin experiența transmisă din tată în fiu, au existat și meșteri calificați ai zonei.

Bulbuc. Pivniță ridicată din piatră, detașată de casă

CAPITOLUL 6

Materiale și culori

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

PARTEA II

Materialele folosite în realizarea și la finisarea unei construcții sunt foarte importante, deoarece ele definesc până la urmă aspectul exterior “semipublic” al acesteia, care este perceput nu doar de proprietarului, ci și de trecători, turiști și restul comunității.

Construcțiile din zonele Satelor Săsești, Văii Târnavelor și Văii Sebeșului au caracteristici similare în ceea ce privește materialele de construcție. Astfel, majoritatea au fundațiile/socul realizate din piatră de râu, peste care sunt construite zidurile din cărămidă, finisate cu tencuieli cu mortar de var, care lasă pereții să respire. Lemnul este folosit doar pentru tâmplărie și realizarea structurii șarpantei construcțiilor. Culoarea reprezintă un factor important în determinarea caracterului specific al caselor, reprezentând o componentă esențială a fațadei. În aceste zone, paleta de culori este foarte variată, însă folosește nuanțe pastelate, armonioase.

Casele din zona Secuimii Trascăului prezintă mai multe tipologii în ceea ce privește materialele de construcție, ce variază în funcție de perioada în care acestea au fost realizate.

Astfel, în zona centrală a satului Rimetea, majoritatea caselor au atât parterul/demisolul/soclu cât și pereții realizați integral din piatră, doar structura șarpantei fiind din lemn, deoarece majoritatea au fost reconstruite “începând cu anii '20 ai secolului al XIX-lea, după incendiul din 1870. (Conform însemnărilor, focul extins pe ambele părți ale pieței a distrus toate clădirile a 40 de gospodari)”¹

Însă, în zonele amplasate mai departe de centrele localităților, întâlnim și case mai vechi, cu soclu din piatră și pereți realizați din bârne de lemn.

“Principala trăsătură a acestor case o constituie tencuiala și văruierea doar până la nivelul ferestrelor cu toc dulgheresc, în rest bârnele rămânând neacoperite.”²

O altă caracteristică definitorie a caselor din această zonă o reprezintă fațadele văruiite aproape exclusiv cu var alb, care dau identitate și unicitate localităților.

1, 2 - Furu, A. (2009), *Între tradiție și dezvoltare economică*, în revista *Urbanismul*, serie nouă, mai 2009, nr. 2, an II: p. 42-45.

Gospodăriile tradiționale din zona de deal și munte de pe Valea Sebeșului au fundații realizate din piatră, iar pereții sunt în general realizați din bârne de lemn, însă există și construcții cu pereții realizați din zidărie de cărămidă sau piatră (mai ales construcțiile mai noi). Structura șarpantei este realizată din lemn. În ceea ce privește învelitoarea, în trecut, aceasta era realizată din șindrilă (mai ales la construcțiile din lemn), însă în prezent, sunt numeroase case vechi pe care a fost înlocuită șindrila cu țiglă ceramică, sau case noi, care utilizează țigla ca material de învelitoare.

Exteriorul construcțiilor din aceste zone este tratat în mod variat din punct de vedere al finisajelor. Atât soclul cât și pereții din lemn sau zidărie sunt lăsați fie aparenti, fie sunt tencuiți cu mortar de var și văruiți în majoritatea cazurilor cu var alb. Un alt tip de finisaj de fațadă întâlnit la construcțiile de lemn din acest areal este placarea pereților cu elemente de lemn dispuse vertical (șipci sau șindrilă).

Aceste combinații de materiale naturale oferă o textură caldă și plăcută caselor din zonă.

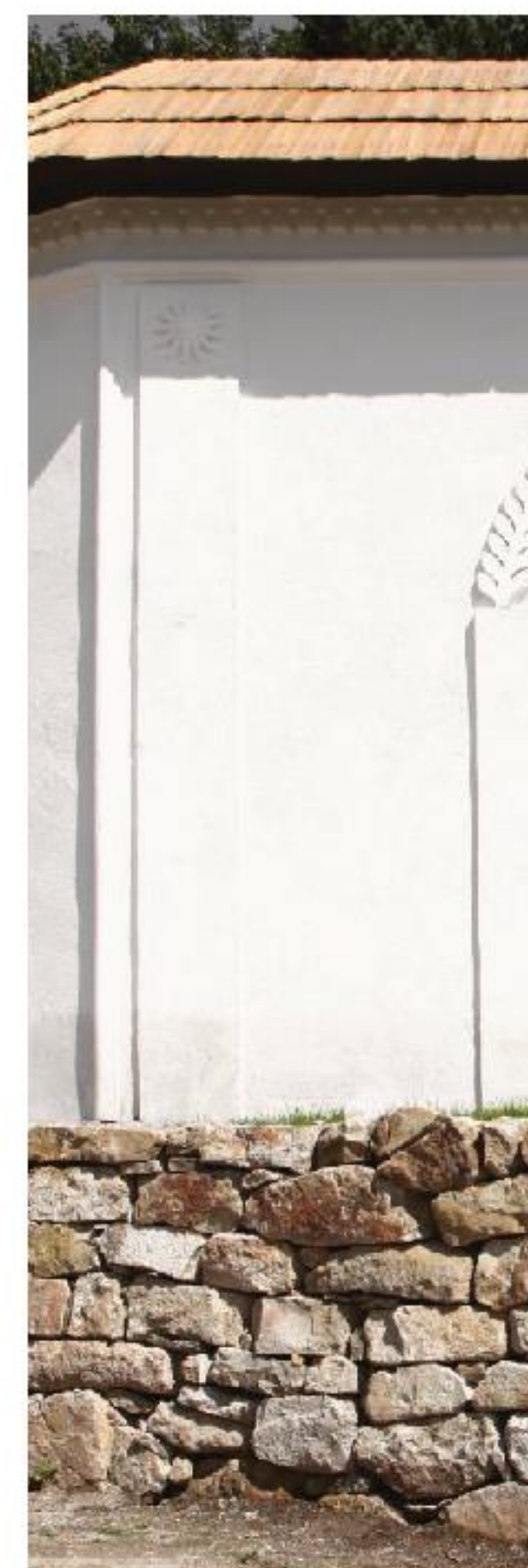

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

În zona Țării Aurului, materialele de construcție întâlnite la casele cu valoare arhitecturală sunt tot cele naturale. Astfel, fundațiile sunt realizate din piatră locală legată cu liant pe bază de var, la fel și soclurile și demisolurile construcțiilor. Pereții sunt în cele mai multe cazuri alcătuiți din grinzi de lemn, deși există și unele case care au pereții din piatră sau cărămidă. Structura șarpantelor este din lemn, iar învelitoarea tradițională este cea din șiță sau șindrila, fiind întâlnită și învelitoarea din țiglă ceramică la casele familiilor mai înstărite.

Finisajele exterioare sunt în principal realizate din tencuieli pe bază de var și spoieli de var alb sau colorat cu oxizi naturali.

O dată cu “invazia” de noi materiale de construcții și cu creșterea accesibilității în teritoriu, peisajul rural pitoresc din Valea Arieșului, Culmea Trascăului și Țara Moților a devenit un element foarte fragil și foarte ușor de modificat și alterat. În special pentru că, în zonele studiate, construcțiile și materialele din care acestea sunt realizate au o relație foarte strânsă cu mediul natural înconjurător. De aceea, folosirea de materiale “importate” și culori stridente poate dăuna foarte mult peisajului satului.

Acest impact estetic negativ este și mai accentuat aici, în zonele de deal și munte, unde gospodăriile pot fi percepute atât de aproape, cât și de sus, de pe culmile înconjurătoare.

De aceea folosirea de materiale naturale locale, cum sunt piatra, lemnul, varul, pigmentii naturali pentru var, este esențială pentru conservarea peisajelor rurale deosebite din Munții Apuseni. Constructorii locuințelor tradiționale din cele trei zone au fost nevoiți să rezolve, cu ajutorul pietrei ca material de construcție, problema amplasării acestora pe pantele abrupte, unde solul spălat de ape, era subțire, deoarece zonele din vale sau cu declivități reduse, cu sol profund, au fost rezervate cultivării.

În majoritatea cazurilor, temeliile caselor au fost realizate din piatră, însă în Țara Moților s-au folosit pe lângă piatră și trunchiuri din lemn sau structuri din lemn denumite *cășițe*.

Casa tradițională avea pereți realizați din bârne de lemn, obținute fie din jumătăți de trunchiuri rotunde, cu diametru mare, teșite pe două părți, fie din trunchiuri mai subțiri, cioplite în patru fețe sau din trunchiuri rotunde, cu diametru mic, îmbinate fie în creștături rotunde, fie în “coadă de rândunică”.

De cele mai multe ori casa reprezenta oglinda stării materiale sau a îndemânării celui care o locuia. Elementele de tehnică arhitecturală și ornamentica erau ocazii pentru meșterul popular - care în cele mai multe cazuri era proprietarul însuși - de a-și exterioriza simțul artistic. Această caracteristică este vizibilă atât la nivelul gospodăriilor permanente cât și al colibelor și stânelor aflate în zonele înalte.

De cele mai multe ori construcțiile erau acoperite cu șindrilă/șiță sau paie, structura șarpantei fiind realizată din lemn. În trecut pereții exteriori din lemn nu erau tencuiți, însă începând cu prima parte a sec. XX aceștia au început să fie tencuiți la exterior cu pământ sau mortar de var și văruiți în alb, sau alte culori obținute din pigmenți naturali.

Informațiile documentare relevă faptul că de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și până în prezent, comunitatea umană de aici ducea o viață simplă, fără pretenții, în armonie cu mediul natural înconjurător și resursele pe care le oferea zona. Pe valea Ceru Băcăinți au existat și există depozite de roci sedimentare, încadrabile în categoria gresiilor, calcarelor și a șisturilor grafitoase. Primele două categorii de roci se află în depozite aluvionare, atât de o parte cât și de alta a văii. Acestea, din punct de vedere al nevoii de material de construcție, oferă lespezi de piatră

de diferite grosimi, cu forme naturale aproape paralelipedice. Din depozitele de șisturi grafitoase și marnă, printr-o prelucrare sumară (șpițuire, despicare), se poate provoca clivarea acestora, fie în lespezi cu grosimi controlate, fie în blocuri mari.

Localitățile din zonă, datorită văilor care le străbat, beneficiază din belșug de materiale de construcție pentru casele de zid. Deși aici există un bogat fond forestier, utilizat des la construcția caselor din zonele de munte, oamenii de aici au ales predominant piatra și argila ca materiale de construcție.

CAPITOLUL 7

Acoperișul

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Identitatea și individualitatea gospodăriilor sunt date de aspectul tipic al construcțiilor: calitatea compozițională volumetrică, silueta clădirii, proporții, geometria fațadei, materiale și tehnici de construcție.

Pentru casele din Satele Săsești, forma acoperișului este esențială în conturarea aspectului general al casei și a imaginii de ansamblu a localităților.

Învelitorile istorice sunt realizate din țiglă solzi sau țiglă obișnuită. Țigla solzi participă de asemenea la definirea unei imagini rurale atât de caracteristică întâlnită, în cadrul tuturor așezărilor săsești sau de influență săsească.

Un alt element de specificitate pentru casele săsești este frontonul triunghiular sau, în cele mai multe cazuri trapezoidal cu *pinion* (teșitura din acoperiș), acesta reprezentând un element important în compoziția fațadei.

Frontoanele sunt, în multe cazuri, bogat decorate și prezintă unul sau două goluri de mici dimensiuni, integrate în compoziția de ansamblu a fațadei spre stradă și utilizate pentru ventilarea și luminarea podului.

Planul fațadelor este de cele mai multe ori separat de fronton printr-o cornișă de streașină ornamentată, care participă la crearea unei coerențe ritmice și vizuale de ansamblu a străzilor și satelor.

Datorită unghiului ascuțit de acoperire, șarpantele caselor vechi permit mansardarea fără supra-înălțări ale pereților perimetrali sau modificări volumetrice ale structurii șarpantei.

În ceea ce privește gama cromatică, frontoanele sunt finisate cu aceleași materiale folosite pentru fațade, cu accente puse pe detaliile care ornamentează suprafața frontonului.

În ceea ce privește acoperișul, casele de pe Valea Târnavelor sunt similare cu cele din Satele Săsești, având două ape și fronton triunghiular, sau, mai rar, două ape și fronton trapezoidal cu pinion. Pe fronton sunt dispuse de asemenea unul sau două goluri de ventilare și luminare a podului. Dimensiunile podurilor din această zonă nu mai sunt la fel de generoase ca cele din Satele Săsești, deoarece și casele sunt mai modeste.

Învelitoarea specifică este tot cea realizată din țiglă solzi, ce creează o textură deosebită și dă culoare locală satelor.

Fiind localități cu influențe săsești, unde s-au impus de către Imperiul Austro-Ungar anumite planimetrii și fațade care să respecte un set de cerințe, pe frontoanele a numeroase case sunt scrise numele proprietarului și anul realizării construcției, însoțite de bogate decorații cu motive florale.

In zona Secuimii Trascăului, sunt specifice acoperișurile în două ape, cu fronton trapezoidal cu pinion, și un brâu decorativ. Un element deosebit prezent în această zonă este cornișa de streășină bogat ornamentată, care pe latura lungă dinspre curte are o lățime ce poate depăși un metru, menită să protejeze intrarea în casă sau prispa.

Acoperișurile caselor au o pantă accentuată și sunt acoperite cu țiglă solzi cu terminație rotundă sau ascuțită.

La majoritatea caselor, frontoanele sunt văruițe cu alb și au unul sau două goluri dispuse central.

La casele mai vechi, frontonul este realizat din scânduri de lemn și lăsat aparent, și acesta având goluri de aerisire tăiate în scânduri. Și în aceste cazuri, frontonul este separat de fațadă printr-o cornișă de streășină simplă și mai puțin adâncă.

În general, și în zona Văii Sebeșului se regăsesc aceleași principii de realizare a acoperișului ca și în restul arealelor cu influențe săsești.

Simplitatea formelor, dimensiunile reduse, decorațiunile mai puțin bogate, prezența foarte rară a pinionului din cadrul șarpantei, sunt câteva dintre elementele care disting acoperișurile din zonele cu influențe săsești de cele din zona satelor săsești.

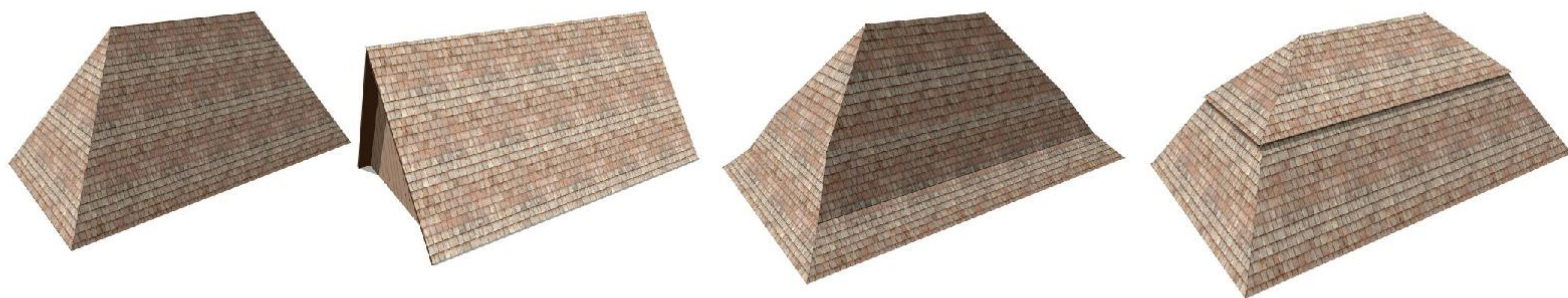
Acoperișurile în două ape, care la stradă prezintă un fronton triunghiular, de cele mai multe ori fără teșitură (*pinion*), acoperite în mod tradițional cu țiglă solzi, participă la conturarea unor peisaje rurale deosebite cu un caracter bine definit.

Ca și în zona Văii Târnavelor, și aici întâlnim frontoane decorate, pe care este scris anul construcției și numele proprietarului.

Acestea reprezintă un element foarte important în compoziția fațadelor.

Datorită multiplelor influențe culturale și arhitecturale, în zona Țării Aurului și acoperișurile au forme și texturi foarte variate în funcție de dimensiunile și tipologiile de case cărora le aparțin.

Astfel întâlnim aici acoperișuri în patru ape, în două ape cu frontoane, în patru ape-frânțe, și acoperișuri tip-mansardă (de influență barocă).

Învelitorile tradiționale erau realizate inițial din lemn (șiță, șindrilă, scândură), dar ulterior, o dată cu dezvoltarea zonei și apariția noilor materiale de construcții, lemnul a fost înlocuit cu țiglă sau plăci plane de fibrociment romboidale de culoare gri.

Dimensiunile generoase ale acoperișurilor caselor care au aparținut familiilor înstărite din zonă (prezente mai ales în zona centrală a Roșiei Montane) permit mansardarea construcțiilor fără alterarea formei și volumetriei șarpantelor, care pot astfel să fie adaptate nevoilor actuale.

În zona Văii Arieșului, în trecut, pentru acoperire se foloseau în mod tradițional paie, clădite prin scuturare și călcare, alternate cu „pădure” (crengi de mesteacăn sau carpen), la două straturi de paie (cu o lățime de 80-100cm) revenind un strat de crengi.

Înălțimea unei asemenea șarpante depășea de două ori și jumătate sau de trei ori înălțimea pereților, o proporție ce ar trebui luată în considerare și azi în cazul elaborării unor proiecte privind arhitectura rurală nouă cu specific local.

Ulterior, o dată cu apariția noilor materiale de învelitoare și a influențelor arhitecturale străine zonei, forma generală a acoperișului s-a transformat, diminându-și din înălțime, și ajungând la o pantă de ~45 grade, în două ape, cu unghiurile superioare teșite și cu fronton din scânduri, replică a acoperișurilor citadine de influență barocă. Mai apoi, a devenit uzuală și șarpanta în patru ape.

Însă cele mai spectaculoase acoperișuri din zonă rămân cele realizate din paie, care din păcate nu se mai păstrează decât la construcțiile sezoniere amplasate în regiunile mai înalte ce aparțin zonei.

Acoperișul caselor din zona Culmii Trascăului se caracterizează în primul rând prin înălțimea sa, adaptată zonelor cu ierni grele și multă zăpadă. Raportul dintre înălțimea pereților și acoperiș utilizat este de 1/3. Ca învelitoare se foloseau paie de grâu sau secară, clădite sau legate peste o streășină largă din spini, sau șindrila (mai puțin șita) realizată de către meșteri locali.

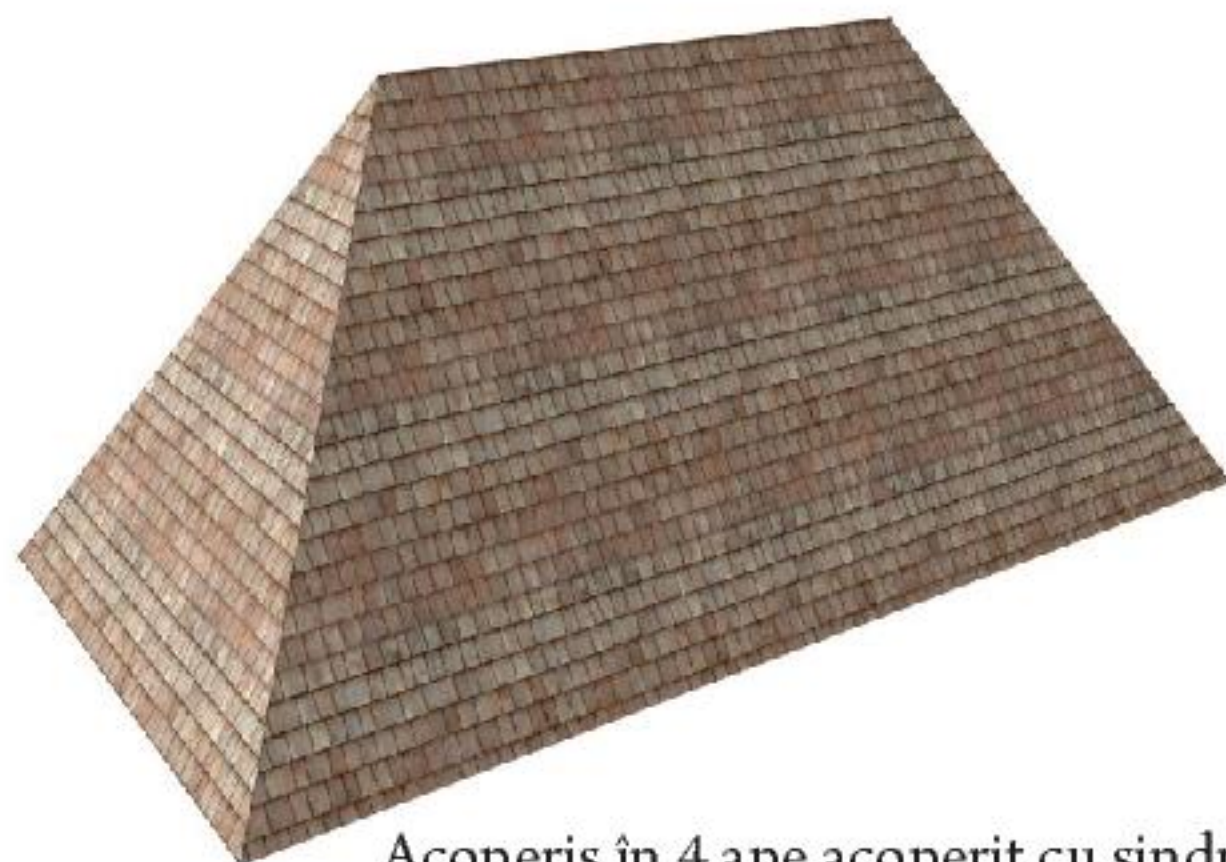
Trăinicia acoperișului de paie era asigurată de grosimea stratului de paie (0,8-1m), și impregnarea cu fum și funingine. Forma cea mai întâlnită este cea piramidală, în patru ape.

Cu toate că acoperișurile înalte din paie sunt specifice zonei, aici se mai pot întâlni și acoperișuri în 4 sau două ape, acoperite cu șita sau șindrila.

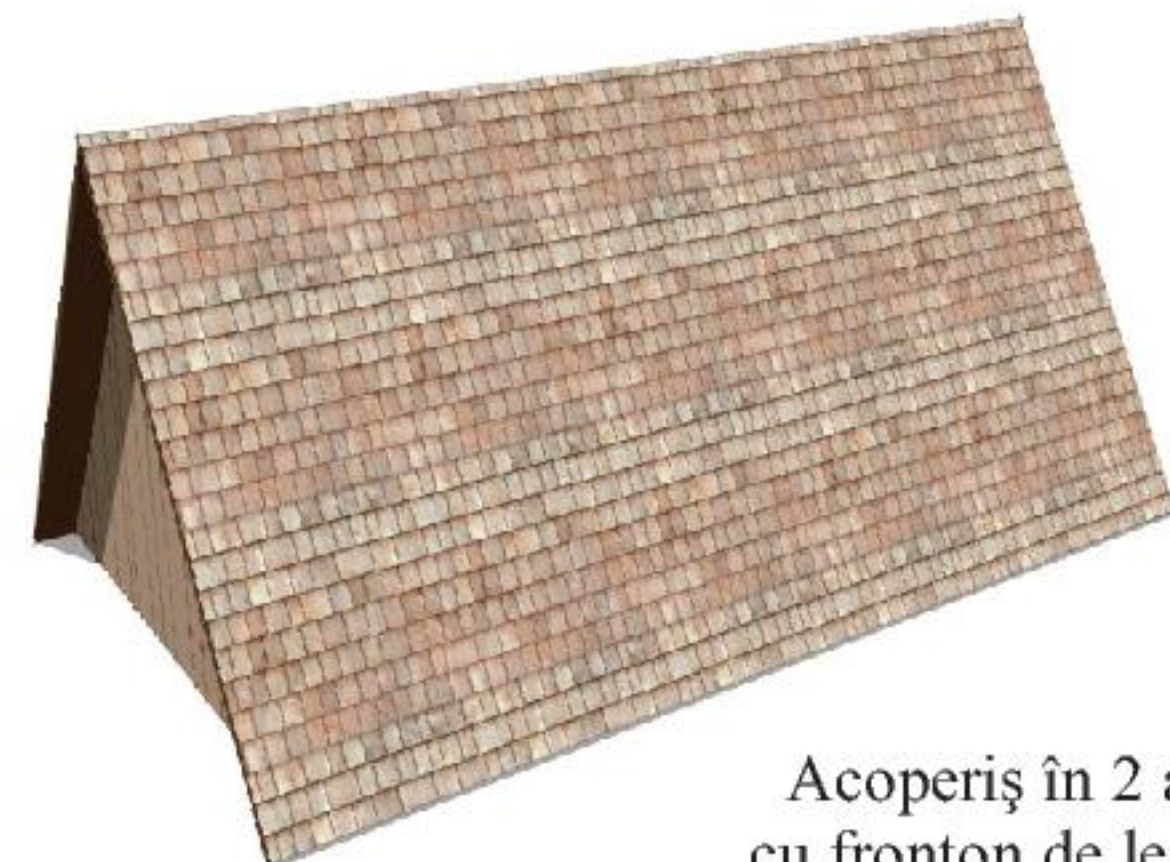
Acoperișurile tradiționale permit o mansardare ușoară, fără a necesita supraînălțarea zidurilor, fiind foarte înalte cu pante abrupte. Însă mansardarea trebuie făcută cu atenție, pentru a nu afecta structura șarpantei și pentru a nu modifica silueta construcției și a gospodăriei.

Acoperiș în 4 ape, acoperit cu paie

Acoperiș în 4 ape acoperit cu șindrila

Acoperiș în 2 ape cu fronton de lemn

Tara Moților se caracterizează prin ierni cu multă zăpadă, înălțimea acestora depășind uneori 2 m, ceea ce solicită puternic șarpantele construcțiilor.

Adaptarea la aceste condiții a generat aici un acoperiș tradițional cu o formă aparte: foarte înalt, cu 4 ape abrupte, apele înguste aproape verticale, pe care apa de ploaie alunecă rapid, iar zăpada nu se stratifică.

O asemenea șarpantă înaltă, cu patru ape și învelitoare de paie, era tradițională și în alte ținuturi românești, dar șarpantele de acest tip acoperite cu șindrila constituie o marcă distinctivă a Țării Moților. În plus, doar aici întâlnim pantele scurte deosebit de abrupte, aproape verticale, teșite la vârf, un alt element caracteristic.

La fel de caracteristice sunt lucarnele semiconice, situate pe pantele lungi ale acoperișului sau chiar la cele două capete ale sale. Prin ele se elimina fumul, dar aveau, concomitent, și o funcție estetică, ce poate fi valorificată în prezent.

Cu timpul, structura acoperișului s-a modificat, căpătând o pantă mai ușoară. Cu toate acestea, mansardarea acestui tip de construcții este posibilă fără transformarea structurală și estetică a construcțiilor.

Casele de Piatră bicelulare, sau de dimensiuni mai mari aveau învelitoare din jipi de paie de cereale, purtate de o structură de căpriori din lemn de esență tare decojiți (*corni*), acoperiți cu astereală din ruzi de mesteacăn decojite parțial.

Învelitoarea din jipi de paie trebuia să fie groasă și bine prinsă de astereală cu nuiele de alun, având o pantă mare (asemănătoare cu zonele de deal ale Apusenilor, unde nu era la îndemână lemnul de rășinoase).

Învelitoarea de paie avea aici doar două ape, datorită calcanilor laterali din piatră care se ridicau și la nivelul acoperișului.

O caracteristică deosebită a acestei zone o reprezintă casele de piatră *unicelulare*, care aveau învelitoarea tradițională din lespezi de piatră naturală rezultată din șisturi grafitoase. Aceasta era în două ape, dar putea acoperi doar o locuință unicelulară întrucât structura din căpriori fasonați prin decojire și rețeaua de ruzi nu putea fi stabilă pentru o planimetrie de casă bicelulară.

Structura de „șarpantă” era simplificată la maxim. Aceasta era alcătuită doar din cosoroabă, până mediană și până de coamă pentru fiecare apă, precum și o rețea densă de căpriori.

În cazul acoperișului cu învelitoare din lespezi de piatră, panta celor două ape era foarte puțin înclinată, deoarece învelitoarea din lespezi nu era fixată de structura de „șarpantă”, ea era susținută de greutatea fiecărei lespezi suprapusă la o treime din lungimea sa de rândul superior de lespezi.

Târnațul/ Prispa/ Veranda/ Pridvorul

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Casele din zona Satelor Săsești au în general pivniță (demisol) și parter. Pivnița este un element important generat de activitățile agricole care sunt întâlnite în comunitățile din aceste areale. Pridvorul este amplasat peste accesul în pivniță, și adăpostește scările care urcă la parterul construcțiilor.

În ceea ce privește lungimea, pridvorul poate ocupa fie toată lungimea fațadei dinspre curte, fie doar un segment, amplasat peste intrarea în pivniță, care este poziționat central, sau prelungit pentru a se uni cu fațada de la stradă.

Casă din Cărpiniș

Casă din Deal

Casă din Deal

Accesul în acest spațiu semiînchis se realiza în trecut prin spate, facilitând relația cu grajdurile și curtea, unde se desfășurau majoritatea activităților gospodărești.

Pridvorul este în cele mai multe cazuri realizat din zidărie, cu sau fără arcade. (se mai păstrează izolat unele construcții vechi cu "târnaț" din lemn, element întâlnit la unele dintre casele tradiționale românești prezentate în această publicație).

Casă din Cărpiniș

Târnațul/ Prispa/ Veranda/ Pridvorul

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Casă din Iclod

Casă din Tăuni

Casă din Făget

Casă din Bălcaciu

Casă din Sincel

Casă din Iclod

În zona Văii Târnavelor întâlnim o varietate de elemente constructive de tipul “pridvorului”, acestea în general ocupând toată latura lungă dinspre curtea casei.

Astfel, influențele săsești se combină cu cele românești, generând prezența atât a pridvorului din zidărie cu arcade, cât și a celui din lemn. În funcție de condiția materială a familiilor, casele aveau sau nu pivniță. În general, casele cu pridvor din zidărie aveau și acces la pivniță amplasat sub acesta.

Târnațul/ Prispa/ Veranda/ Pridvorul

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

În zona Secuimii Trascăului, prispa preia diverse forme, fiind în cele mai multe cazuri adăpostită sub o cornișă de streașină bogat ornamentată, care pe latura lungă dinspre curte are o lățime ce poate depăși 1 metru.

Această cornișă este în numeroase cazuri susținută de stâlpi din zidărie (la casele de mari dimensiuni, aparținând familiilor înstărite), sau stâlpi din lemn (generând o prispa acoperită similară cu "târnațul" întâlnit la casele tradiționale din zona adiacentă a Culmii Trascăului). La majoritatea caselor, prispa este amplasată peste intrarea în pivniță și adăpostește accesul la parterul elevat al casei.

Un element specific cu puternic rol estetic îl reprezintă florile omniprezente, dispuse pe mâna curentă din zidărie sau lemn a prispei, care înviorează spațiul semi-public al acesteia și participă în mod direct la conturarea peisajului satului.

Târnațul/ Prispa/ Veranda/ Pridvorul

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

În zona Văii Sebeșului, târnațul/pridvorul ca element arhitectural component al gospodăriei lipsește în mare parte, la fel și pivnița/demisolul, ambele fiind elemente specifice zonelor cu sate săsești. Astfel, în zona de vale, cu sate compacte, intrarea în casă este realizată direct din curte, prin intermediul unui mic pachet de trepte.

În ceea ce privește gospodăriile cu ocol întărit din zona de munte, acestea prezintă la interior un târnaț dispus pe toate laturile construcției, care are un important rol funcțional, aici desfășurându-se numeroase activități din cadrul gospodăriei.

Acesta este realizat din lemn, închis în partea inferioară cu scânduri verticale, stâlpii care îl conturează susținând streășina interioară a acoperișului.

Târnațul/ Prispa/ Veranda/ Pridvorul

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Datorită multitudinii de tipologii și influențe arhitecturale prezente în zona Țării Aurului, și târnațul capătă forme și dispuneri variate, asemănându-se însă cel mai mult cu tipologiile de târnaț prezente în zona Țării Moșilor, cu care este învecinată Țara Aurului.

Târnațul de aici este realizat în general din lemn, material ușor de procurat în zona montană. La casele de dimensiuni mai generoase (cu două niveluri), este prezentă scara de acces pe târnaț, care este fie acoperită doar cu o copertină, fie semiînchisă cu parapeți realizați din scânduri de lemn.

La casele și mai evolute, târnațul și în unele cazuri și scara, sunt închise complet cu structuri vitrate (geamlăcuri). Această practică de închidere a târnațului a apărut după anii '50, având ca scop extinderea spațiului interior al casei. Noua cameră rezultată, denumită verandă, este folosită pentru diverse activități gospodărești.

Casă din Bucium

Casă din Roșia Montană

Casă din Roșia Montană

Casă din Roșia Montană

Casă din Roșia Montană

Târnațul/ Prispa/ Veranda/ Pridvorul

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Casă din Bistra

Cele mai vechi case din zona Văii Arieșului și Culmii Trascăului (vezi pagina următoare - 168) includeau în plan un pomnol, reprezentând o platformă din piatră și pământ, fără stâlpi, adăpostită sub streșina lată a acoperișului, având atât o funcție constructivă (proteja tălpile de lemn ale construcției), cât și una de organizare a activităților gospodăriei, servind ca spațiu de depozitare și de desfășurare a anumitor munci gospodărești în anotimpul cald (astăzi nu se mai păstrează nici o astfel de construcție).

Într-o etapă ulterioară, pomnolul de pământ a devenit târnaț, primind un șir de stâlpi care au preluat cununa de la fațadă și greutatea acoperișului, construcția extinzându-se astfel spre exterior.

Târnațul este în general închis în partea inferioară cu scânduri verticale, iar stâlpii sunt consolidați cu contrafișe ce alcătuiau la casele mai vechi arcade semicirculare cu un efect estetic deosebit.

Într-o altă etapă de evoluție a casei tradiționale, târnațul a fost închis cu o fațadă vitrată alcătuită din tâmplărie de lemn și ochiuri mici de geam, pentru ca familia să câștige mai mult spațiu la interior. Această închidere se mai numește și verandă.

Casă din Ponor

Casă din Ponor

Casă din Cheia

Casă din Ponor

Casă din Rimeți

Târnațul/ Prispa/ Veranda/ Pridvorul

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Casă din Lunca Bisericii

Casă din Goești

Casă din Șoiești

Târnațul parțial, pe colț, predomina în Țara Moșilor, dar se regăsea aici și târnațul amplasat în lungul întregii fațade.

Târnațul tradițional avea atât funcții practice (dormit, depozitat) cât și sociale și estetice, gradul de ornamentare indicând poziția socială și economică a proprietarului. Stâlpii profilați ai târnațului contribuie substanțial la sublinierea particularităților arhitecturale locale.

Folosirea contrafișelor la stâlpii târnațului era practică, pentru că îi consolida, fixându-i de cunună, și conferea totodată culoare și identitate locală ansamblului.

Utilizarea la târnațul construcțiilor a balustradei compacte, din scânduri profilate, se practica în procesul de construcție, deoarece aceste scânduri protejau terasa contra zăpezii viscolite, pericol frecvent în zonele montane.

Scara exterioară a caselor vechi din Țara Moșilor ilustrează exemplar modul în care condițiile locale generează o soluție arhitecturală devenită – prin dezvoltare și stabilizare stilistică – însemn zonal.

Această scară de lemn, inițial simplă, protejată pe verticală de o copertină dreaptă și apărată lateral de o balustradă compactă, a reprezentat soluția de acces optimă într-o zonă cu construcții în pantă, cu ninsori abundente și viscoliri frecvente.

Ea a evoluat concomitent cu trecerea de la casa în pantă, cu un singur nivel, la casa cu demisol sau cu al doilea nivel, amplificându-se corespunzător, primind aspect monumental și constituind, la un moment dat, un element de prestigiu social.

Târnațul ca element arhitectural de fațadă din zona Satelor de Piatră își are originea în târnațul de lemn specific caselor din zona Mocănimii Trascăului. Amplasat în general pe latura lungă a casei, acesta își avea intrarea pe capăt, în cazul caselor prevăzute cu fundația înaltă sau dispusă în corespondență cu intrarea în tindă, pe latura scurtă. În acest caz accesul se realiza prin intermediul unor trepte realizate din blocuri mai mari de piatră, corespunzătoare înălțimii fundației. Intrarea în târnaț era mărginită lateral de un parapet zidit, cu o înălțime de cca 80-100 cm, având grosimea egală cu cea a fundației pe care se suprapunea. Parapetul era prevăzut cu stâlpi de colț și unul sau mai mulți stâlpi intermediari, realizați de asemenea din piatră sau din lemn, peste care se așeza cosoroaba acoperișului în două ape.

Casă din Cucuta

Casă din Ceru-Băcăinți

Casă din Ceru-Băcăinți

Casă din Ceru-Băcăinți

Tâmplăria - Ferestrele

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Tipologia, dispunerea, dimensiunea ferestrelor a fost determinată de-a lungul timpului de nevoile oamenilor (confort termic, iluminare, aerisire) însă și de tehnologia de construcție. De aceea, locuințele vechi, tradiționale au ferestre mai mici.

În zona Satelor Săsești, ferestrele au un important rol estetic, ele participând în mod direct la conturarea specificității arhitecturale a caselor valoroase, și sunt una dintre trăsăturile definitorii ale caselor săsești sau cu influențe săsești.

Elementele de tâmplărie cu decorații (ferestre, obloane), împreună cu ancadramentele bogat ornamentate și colorate, dau personalitate caselor, și participă la dinamizarea și definirea peisajului stradal și rural. În plus, de multe ori decorațiile ne dau indicii despre familiile care au locuit în casele respective.

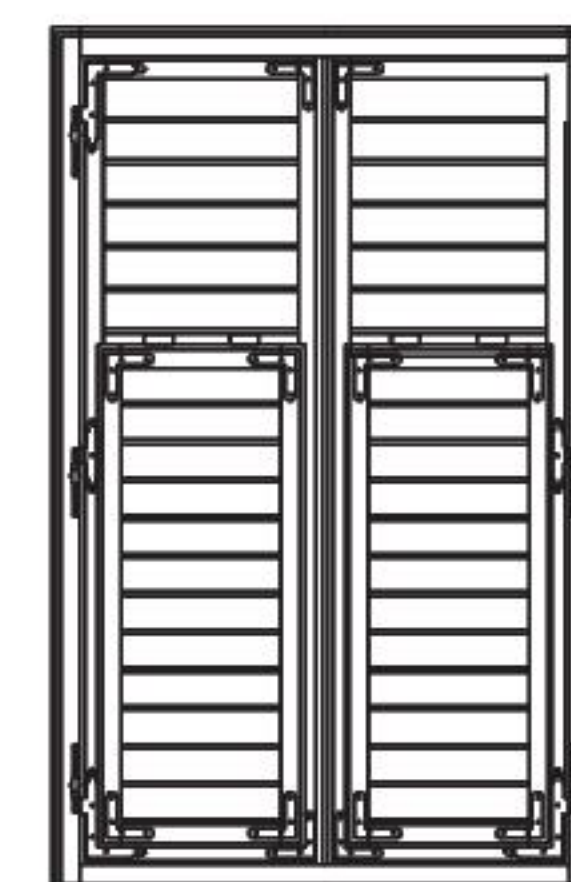
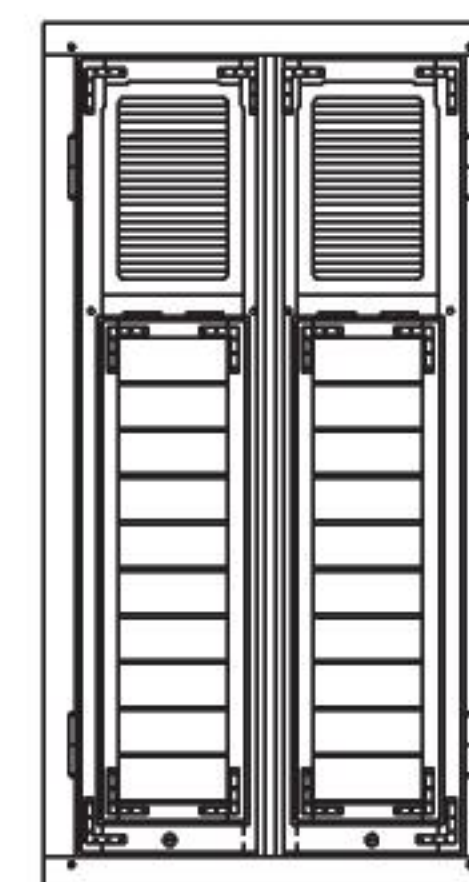
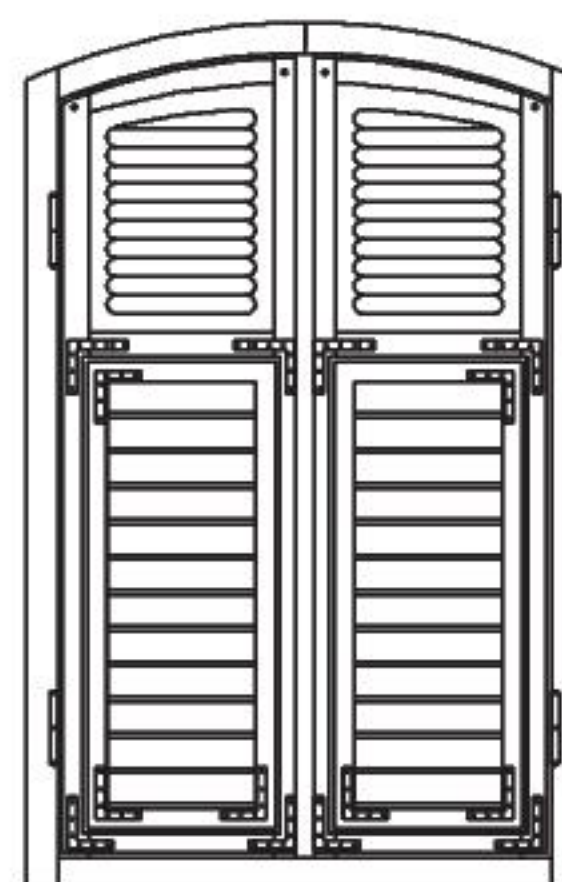
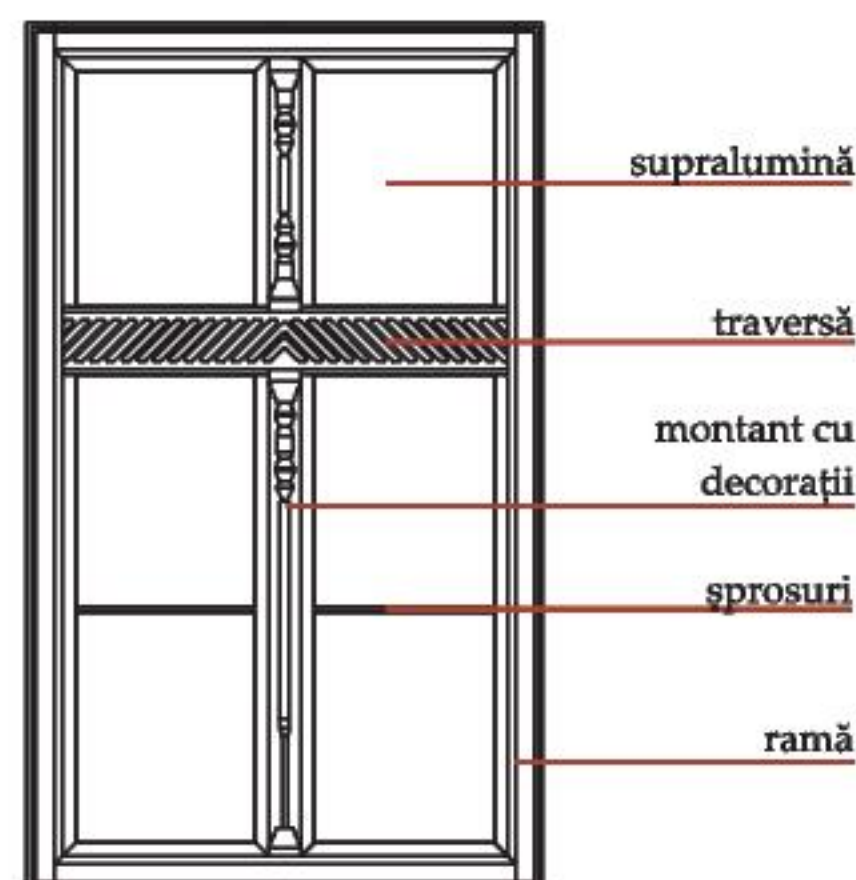
Materialul tradițional din care sunt realizate elementele de tâmplărie este exclusiv lemnul. În plus, regăsim sisteme de montaj din metal la ferestre și obloane, care adaugă valoare și unicitate acestora.

Ca proporție, ferestrele din acest areal sau în general înălțimea mai mare decât lățimea, fiind împărțite în 2 canate cu supralumină. Ferestrele sunt împărțite pe verticală în 3 segmente egale, dintre care cel superior reprezintă supralumina, separată de ferestrele inferioare printr-o traversă orizontală decorată.

Gama cromatică a elementelor de tâmplărie este extrem de variată: nuanțe diverse de verde, brun-roșcat, albastru, alb, galben de crom, crem, lemn natur.

Elementele de tâmplărie (ferestre, uși, porți, obloane) sunt în general vopsite în aceeași culoare, cu vopseluri naturale din ulei de in, șprosurile fiind fie albe fie culoarea tâmplăriei.

Decorațiile de pe traverse se colorează și ele în funcție de paleta cromatică a celorlalte elemente de tâmplărie.

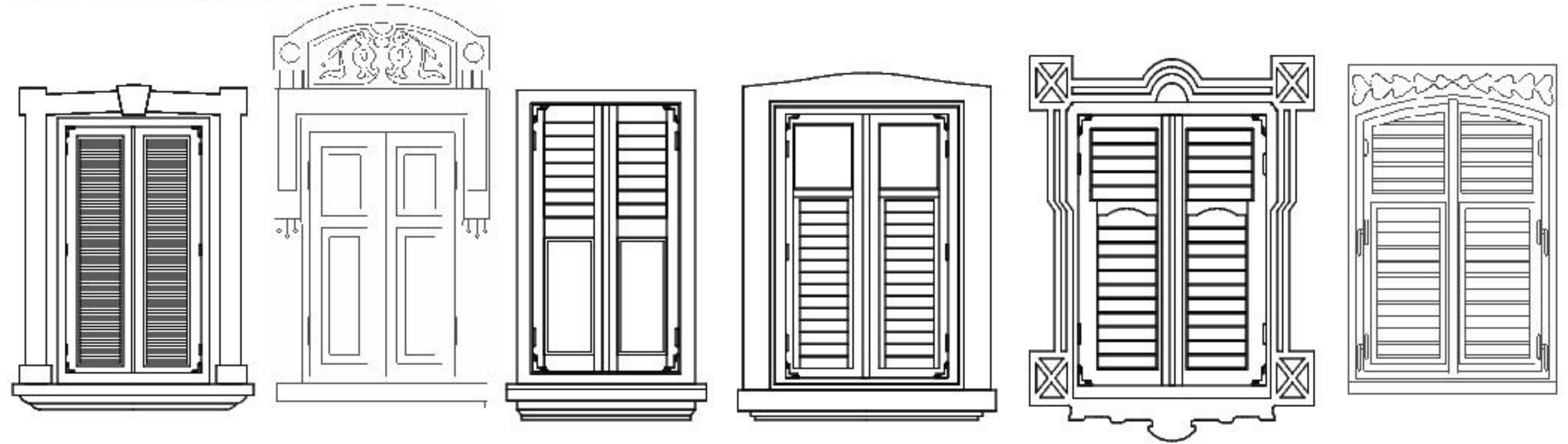

În zona Văii Târnavelor, principiile constructive și estetice de realizare a ferestrelor sunt similare celor folosite în Țara Moșilor, deoarece această zonă este una cu puternice influențe săsești.

Micile diferențe dintre aceste două zone în ceea ce privește ferestrele constau în nivelul mai redus de detalii și decorații, și dimensiunile mai puțin generoase ale golurilor, ambele caracteristici fiind relaționate cu dimensiunea mai redusă a casei de locuit în sine și cu puterea economică mai mică a familiilor din zona Văii Târnavelor.

Tâmplăria - Ferestrele

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Valea Târnavelor

Tâmplăria - Ferestrele

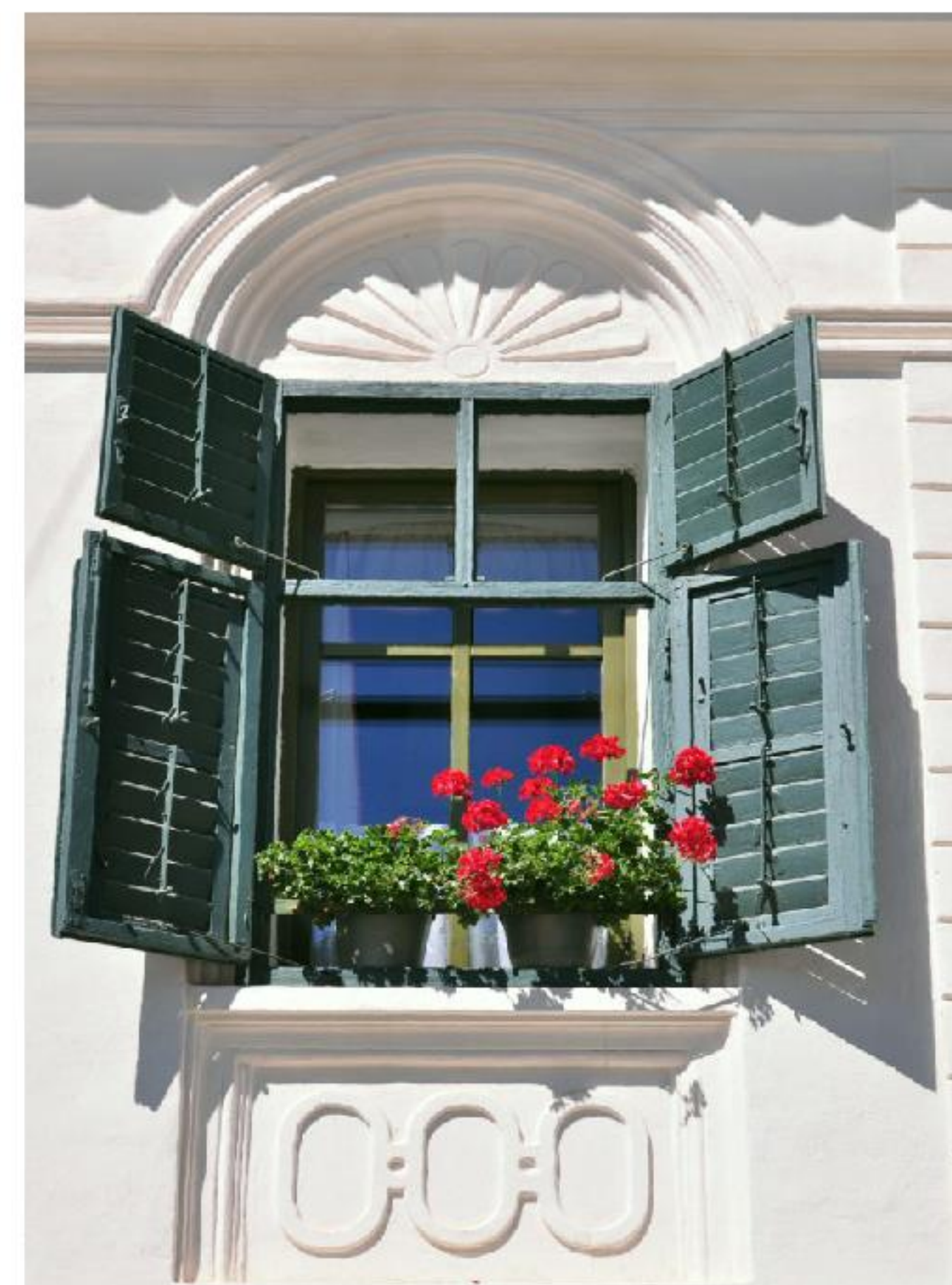
Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

În Secuimea Trascăului se conturează o imagine foarte clară a fațadelor, prin vopsirea acestora în alb, pe care se proiectează puternic tâmplăria vopsită în variate nuanțe de verde. Ancadramentele decorative bogat ornamentate scot în evidență ferestrele, iar obloanele deschise vopsite tot în culoarea verde oferă dinamicitate și personalitate caselor aliniate la stradă. În plus, ghivecele cu flori roșii amplasate pe aproape fiecare pervaz contrastează puternic cu verdele

tâmplăriei, generând o imagine reprezentativă (“un brand”) pentru peisajul rural din zonă.

Toate elementele de tâmplărie sunt realizate din lemn și sunt decorate cu detalii sculptate în lemn.

Majoritatea ferestrelor au înălțimea mai mare decât lățimea, sunt împărțite în două canate, iar pe verticală au trei segmente, cel superior constând în supralumina prezentă la fiecare fereastră.

Tâmplăria - Ferestrele

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

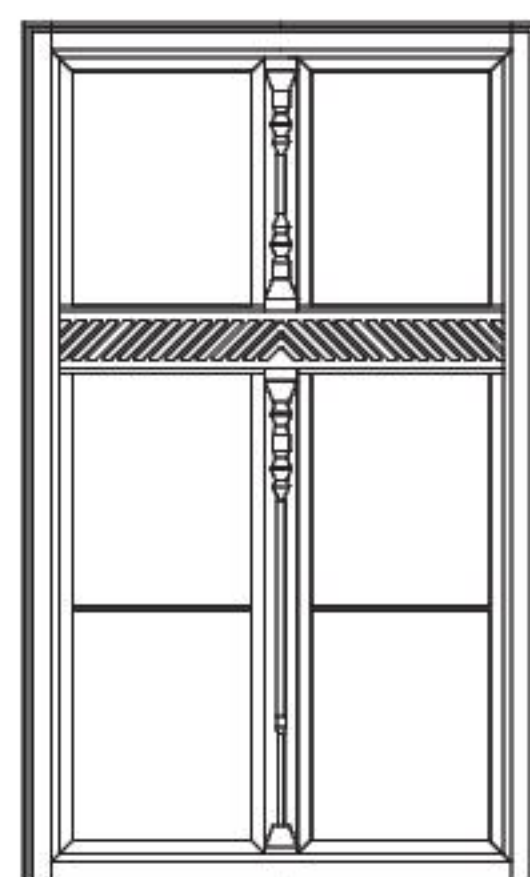
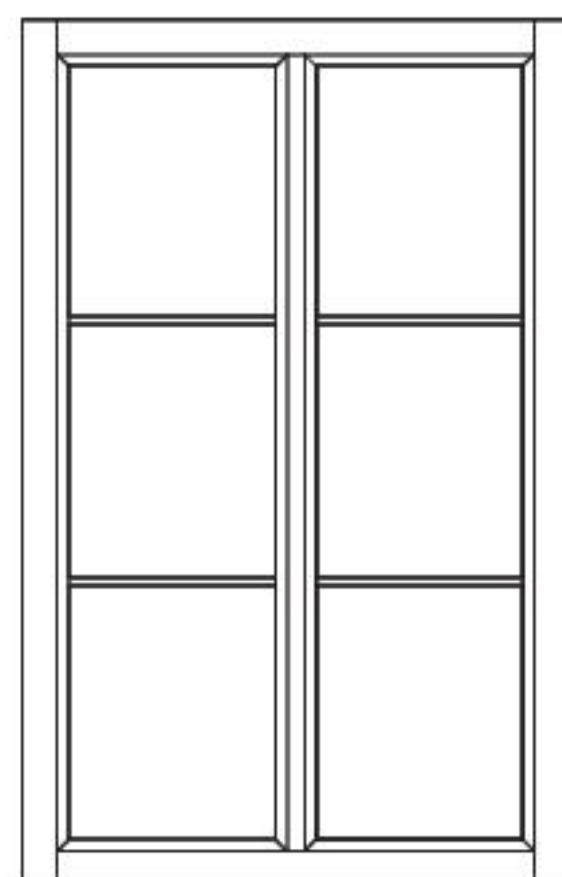

Secuimea Trascăului

Pe Valea Sebeșului, ferestrele păstrează influențe săsești în ceea ce privește raportul dintre lățime și înălțime, subîmpărțirea golurilor, folosirea obloanelor la fațadele dinspre stradă.

Însă din punct de vedere estetic, acestea prezintă mai puține decorațiuni și detalii, au dimensiuni mai mici și sunt înconjurate de ancadramente simplificate comparativ cu cele din satele săsești.

Tâmplăria - Ferestrele

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Tâmplăria - Ferestrele

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Varietatea arhitecturală din zona Țării Aurului se reflectă și la golurile de fațadă care capătă forme variate, cu sau fără arcade, decorațiuni, feronerie, obloane.

Cel mai des întâlnit model este cel dublu, cu deschidere interior-exterior, cu două canate împărțite pe verticală în câte trei ochiuri. Montanții verticali și orizontali sunt adesea scuplțați cu elemente precum cap de diamant, capiteluri, denticuli.

La casele construite în zonele centrale ale localităților sunt întâlnite ferestre bogat decorate, cu arcade și cu ample ancadramente baroce. De asemenea, tot aici sunt frecvente gratiile din fier forjat cu rol decorativ și de protecție, realizate în localitatea Rimetea.

Culorile cel mai des întâlnite la elementele de tâmplărie din zonă sunt: maro, verde smarald, gri, crem, alb, sau culoarea lemnului natur.

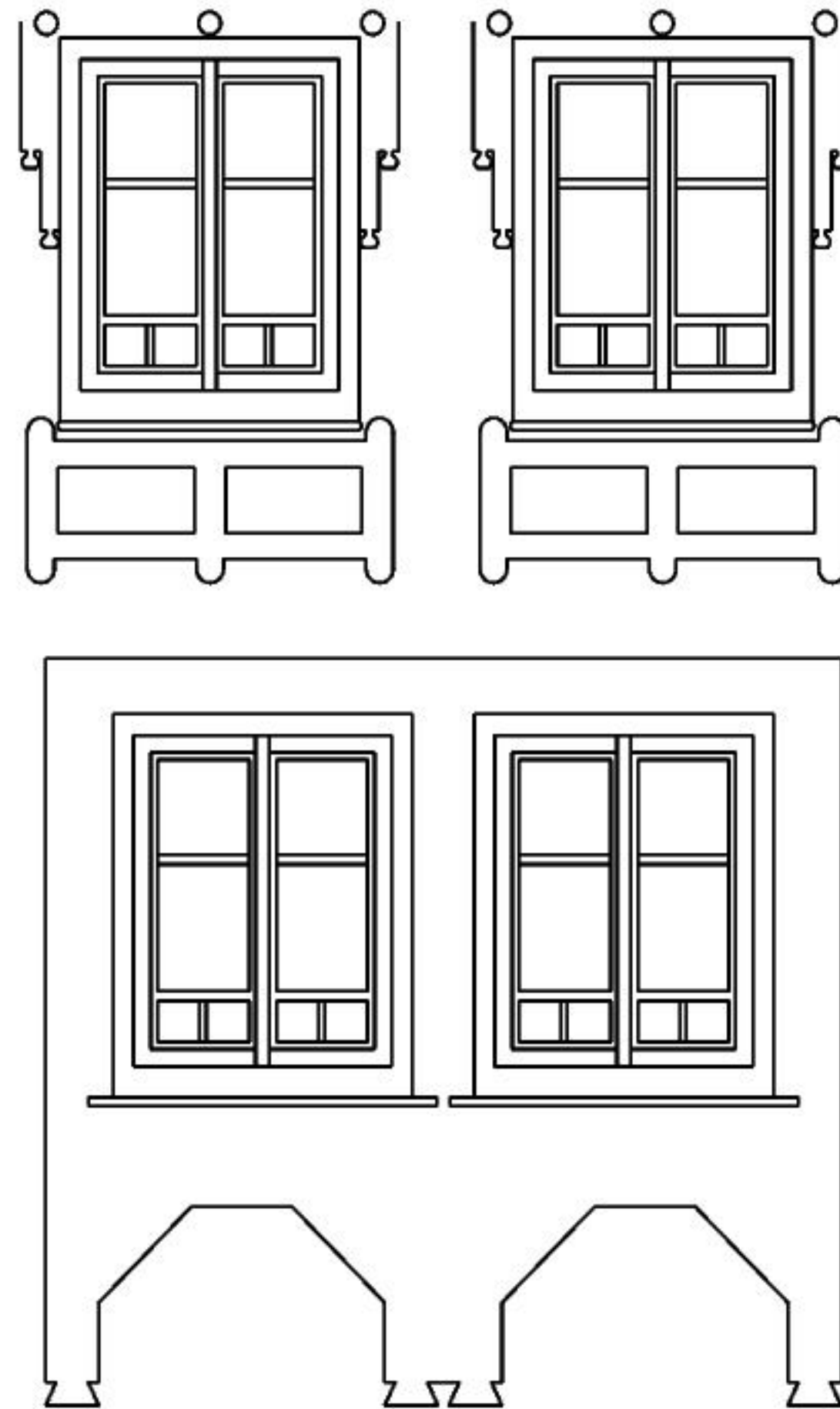

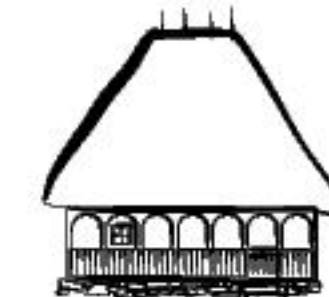
Pentru zona Văii Arieșului, zonă preponderent rurală și mai izolată din punct de vedere cultural, unde influențele arhitecturale urbane sau din localitățile mai dezvoltate nu s-au răspândit atât de repede, trecerea de la golurile de mici dimensiuni la cele mari de influență urbană s-a făcut mai târziu decât în alte regiuni.

Astfel, aici întâlnim frecvent atât ferestre în două canaturi, cât și în trei canaturi (cele din urmă fiind cele mai recent apărute ca tipologie de goluri din zonă).

Decorațiunile în lemn sunt mai rar întâlnite aici, iar ancadramentele ferestrelor nu mai sunt atât de frecvente, acolo unde apar, având linii și forme simplificate. În general, casele mai bogat decorate sunt localizate adiacent drumurilor principale, acolo unde influențele din arealele învecinate au ajuns mai ușor.

Culorile cel mai frecvent întâlnite la ferestrele din zonă sunt nuanțe de maro, verde, albastru, alb sau lemn natur.

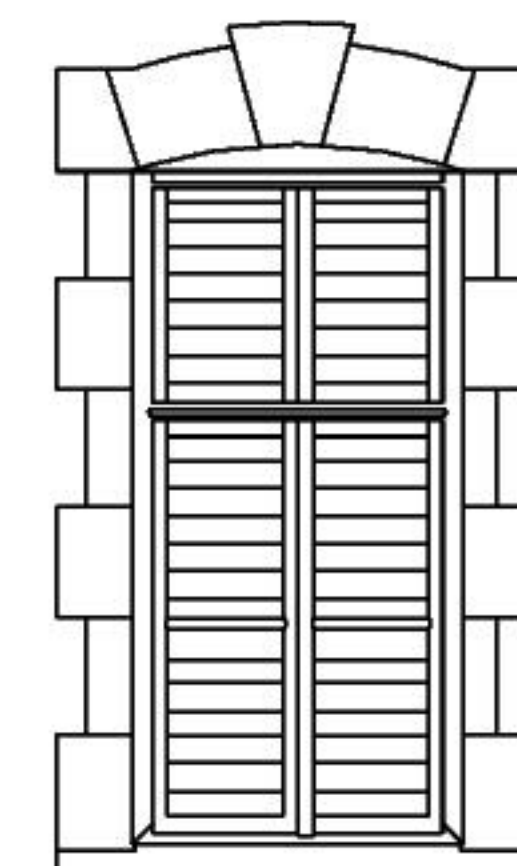
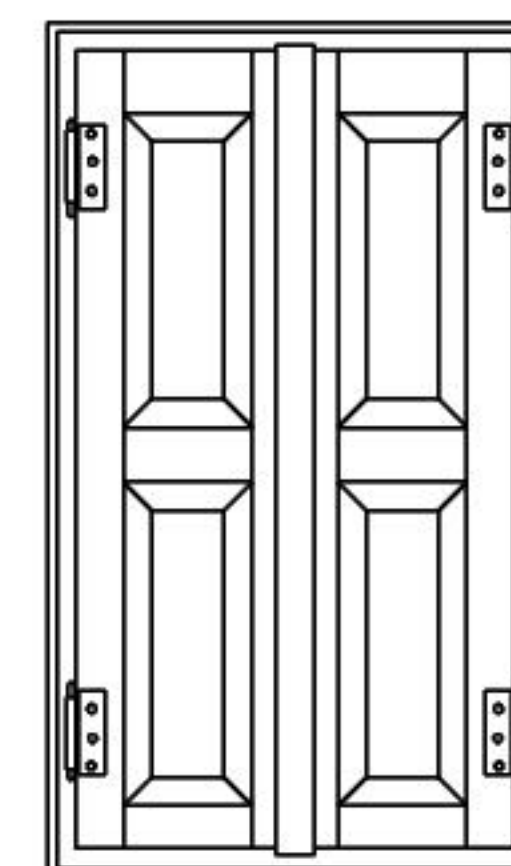
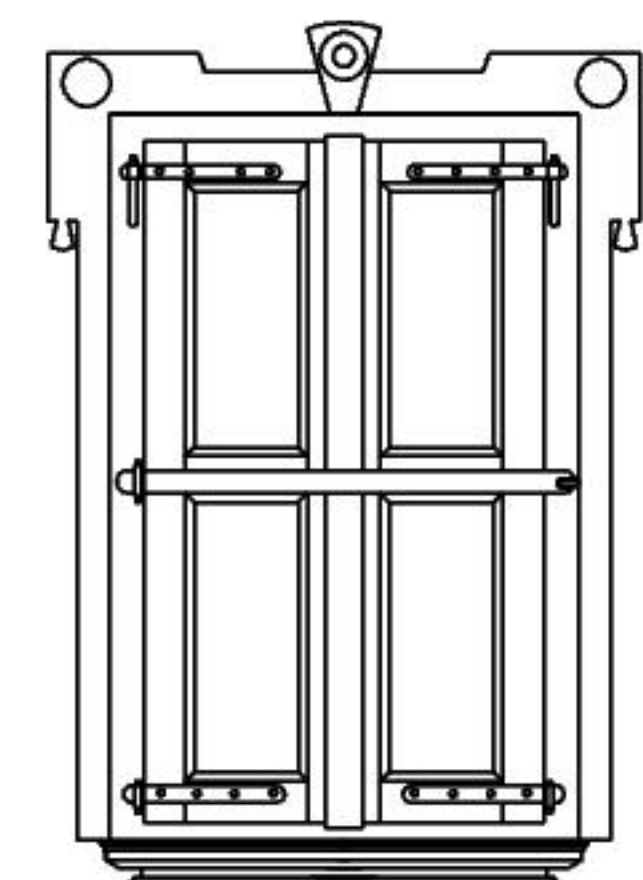
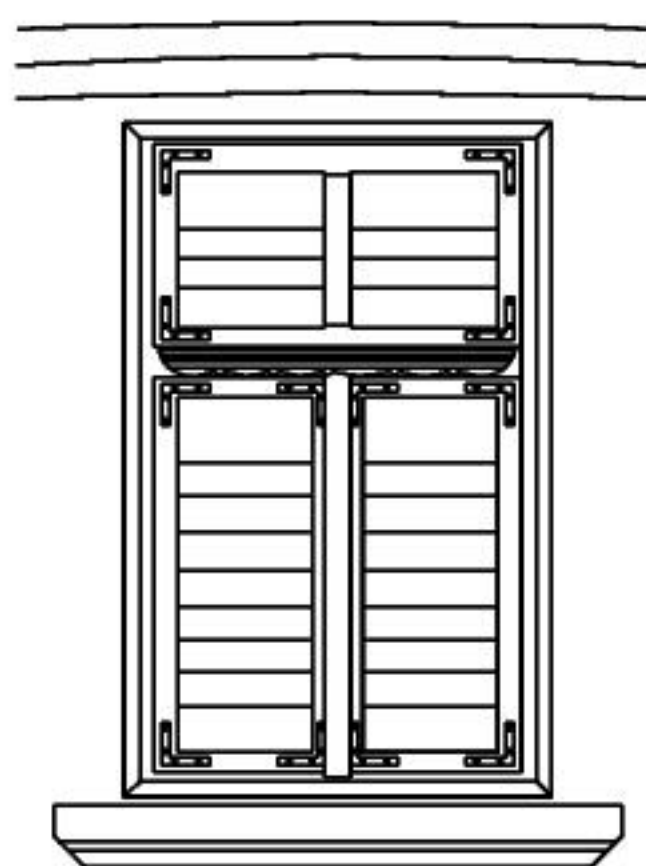
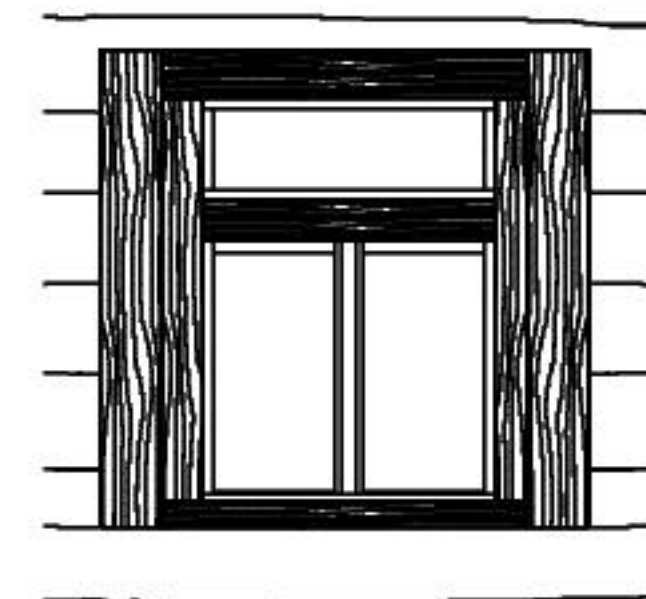
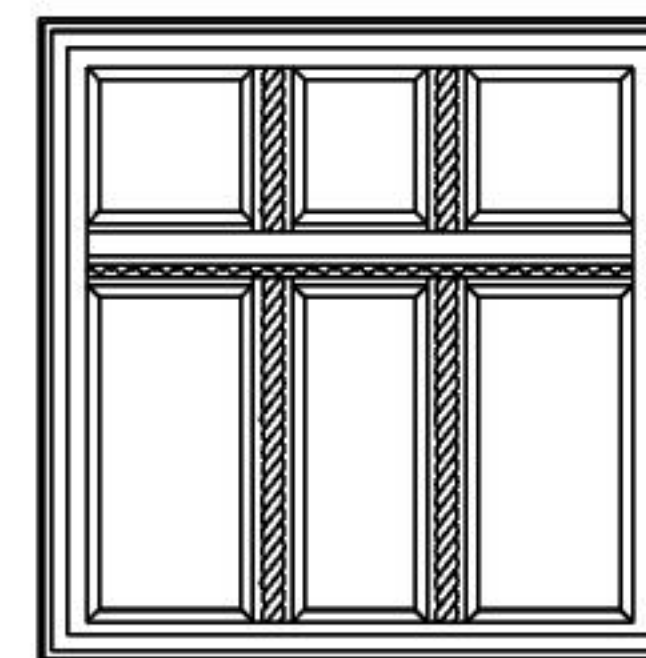
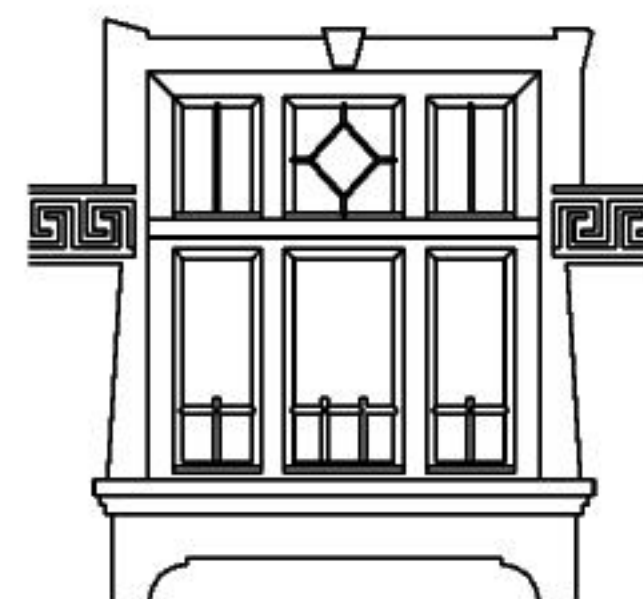
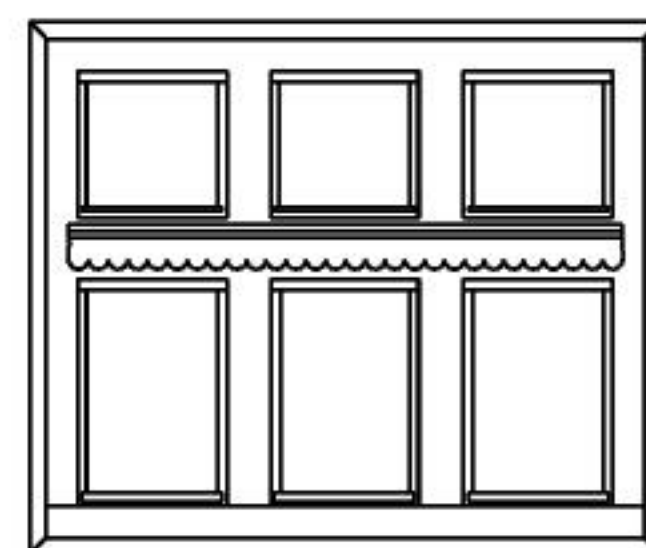

Tâmplăria - Ferestrele

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Valea Arieșului

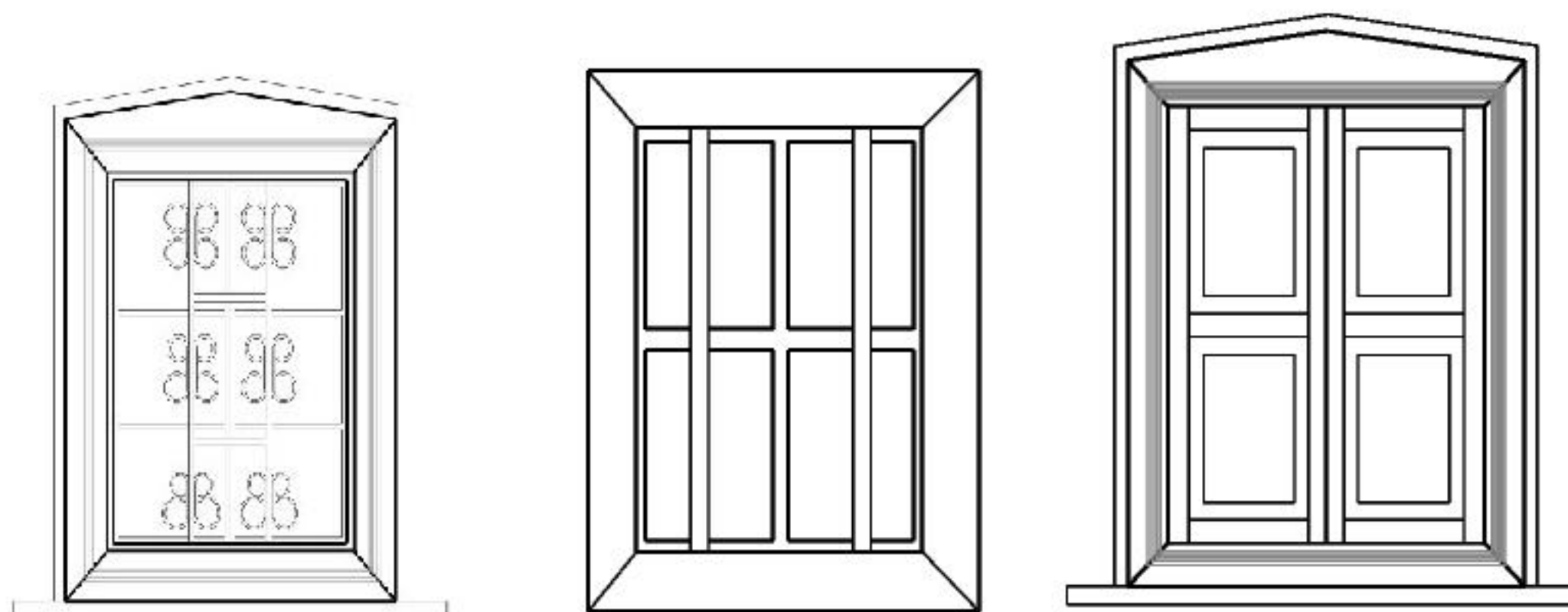
La casele vechi din zona Culmii Trascăului întâlnim ferestre de mici dimensiuni, rezultat al metodelor constructive din trecut și al accesului dificil la diverse materiale de construcții (ex: sticla pentru geamuri).

Frecvența gratiilor decorative din fier forjat reprezintă un element caracteristic zonei, întâlnit la casele familiilor mai înstărite, la casele celor care urcau vara la munte, și chiar și la casele sezoniere, locuite doar iarna și în perioada cositului. Acestea erau folosite pentru a spori siguranța bunurilor din interior în perioadele în care familiile nu locuiau în construcțiile respective.

Ferestrele au un rol important în conturarea imaginii casei tradiționale, oferind specificitate și individualitate construcțiilor vechi.

Proporțiile golurilor de fațadă diferă în funcție de perioada în care au fost realizate construcțiile, astfel, la construcțiile foarte vechi, golurile sunt mici și aproape pătrate. În rest, întâlnim în general ferestre în 2 canate, la care înălțimea este mai mare ca lățimea. Subîmpărțirile și proporțiile specifice sunt cele din exemplele ilustrate.

Ferestrele, și în general tâmplăria (uși, porți, obloane) sunt realizate din lemn aparent sau vopsite cu vopsele pe bază de ulei de în diverse culori, însă cele mai întâlnite sunt alb, verde, și albastru deschis.

Pentru Țara Moșilor, vechi și tradiționale în zonă erau ferestrele fixe, cu patru ochiuri, succedate de ferestrele mobile, cu șase ochiuri, reinterpretate de meșterii locali în perioada interbelică, după modele urbane. Numeroasele variante de ferestre interbelice și postbelice cu ochi multipli, care au transformat târnațul tradițional în verandă, sunt și ele de inspirație citadină. Gratiile decorative din fier forjat la ferestrele caselor tradiționale de aici reprezintă un element de detaliu deosebit, datorat faptului că locuințele din zonă

– majoritatea izolate – rămâneau nelocuite după urcarea familiilor la munte, în timpul verii. Așa se explică prezența gratiilor decorative – în ciuda valorii lor ridicate – chiar și la ferestrele caselor de mutătură rudimentare, locuite doar iarna și în perioada cositului.

Ușile tradiționale erau simple, confecționate din unul sau două blaturi de lemn groase, cu două ieșinduri ce serveau drept țâțâni. Ușile cu tăblii au apărut în zonă după 1900, reprezentând interpretări locale ale unor modele orășenești.

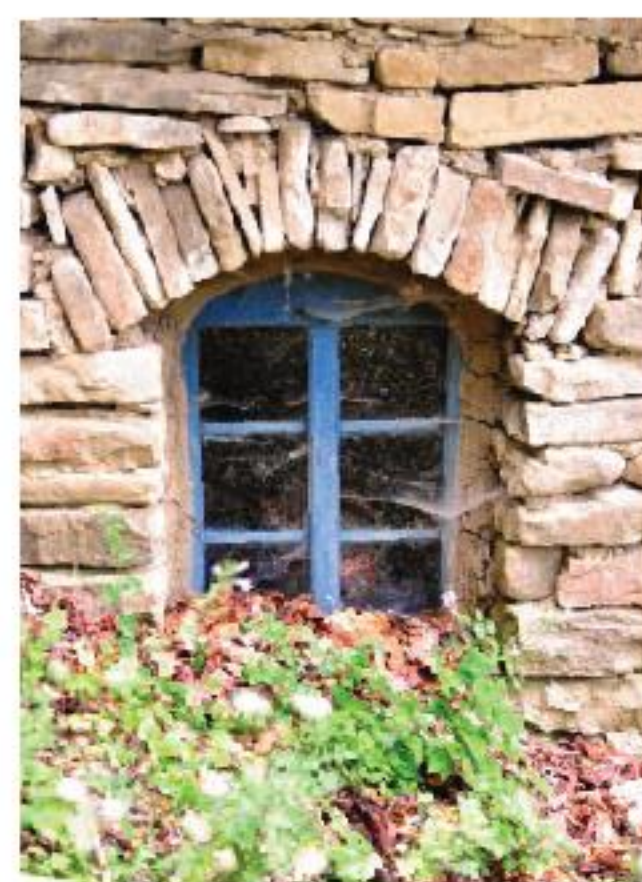

În zona Satelor de Piatră, golurile au mici dimensiuni, pentru că zidăria de piatră cu greutate foarte mare era greu de susținut pentru goluri mai mari. Practicarea acestor goluri adoptă soluția empirică de gol dreptunghiular sau pătrat, închis la partea superioară printr-o lespede de piatră monobloc de mari dimensiuni.

După ce meșteșugul zidăriei în piatră se perfecționează în zonă, deschiderile de ușă și de fereastră se încheie la partea superioară prin arce de descărcare.

Aceste arce sunt realizate din lespezi de piatră riguros sortate, legate de asemenea cu liant de argilă și nisip.

Elementele de tâmplărie (ferestre, uși, obloane) din acest areal sunt în cele mai multe cazuri realizate în 2 canate, cu 2 sau 3 subîmpărțiri pe verticală, minimal decorate, vopsite de cele mai multe ori în albastru, verde sau alb, sau în nuanțe realizate cu pigmenți naturali.

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

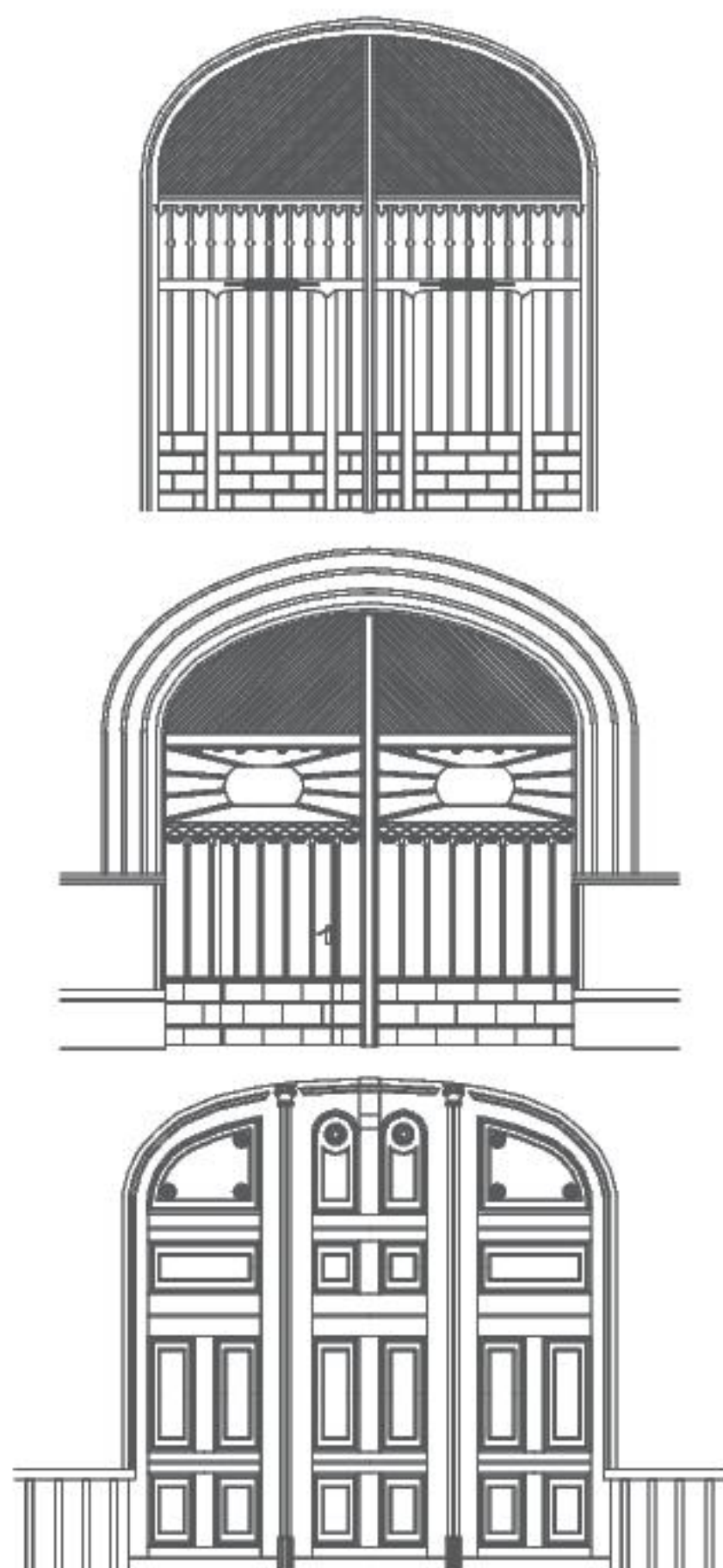
Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Imaginea satului și peisajul rural sunt direct influențate plastic și estetic de către prezența porților, ușilor și împrejmuirilor gospodăriilor tradiționale.

Printre cele mai spectaculoase elemente generatoare de specificitate din zona Satelor Săsești sunt porțile monumentale din zidărie cu arcadă, care completează fronturile de la stradă și împreună cu fațadele adiacente străzii formează un front continuu specific satelor săsești.

Acestea sunt în cele mai multe cazuri decorate cu motive și culori similare celor care se regăsesc pe fațada principală a casei. Alături de porțile pentru animale și care, se regăsește decupată în zidărie și ușa pentru accesul persoanelor în gospodărie.

De asemenea există și gospodării cu o lățime mai mică a frontului la stradă, unde poarta mică de acces pietonal face parte din ansamblul porții mari. Atât poarta cât și ușa sunt realizate din lemn, în aceeași manieră. În multe cazuri scândurile sunt montate pentru a forma texturi geometrice deosebite, sau sunt sculptate cu motive decorative.

Culorile în care sunt vopsite porțile și ușile se încadrează armonios în schema cromatică a fațadelor, fie ca sunt aceleași nuanțe, sau culori complementare. Cele mai des întâlnite culori sunt: nuanțe de verde, maro, albastru, sau lemn natur.

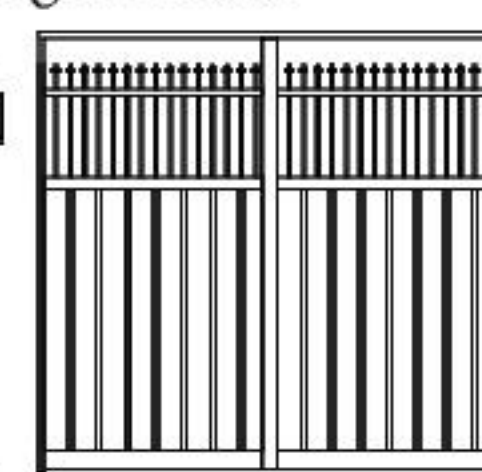
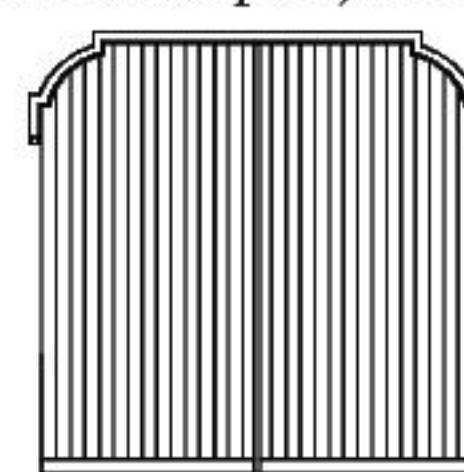
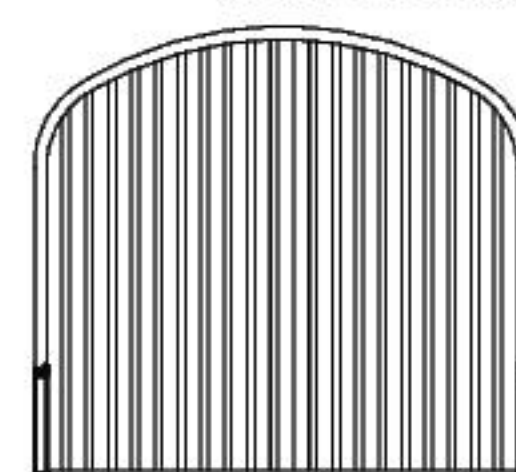
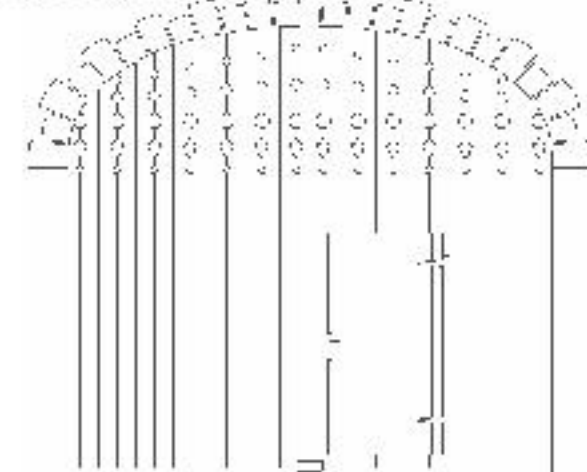
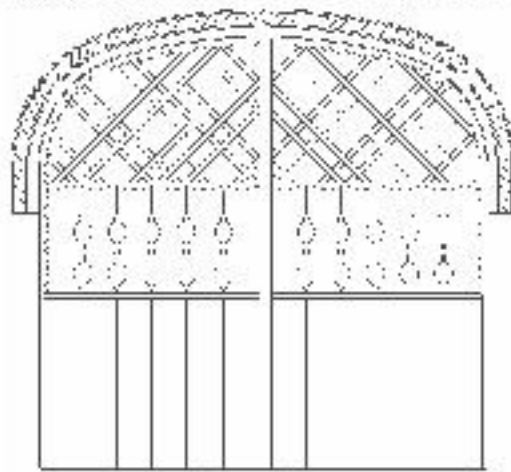
Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Fiind o zonă cu influențe săsești, Valea Târnavelor prezintă trăsături similare în ceea ce privește porțile din zidărie din satele săsești. Însă decorațiunile de pe porțile din acest areal nu mai sunt la fel de frecvente.

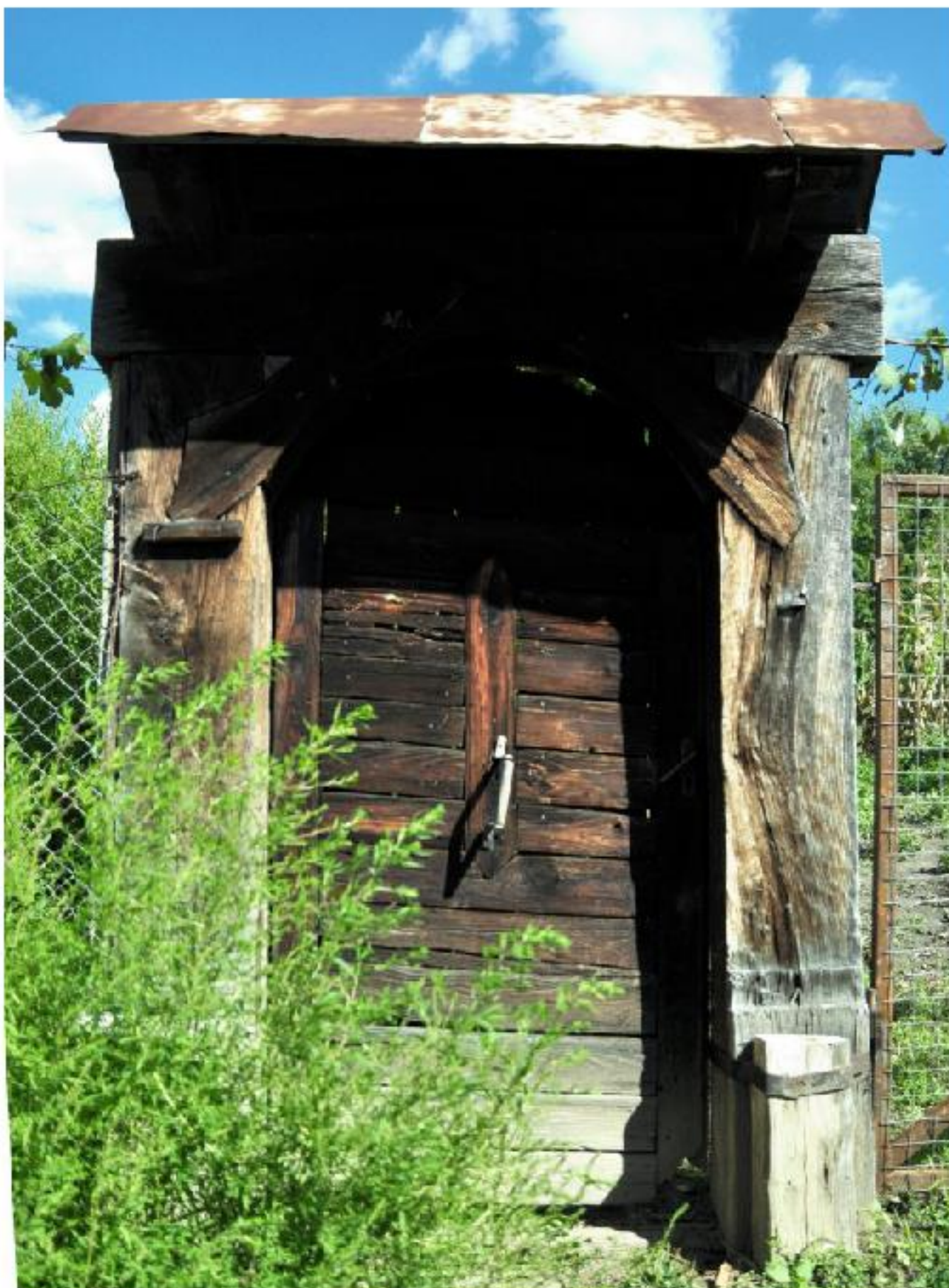

Pe lângă porțile masive, la fel de des întâlnim în această zonă porți și împrejmuiri din lemn. Porțile tradiționale sunt realizate din stâlpi masivi și grinzi, montate cu îmbinări impresionante din lemn. Acestea aveau în trecut mici acoperișuri longitudinale.

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri
Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Varietatea porților, ușilor, împrejmirilor din zona Secuimii Trascăului participă în mod direct la crearea unor imagini dinamice, pline de culoare și detalii, ce relevă subtil stilul de viață care a generat apariția tuturor acestor elemente.

Un tip particular de ușă prezent în această zonă, care se mai întâlnește doar în zona Țării Aurului, este ușa de intrare amplasată la parterul sau demisolul construcțiilor mai ample, care poate fi accesată direct din stradă, de obicei realizată din metal.

Această ușă reprezenta un acces facil spre camera unde în trecut era amplasat atelierul de prelucrare minereului de fier și unde se țineau forjele. Astfel de ateliere se regăseau mai ales în zona centrală a satului unde locuiau cele mai înstărite familii.

Un alt element specific, dar mai rar întâlnit este poarta de acces prin gangurile boltite ale gospodăriilor maimari.

Restul acceselor și împrejmirilor sunt realizate din lemn, în variate modele geometrice și vopsite în nuanțe de verde, maro sau lemn natur.

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Secuimea Trascăului

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

La fel ca și Valea Târnavelor, Valea Sebeșului este tot un areal cu puternice influențe săsești, de aceea și aici sunt foarte frecvente porțile din zidărie cu arcade, însă de cele mai multe ori arcadele sunt frînte, caracteristică ce le deosebește de cele din satele săsești.

Modelele întâlnite sunt de o complexitate mai redusă, cel mai des întâlnit tip de poartă fiind cel realizat din scânduri dispuse vertical, cu sau fără decorații ample.

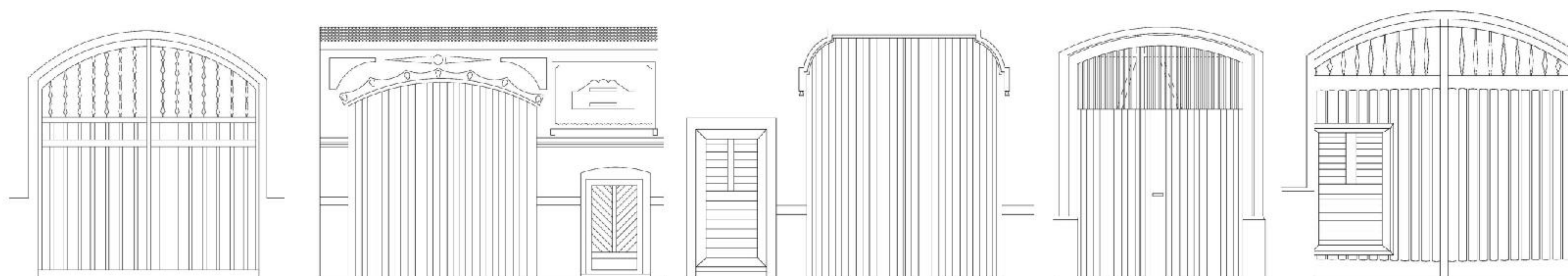
Ușile prezintă un grad de decorare mai mare decât porțile, și sunt vopsite uneori în culori mai vii sau combinații potrivite de culori. cele mai frecvente culori folosite pentru porți și uși sunt nuanțele de verde, maro, albastru, sau lemn natur.

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri
 Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Valea Sebeșului

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

În Țara Aurului, complexitatea arhitecturală și funcțională a diverselor tipuri de gospodării, a dat naștere unor porți, uși și împrejmuiri de o mare varietate. Două dintre acestea reprezintă elemente unice specifice zonei și care deosebesc gospodăriile de aici de cele din regiunile învecinate.

Primul este reprezentat de ușile de acces direct din stradă în atelierelor personale situate la nivelul străzii, unde localnicii prelucrau minereurile colectate. De asemenea, mai există astfel de uși de acces direct din stradă la parterele clădirilor amplasate în centrul localităților, clădiri care adăposteau funcțiuni comerciale sau de alimentație. Aceste uși din lemn de multe ori au obloane mari din metal, vopsite în culori realizate cu pigmenți locali.

Al doilea element spectaculos îl reprezintă monumentalele porți din zidărie prezente la casele fostelor familii înstărite, introduse aici ca element arhitectural de familiile de coloniști germani ce au populat zona în trecut. Acestea adăpostesc atât porți de mari dimensiuni pentru care, cât și porți de acces pentru persoane, ambele fiind realizate din lemn.

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Împrejmuirile din acest areal au o trăsătură deosebită, și anume faptul că sunt realizate din piatră seacă (denumite local “mauri”), oferind peisajului străzii o textură deosebită, diferită de împrejmuirile specifice întâlnite în regiune.

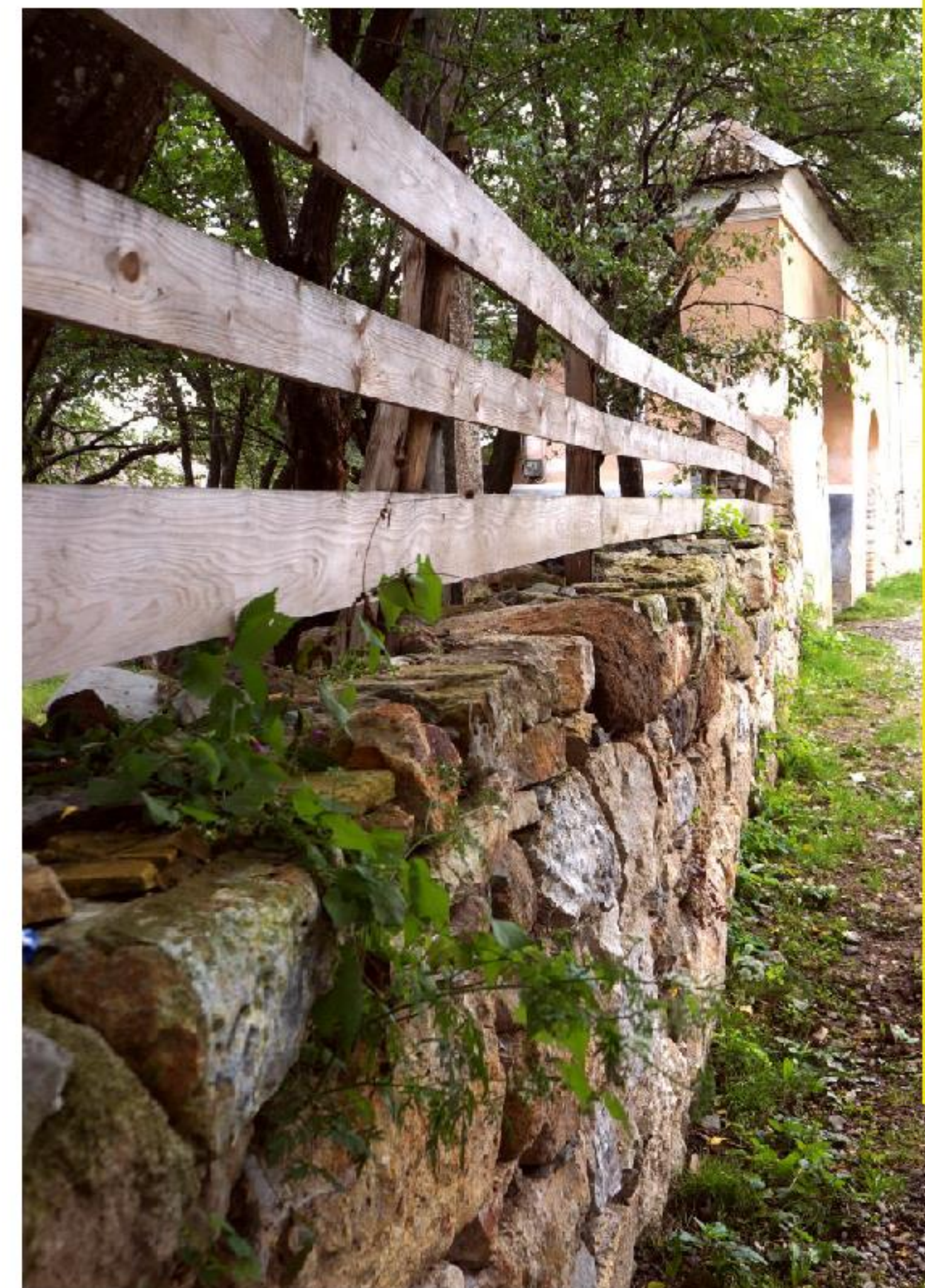
Acest tip de împrejmuire se folosește atât la delimitările dinspre stradă, cât și dinspre parcelele laterale sau posterioare. De asemenea, tot piatra naturală se folosește și pentru sistematizarea verticală a terenurilor.

Pe lângă *mauri*, se întâlnesc la fel de frecvent împrejmuiri realizate din lemn, sau combinații de lemn-piatră.

Multe porți de lemn sau zidărie au acoperișuri longitudinale învelite cu șindrila, și sunt decorate cu motive florale, rozete, sau sunt realizate din scânduri simple.

Culorile cel mai frecvent folosite pentru vopsirea porților și ușilor sunt: nuanțe de maro, verde, gri, crem, ocru, sau lemn natural.

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

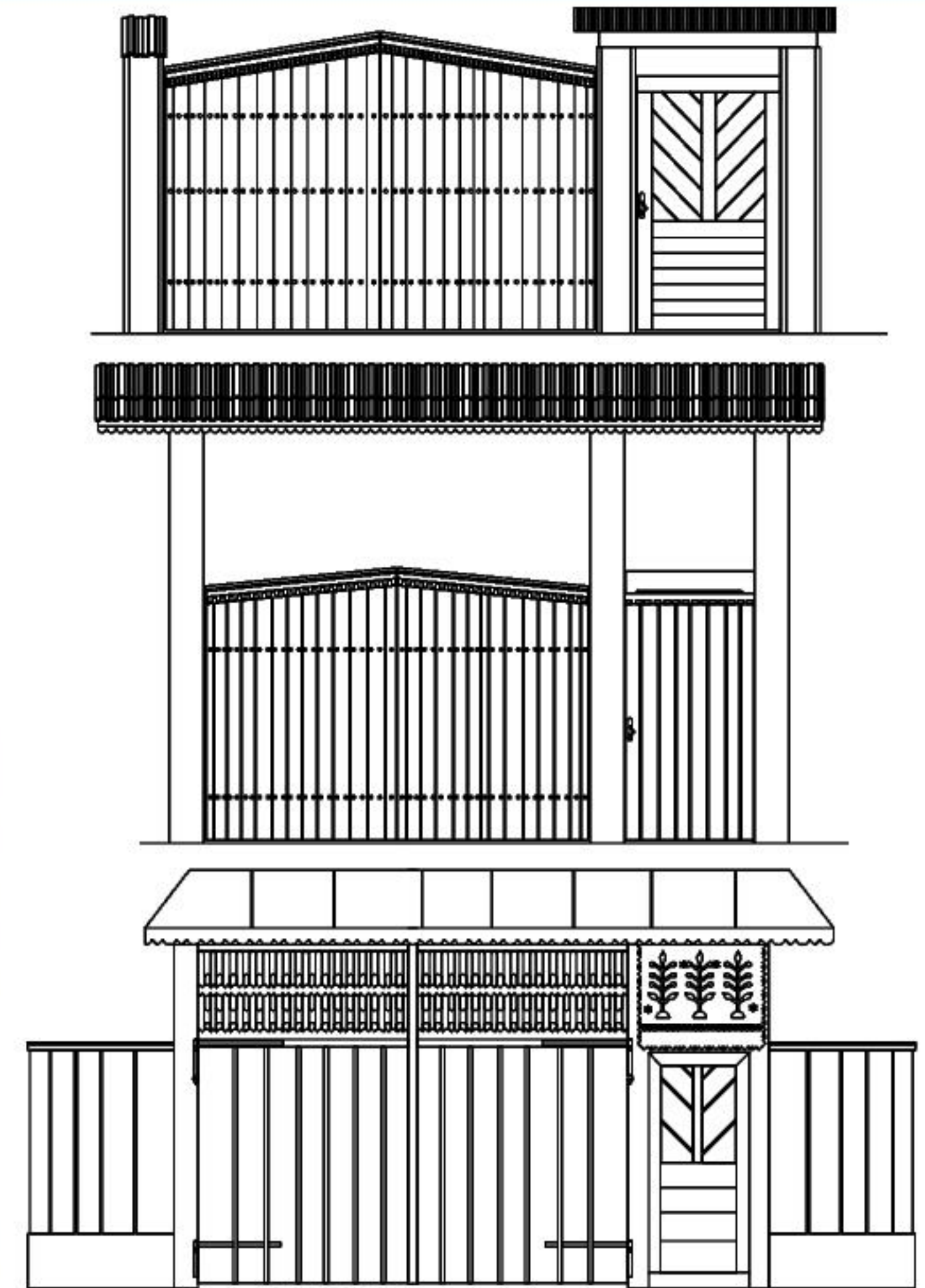
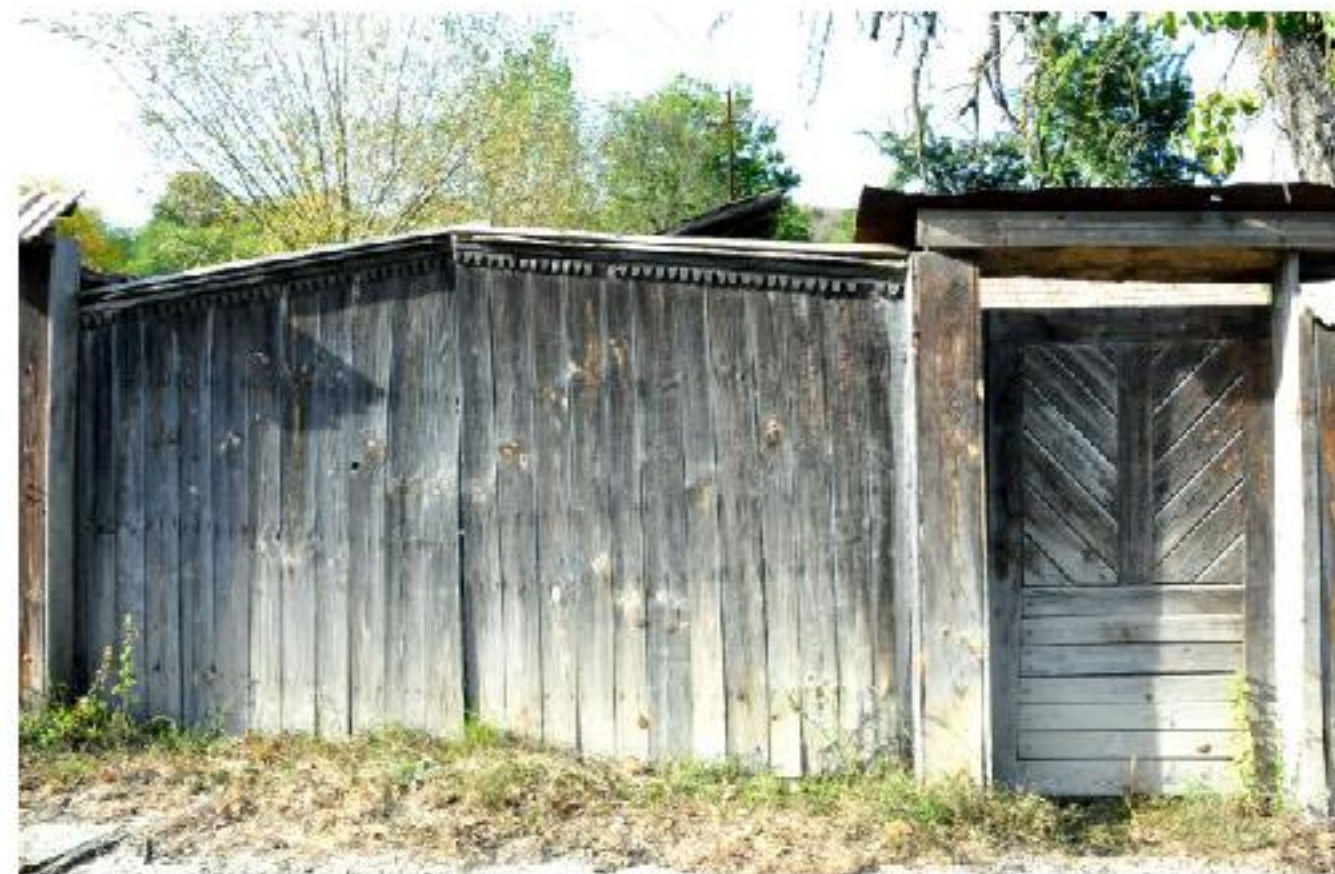
Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

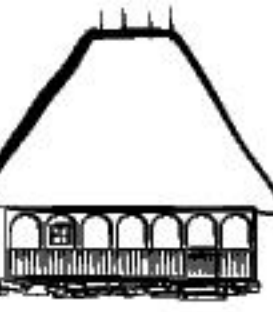
Porțile tradiționale de pe Valea Arieșului erau realizate din lemn, opace și vopsite în variate culori (aceeași culoare ca și restul tâmplăriei) sau lăsate în culoarea originală a lemnului (cel mai frecvent întâlnite în prezent). Elementele decorative ale acestora (denticuli, rozete, motive florale sau agricole, texturi variate) participă la animarea străzii și personalizarea gospodăriei.

În trecut, porțile aveau și un acoperiș îngust pe toată lungimea, însă acest element nu mai este atât de prezent în imaginea rurală.

Împrejmuirile de aici sunt împărțite în două categorii: cele de la stradă, și cele dintre loturi.

În general, împrejmuirile de la stradă au un caracter opac, ele fiind realizate fie din lemn (în cele mai multe cazuri), fie din piatră naturală, și având o înălțime de maxim 1,8 m. Împrejmuirile dintre loturi sunt realizate din lemn, transparente, și au o înălțime maximă de 1,2 m.

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

În prezent, majoritatea porților de intrare în gospodărie care au fost realizate din lemn au căpătat o patină, lemnul căpătând o nuanță grizată care crează un peisaj aparte al străzilor.

Aceste împrejmuiri joacă un rol important în conturarea imaginilor tradiționale reprezentative ale acestor sate.

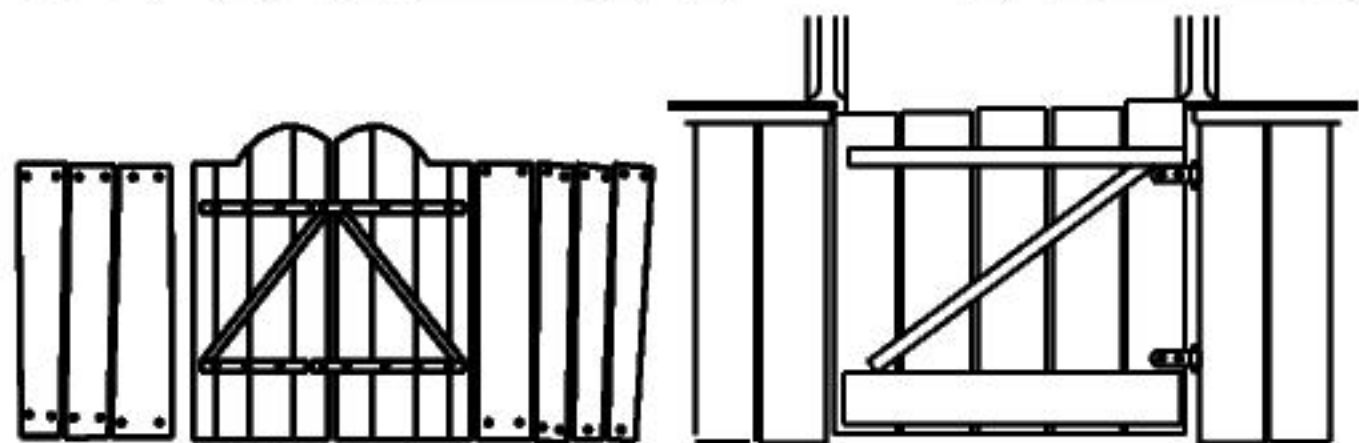
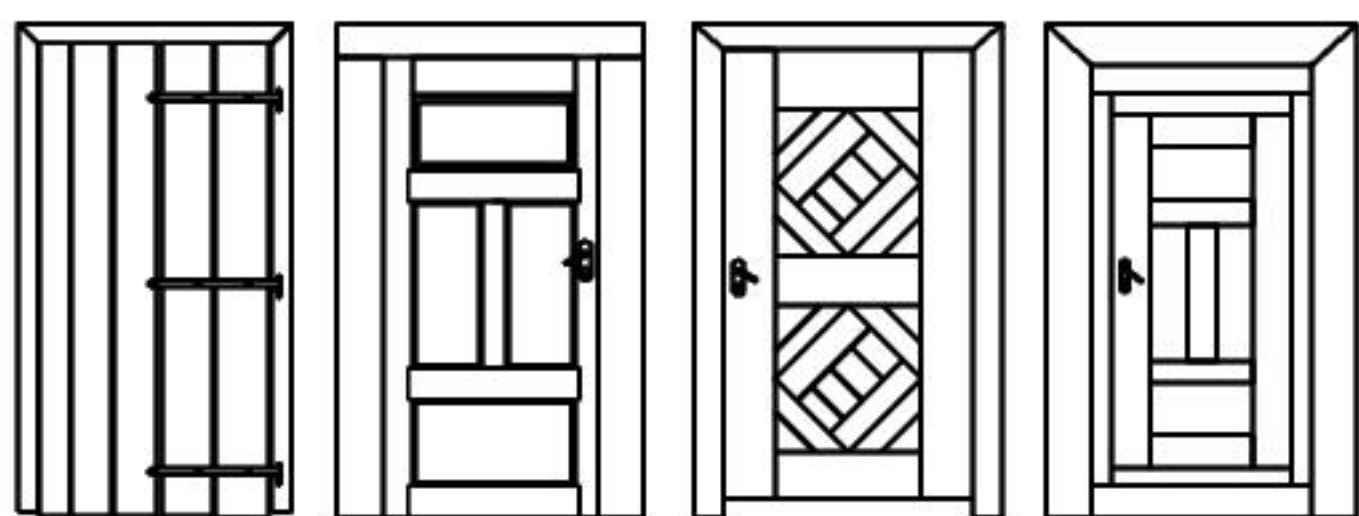

Din păcate, în zona Culmii Trascăului se mai regăsesc foarte puține porți vechi în stare bună, majoritatea fiind înlocuite cu porți moderne.

Porțile tradiționale erau realizate integral din lemn, opace sau semi-transparente, unele având decorații de lemn. Un element deosebit era acoperișul îngust care acoperea poarta, atât cea pentru oameni cât și cea pentru care sau pentru animale.

Ușile tradiționale de acces în locuințe, erau simple, confecționate din unul sau două blaturi de lemn groase, și aveau o înălțime redusă.

Dupa 1900 însă, au apărut în zonă ușile cu tăblii, tot din lemn, ce reprezintă interpretări locale ale unor modele urbane.

Modelele de uși tradiționale din zonă sunt foarte diverse ca formă și complexitate, însă din ce în ce mai puține sunt întreținute și refăcute de proprietari, majoritatea preferând să le înlocuiască, alegând pentru aceasta uși moderne din materiale străine locului. (aluminiiu, termopan etc.)

Ca varietate, în gospodăria tradițională întâlnim mai multe tipuri de porți, cum ar fi:

- poarta de intrare în gospodărie
- poarta de intrare pe târnaț
- poarta de grajd / șură
- poarta de intrare în pivniță

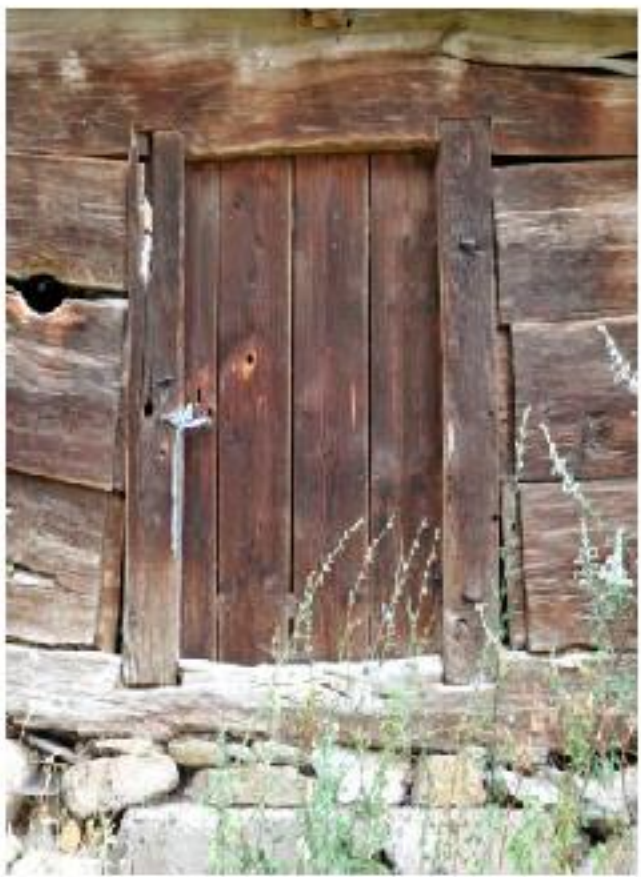
Toate aceste elemente dau personalitate și conturează caracteristicile deosebite ale gospodăriilor tradiționale, având un rol important în evocarea stilului de viață tradițional și în îmbunătățirea ambiantului străzii rurale.

Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Temelia construită în pantă, prezentă la un foarte mare număr de construcții din zona de studiu, are ca rezultat apariția în cadrul temeliei a uneia sau mai multor camere având diverse folosințe. În funcție de destinația camerelor, acestea erau închise cu uși joase, opace, sau porți care să permită buna ventilare a interiorului. Toate aceste uși sunt realizate din lemn, având modele diverse.

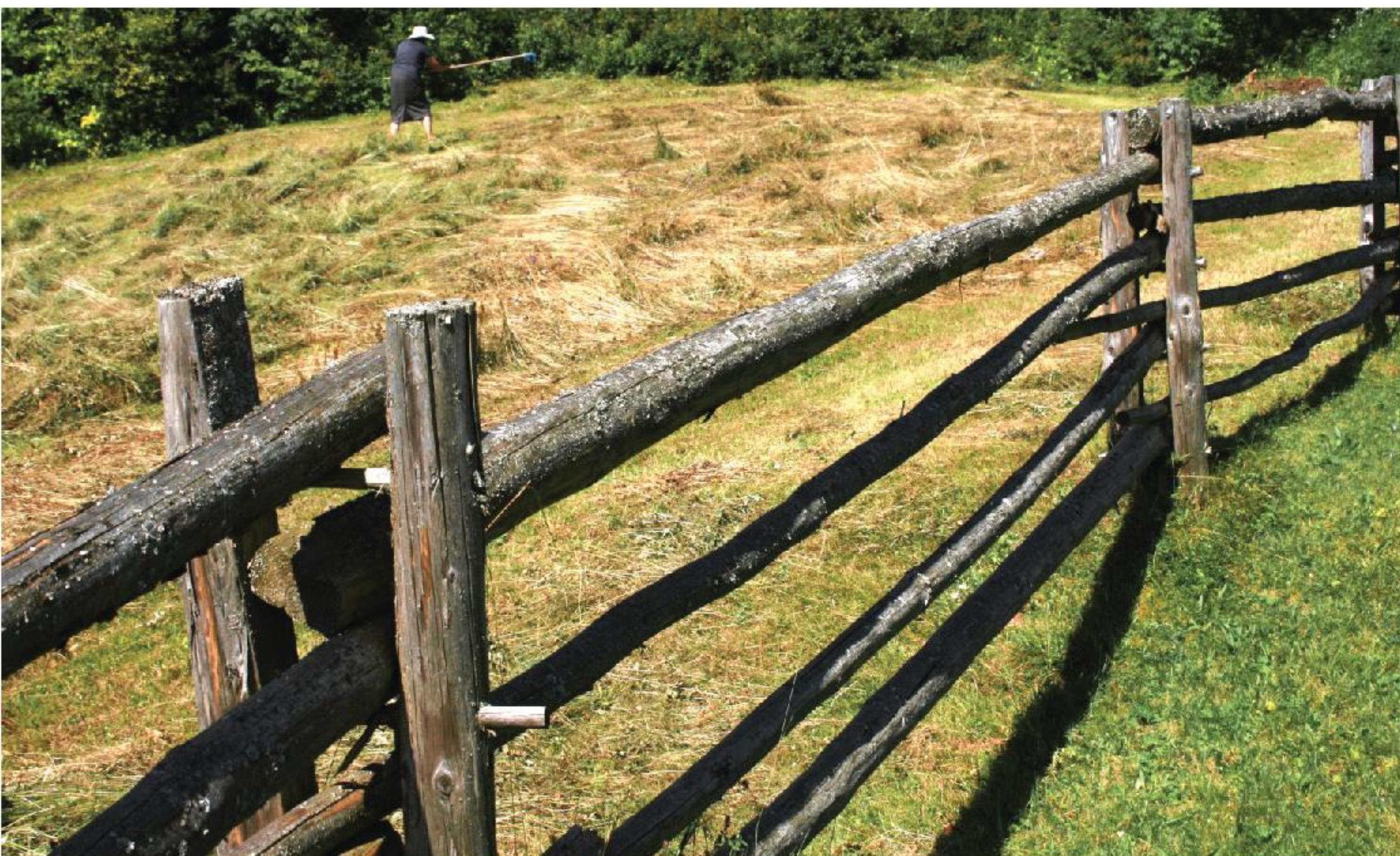
Împrejmuirile, ca și porțile, au un rol esențial în conturarea peisajului rural. Aceste împrejmuiri au o mare varietate, datorită tipologiilor diverse de ocupare a terenului, de la sate adunate, la sate răsfrate și risipite.

Astfel, fiecare tipologie de locuire are și o tipologie specifică de împrejmuire, în satele adunate fiind frecvente împrejmuirile opace, iar în satele risipite și răsfrate se regăsesc mai mult împrejmuiri transparente, din cauză că suprafețele de teren sunt mai mari, și atunci costurile de împrejmuire sunt de asemenea mai ridicate.

Gardurile tradiționale din Țara Moșilor erau construite în trecut din prăjini rotunde, orizontale, prinse între pari verticali. Mai recent, acestea au început să se realizeze din margini rămase de la gatere după obținerea scândurilor.

Aceste garduri joacă un rol esențial în definirea peisajului montan, ocupat cu pășuni, fânețe, terenuri agricole, toate separate prin aceste împrejmuiri simple de lemn, care țin în peisajul natural o rețea de diviziuni antropice ale terenului, amprentă a activităților umane.

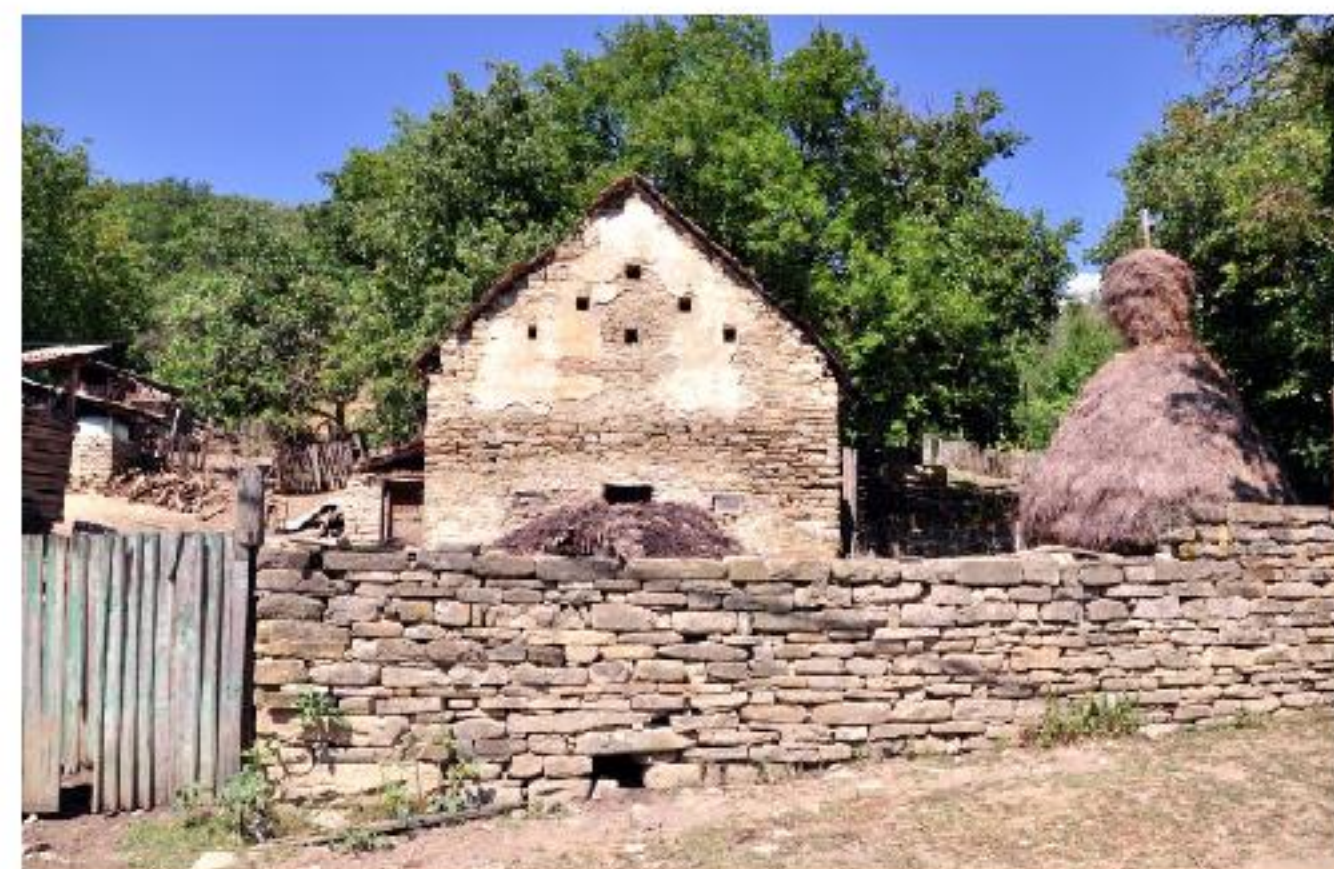
Tâmplăria - Porți, Uși și Împrejmuiri

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Porțile din zona Caselor de Piatră sunt simple, realizate din lemn, la fel ca și delimitările dintre parcelele vecine.

Spectaculoase în această zonă sunt însă zidurile seci de piatră care separă domeniul public de proprietățile private, și care oferă drumurilor un aspect de culoar și dau monumentalitate gospodăriilor care altfel au dimensiuni relativ reduse, făcându-le să semene cu niște fortărețe în miniatură.

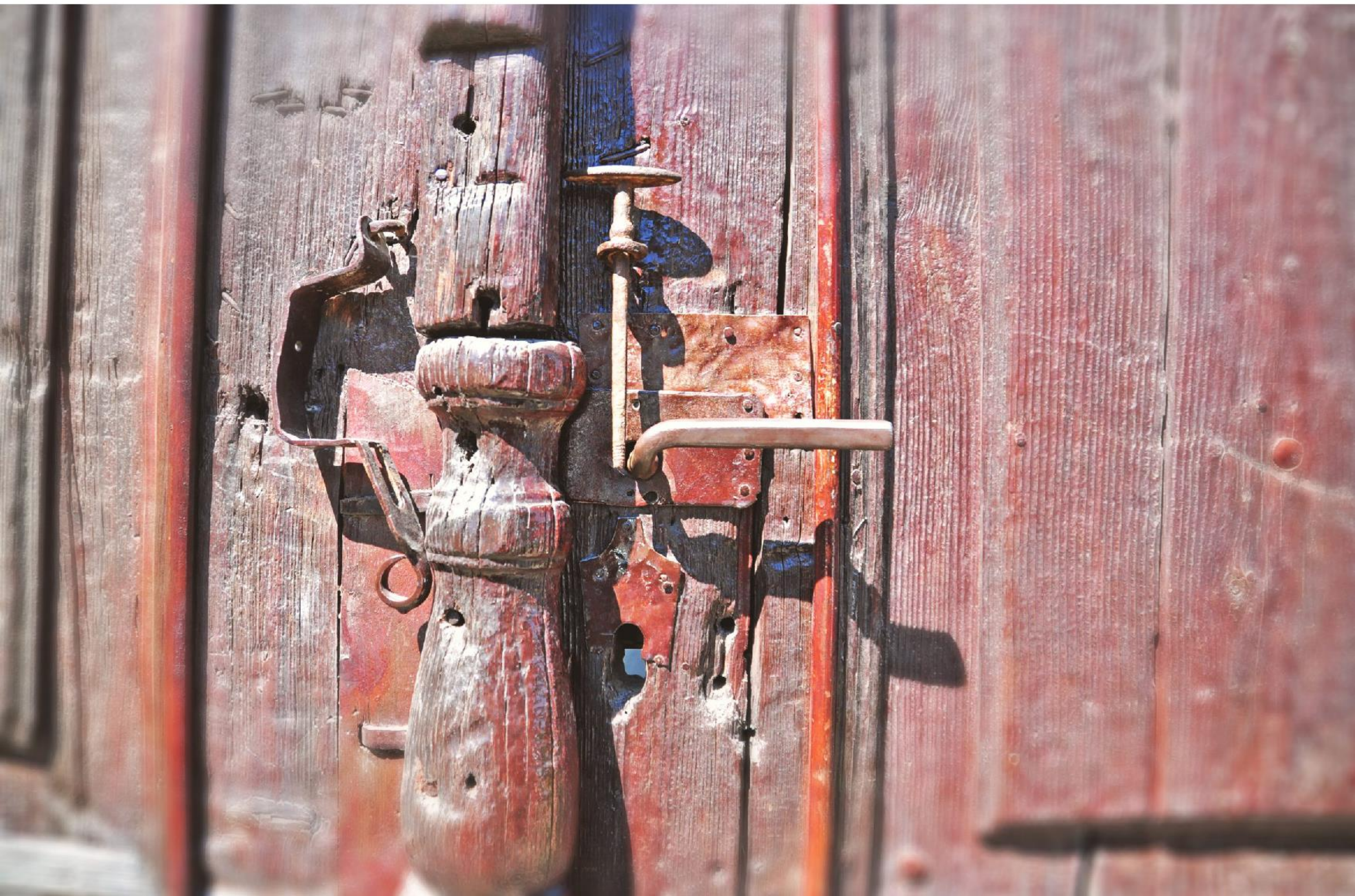

CAPITOLUL 11

Detalii și feronerie

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Decorațiile de fațadă reprezintă o adevărată carte de vizită atât a casei în sine cât și a zonei din care face parte. Simbolurile prezentate pe fațadele caselor dau indicii cu referire la activitățile economice, sociale ale proprietarului, precum și indicii cu referire la etnia sa (crucea pe fronton indică casa unui român, vița-de-vie indică activitatea agricolă dominantă etc.). Decorațiile și detaliile de feronerie, alături de elementele de fațadă enumerate până în prezent scot casa din anonimat, îi

dau identitate și în același timp integrează construcția în specificul local.

În zona Satelor Săsești, decorațiile de fațadă și detaliile de feronerie sau cele sculptate în elementele de tâmplărie sunt foarte frecvent întâlnite, și ajută la conturarea unor imagini dinamice, colorate, și vii ale caselor și satelor.

Personalitatea fiecărei case este definită prin detaliile acesteia, iar alăturarea unui mare număr de astfel de construcții cu valoare istorică și arhitecturală generează un peisaj rural deosebit și unic.

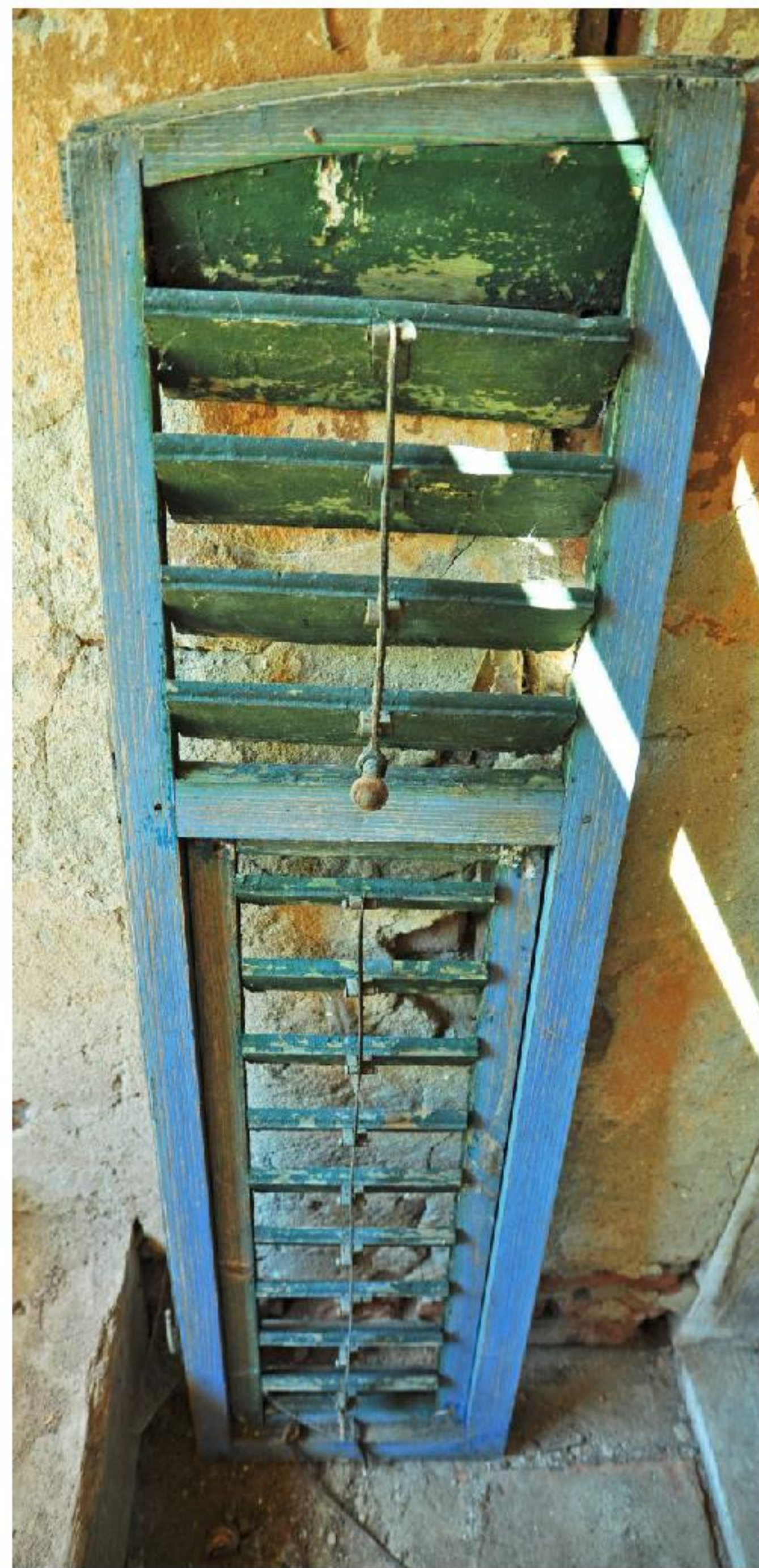

Și în zona Văii Târnavelor sunt frecvente decorațiile de fațadă, amplasate mai ales pe frontoanele construcțiilor sau adiacent ancadramentelor. Cel mai des întâlnite sunt motivele florale sau cele agricole, însă au fost identificate și alte detalii cum ar fi ceasuri solare amplasate pe fațadă. Un detaliu ce apare pe numeroase frontoane îl reprezintă numele proprietarului și anul construcției informație ce era obligatoriu să fie scrisă pe case în acea perioadă, conform ordinelor Curții Imperiale de la Viena.

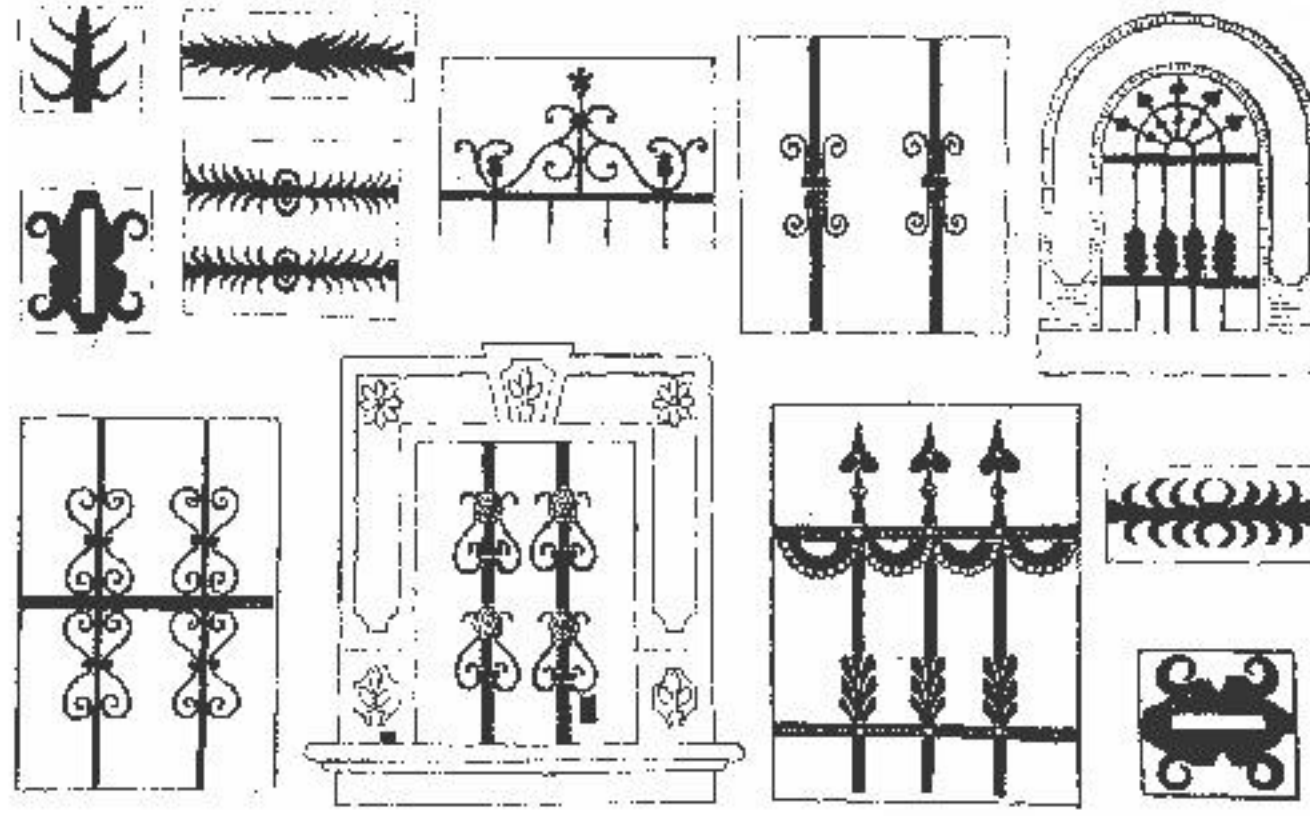

Valea Fârnavelor

Detalii și feronerie

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

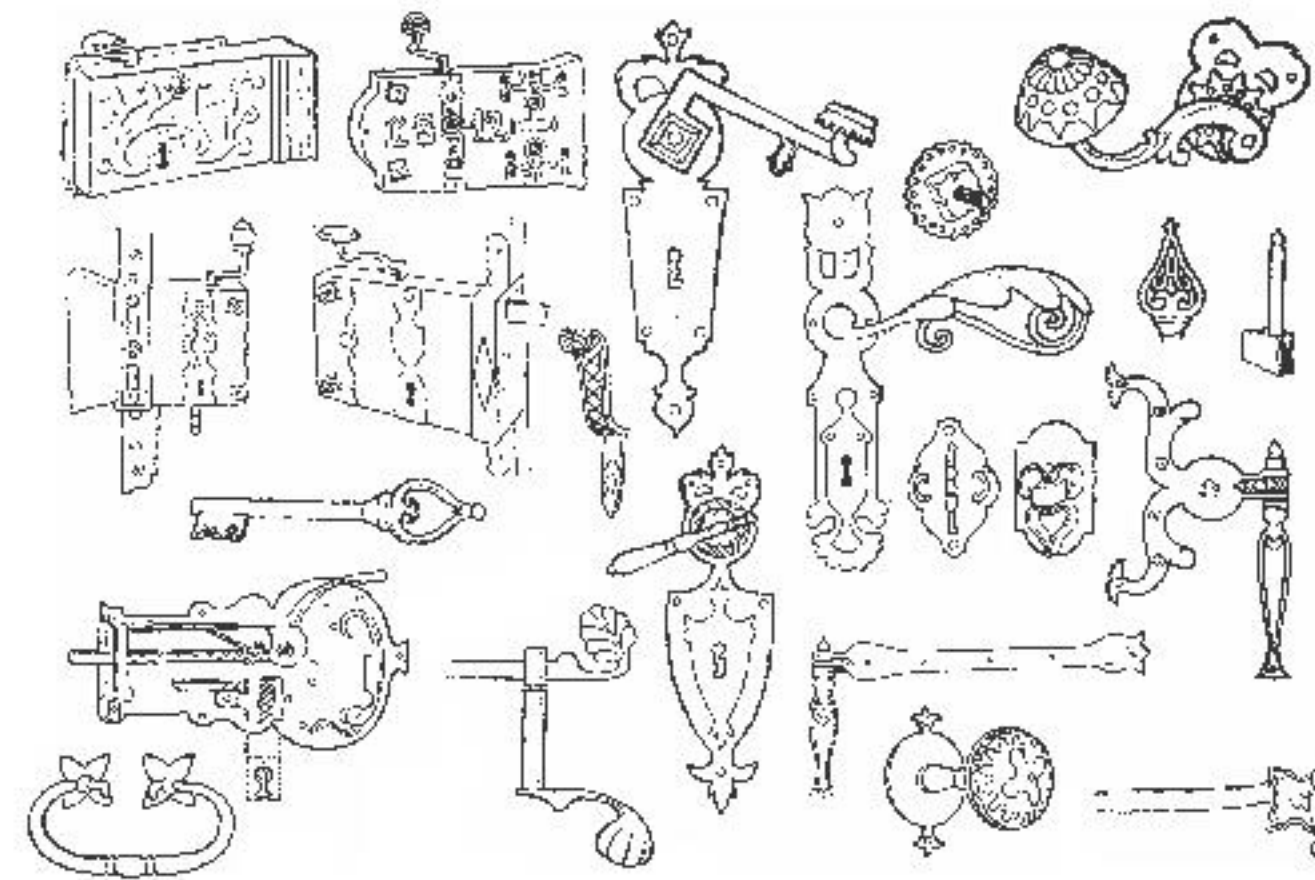
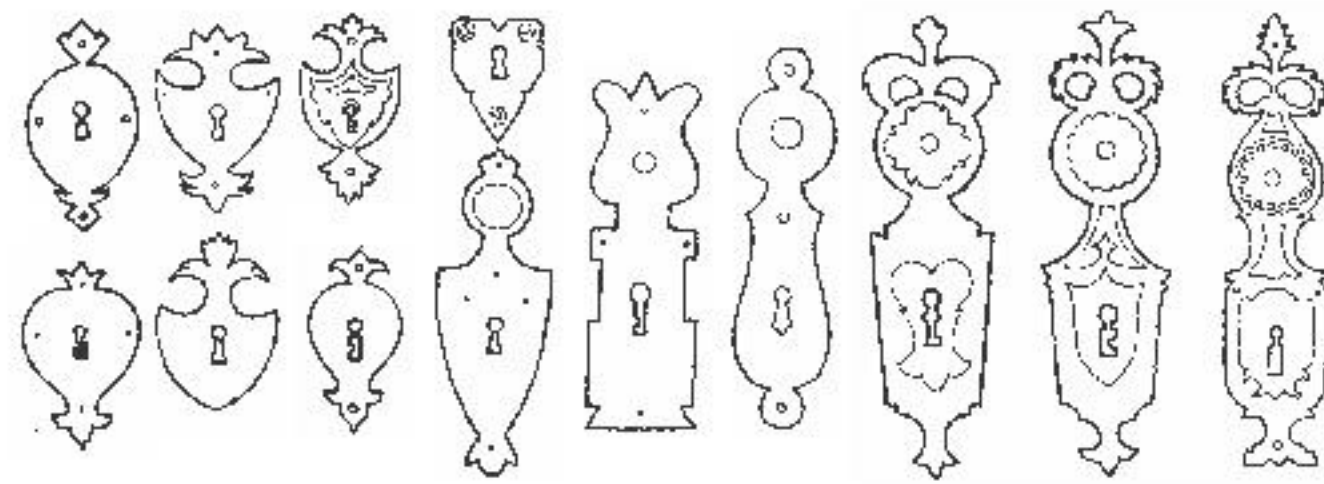

Secuimea Trascăului este recunoscută pentru elementele de feronerie care se produceau aici în trecut.

Astfel, la gospodăriile din localitățile aparținătoare întâlnim elemente din fier forjat de toate categoriile, de la piese de mici dimensiuni cum ar fi clanțe, butoane, broaște de uși, balamale, zăvoare, tablite de identificare, firme, până la elemente de mari dimensiuni precum uși și obloane pentru demisoluri și gratii bogat decorate pentru ferestre.

Pe lângă detaliile de feronerie, pe fațade se regăsesc multiple decorații geometrice sau florale, bosaje, capiteluri sau stucaturi dantelate.

Secuimea Trascăului

La fel ca și zona Văii Târnavelor, Valea Sebeșului este un areal unde se resimte influența arhitecturală săsească, însă la nivel de detaliu, sunt foarte puține casele care au decorațiuni bogate sau prezintă elemente de detaliu deosebite.

Detaliile cele mai spectaculoase întâlnite aici sunt realizate în special în lemn, și se regăsec mai ales la uși și porți. Foarte rar apar detalii de feronerie valoroase.

Repertoriu de elemente arhitecturale cu valoare zonal-identitară

Zona Tării Aurului a fost în general locuită de familii înstărite și educate, care aveau ca activitate principală mineritul și comerțul cu minereuri prețioase. De aceea, arhitectura zonei, generată de gradul de cultură al locuitorilor, prezintă numeroase elemente de detaliu valoroase din punct de vedere estetic, care nu se regăsesc nicăieri în zonele montane adiacente.

Printre acestea pot fi menționate decorațiile de fațadă (stucaturi, mulaje, ancadramente, blazoane) și elemente de feronerie (clanțe, butoane, gratii pentru ferestre). Cele din urmă au fost realizate tot de fierarii din Rimetea (Secuimea Trascăului), vestiți în regiunea Transilvaniei pentru obiectele deosebite din fier forjat pe care le realizau.

Detaliile decorative din lemn se întâlnesc foarte frecvent pe Valea Arieșului, la construcțiile tradiționale realizate din lemn (la casele vechi, dar și la anexele gospodărești, fie vechi, fie realizate mai recent), constând în diverse decorațiuni sculptate în lemn, menite să dea personalitate construcțiilor, dar care au și rol practic (aerisire și luminare a podurilor)

Detaliile decorative realizate pe elemente de lemn cum ar fi tâmplăria, târnațul, porți, uși, sunt destul de des întâlnite la construcțiile tradiționale din Culmea Trascăului, acestea participând la peisajul de ansamblu al gospodăriei dar și al satului, mai ales dacă sunt vizibile din stradă. Ele dau personalitate și sunt elemente de unicitate pentru construcțiile care le poartă.

Zona Satelor de Piatră este lipsită în mare parte de detalii de fațadă sau feronerie, datorită faptului că familiile din zonă nu au fost niciodată cunoscute ca fiind înstărite, sau cu un grad ridicat de cultură. Mici excepții întâlnim la casele mai mari, unde mai apar sporadic decorații de fațadă cu motive geometrice sau florale.

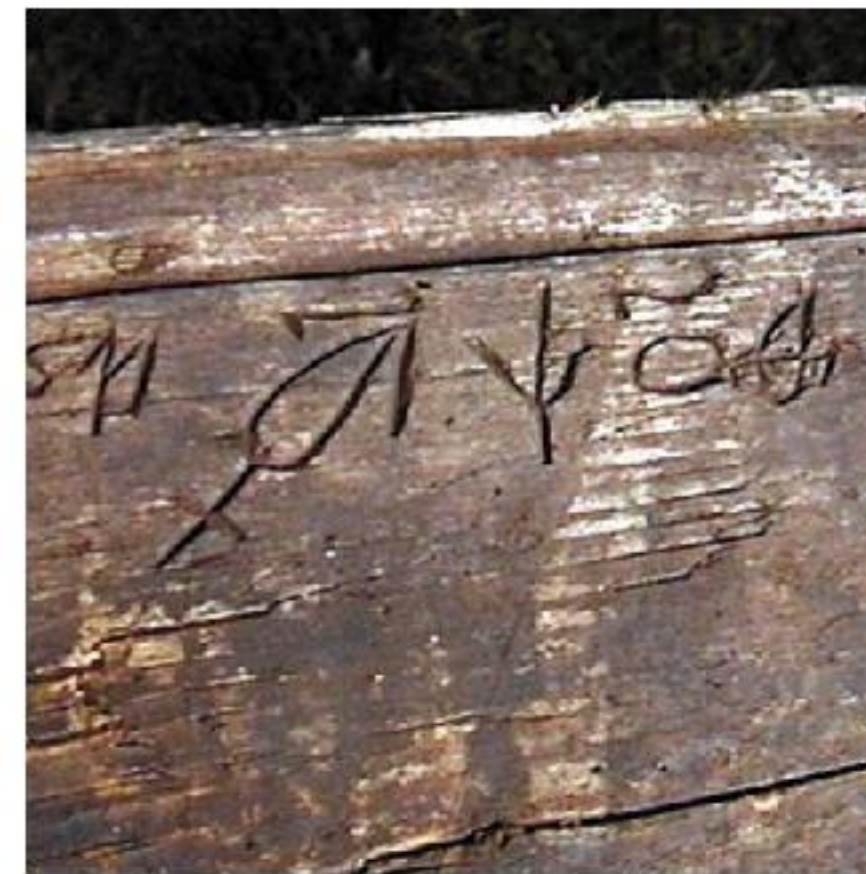
Elementele de feronerie acoperă nevoile minimale, și nu au o valoare estetică deosebită.

Cele mai spectaculoase elemente de detaliu pentru Țara Moșilor constau în îmbinările de lemn la nivelul pereților, și detaliile sculptate în lemn. Îmbinările de lemn sunt de mai multe tipuri, în funcție de lemnele folosite pentru construcții:

1. din jumătăți de trunchiuri rotunde, cu diametru mare, teșite pe două părți
2. din trunchiuri mai subțiri, cioplite în patru fețe
3. din trunchiuri rotunde, cu diametru mic.

În primele două cazuri, bârnele erau încheiate la colțurile casei în „coadă de rândunică”, iar bârnele rotunde puteau fi îmbinate fie în creștături rotunde fie în „coadă de rândunică”. În acest ultim caz, rotundul bârnei era teșit la capăt, pentru ca să poată fi îmbinat mai bine, iar efectul plastic al peretelui din bârne rotunde era mult superior. În cazul bânelor de brad, cu capete mai fragile decât ale bânelor de stejar, utilizarea încheieturii în coadă de rândunică era mai practică, deoarece astfel părțile terminale ale bârnei erau mai puțin solicitate.

Postfață

Consiliul Județean Alba ne-a încântat în ultimii ani cu o serie de publicații pe tema patrimoniului vernacular construit din județ, publicații care au avut în primul rând scopul de a conștientiza cititorul asupra unicității patrimoniului cultural material și imaterial din diferite zone etnografice din județ, dar și de a crea o bază de date “monografice” care să ajute la valorizarea și continuitatea acestui patrimoniu, prin intermediul unor îndrumare de bune practici și a acțiunilor de conștientizare derulate în medii sociale, cu diferite grupe de interlocutori.

Aria de studiu și prezentare a zonelor cu valoare cultural-identitară din județ a fost atent selectată, încercându-se prin numeroase vizite în teren o identificare a unui repertoriu de elemente cu valoare zonal-identitară și conturarea acestor zone în cadrul județului.

Intenția din spatele acestei publicații a fost aceea de a realiza o carte care să se adreseze publicului nespecialist, dar la fel ca și celelalte publicații să constituie un instrument de lucru util pentru locuitorii zonelor vizate și pentru administrațiile locale în sensul bunului mers al unei dezvoltări durabile bazate pe cunoasterea trecutului și punerea în valoare a acestuia. Materialul prezentat între copertile acestui album nu reprezintă decât o mică parte din bogăția patrimoniului construit existent în județ, cu atât mai mult cu cât aici a fost tratată doar zona rurală și programul de locuire cu toate elementele de arhitectură vernaculară derivate din acesta, selecția materialului fotografic fiind o sarcină extrem de dificilă. Imaginile prezentate au fost alese în primul rând pentru referința monografică, dar și pentru a evidenția starea patrimoniului construit din zonele studiate. Tocmai de aceea au fost prezentate case conservate și refuncționalizate, dar și case în stare avansată de degradare.

Sperăm ca prin vizualizarea acestui album să fie transmise cititorilor o parte din experiențele echipei și de asemenea să fie îndrumați spre descoperirea minunatelor zone rurale de pe teritoriul județului Alba.

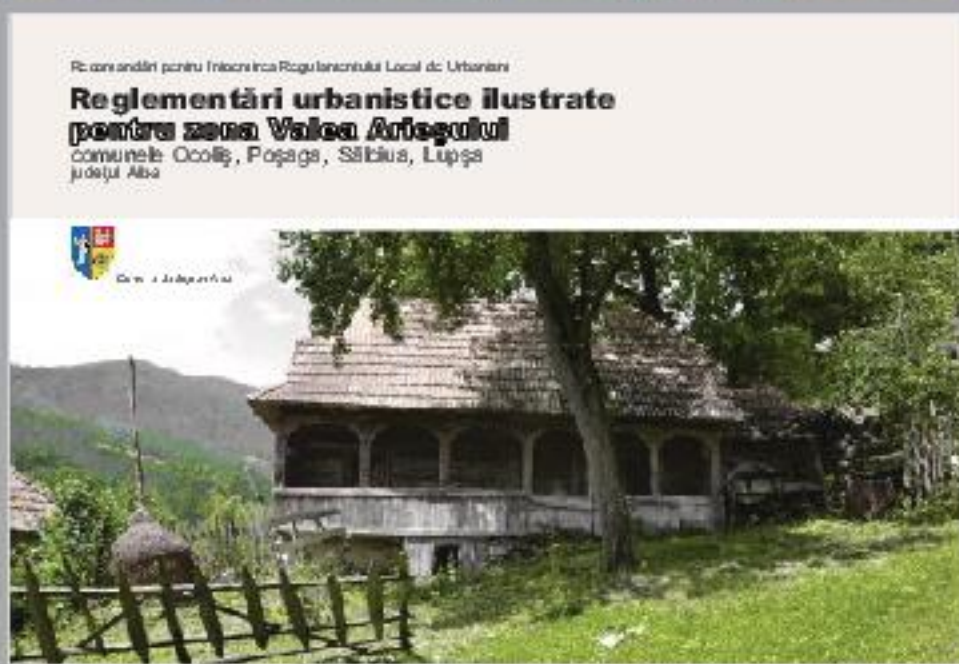
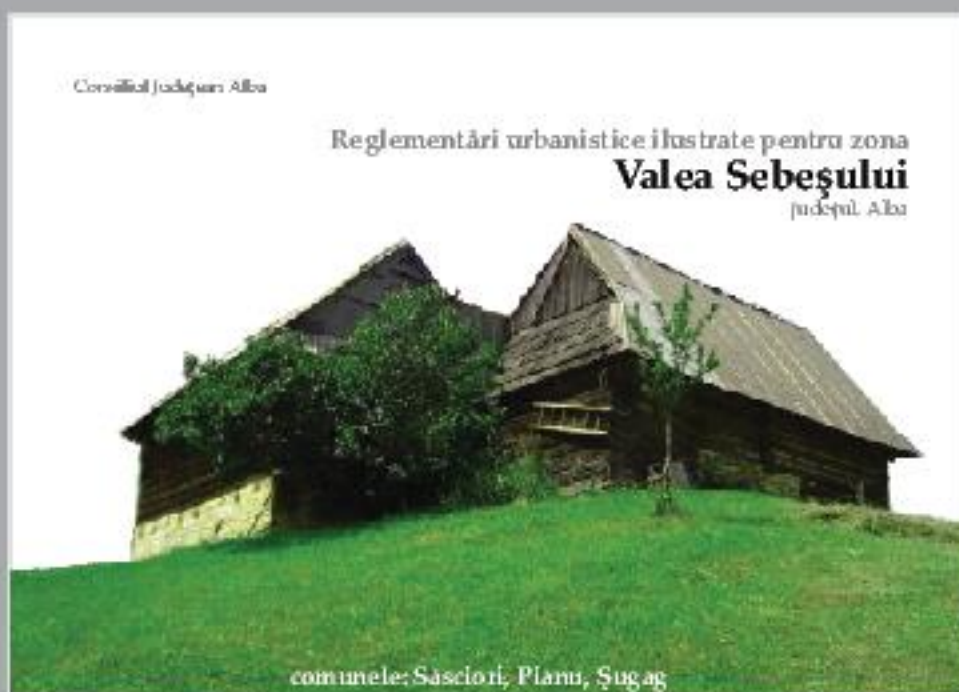
Aceasta este o carte care “nu se termină niciodată”.

semnează Echipa

Bibliografie

- BINDER, Paul – Geografia istorică a Munților Apuseni în sec. XIII/XVII, Apulum 13, 1975
- BUTURĂ, Valer – *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978
- CIUGUDEAN, Horea; MOGA, Vasile – *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995
- CRAIOVAN, Alexandru – *Oameni, animale și locuri pe Valea Sebesului*, Alba Iulia, 2005
- DUNĂRE, Nicolae – *Mijloace tradiționale în agricultura Munților Apuseni în prima jumătate a sec. XX*, Apulum XI, 1973
- FURU, Árpád – *Între tradiție și dezvoltare economică*, revista Urbanismul, serie nouă, mai 2009, nr. 2, an II
- GODEA, Ioan – *Arhitectura românească în epoca modernă 1700-1900*, ed. Primus, 2012
- GORONEA, Toma; PASCARU, Mihai; POPA, I. Cristian – *Studiu privind aria caracteristică pentru peisaj cultural în zona Ceru-Băcăinți, jud. Alba*, ed. Mega, Cluj-Napoca, 2012
- PAVELESCU, Gheorghe – *Valea Sebeșului. Monografie etno-folclorică*, vol. I-III, Sibiu, 2004
- ROMAN, Basil; SÂNTIMBREAN, Aurel; WOLLMANN, Volker – *Aurarii din Munții Apuseni*, București, 1982
- RUSU ABRUDEANU, Ion – *Moșii: calvarul unui popor eroic dar nedreptățit*, ed. Cartea Românească, București, 1928
- SUCIU, Coriolan – *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I. Ed. Academiei RSR, București, 1967
- TOTOIANU, Radu – *Curți de oi din zona fânețelor de pe Valea Sebeșului*, Studii și comunicări de etnologie, 2009
- VUIA, Romulus – *Satul românesc din Transilvania și Banat*, Studii de etnografie și folclor, vol. II, București, 1980.
- ZOLTÁN, Salánki – *Strategii de viață în situri rurale cu revalorificări culturale. Studiu de caz în Rimetea, județul Alba*, Institutul de Istorie „Georg Bariț” din Cluj-Napoca
- ZOLTAN, Toth – *Mișcările țărănești din Munții Apuseni până la 1848*, București, ed. Academiei RPR 1955.

Această carte este nu numai rodul unei susținute și calificate “munci de echipă” – în felurite forme de colaborare: urbanişti/ arhitecți/ peisagişti, profesionişti tineri/ proiectanţi experimentaţi, specialişti din cercetare/ planificare/ proiectare/ profesionişti dedicaţi din administraţia publică. Ea constituie, deloc de neglijat, rodul unui rol activ, înţelept și susţinut, asumat de administraţia judeţeană în susţinerea autorităţilor locale, precum și de implicare directă în cunoaşterea și protejarea peisajului cultural, în păstrarea identităţii locale a aşezărilor rurale atât de variate de pe cuprinsul judeţului Alba.

Înscriindu-se într-un proces de “construire” (perseverentă și pasionată) a atitudinii de deferență și de prețuire a patrimoniului și întocmită cu competență, așa cum remarcă dl. profesor emerit Alexandru Sandu, lucrarea își asumă ambiția de a constitui o articulare atât de necesară între “cunoaştere și inventariere/înregistrare” și “definirea unor atitudini de urmat” în cadrul dezvoltării aşezărilor rurale. Satele acestea cunosc o dinamică accentuată, fie ca e vorba de “apetitul valorificării potențialului turistic”, de “vocația civilizației rurale ce continuă să existe în noi condiții/determinări”, de “nevoia de reședințe secundare la casele bunicilor/părinților”, sau de “părăsire și darea în uitare a unor aşezări, case, tehnici, moduri de viață”.

În contextul acestor schimbări relativ rapide – uneori năucitoare în raport cu ritmul secular al evoluției acestor aşezări – dificultatea de a ridica “misiunea salvării valorilor” de la nivelul protejării unor monumente izolate, naturale sau construite, laice sau religioase, la scara aşezărilor și chiar a peisajului cultural și a macro-peisajului natural, crește exponențial. O resursă extrem de prețioasă, valoroasă și prin potențial, dar foarte fragilă și expusă presiunilor.

Această lucrare impresionantă este, în opinia mea, pasul fundamental în formularea unei “**politici județene privind patrimoniul construit în cadrul peisajului cultural**”, cuprinzând scopuri bine definite și programe diferențiate, multi-planare, urmărite atent, inclusiv în identificarea surselor de finanțare a proiectelor (multiple și partenoriale), pentru proiecte coerente la toate scările.

În această politică, rolul componentei informativ-educative, pentru absolut toate categoriile de actori urbani/teritoriali, este cardinal: nu (doar) prin regulamente seci și planuri corect întocmite, cât mai ales prin convingere, forța exemplului pozitive și a proiectelor pilot, ca și prin sprijinirea acțiunilor “corectoare/reparatorii”. De aceea, editarea lucrării este salutară - așa spune “minunată” - dar munca administrației publice și a specialiștilor planificatori/proiectanți va trebui articulată și susținută în raport cu diversitatea situațiilor întâlnite.

Colaborarea între conducerea Consiliului Județean – angajarea lucidă a domnului președinte Ion Dumitrel, proprii specialiști din administrație – perseverența pasională a doamnei arhitect-șef Eugenia Mărginean și respectabilii profesioniști autori ai atâtor studii, dar și ai lucrării de față, este o dovadă ca o astfel de politică – care să și funcționeze, nu doar să fie formulată pe hârtie – este posibilă.

Ar fi o premieră de care județul Alba va fi mândru.

Liviu Ianăși, arhitect, doctor în urbanism

Vicepreședintele Asociației Profesionale a Urbaniștilor din România